

۲

شانازمی مرقایہ

محمد
صلی اللہ علیہ وسلم

(نہ مانہت - تہ بلیغ - فہ تانہت)

نور می نور

محمد فتح اللہ گولہن

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.ablamontada.com

لتحميل كتب متنوعة راجع: «مُنْتَهَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي»

بِوَدَائِعِهَا وَتَلْهِمُ حُورَهَا كَتَيْبِ سَهْرَانِي: «مُنْتَهَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي»

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للکتاب (کوردی ، عربی ، فارسی)

منتدى اقرأ الثقافي

---

www.iqra.ahlamontada.com

شانازی مرقایہ
نوری

۲

(نہمانہت - تہبلیغ - فہتانہت)

شانازی مروقائیرنی

نووری نامہ

۲

(ئمانہت - تبلیغ - فتانہت)

محمد فتح اللہ گولہن

شانانامی مؤلفی

نووری نمر

۲

(نمائندت - تبلیغ - فمائندت)

نوسینی

محمد فتح الله گولمن

ویرگیزی

دهستی ویرگیزی دهزگی چاپ و بهخشی گانی عرفان

چاپی بکیم

تھموز ۲۰۱۳

تیراژ ۵۰۰۰ دانہ

زماہی سپارنسی (۲۳۸) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیبہ خسراوہ

شونسی چاپ

Neşe
Basım-Yayımları

Neşe Matbaacılık - İstanbul - TURKEY

+90 212 886 8330

www.nesematbaacilik.com

ھممو مالئکی چاپ و لمبرگرتنمہ و بلاوکرینمہوی بارئزراوہ .

Copyright © Irfan Publishing 2013

دهزگی چاپ و بهخشی گانی عرفان

www.irfanpublishing.com

پیرستی بابه ته کان

پیشه کی ۱۰

ناکاری پیغه مبهران

دووم: نه مانه ت - نه مینی ۲۴

نه منیه ت له پیغه مبهری خوادا ۲۷

(أ) نه منیه تی سهروه رمان بهرام بهر نه رکی پیغه مبه رتی ۲۷

(ب) بهرام بهر هه سوو بوونه وهران نه مین بوو ۳۱

(ج) بانگه پشست کردنی نوممه ته که ی به رهو نه منیه ت ۳۶

(د) نه منیه ت له کاتی هیجره تدا ۴۲

(ه) نه منیه ت له مهیدانی جهنگدا ۴۳

(و) ته سلیمیه تی سهر سوور هین ۴۴

(ی) نه ی خونچه کانی نومید! ۵۲

سییه م: ته بلیغ ۵۳

(أ) سه بنه مای ته بلیغ ۵۵

۱. گشتگیری ۵۶

۲. چاوه ری نه کردنی پاداشت ۵۸

۳. به جیه پشستی نه جام بو خوی گوره ۵۸

(ب) شیوازی ته بلیغ ۵۹

۱. بانگه واز به شیک بوو له سروشتی ۶۶

۲. سوور بوون له سهر ته بلیغ ۶۸

بانگه وازی نه بوتالیب ۶۸

بانگه وازی وه حشی ۷۰

۷۵	..... بانگه‌وازی عیگریمه
۷۸	..... ۳. دهردی تەبلیغ خەوی زران‌دیوو
۸۱	..... ۴. عەشقی تەبلیغ لای ھاوہ‌لان
۸۴	..... (ج) پەيام بۆ سەرۆك دەولەتان
۸۴	..... ۱. نەجاشی
۸۶	..... ۲. ھەرقل
۸۹	..... ۳. ئەوانی تر
۹۰	..... (د) خودەیبیە لە پروانگە‌ی تەبلیغەوہ
۹۱	..... (ھ) تاك لە پروانگە‌ی تەبلیغەوہ
۹۳	..... (و) بەھرەمەندی لوتفی خوابی
۹۷	..... (ی) چەند تاییەتمەندییەکی گرنگی تەبلیغ
۹۸	..... ۱. باش ناسینی تاکەکان
۱۰۳	..... ۲. بەکردهوہ کردنی ئەو شتانە‌ی بانگه‌وازیان بۆ دەکریت
۱۰۷	..... ۳. چاوەڕی نەکردنی پاداشت
۱۱۳	..... چوارەم: فەتانەت
۱۱۵	..... (أ) فەتانەتی پیغەمبەرمان
۱۱۸	..... (ب) چەند نموونەیک
۱۱۸	..... نۆژەنکردنەوہی کەعبە
۱۲۰	..... چاک ناسینی دویتراوہ‌کانی
۱۲۲	..... قسەکردن بە گوێژە‌ی دویتراو
۱۲۵	..... وتارەکە‌ی حونەین
۱۳۲	..... (ج) گوفتارە‌کانی پیغەمبەرمان لە پروانگە‌ی فەتانەتەوہ

- شيكارى چه پكك فرموده ۱۴۲
۱. چەند ترۆپكە پەيئىك سەبارەت بە تەوحىد ۱۴۲
۲. مرؤف رېبواره ۱۴۳
۳. سەرەنجامى راستى و درؤ ۱۴۴
۴. مرؤف لە گەل ئەوه دايە كە خوشى دەويت ۱۴۸
۵. تەقوا ۱۴۹
۶. خۆتان چۆن بن، وها فرمان پەرواىى دە كرىن ۱۵۰
۷. كار و كردوه كان بە گوڤرى نىيەتن ۱۵۴
- نىيەت ۱۵۵
- هيجرەت ۱۵۸
- هيجرەت لە گوناھ ۱۵۹
- هيجرەت بەرەو پەرحمەتى ئىلاھى ۱۶۰
۸. بەلای زمان و دەست ۱۶۳
- ئىماندارى نمونەىى ۱۶۳
- سىلم و موسولمان ۱۶۴
- بۆچى دەست و زمان؟ ۱۶۵
۹. وازەينان لەوہى پەيوەندى پىتەوہ نىيە،
لە جوانى ئىسلامە تىيەوہىيە ۱۶۸
- جددىيەتى ناخ لە پەوالەتدا پەنگ دەداتەوہ ۱۶۹
- هەستى ئىحسان و جدديەت ۱۷۰
- ئىتقان لە هەموو كارنكدا ۱۷۱
- "ما لا يعنى" چىيە؟ ۱۷۲

۱۰. نارامگری ۱۷۳
- سەردانى گۆر ۱۷۳
- جۆرەكانى نارامگری ۱۷۴
- حالىت گۆرپىن ۱۷۵
۱۱. دەستى بالا (بەخشەر) ۱۷۸
- ھەندى جار وەرگر باشتەر ۱۸۰
- نامۆزگارپپەكان ۱۸۱
- پېتوهرى نېودەولەتى ۱۸۲
۱۲. ئەو سى تاقمەى لە قىيامەتدا گىرنگىيان پىنادرېت ۱۸۲
- پوختەواتا رېۋلى رېوانىنگا دەپىنى ۱۸۳
- سى يېپەشى ۱۸۴
- يېپەش بوون لە ئاخاوتن ۱۸۴
- يېپەش بوون لە نەزەرى نىلاھى ۱۸۵
- يېپەش بوون لە تەزكىيە ۱۸۶
- عاقىبەت: سزايەكى بەسوى ۱۸۶
- خۆ بەزلزانى و لووتبەرزى ۱۸۷
- مىنەتكار ۱۸۹
- سزايەك لە رېگەزى كردار ۱۹۱
۱۳. بەلاى زمان و عىفقت ۱۹۲
- قسە كردن نىعمەتە ۱۹۳
- ئەدەب لە قسە كردندا ۱۹۴
- نىوان دامپىن ۱۹۵
- ويلايەتى ستوونى ۱۹۷

۱۴. ئەو كردهوانى ھەلەكان دەسپنەو ۋ پەلەكان بەرز دەكەنەو ۲۰۰
- نامانج نوژنە ۲۰۲
- نامادەكارى بۇ نوژنە ۲۰۳
- سپىنەو ھەلەكان ۲۰۶
- رېياپ ۲۰۷
۱۵. مژدەگەلىكى چاۋەرۋاننەكراۋ بۇ بەندە صالحەكان ۲۱۲
۱۶. بەھەشت بە نارەھەتى دەورەدراۋە ۋ، دۆزەخىش بە شەھوت ۲۱۶
۱۷. سى ماف: مافى خوا، مافى دولەت، مافى دىن ۲۲۱
۱۸. دووجار گەستىران لە يەك كۈنەو ۲۲۴
۱۹. مرقۇفەكان ۋەك كاتىزان ۲۲۵
۲۰. ستەم بى سزا نامىننەتەو ۲۲۷
۲۱. ھەوت كۆمەل لە سىبەرى ەمرشدا ۲۲۹
۲۲. دنيا سىبەرنەكە ۲۳۳
۲۳. پىنج شت كە نەدراۋە بەوانەى پىشۋوتىر ۲۳۳
۲۴. نىماندار مرقۇفى بەرپرسىارتىبە ۲۳۸
۲۵. چەند ھەرام ۋ مەكروۋھىك ۲۴۰
- ياخى بوون لە دايك ۲۴۱
- زىندەبەچال كەردنى كچان ۲۴۱
- ناپاكىي لە ئەمانەتدا ۲۴۲
- قسە ۋ قسەلۆك ۲۴۳
- پرسىارى زۆر ۲۴۴
- بەفىرۋدانى سەرۋەت ۋ سامان ۲۴۵
۲۶. نىحسان ۲۴۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

پیشہ کی

باسکر دنی کہ سایہ تیبی بہرز و ناوازی ہرزہ تی محمد المصطفیٰ (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، زیاد لہ باسکر دنی، پیشکش کردنی وک چارہیک بؤ رزگاری مرؤفایہ تی و، ٹیکسیرٹک بؤ دہردہ ناسورہ کانی.. ہہروہا ناساندنی ژبانی موبارہ کی بہ شیوہیک کہ شایستہ تی ٹہو زاتہ مہزنہ بیٹ، لہو بابہ تہ گرنگانہ یہ کہ وک زؤر کہ سی تر، دنیای ہزر و ہستی منیشی خستبوہ ژیر فشاروہ و لہ ہہموو پروویہ کہوہ بووبوہ خواست و خولیایہ کی بہرنہ گیراو...

ٹہو مایہی شانازی مرؤفایہ تیبہ. ٹہوہتا چواردہ سہدہ یہ لہ سہرانسہری دنیا دا، گہورہ ترین بیرمہند و کہ لہ فہیلہ سوف و ٹہو زانا و پرونا کبیرانہش کہ ہہر یہ کہیان ٹہستیرہی گہشی ناسمانی ہزر و بیرمان، لہ دواپوہ دہستہ نہ زہر و ہستان و، لہ پرویدا دہلین: ”تؤ ٹہو مرؤفہیت کہ شانازی بہ شوٹنکہ و تہ بیٹہوہ دہ کہین.“

بؤ گہورہیی ٹہو ٹہوہندہ بہسہ کہ سہریاری ٹہو ہہموو ٹیکدان و کاولکاریہ مادی و مہعنہ وییانہی لہم چہرخدا کراون، کہچی ہیشتا لہ منارہ کانوہ زایہ لہی ”أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ“ دہ بیستین و، شابال گرتہی رؤحی رہوانی موحمہ مہدی بہ ہہموو لایہ کدا دہ بینین و، لہ گہل رؤحانیہ کاندہ رؤزی پینچ جار ٹیمہش دینہ جؤش و خرؤش.. دیسانوہ سہبارت بہ مہزنی و شکوی ٹہو دہتوانین بلینین: سہرہرای ہہولی سہروہری دوژمنانی دین لہ ناوہو و دہروہ لہ پیناؤ گومرا کردن و لہرئی لادانی نہوہی نوئی، کہچی وا ٹہمروؤ چہندہا لای تازہ پینگہ نیشتو، ہہرچہند لہ قؤناغیٹکی زہمنہی ٹہوتؤشدان کہ دہرک کردنیان بہ ”حقیقہ تی ٹہحمہ دی“ وک پٹیوست سہخت و دژوارہ، چہشنی بہروہ پیرچوونی پہروانہ بؤ پرونا کی، بہروہ ہرزہ تی موحمہ مہدی بال دہ گرن.

بەم کارەشيان ھەلۆستىك دەنۆنن كە لە دنيادا ھاوتاي نيبە. دەستی زەمەن كۆتاتر بوو لەوێى بتوانیت ھىچ حەقىقەتتىكى تايبەت بەو لە ناخماندا كۆن و پەنگەپر بەكات. بەلێ، ئەو ھىشتا تەرۆ تازىيە لە سىنەماندا. ھەرەك زۆر جار بە دۆستە كانىشم دەلێم، ھەركات دەچمە مەدينەى مونەوورە، بۆن و بەرامەى ئەو سەرورە بە جۆرێ دەمىچىت، ھەر دەلێى ھەنگاوتىك لەولاترەو بەخۆى شاد دەبم و بە دەنگە ژيانبەخشە كەيەوہ پىم دەلێ: "مَزْحَبًا، أَهْلًا وَسَهْلًا" و بەخىرھاتنم دەكات. جا ئىتر پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە نىوماندا تا ئەو رادىيە زىندە و تازىيە، ھەر واش بە تازىيە و پاراوى دەمىنیتەوہ.

بەلێ، زەمەن پىر دەبىت و بەسالاً دەچىت. ھەرەك چۆن ھەندىك فيكر و بۆچونىش پووج و نابوود دەبن و لە بەھا دەكەون. كەچى حەزرەتى موحمەد بە وىنەى ئەو خونچەيەى كە رۆژ دواى رۆژ ئالتەر و پاراوتر دەبى، ھەمىشە لە نۆتبوونەوہدايە.

پىم وايە ئەگەر ھىندەى كەسانى دى كە شتانى تر باس دەكەن بمانتوانىبايە پىغەمبەرى نازدار باس بەكەين - كە بەداخەوہ نەمانتوانىوہ - بەو ئەندازەيەى كەسانى تر باس دەكرىن و برەويان پىچ دەدرىت، زەمىنە بسازايە بۆ رۆشنايى خستەن سەر لايەنەكانى كەسايەتسى ئەو سەرورە، ھونەر و گىشت يەكە و دامەزراوہكانى ژيان بۆ ناساندنى ئەو سەفەرەبەر بكارنايە، ئەوا ئەو كات، لە دەروونى نەوہكانى ئەمپۇدا تەنھا ئەو تەختى دادەنا و دلەكانىش تەنھا بۆ ئەو لىيان دەدا.. سەرەراى ھەموو ئەمانە، وا ئىستا لە خۆرھەلات و خۆرئاواى دنيادا، رۆژ دواى رۆژ مەرۆفەكان ھەريەكە و بە گۆزەكەى دەستىوہ، بەرەو ئەو سەرچاوہ سازگار و خاوتنە رادەكەن كە بە "منھل العذب المورود" ناوى دەبەم و كۆشى ئەو دەكەن بگەنە مەنزلى ئەو سولتانەى كە تاج لەسەرى خۆرەكان دەنیت.

بەلێ، ئەمپۇ لە زۆرىيە و لاتانى جىھاندا، لە پىشى ھەمووشيانەوہ ئەمەرىكا، بەرىتانىا، فەرنسا و ئەلمانىادا تىبىنى بوژانەوہيەك دەكەين پووہ ئەو. لە زۆر جىشدا موسولمانان بە تەشبيھەكەى دەستيان سەرگەرمى رىستنى بنەماكانى بەرنامەكەى ئەون و نەخش و نىگارى ناسك و دلرپىن دەربارەى ئىسلام دەچنن. ھەر دەلێى رۆحىيەتى "عەصرى سەعادەت" سەرلەنۆى لە نىو موسولماناندا زىندوو بووہتەوہ. بارودۆخى جىھانى

نیسلامیش جی اوازیه کی ئەوتۆی لە گەڵ ئەمەدا نییه... ئەوەتا لەبری ئەوانە ی که یەك دوو سەده لەمەوبەر بەبێ هیچ داوهرییه کی ژیری و هەروا بە ساکاری هاتبوونە ریزی موسولمانانەوه، ئەمرۆ چینیکی رۆشنبیر و خۆتندەوار هاتووته گۆرێ که لیکۆلینەوهی زانستیانی لایەنەکانی نیسلام دەکات و لە ژێر شەبەنگی پرشنگناری زانستدا شوێنە حەزرەتی موحەممەد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کهوتوو... ئەوانەش که تا دوینی توژی خۆتندەوارانیان بۆ مەرامی خۆیان بەکاردهیئا و، زانکۆ و مەلەبەندەکانی فیزیوونیان کردبوو شۆتکەوتە ی تاقمیک... یزم" و، دەزگا نیشتیمانیە کانیشیان بۆ بەرژوونەدی کوفر وەگەر خستبوو، لەمەودوا هەروەک تانەوهی شەختە سەهۆلینەکان، یەك لەدوای یەك دەتوتنەوه و بەخێراییی بەرهو رسول الله (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَمَّ التَّسْلِيمِ) دەکەونه ری.

ئەوانە ی چەندەها سألە هەزارها جار شوئنیان گۆرێ و وئلی لقیکن که خۆیانی پێوه راگیریکن، ئەوانەش که وا لەم سیستەم بۆ ئەو سیستەم و، لەم رێباز بۆ ئەو رێباز لە هەناسەپرکێدان، زوو بیئت یا درەنگ، مایه پووچی و بیج ناکامیی کرد و کۆششەکانیان دەبینن و بە پرتاوە بەرهو مەکتەبەکی حەزرەتی موحەممەد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) راده کەن، ئەو مەکتەبە ی که هەرگیز نشوستی بەخۆیوه نەدیوو. ئەوه "مۆریس بۆکای" و "رۆجی گارودی" و چەندەهای تری نەناسراویش...

بەلام داخۆ ئیمه وەك پێویست ئەو "سولتانی دلان"ەمان ناسیوه که سولتانه کان فیزی سولتانداریی دەکات؟ جا بۆچی ئێوه سەغڵەت بکەم! ئایا منیک که لە پینج سالییهوه سەرم لە سوجدەدایه و خۆم بە "قطمیر" ای گەردن بەستراوی دەرگانه که ی دەزانم، توانیومه بە تەواوی بیناسینم؟ یاخود تا چەند سەرکەوتوو بووم لە گەیانندی ئەوهی که دەیزانم؟ جا بۆیه لێردا رویی گوفتارم دەکەمه هەموو ئەوانە ی وان لە مەقامی ناساندنی ئەودا و، خۆشم دەخەمه ریزیانەوه و، دەلیم: ئایا توانیومانە ئەو سەرورە ی که شاهی تەختی دلانە، بە شیویهک شایانی قەدر و قیمەتی بیئت، بە مرۆفی ئەم سەردەمه بناسین و بلێسە ی تاسه و شهیدایی لە ناخیاندا تاو بدین؟..

١ قطمیر ئەو ناویه که لە سەگەکی "أصحاب الکهف" تراوه.

نەخىر! ئەگەر مەۋقايەتى ئەۋى بىناسىيە، دەۋە مەجنونى و دەيدايە ئەۋ كەز و ھەردە. ھەر كاتىش يادى شىرىنى ئەۋ رۇخە كانى پىچابا، دلى دە كەۋتە جۇش و چاۋە كانى نەسرىنيان بۇ دەپشت. جا ئەۋ دەم، بۇ چۈۋنە نىۋ جىھانى پاكى پىغەمبەرايە تىبە كەيەۋە دە كەۋتە پەرواز و لە پىناۋ گىيان بە بەردا كەردنەۋى خۇلەمىشى دلى سوتاۋى، كە لەتاۋ عەشقى ئەۋ گرى سەندبوۋ، خۇى دەدايە بەر شەنى با تا بەرەۋ ھەۋارگەى ئەۋىنى ئەۋ راپىچى بكا...

لە كاتىكدا ئادەمىزاد ھىندەى ئاشنايى و ناسىنى، خۇشەۋىستى ئاراستەى شتان دەكات، بەرامبەر ئەۋ شتانەش كە نايزانىت و ئاشنايى نىيە، ھەردەم جۇرئك لە دوژمنايەتى نواندوۋە. ھەر بۇيە ئەۋ خالەى كە دوژمنان بە درىژايى تەمەنيان ھەۋلە كانىيانى تىادا چەدە كەنەۋە، برىتتە لە سەپنەۋەى "نامى جەلىلى موخەمەدى" لە يادگە كاندا و، گۇشكردنى نەۋەى نوى لەسەر دوژمنايەتى كەردنى فەخرى كائىنات (عَلَيْهِ السَّلَام). بەلام نەۋە چ دەروشانەۋىيە كى لوتف نامىزە كە سەرەراى خواستى دوژمنان بۇ رىشە كەن كەردنى ناۋى ئەۋ لە دەروۋنە كاندا، كەچى وا ئەمىرۇ تىكپراى بەرەبەستە كانى گەيشتن بەۋ تەى كراۋن! نەخۋازە لاۋان، كە ۋەك دلخۇشى ئەۋ كەسەى لە بىباباندا خەرىك بوۋىت لە تىنۋاندا بەرئت، كەچى لە پرىكدا و بە شىۋىيەك كە ھەرگىز چاۋەپروانى نە كەردىت، لە پەنا سەرىدا ئاۋىكى سازگارى كەۋسەرناساى دەستكەۋىتت، ئاۋەھا بەۋ چەشەنە خۇيان ھەلدەدەنە نامىزى پە سۇزى ئەۋ نازداروۋە. بىنگومان ئەۋ سىنە پە سۇز و مېھرەش لە نامىزىيان دەگرئت و ھەرگىز ئەۋ كەسانە بىيەش ناكات كە بەرەۋ لاي دىن.

نازانم، قەت سەرنجى ئەۋ كەسانەتان داۋە كە لە پۇژانى ھەينىدا مزگەۋتە كان سەرپۇز دەكەن؟ ئەگەر بەدەققەتەۋە سەرنجتان دايتت، ئەۋا بىنىۋتانە كە زۇرەيان لە گەنجانن. داخۇ دەيتت ئەۋ پالئەرە چى بىتت كە لە بەرامبەر پەلكىشكارى بەرنامە بۇ دارپۇراۋى نەۋە كان بۇ نىۋ گىژاۋى ترسناكى گومپرايى و سەركەشىدا، واى لەۋ گەنجانە كەردىچى كە بەيچ گۇيدانە ساردوسپرى زستان و، لە گەل ئەۋەشدا كە ھەلدەلەرزىن لە سەرمادا، دەستىۋىز بگرن و لە ناھەموارتىرىن ھەلومەرجدا بەرەۋ مزگەۋتە كان ھەنگاۋ

بنین؟ گەر پیتان باش بیج من وهلام ددهمهوه. شهوه جازیبهی قودسیی حهزرتی موحهمهده (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ)...

نه گهر عهقل و ههسته کانیشمان ههرگیز پهیی بیج نه بن، شهوا دهروونه کان بوونه ته پهروانهی دهوری شهوه شهمهعه، شهوه خوره.. له داهاتویه کی زور نزیکیشدا شهوه عهقله دهربه دهه و په ریشاناهی که تا نیستا نه یانتوانیوه به ره شهوه بدنه پرتاو و به وینه میشی زستان له ملایو شهولادا په کیان کهوتوه، بو شهوه حاله یان دهستی په شیمانی ده گهزن و، به خویان ده لاین: ”ناخ و داخ! نیمه بو نه بوینه پهروانه و به ره شهوه نهرؤیشتین؟“ به لام شهوه کات لهوانیه بو هندیکیان زور درهنگ بویتت و هه موو شتیگ کۆتایی هاتییت...

جیهان به هه له داوان به ره لای شهوه دیت. شهوه تا ناوهنده زانستی و شهوه کادیمییه کان لیکۆلینهوهی له سه ره ده کهن و، شهوه دهروونانه شهوه که به پرووی جیهانی فیکردا و الان، شهوه شرتی ده کهون و، زور نیکیش لهوانهی که تا پرؤژانیک له به ره دهی دوژمنانیدا بوون، دهینه دهستی زور نیک و ده چنه دالدهی شهوهوه، ههروهک به راستیش چرون... نیدی شهوه شهوه ته نانهت به پیوانه و کیشانه کانی به ره به رامبه ریش حهزرتی موحهمهده (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) سهنگی خۆی ههیه و شهوانیش دان ده نین به قه در و گه وه بییه که یدا... پیغه مبه ری خوا له فه رموده یه کدا ده فه رموی: ”به ده کهس له شهوه ته کهم کیشرام، من سهنگیتتر ده رجووم. شهوه جا به سه ده، له پاشان به هه زار کهس کیشرام، دیسان هه ره من سهنگیتتر بووم. له به رامبه ره شهوه ده، شهوه دوو مه لاتی که ته ی بهم کاره پراسپیژر ابوون، وتیان: وازیینه، خۆ شهوه گهر به هه موو شهوه ته که شی بکیشری، هیشتا هه ره شهوه قورستر ده بییت.“ جا خۆ شهوه شهوه هاته دی. پیغه مبه ری خوا یه کیگ له وه خه ونانه مان بو ده گپرتته وه که دیویه تی: ”له تابه کی ته رازوودا من و له تاکهی تریشیدا هه موو شهوه ته کهم دانرا، من سهنگیتتر بووم.“^۲

به لای، شهوه گهر سه ره جم شهوه صحاب و تابیعیین و شهوه نکه وتوانی تابیعیین و شهوه وانهی دوا ی

۱ الدارمی، المقدمة ۳؛ بزار، المسند ۴۳۷/۹؛ الهیثمی، مجمع الزوائد ۲۵۵/۸.

۲ احمد بن حنبل، المسند ۷۶/۲؛ الهیثمی، مجمع الزوائد ۵۸/۹.

ئەوانىش و ئەو كەسايەتتە مەزنانەش كە تا پۇژى قىيامەت دىن و ئەو خواناسانەش كە پىچكەى چۈنە نىو دالانىان دۇزىوئەتەو و تىكرى ئەوليا و ئەصفيا و موقەررەبىن، ھەر ھەموويان لە تاى تەرازوويە كدا دابىرتىن، ئەوا ديسان سولتانى دلان، نوورى چاوان قورستر دەيىت. ئاخىر چۈن نا! لە كاتىكدا بوون لەبەر حورمەتى پرووى ئەو بەدى ھىتراوہ.

پىغەمبەرى خوا ھۆى بەدېھاتنى بوونەوہرانە. لە وتەيە كدا كە وەك فەرموودە ناويانگى دەركردوہ، بەم جۆرە باسكراوہ: لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ ”ئەگەر تۆ نەبوويتايە، بوونم بەدى نەدەھيتنا.“^۱ بەلىچ، نووسىنى كىتەبىك كە تىگەيشتىنى مەھال يىت، كارنىكى بېھودەيە. خواى گەورەش لە ھەموو كارنىكى بېھودە و بەھەوانتە پاك و يىنگەردە. بەم جۆرە، زۆر پىويست بوو كە رابەرنكى دەنگ زولالى وەك سەردارى زەمان و مەكان، ھەزرتى عالی مەقام (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) واتاى دپرە كانى گەردوون پروون بىكاتەوہ. ئەمە وپراى ئەوہى كە بوونى رافە كار و راگەيەنەرنك زۆر پىويست بوو تا ئەوہى يىت و راستىيە كانى پىشت پەردەى بوون ئاشكرا بىكات. ھەرۋەھا ئەو مرؤفەى كە گەردوونى بىچ بن، بە خۆر و مانگ و نەستىرە كانى ناويەوہ بۆ خزمەتى رام كراوہ، ناگادار بىكاتەوہ لەوہى كە لە كوتوہ ھاتووہ.. بۆ كويى دەپرات.. و نامزەدى چ شتىكە... كەوايچ، ئەگەر ئەو نەبووايە، گەردوونىش و مرؤفەش ھىچ مانايە كيان نەدەبوو... بەلىچ، ھەزرتى موھەممەد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەو مرؤفەيە كە واتاى بۆ شتان گەپاندەوہ. ئەو لە نازدارترىن خۆشەويست خۆشەويستە لامان.

لېرەدا - لەگەل دان نام بەوہى كە خۆم بە گوناھبارترىنى باوہپداران دەزانم - ھەستىكەم ھەيە، بىچ باسكردنى تىناپەرم. نيازىشم لە گىپرانەوہى ئەوہيە كە: ئەگەر من تا ئەو رادەيە پىغەمبەرى خوام خۆشبويت، كىن دەزانى مەشخەلى ئەويىنى ئەو لەو دلانەدا كە لىھانتىيان ھەيە، تا چ پەلەيك بلىسى سەندوہ!.. بۆيە دەيىت لەم سۆنگەيەوہ بروانرتتە ئەو ھالەتە پۇچىيەى دىگىپمەوہ. دەنا، پىم شەرمە لە حوزوورتاندا باسى شتىك بىكەم كە پەيوەندى بە خۆمەوہ ھەيىت.

ئەو كاتەى خواى گەورە بە نىسيى كردم كە دەموچاوى گوناھكارم بسووم بەو خاكە

۱ علي القاري، الاسرار المرفوعة ۳۸۵؛ عجلوني، كشف الخفاء ۲/۲۱۴.

موباره كەدا، شاره كەي پىغەمبەرى خوا ھىندە درەوشاۋە بوو لەلام و چىژىكى پۇجىيى وام چەشت، كە ئەگەر لەو كاتەدا - بە فەرزى مەحالى - لە ھەموو دەروازە كانى بەھەشتەو بەھەشت بىرگەمبەر، باوەر بىكەن نەدەچووم بۇ ھىچ كامىكىيان و، مانەووم لە شاره كەي رسول الله دا پەسەند دەكرد. لەپراستىدا بەھەشت ناوات و ئارەزووى ھەموومانە، تاكە موسولمانىكىش نىيە كە ئەم ناواتەي نەيىت. ئەي مەگەر ھەموو بەياني و ئىۋاراننىك لە دوعا كانماندا لە پەرورەدگار ناپارپىنەو كە پەنامان بەدات لە دۆزەخ و بەمانخاتە بەھەشتە كەيەو؟ لە گەل قبولكردنى ھەموو ئەمانەدا، دەليىم: ئەگەر لەو كاتەدا بانگ بىكرامىيە بۇ بەدەست ھىنانى ئەو پايە بەرزى كە لە دواپۇژدا بەدەست دىت، لەوانەيە مۆلەتم لە پەرورەدگارم بخواستايە و عەرزى ئارەزووى مانەووم بىكرادىە لە رەوزى پاكي رسول الله دا. تەكا دەكەم وا گومان نەبەن كە بەمانە شايستەيى و ئىھاتووى خۆم بۇ ئەو مەقامە بەرزانە دەربىيىت. بەلكو تەنھا ويستوومە ئامازەيەك بۇ ئەو خۆشەويستىيە بىكەم كە بۇ پىغەمبەرى خوا مەھىيە. ئەگەرنا، بەدريژايى ژيانم لەو كەسانە بووم كە دوعا دەكەن و دەپارپىنەو كە خۆي گەورە شەرەفمەنديان بىكات بەوى كە بىنە كۆيلەي گەردن بەندى بىچوكتىن ھاوئى پىغەمبەرى خوا. زۆرجارىش ئەم دوعايە وىردى سەر زوبانمان بوو. ”پەرورەدگارا، بۇ ساتىكىش يىت، لە خولياي دەموچاۋ سوين بە تۆزى بەر پىيان بەدوورمان مەگەر.“ نامىن.

لە ”مالى خوا“شدا ناخ لە ھەمان جۆش و خروش تەژى بوو. لەوانەيە ئەمانە ھەست و نەستى ھاويەشى ھەموومان يىت. ماوەتەو بەليىم، ئەوانەي پراپىرى ئەم ھەستانە دەژين، تەنھا من و چەند كەسكى ھاوشىۋەي من نىن، بەلكو پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شەيدا و ئەويندارى واى ھەيە، ئەم حالەتە پۇجىيەي من گىپرامەو، بەلای ئەوانەو زۆر كىچ و كالى و سەرەتايى دەيىت.

جا مادەم باس گەيشتە ئىرە، پىم خۆشە بىرەوورىيەكى تىرىشتان عەرز بىكەم: لە گەل كاك ”عارف ھىكەت“ كە ئەو كاتە ئەندام پەرلەمان بوو، لە ھەج پىكەوە بووين. كاك عارف پەيمانى دابوو كە: ”ئەگەر بىچمە مەدينە، شەرت بىج وەك گۆردىرژ لە خۆلە كەيدا خۆم بگەوزىتم.“ جا ھەر كە پىي نايە خاكى مەدينەو، پەيمانە كەي ھىتايە

جی و، نهو پړوچه بهرزه خوځی له خوځدا گهوزاند و ته پاولتی تیا ده کرد. لیره و لهوی هرکات نهو دیمه نهم دیته وه یاد، خوځم پیناگیری و چوانم پر دهن له فرمیسک.

حزرتی موحه ممد پیغه مبرنکه. بهلام پیغه مبرنک که گشت پیغه مبرانی پیش خوځی له مناره ی پیغه مبرایه تیانه وه مزگینی هاتنیان داوه. خوی گهوره له قورثانی پیروزدا نهو په یمانه مان بؤ توّمار ده کات که له سرجه م پیغه مبرانی وهرگرتوه سهارت به باوهرهینان و پشتیوانی کردنی نهو پیغه مبره ی که خوځیان مژده ی هاتنیان داوه.

﴿ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا أَتَيْتُكُمْ مِنْ كَتَابٍ وَحَكَمْتُمْ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ ۖ وَلَتُنصِرُنَّهُ ۗ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي ۗ قَالُوا أَقْرَرْنَا ۚ قَالَ فَاشْهَدُوا ۗ وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴾ (آل-عمران: ۸۱)

”(یادیان بینه) کاتیک خوا په یمانی له یه که یه که ی پیغه مبران وهرگرت کاتیک کتیب و دانای پیبه خشین بهوی که نه گهر: له ثابنده دا پیغه مبریکم بؤ ره وانه کردن و بهراستدانه ری نهوی نیوش بوو، نهوه ده بیت باوهری پن بهین و پشتگیری بکن. ئینجا خوا فهرموی: ئایا برپارتاندا و په یمانی منتان بهو جوړه وهرگرت که پیم راگه یاندن؟ وتیان: برپارماندا (و ههروا ده کهین). نهوسا خوا پی فهرموون: ده به شایهت بن و منیش له گه لئان یه کیکم له شایه ته کان.“

نیر نهو پیغه مبرانه ش لهو په یمانه یاندا که به پهروهرد گاریان دابوو، راستگو بوون و له هه موو جووله و کرده یه کیاندا لهو چوارچیویه دا مانوه. نهو هتا کاتیک سهروه رمان میعراجی کرد، هه موویان به پړو حیانهت له دوا یه وه نوژیان کرد. ۱ به لئ، وهک بلئی هه موو پیغه مبران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) له پیشه کی هه مووشیانه وه، حزرتی ئیبراهیم و حزرتی نوح و حزرتی موسا و حزرتی عیسا دهیانویست بینه بانگییژ و قامه تخوئی. حزرتی مسیح له ئینجیلدا نهو پیغه مبره قه دربه رزه ده خسته بهرچاو و، دهیوت: ”من

دەرپۇم تا سەردارى زەمان يېت. " بەلج، ئەو دەمەي بەرەو ئاسمان بلند بووۋە، دامىنى ئاسمانە كان پېر بوون لە گەۋھەر و، ئەستېرە كان بەۋىنەي بەردى سەررې، لە ژىر پىندا پراخان. كاتىكىش خۇر گەيشتە ئاسۆكەي حەزرتى موحەممەد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، خوليا و سەوداى سەرى بووۋە ئەۋەي بېتتە گەۋھەرئەك لە تاجە كەي موستە فادا. بەلج، ھەموو ئەمانە ۋەك پەروانە بەدەۋرى پىغەمبەرايەتتە كەيدا پەرواز بېوون و دەسورپانەۋە. ئىتر لەمانەۋە چى دەرىجىت!

لەتار شەمەي نوورى ئەحمەد جىرىل بوۋە پەروانە

لەتار جەمالى نوورى موحەممەد مەلەك پەروانە ئاسا

سەرگەرمى سوورپانە...

ھاۋدەم لەتەك ئەمانەشدا، لە پوانگەي خەسلەتە ئادەمىيە كانىشەۋە لە لوتكەدا بوو و رابەرايەتى و پىشەنگىي ئىمەي ئادەمىي دەكرد. بۇ نمونە، پىغەمبەرى خوا سەرۆك خىزانىكى كاملى بىچ ھاۋتا بوو. ئەۋەتا لە ماۋىيەكى ديارىكراۋى ژيانىدا، نۆ دانە نافرەت لە ژىر نىكاح و بەرپۆۋەردنى ئەۋدا بوون.^۱ لە گەل ئەمەشدا بوۋى نەدا لە نيوانىندا ھىچ جۆرە دەمەقالىچ و بارگىزىيەك رپوۋىدا. جا ئەگەر ئەو رپۇلانەي لەو خانەيدە - كە ئىكسىرى نبوۋەتى تىنۆك تىنۆك لىدەچۆرى - گۆش و پەرۋەردە كران، ھەرىيەكەو بەسەر سەدەيە كدا دابەش بكرانايە، ئەۋا دەبوونە موحتەھىد و موحەددىدانىك كە بەس بن بۇ رۇشن كىردنەۋەي ئەۋ سەدەيە. داخۇ دەيت چەند كەس لەم پوۋەۋە پىغەمبەرى خويان ناسىبىت!..

حەزرتى فەخرى عالم (عَلَيْهِ اَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ) لە ھەمان كاتدا سەركردەيەكى سەربازىي بىچ وپنەش بوو. ئەۋەتا بە مشتىك مرۇقەۋە كە ۋەك خەرمانى مانگ دەورىان دابو، جەنگى بەرپوۋى جىھاندا راکەياند و تەخت و سەراي چەندىن گەۋرە سولتانى يەكسانى خاك كىرد و چەندىنى ترىشيانى كىردە بەندەي بەر دەرگانە كەي. ئەمە

۱ يوحنا، باب ۱۶، رستەي ۷-۱۵.

۲ البخارى، النكاح، ۴، ۱۰۲.

له كاتيكدا كه به روالهت هونەر و زانستی جهنگى له كه سه وه فيترنه بووبوو.

ئينجا پيغه مبهري نازدار (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، شو مروڤه مهزنه بوو كه زانسته كان لاي شو ده گه يشته پايان. دهتوت له شاشهيه كدا ته ماشاي شو و رووداوانه ده كات كه تا رۆژى قيامت دپنه سەر شانۆى بوون، يان ههروهك شهوى له تۆمارنكى غه بيبدا بيانخوينتته وه، ئاوا له يك به يه كيان ده دوا. ته نانهت دواى تپه پوونى شو وه موو سه دهيهش به سەر كوچكردنيدا بو خانى جاويدانى، كه چى وا نه مروڤ هه موو لايه كمان لهو كۆتا خاله دا كه زانست و ته كنه لۆجياى پيشكه وتوى سه رده م پي گه يشته وه، شو به يداخه شه كاويه ده بينين كه رسول الله (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) چوارده سه ده له مه ويئش هه لى كردوه.. ئيدى نه وانديان كه خوى گه وره هيدايتى له چاره نووسيون، "كه ليمى قودسيه ي ته ييه" ده هينن، هه ر يه كيكيان ده بيته نه لقه يه كى نورين له زنجيره كاروانى موسولماناندا. نه مهش نمونه يه كه له نيو هه زاران نمونه دا:

له كاستيكي فيديو بيدا ته ماشاي دكتورنكى به ربه گهز كه نه ديم كرد كه ناوى "كيث مۆر" بوو. نه م دكتوره، پسپۆرى زانستى كۆرپه له زانى و پرۆ فيسۆرى توئكاربه نه كۆليزى پزىشكى زانكۆى "تۆرۆنتۆ". مۆر كاتيك له نايه ته كانى قورئانى پيرۆزهه گرۆبيستى قوناغه كانى گه شهى كۆرپه له ده يت له سكى دايكدا، كه راستيه كى زانستيه و ته نها له رينگه ي ته كنه لۆجياى پيشكه وتوى نه م سه رده مه وه دۆزرا وه ته وه، يه كسه ر "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" ده ليت و، ته سليمييه تى خوى بو پيغه مبهري خوا ده رده برپت. هه روه ها زانايه كى فيسيۆلۆجى يابانيش كاتيك نايه ته كانى قورئان سه باره ت به بواره كه ي خۆيه وه ده بيننت، "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" - هه رچه نه ده له سه ر زاريسى گران بوو- ده ليت و، ساتيك دوودل ناييت له وه ي كه بيته ناو ئيسلامه وه.

به لى، هه روهك ناشكرايه، لهو شوئنه دا كه زانسته كان ده چه قن و په كيان ده كه ويئت، قورئانى پيرۆز چه ندين ده روازيان به روودا والا ده كات. كۆتا خاليش كه زانست و زانبارى پي بگات، له گه ل خالى ده ستپنكى پيغه مبهري خوادا يه كده گرته وه. باشه، به لام كى نه مانه ي فيتر كردوه؟ شو واندى له زاتى "العَلِيم" و "الْحَكِيم" وه وه گرته بوو

و، "موعده‌لیمی نه‌زلی" له‌ودیو ره‌خله‌ی ته‌درسه‌که‌یه‌وه بوو. هه‌ریۆیه ده‌ستی زه‌مه‌ن نه‌گه‌یشته چمکی مه‌عرفه‌ته‌که‌ی تا کۆنی بکات. به‌لکو به‌ پێچه‌وانه‌وه، به‌ تێپه‌ر بوونی رۆژگار، پاراوتر و نوێتر ده‌بووه‌وه. هه‌تا دنیاش دنیا بیته‌، هه‌ر له‌ تازه‌بوونه‌وه‌دا ده‌بیته‌.

ئینجا هه‌زره‌تی حبیب الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) به‌ شیویه‌ک که‌ بۆ هه‌یج که‌سه‌یکی تر نه‌په‌خسایه‌ته‌، له‌لایه‌ن هاوه‌له‌کانیه‌وه خۆشه‌هویسترا. بۆ نمونه‌: له‌ کۆتایی رووداوی "ماء الرجیع"دا، کاتیک کافرانی دڵ پر له‌ قین "خویه‌یی کورپی عه‌دی"یان راپیچی په‌تی سێداره‌ ده‌کرد، ئەم په‌رسیاره‌یان ئاراسته‌ کرد: "ئایا پیت خۆش بوو ئیستا موحه‌مه‌د له‌ جیگه‌ی تۆدا بووایه‌ و تۆش له‌ناو ماڵ و منالی خۆتدا به‌ ئاسورده‌یی ژیا‌نت به‌سه‌ر بېردایه‌؟" وه‌لامی ئەم په‌رسیاره‌ روون و یه‌کلایی و بی په‌روا بوو:

"نه‌خێر، وه‌للاهی له‌پای رزگار بوونی مندا، رازی نابم ته‌نانه‌ت در کینکیش بچیت به‌ پتی پێغه‌مبه‌ری خوادا."

جا له‌پاش نواندنی ئەم تابلۆ مه‌ردانه‌یه له‌سه‌ر سه‌کۆی سێداره‌، هه‌زره‌تی خویه‌ب (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ده‌سته‌کانی به‌رز ده‌کاته‌وه و، ده‌لیته‌: "خوایه‌ گیان، به‌بی مالئاوایی کردن له‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ت هاتم بۆ ئیژه. ده‌سا سه‌لامی منی پێ بگه‌یه‌نه‌." پێغه‌مبه‌ری خوا که‌ له‌و کاته‌دا له‌نیو نه‌صحابدا دانیشته‌بوو و قسه‌ی ده‌کرد، له‌ پر هه‌ستایه‌ سه‌رپێ و، فه‌رمووی: "سه‌لامی خوا له‌ تۆش نه‌ی خویه‌ب." کاتیکیش هاوه‌لان په‌رسیاریان کرد، پێغه‌مبه‌ری نازدار (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به‌چاوی پر فرمیسکه‌وه وه‌لامی دانه‌وه: "موشریکه‌کان خویه‌بیان شه‌هید کرد. له‌ دواساته‌کانیدا سه‌لامی بۆ ناردم، منیش وه‌لامی سه‌لامه‌که‌یم دایه‌وه."

دیمه‌نیکێ تر که‌ تا ئیستاش دڵگوشادی ده‌به‌خشیته‌ ده‌روونی هه‌موو ئیماندارێک: کاتیک هه‌زره‌تی "سومه‌یرا" له‌ غه‌زای ئوحووددا ده‌نگۆی شه‌هیدکردنی پێغه‌مبه‌ری خوا ده‌بیسیتیت، ده‌ستبه‌جێ خۆی ده‌گه‌یه‌نیه‌ته‌ دامینی چیا‌ی ئوحوود... جا که‌ له‌وێ پتی ده‌لین: "باوکت" .. "مێرده‌که‌ت" .. "کورپه‌کانت" شه‌هیدبوون و، ته‌رمه‌کانیانی پیشان

١ سعید بن منصور، السنن ٣٤٩/٢، الطبرانی، المعجم الكبير ٢٦٠/٥، ابن کثیر، البداية و النهاية

دهدرت، نهم شیرژنه گوی به هیچ کام لهمانه نادات و، بهملارو نهولادا هر بهدوای پیغهمبهری خوادا دهگهپریت و لهبهر خوییه ورتهمی دیت و، دهلیت: ”رسول الله چی بهسهر هاتوو؟“ نینجا که شوئنی پیغهمبهری خوی یح نیشان ددهن، به راکردن بهروو نهو شوئنه دهرپوات و لهبهردهم پیغهمبهری خوادا خوی دهادات به زهویدا و، دهلیت: کُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَلٌ ”نیتر هر نهوندهی که تو له ژیاندایت، هرچی بهلاو موسیبهت ههیه، سووک و بیع نهرزشه.“^۱ بهلی، رسول الله (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نا بهو شیویه جینی خوی له دل و دهررونه کاندا کردبووه.

نموونهیه کی تر: مهردی ناسوکان لهودیوی ناسمانه کانهوه بانگهیشت کرابوو. نیدی وادهی جیهیشتنی نهو دوستانهی که بیست و سی سال پیکهوهبیان ههبوو، هاتبووه پیش. هر بویه له دوا رۆژهکانی تهمنیدا کهمیگ به دلتهنگی و خهفتهوه دهچوو لای هاوهلانی. نهم حالتهمی پیغهمبهری خوا هینده کاری له نهصحاب دهکرد و ههستی دهزواندن، کاتیک پیغهمبهر دهچوووه خانهی سهعادهتی، دهتوت له سینهی هر یه کیکیاندا شنهی خهزان ههلی کردوو. نهوه بوو هاوهلی بهرپژ موعاذی کوپی جههل (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) له لایهن پیغهمبهری خواوه راسپیرابوو که بجیت بو یهمن. نیتر نهویش لهو نیواندها هاتوچوی دهکرد. کاتیک دهرپویشت پهیامهکانی پیغهمبهری دهبرد. له گهپانهوهشدا نهو مهسهله و گرفتانهی دههینا که چاوهپوانی چارهسهر بوون. بهر لهوهی دواپهمین گهستی نهنجام بدات، چوووه خزمهت پیغهمبهر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، داوای دوغای لیدهکرد، نینجا دهرپویشت. بهلام نهم جارهبان ههزرت جیاواز له جارانی پینشو، پینی فهرموو: ”لهسهر خیر برپویت نهی موعاذ، بهلام نهم جارهبان له گهپانهوهشدا لهوانهیه تهنها بتوانیت سهردانی مزگهوته کم و گوژه کم بکهیت.“ نهم چهند وشهیه، برووسکهیهک بوو و دای له ههزرتی موعاذ. له پهلوپۆ کهوت و فرمیسک له چاوانی دابارین، دهتوت نهژنوی شکاوه. چوون بو یهمن به لایهک، تهنانهت توانای نهبوو له شوئنی خوئی ههستیت.^۲

۱ ابن هشام، الصراط النبویة ۵۰/۴، الطبری، تاریخ الامم و الملوك ۷۴/۲، الهیثمی، مجمع الزوائد ۱۱۵/۶.

۲ أحمد بن حنبل، المسند ۲۳۵/۵، البزار، المسند ۹۱/۷-۹۲، ابن حبان، الصحیح ۴۱۴/۲، الطبرانی،

له لایه کی ترهوه، پیغهمبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ههروهك موو له ماست ده‌ریتی، ئاوه‌ها به‌ناسانی سه‌رجه‌م ئه‌و گرت و کیشانه‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کرد که تاییه‌ت بوون به‌ژیانی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه. "بی‌نارد شو" که سیازده سه‌ده‌ه‌ دوا‌ی ئه‌و هاتوه، ته‌نها به‌کینکه له‌و سه‌دان مرۆفایه‌ی به‌ره‌ی به‌رامبه‌ر که به‌م وتانه‌ی خواره‌وه‌ی ئه‌م پراستییه‌ی قبوول کردوه. "مرۆفایه‌تی چه‌نده ئاتاجی ئه‌و چه‌زته‌ی موحه‌مه‌ده‌یه که هه‌موو کیشه و گرتته که له‌که‌بووه‌کانی ئه‌م چه‌رخه‌ی به‌رتنه‌ی سانایی خوارده‌وه‌ی کوپیک قاوه چاره‌سه‌ر ده‌کرد." فه‌زیله‌ت و گه‌وره‌یی ئه‌وه‌یه که دوژمنیش دانی پێدا بنیت.

به‌لێ، ئه‌و کاته‌ی مرۆفایه‌تی بو‌لای چه‌زته‌ی موحه‌مه‌د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، به‌ناسووده‌یی و دلنیا‌یی شاد ده‌په‌ته‌وه. نیت ئه‌وکات ده‌ستی ده‌گات به‌ناسو‌ پرشنگه‌کان و له‌ده‌به‌ده‌ری و گالته‌جاری ده‌ستی رۆژگار و په‌ژموورده‌یی دنیاو ناخیره‌ت رزگاری ده‌بێ و به‌ره‌و ناسمانی مرۆفایه‌تی به‌رزده‌په‌ته‌وه. ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل کۆسپ و رینگری هه‌موو هه‌یه‌ نه‌یاره‌کانیشدا، سه‌روه‌ی ئه‌م دووه‌مین بوژانه‌وه‌یه هه‌لی‌کردوه. ئه‌وه‌تا قورئانی پیرۆز ده‌فه‌رمویت:

﴿ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ

بِأَهْدَىٰ دِينٍ لِّلْعَالَمِينَ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٨٩﴾ (الصف: ٨-٩)

"ئه‌وانه ده‌یانه‌ویت به‌فوو، به‌قه‌له‌ی ده‌م نووری خوا بکوژینه‌وه!! (خه‌یالیان خاوه) خوا نووری خۆی (ئاینی خۆی) ته‌واو ده‌کات و ده‌یچه‌سپینیت هه‌رچه‌نده کافر و بن به‌رواکان پێی سه‌غله‌ت بن و پێیان ناخۆش بیت هه‌ر ئه‌و خواجه پیغهمبهره‌که‌ی خۆی په‌وانه کردوه هاورێ له‌گه‌ل هیدایه‌ت و رینموویی و ئاینی حه‌ق و راستیدا، تا سه‌ری بخت به‌سه‌ر هه‌موو ئاین و به‌رنامه‌کاندا، هه‌رچه‌نده هابهبه‌ش په‌یداکارانیش پێیان ناخۆش بیت."

به‌لێ، خۆی گه‌وره دینه‌که‌ی خۆی سه‌رده‌خات، سینه‌و دلّه ئاتاجه‌کانیش که‌مه‌ندکیشی ده‌بن و به‌خته‌وه‌ری و دلنیا‌یی خۆیان له‌ودا ده‌بیننه‌وه و ده‌گه‌نه ناستیک،

المعجم الكبير ١٢١/٢٠.

هر له دنیادا وا دوزانن چوونه ته بههشتهوه. جا کافر و ستمکارانی دنیای نهولا و مونافیقانی ناسیاش که نیستیشاری مرؤفه کان ده کهن و، بینا گایانی ناوخوشمان، پیتان خۆش بیت یان نا، رۆژێك دیت که نهو شاهی شاهانهی له لاین پیغه مبهرا نهوه به "سولتانی نهنبیا" ناسراوه و، رۆژی پینج جار ناوی پرشکۆی به گوی جیهاندا ده درت، ده چیته نیو گشت دلّه کانهوه و ده بیته خۆشهویست و له دلدا هه لگی راوی هه موو لایه ک.

نهو کانگای دلنیایی و نارامیشه. ئیمه باوهری تهواومان ههیه بهوهی که نهو په یامدی نهو هیناویهتی، له هه مان کاتدا سه رچاوهی ناسودیی و دلنیاییشه. میژووش گه وره ترین شاهیدی نه م راستیهیه. تاکه رینگه ی دووباره چه شتنه وهی نه م نارامیه ش به مرؤفایه تی، بریتیه له ناساندنی نهو سه روره و، نهو نووره ی که هیناویه تی. چونکه هه رکات مرؤفایه تی چاکتر نهو پیغه مبه ره ی ناسی، خۆشهویستی بۆ زیاتر ده بی و، له سایه ی نهو خۆشهویستیه شدا سیمای کۆمه لگه ده گۆریت.^۱

جا له چوارچۆیه ی نه م پیشه کییه دا که پشینان به "دیباچه" ناویان ده برد، پشت نه ستوو به لوتف و که ره می په روره دگار، هه ولماندا به کورتی، چه ند شتیکی پیرست ناسا ده رباره ی په هه نده جیاوازه کانی سه روره ی هه ردوو جیهان، مایه ی شانازی بوونه وهران عه رز بکه ین.

له راستیدا هه ر وتهیه ک باس لهو بکات جوان و شیرینه. نه وهش که جوان و په سه ند نییه، ده بیته بدرته پال ده برپین و شیوازه که ی. جا نه گه ر له ده برپین و شیوازا که موکورتیه که هه بیته، نهوا به ته واوی بۆ من ده گه رپه ته وه. نه وهشی تایبه ته به پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، ته نها و ته نها جوانیه.

۱. هه زه رمی عه لی (رضی الله عنه) به م شیویه باسی پیغه مبه ری خوی ده کرد: مَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ "هه رکس - ناکاره به رزه کانی - بزانیایه و تیکه لاوی بکه ردا به، نهوی - له هه موو شتیك - خۆشتر دهویست." الترمذی، المناقب ۸؛ ابن أبي شيبة، المصنف ۳۲۸/۶؛ البيهقي، الشعب الايمان ۱۵۰/۲.

ناکاری پیغمبران

نمانهت - نهمینی

دووم ناکاری پیغمبران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) بریتیه له "نمانهت".

نم وشهیه، وشهیه کی عه‌ره‌بیه و له هه‌مان چاوگی وشه‌ی "ایمان" وه دروست بووه. "مؤمن" یش واته نهو که‌سه‌ی نارامی و ناسایش (نهمینهت) به‌رقه‌رار ده‌کات. پیغمبران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) هه‌روه که له پرووی نمانه‌وه له لوتکه‌دان، ناوه‌هاش له به‌رقه‌رارکردنی ناسایش و نهمینهتدا پشه‌نگن. قورنانی پیروز له چه‌ندین نایه‌تدا نامازه بو نهم تابه‌تمه‌ندیه‌یان ده‌کات. نیستاش با بچینه گولزاری چه‌ند دانه‌یه کیان:

﴿ كَذَبَتْ قَوْمٌ نُّوحَ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۚ فَاتَّقُوا

اللَّهِ وَأَطِيعُوا ۗ﴾ (الشعراء : ۱۰۵-۱۰۸)

"قهومی" نوح" یش به‌رنامه‌ی هه‌ر هه‌موو پیغمبرانیان به‌ درؤ زانی. کاتیک "نوح" ی برایان پیی وتن: باشه نه‌وه نیوه ناترسن (له‌وه‌ی بی‌ فه‌رمانی په‌روه‌ردگار بکه‌ن)؛ دلنیا بن که من نی‌راویکی نهمین و دل‌سوزم بو‌تان. که‌واوو له خوا بترسن و فه‌رمانبه‌رداری من بکه‌ن."

به‌لئ، چه‌زه‌تی نوح به‌م جو‌ره له گه‌ل قه‌ومه‌که‌یدا ده‌دوا: "نایا هیشتا هه‌ر "إتقاء" ناکه‌ن و پارێزگار نابن؟ دلنیا بن که من پیغمبرنکم نهمینهت په‌خش ده‌که‌م و دارای سیفه‌تی نمانه‌تم و دانابه‌زمه‌ پله‌ی خیانه‌ت کردنه‌وه. "نیتر هه‌روه که‌دیه‌ن، نهم سیفه‌ته - سیفه‌تی نمانه‌ت - که‌یه‌کیکه له تابه‌تمه‌ندیه‌کانی پیغمبرایه‌تی، له زمانی پیغمبرنکه‌وه به‌م جو‌ره باس ده‌کرنت. هه‌روه‌ها:

﴿ كَذَبَتْ عَادَ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۚ فَاتَّقُوا

اللَّهِ وَأَطِيعُوا ۗ﴾ (الشعراء : ۱۲۳-۱۲۵)

"قهومی عادیش بهرنامهی همر هه موو پیغهمبه رانیان به درؤ زانی. نه وه بوو
 "هود"ی برایان پیی وتن: ئایا ئیوه (له پهروهردگار) ناترسن؟ بزنانن که من بهراستی
 نیراویکی ئەمین و متمانە پیکراوم بۆتان."

نەم نایەتە پیروژەش جەخت لە سەر هەمان واتا دەکاتەوہ:

﴿ كَذَبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ ۙ أَلَا نُنْفُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۚ ﴾

(الشعراء : ١٤١-١٤٣)

"قهومی ئەموودیش بەرنامهی پیغهمبه رانیان به درؤ زانی. نه وه بوو "صالح"
 برایان پیی وتن: ئایا ئیوه (له خوا) ناترسن؟ بهراستی من پیغهمبه ریکی ئەمینم
 بۆتان."

ههروهها:

﴿ كَذَبَتْ قَوْمٌ لوطُ الْمُرْسَلِينَ ۚ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ لُوطُ ۙ أَلَا نُنْفُونَ ۚ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۚ ﴾

(الشعراء : ١٦٠-١٦٢)

"قهومی "لوط"یش بهرنامهی پیغهمبه رانیان به درؤ زانی. کاتیک "لوط"ی برایان
 پیی وتن: ئایا ئیوه (له خوا) ناترسن؟ دلنیا بن که من نیراویکی ئەمینم بۆتان."

دەتوانین نمونە ی زیاتر لەم باره یوه بهینینهوه. ئەمە لەپال ئەودا که چەندین
 نایەتی تر به واتای "ئیشاری" نامازە بۆ هەمان ناوهرۆک دەکەن. بەلام به مەبەستی
 دەستخستنی بیروکەیدەک سەبارەت به بابەتە که، تەنها بەوانە ی سەرۆه وازدیتین.

هەك چۆن "المؤمن" یه كێكه له ناوه پیروژه كانی خوی گهوره (جَلَّ جَلَالُهُ)،
 ههرواش له گرنگترین ناوی ئەو کهسانه یه که باوهریان بهو زاته ههیه. جا ئایا بۆچی
 به خوی گهوره (عَزَّوَجَلَّ) دهوتریت "المؤمن"؟ بێگومان لهبەر ئەویه که ئەو زاته
 سهراوهی دلنیا یی و نارامی و متمانە یه. وه هەر ئەویشه دلنیا یی و بروامان به
 دههخشیت. هه میسه دلنیا یی و نارامی له مووه، تنۆك تنۆك یان له شیوهی تافگه دا

بهره و نيمه به خوږ دى. هر شو زاته شه كه پيغهمبه راني دنيا و پروادار كړدوه و به سيفه تي نه منيه ت سرفرازي كړدوون. جا كه وايي شو شته ي ناوي نه منيه ت و دنيايي و نه مانه ت و نيمانمان ليناوه، نيمه به پيغهمبه رانه وه و، پيغهمبه رانيس - به راديه كي مذن - به خوي گه وره وه وابهسته ده كات. سهره نجام، تيكراي نه م وابهسته ييه بهره پدپوهندي خالق و مه خلوق ده مانبات. هممو نه مانه وانا گه ليكن له داتاشراوه كاني وشه ي نه مانه تدا بوونيان هه يه. ينگومان لايه نيكي گرنكي بابته كه بريتيه له دهر ككردن به م پدپوهنديه.

هروه ك گرنگترين سيفه تي پيغهمبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) به گشتي و پيغهمبه ري نازدارمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به تايبه تي، نه مانه ته، هر به و جوړه، گرنگترين په سني جوړه نيلى نه منيس بريتيه له نه مانه ت. قورناني پيروژ به م شيويه بو مان باس ده كات: ﴿مُطَاعٌ مَّ أَمِينٌ﴾ (التكوير : ٢١) "نه و كوږپرايه ليكراو و نيرراويكي نه مينه." بدلې، جوړه نيلى (عَلَيْهِ السَّلَام) گوږپرايه لي په روه ردا گاره و له رووگي فرمانبه ريه كه شيه وه نيرراويكي متمانه پيکراو و نه مينه. نيدى به م چه شنه، قورناني پيروژ له كانگاي نه م متمانه پيکراو و نه مينانه وه هاتوه. نه وه تا خوي گه وره "المؤمنه"، گوتاره كه شي گوتارنكه نه منيه ت و دنيايي ليوه په خش ده بيت. نه و جا قورناني له رينگي جوړه نيله وه - كه خوي گه وره به نه مين ناوي ده بات - هاتوه. دوا جاريش نه م قورنانه بو نه و پيغهمبه ره نه مينه و له وشه وه بو نوممه ته كه ي، كه كوومه ليكي قودسين و ده ستنيشانكراوي به ده سته ينياني نه منيه ته كه ي نه ون، نازل بووه.

به دنيايي هوه هره كه سه و به گوږه ي ناستي خوي سوودي له قورناني پيروژ وهر گرتوه. جوړه نيلى يه كيكه له و سوودمه ندانه. نه وه تا روژنيكيان خوي به پيغهمبه ري خوي فرمانه وه: "هه تا نه و كاته ي خوي گه وره له قورناندا به "نه مين" ناوي بر دم، له عاقبيه تم دهر سام. به لام دواي نه و نايه ته ﴿مُطَاعٌ مَّ أَمِينٌ﴾، سهرتا پاي دنيايي دايپوشيم."^{١٤}

ئەمىنىيەت لە پېغەمبەرى خوادا

پېغەمبەرى سەرورەمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەر لە ھەموو شتێك لە بەرامبەر ئەو ھەيامانەى لە پەرورەدگاریمو ھەبو، تابلێى ئەمىن بوو. ھەرگىز پێى تىناچىت ھىندەى تۆزقاىك ناپاكى لە ئەمانەتەكەيدا كرىدەيت. پاشان بەرامبەر بە سەرھەم بوونەو ھەرانىش ئەمىنە و ھەموان متمانەيان پىيەتەى. ئاخىر چونكە لە سەرھەتادا ئەمىنىيەتەى خۆى بەرپووى ھەموو لایەكدا پىشانداو ھە پىنموني كرىدون بۆ متمانە و دلىيائى. دواتر پادەى گرىنگى ئەم بابەتەى بۆ ئىمەش روون كرىدو ھەتەو، واى لى كرىدو ىن ئىمەش باو ھەو راسىيە بەكەين. جا با ئىستا بەك بە بەك ھەلوئىستە لەسەر ئەم لایەنانە بەكەين:

أ) ئەمىنىيەتەى سەرورەمان بەرامبەر ئەركى پېغەمبەرايەتەى

خوای گەورە (عَزَّوَجَلَّ) پېغەمبەرەكەى ھەك مەروفيكى سپاردەپارتز و ئەمىن ھەلبژاردو ھە. جا ئىتر ئەویش بە درىزايى ژيانى لە خەم و پەروشى ئەمەدا بو ھە. بە جوړىك، كاتىك ھەحى دەھات، لە ترسى ئەو ھە نەبادا ھەبەكەى لە دەست دەرچى، دەكەوتە پەروشىيەو ھە بەر لەو ھە ھەزرتەى جویرەئىل لە خوئندنەو ھە پىتەو ھە، ئەو بى ھەستان دەبوتەو تاو ھەكو بەتەواوى لەبەرى بەكات. تەنانەت لەم بارەبەو ھەندە بە پەروشى و خەمخۆرىيەو ھە پەفتارى دەكرد، تا ئەو ھە قورئانى پىروژ پى فەرموو:

﴿ لَا تَحْرِكْ يَدَيْهِ لِسَانَ لِمَنْ يَكْفُرْ بِدِينِهِ ۚ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُمْ وَقُرْآنَهُ ۚ فَلِذَا قَرَأْتَهُ فَالْتَفِعْ قُرْآنَهُ ۚ ثُمَّ إِنَّ

عَلَيْنَا بَيَّانَهُ ۚ﴾ (القيامة : ١٦-١٩)

”ئەى پېغەمبەر! بەدەم قورئانەو ھە زمانى خۆت مەجولینە بۆ ئەو ھە بەزوویى (و ھە) لەبەر بەكەيت. بىگومان كۆكردنەو ھە (جىگىر كرىنى لە دلتدا) و پىخوئندنەو ھە لەسەر ئىمەبە. دەكەوايە، كە (بە زمانى جویرەئىل) خوئندمانەو ھە، تۆش شوونى خوئندنەو ھەكەى ئەو بەكەو ھە. دواتر گومانەت نەبى كە روون كرىدەو ھەكەشى ھەر لەسەر ئىمەبە.“

(ئەمانەت - تەبلىغ - فەتانەت)

به‌لج، قورشان وهك ئەمانه‌تێك به پێغه‌مبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سپێررابوو. بۆیه ئەو سەرۆره دەرسا له‌وهی که نه‌توانی‌ت به‌رامبەر به‌و ئەمانه‌ته پیرۆزه ئەمین بی‌ت و له‌ تاوا ده‌له‌رزى. تا ئەوهی په‌روه‌ردگارى دلى ده‌دايه‌وه و دلتیای ده‌کرده‌وه له‌وهی که خوای گه‌وره پێغه‌مبەرە که‌ی له ئەمانه‌ته که‌یدا ئەمین ده‌کات.

پێغه‌مبەری خواش (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ته‌مه‌نی موباره‌کی له‌نیو ئەو کۆشش و په‌رۆشیه‌دا به‌سه‌ر برد. له‌ هه‌موو که‌س زیاتر هه‌ولی ده‌دا ئەمین بی‌ت له ئەمانه‌ته که‌یدا و هه‌میشه هه‌ستی به قورسایى ئەو ئەرکه سه‌نگینه ده‌کرد که به هه‌موو قورساییه کیه‌یه له‌سه‌ر شانی بوو. هه‌ر بۆیه له "حِجَّةَ الْوَدَاعِ" دا که به واتای هه‌جی مالئاوایی کردن دیت له ئوممه‌ته که‌ی، له‌و ساتانه‌دا که خۆر به‌رهو ئاوابوون ده‌چوو، ئەویش به‌و هه‌سته‌وه که ژیا‌نی رۆوی له ئاوابوون ناوه، جارێکی تر ئەو به‌رپرسیارتييه قووله‌ی به‌رجه‌سته کرده‌وه و، به‌ده‌نگی‌کی به‌رز به هاوه‌له راستگۆکانی فەرموو: "بەم نزیکانه ده‌بارە‌ی من پرسیارتان لێ ده‌که‌ن" واته، به‌ر له‌و پرسیاره، من پرسیارتان لێ ده‌که‌م: "نایا په‌یامه‌که‌م گه‌یاندوه؟" له‌به‌رامبەر ته‌مه‌دا، ئەوانه‌ی له‌ویدا بوون به‌ ده‌نگێک که زه‌مین و ئاسمانی ده‌زنگانده‌وه، وتیان: "به‌لج، په‌یامه‌که‌ت به‌ته‌واوی گه‌یاند و ئەرکی سه‌رشانت بێ که‌موکۆرێ به‌جێ گه‌یاند." له‌ پاش ئەم شایه‌تییه، سەرۆه‌ری هه‌ردوو جیهان ده‌سته‌کانی به‌رهو ئاسمان به‌رز کرده‌وه و، فەرمووی: "په‌روه‌ردگارا به‌ شایه‌ت به‌!"^۱

به‌لج، ئەمینی له ئەمانه‌تدا، له خوای گه‌وره‌وه ده‌ستی پێ کردوه. ئەوجا به‌ هه‌زه‌رتی جویره‌ئیلدا گوزه‌ری کردوه و له پێغه‌مبەری نازداردا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَمُّ السَّلَامِ) گه‌یساوه‌ته‌وه. پاشانیس له‌وه‌وه بۆ ئوممه‌ته که‌ی گوازراره‌ته‌وه. له هه‌جی مالئاوايشدا به‌ شایه‌تییه‌ک له ئوممه‌ته‌وه، جارێکی تر بۆ لای خوای گه‌وره گه‌رپایه‌وه.

هه‌روه‌ک کتێبه باوه‌رپێکراوه‌کانی فەرمووده بۆمان ده‌گێڕنه‌وه، دایکی ئیمانداران هه‌زه‌رتی عایشه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ده‌بارە‌ی هه‌ست و شعوری ئەمانه‌ت له پێغه‌مبەری خوادا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَمُّ السَّلَامِ) ده‌فەرمووی: "ئه‌گه‌ر پێغه‌مبەری خوا - به‌ فەرزی

۱ بخاری، حج ۱۳۲، مسلم، حج ۱۴۷، أبو داود، مناسک ۵۷.

مه حال - نايه تيكي بشاردايه ته وه لهو نايه تانه ي بوي نازل دهبون، نهوا به دلنيايي ه وه
 نم نايه ته ي دهشارده وه^۱:

﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ
 اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ﴾

(الأحزاب : ۳۷)

هوكاري نازل بووني نايه ته كه ش نم رپوداوه ي خواره وه يه:

پيغه مبهري خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ههستا به بهستني هاوسه رگيري له نيوان زه يدي
 كور ي حارشي بهنده ي نازاد كراي - كه خوي گه وره ي كردبوو و كردبووي به
 كور ي خوي - له گه ل زينه بي كچي جهش، كه كچي پور ي خوي بوو. به لآم
 نم هاوسه رگيري به جو ره ي كه چاوه روان ده كرا، ناسوده يي به دواي خويدا نه هينا.
 دا يكي نيمانداران، حه زره تي زينه ب (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) ته نها له بهر گوترا يه لي فرماني
 پيغه مبهر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بهم هاوسه رگيريه رازي بوو بوو. جا له بهر نه وه ي نم خيزانه
 هه ره له سه ره تا وه له سه ر بناغه ي نابه دلي دامه زرابوو، بويه خاتوو زينه ب نه يده تواني
 ريزي شايسته له مي ره ده كي بگرت. جا خو خوي گه وره هه ره له زو وه مورادي
 فه رموو بوو كه له زه يد جيا بيسته وه و بچيته ريزي خيزانه پا كه كان (الْأَزْوَاجِ الطَّاهِرَاتِ)
 ي رسول الله وه. به لآم به گوتره ي نهو نه ريته ي كه تا نهو كاته له نيو عه ره به كاندا
 باو بوو، هه ره كه سيك به يه كيكي بوتايه: "كورم" نيدي نهو كوره، هه ره وه كو كور ي
 راسته قينه ي نهو كه سه سه ير ده كرا. بهم شيويه، هاوسه ره كه شي دهبوو به بووكي نهو
 كه سه. جا خو پيش نه مه ش دا يكي زينه ب پيشنيازي نه وه ي بو پيغه مبهري خوا
 كردبوو كه كچه كه ي بخوازنت. به لآم سه ره ره مان نهو پيشنياره ي قبول نه كردبوو.
 به لآم نم جاريان راسته وخو خوي گه وره فرماني نم هاوسه رگيري ي ده دا.
 هاوسه رگيري له گه ل خاتوو زينه ب به لاي پيغه مبهري خوا وه (صَلَّاتُ اللَّهِ وَسَلَاتُهُ عَلَيْهِ)
 زور سه خت و گران بوو، به لآم فرمانه كه له ناسمانه وه بوو...

۱ بخاري، توحيد ۲۲، مسلم، ايمان ۲۸۸

جا بویه هزارهتی عایشه‌ی دایکمان (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ناماژه بعم لایه‌نه ده‌کات و ده‌فهرموی: ”نه‌گهر پیغهمبهری خوا نایه‌تینکی له‌و وه‌حییبه بشاردایه‌ته‌وه که بوی ده‌هات، نه‌وا نه‌و نایه‌ته‌ی ده‌شاردوه‌وه که نم هاوسه‌رگیریه‌ی له‌خو‌گرتبوو.“ به‌لام نه‌و له‌ ناست وه‌حیدا تا بلئی نه‌مین بوو. هه‌رگیز به‌خه‌یالی‌دا نه‌ده‌هات که ته‌نانه‌ت بچوو‌کترین شتیش - حاشا - بشاریته‌وه. واتای نایه‌ته‌که‌ش بعم جو‌زه‌یه:

”یادی نه‌وه بکه‌روه وه‌ختی ده‌توت به‌و که‌سه‌ی که‌ خوی گه‌وره نیعمه‌تی (هیدایه‌ت و بوونه صحابی رسول‌اللهی) پی به‌خشیه‌وه، توش - به‌مامه‌له‌ی جوان و نازاد‌کردنی له‌ کو‌یلایه‌تی - چاکه‌ت له‌گه‌ل کردوه: هاوسه‌رکه‌ت لای خوت به‌یلته‌وه و ده‌ره‌ق به‌و له‌ خوا بترسه‌ا به‌لام که‌ نه‌مه‌شت ده‌وت، نه‌و حه‌قیقه‌ته‌ت له‌ ناخندا ده‌شاردوه که‌ به‌دنیاییه‌وه خوی گه‌وره ناشکرای ده‌کرد. (بعم هویه‌وه) له‌ خه‌لکی ده‌ترسایت (نه‌وه‌ک کاردانه‌وه‌یه‌کی وایان هه‌ییت که‌ زیان به‌نیمانیان بگه‌یه‌نی‌ت)، له‌ کاتیک‌دا نه‌وه هه‌ر خوی گه‌وره‌یه که‌ شایانی لیترسانه.“

به‌لئی، نه‌گهر پیغهمبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نایه‌تینکی بشاردایه‌ته‌وه - حاشا - نه‌وا نم نایه‌ته‌ ده‌بوو. به‌لام وه‌ک وتمان، نه‌و نه‌مین بوو له‌ نه‌مانه‌تدا.. مه‌حالی‌ش بوو هه‌رگیز شتیک به‌ په‌نهانی به‌یلته‌وه.

روداوینکی تر که‌ رۆشنایی ده‌خاته سه‌ر په‌هه‌ندی نه‌مانه‌ت لای سه‌روه‌رمان:

نه‌وه بوو له‌ غه‌زای به‌دردا هه‌ندی له‌ کافرانی قوره‌یش به‌دیل گیران. پیغهمبهری خواش (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) سه‌به‌ره‌ت به‌ چاره‌نووسی دیله‌کان له‌گه‌ل هزاره‌تی نه‌بویه‌کر و هزاره‌تی عومه‌ردا (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) راو‌ژی کرد. هزاره‌تی نه‌بویه‌کر پای وابوو که‌ له‌ به‌رامبه‌ر فیدیه‌دا دیله‌کان نازاد بکرتن. هه‌رچی هزاره‌تی عومه‌ریشه له‌گه‌ل نه‌وه‌دا بوو که‌ هه‌موویان به‌ سزای خویان بگه‌یه‌نرتن. ته‌نانه‌ت پینشیاری نه‌وه‌شی کرد که‌ هه‌رکه‌سه‌و خزم و نزیکه‌کانی خوئی بکوژیت. به‌لام پیغهمبهری خوا بچوو‌نه‌که‌ی هزاره‌تی نه‌بویه‌کری په‌سه‌ند کرد و له‌ به‌رامبه‌ر فیدیه‌دا دیله‌کانی نازاد‌کرد. جا با پاشماوه‌ی به‌سه‌ره‌اته‌که‌ له‌ هزاره‌تی عومه‌روه بیستین: ”بۆ رۆژی دواتر کاتیک

چومو خزمهت پیغهمبهری خوا، دهبینم وا له گه‌ل ئه‌بویه کردا هه‌ردووکیان پیکه‌وه ده‌گرین. به‌لێ، هه‌ردووکیان سه‌ریان کز کردبوو و به‌کول ده‌گریان. هۆکاره‌که‌م پرسێ. به‌لام هیچ کامیان توانای وه‌لامدانه‌ویان نه‌بوو. پێداگریم کرد و وتم: چێ ده‌بی به‌ منیش بلێن! ناخر گهر شتیك هه‌یه‌ شایانی گریان بیته، با منیش له‌گه‌شتان بگریم. له‌ کۆتاییدا پیغهمبهری خوا به‌دهم گریانوه‌ فرموی: که‌میک پیش ئیستا نم نایه‌ته نازلبوو!

﴿ مَا كَانَتْ لِيَنْبِيَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُتَخَذَ فِي الْأَرْضِ تَرْبُوتٌ عَرَضَ الدُّنْيَا
وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (الأنفال : ٦٧)

”بۆ هه‌ج پیغهمبهریک نه‌بووه که‌ دیلی هه‌بیته، تا ئه‌و کاته‌ی به‌ ته‌واوی پایه‌دار و جیکیر ده‌بی له‌ زه‌ویدا. ئیوه‌ مال و شمه‌کی کاتیی دنیا‌تان ده‌وی، که‌ چێ خوای گه‌وره‌ ناخیره‌تی ده‌وی (که‌ هه‌تاهه‌تایه‌ بۆتان). خوای گه‌وره‌ عه‌زیز (بالاده‌ست به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا) و هه‌کیم (خاوه‌ن دانستی ره‌ها‌یه).“

خۆ نه‌گه‌ر بچوو‌کترین گریان‌ه‌ی ئه‌وه‌ هه‌بوایه‌ که‌ پیغهمبهر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شتیك له‌ وه‌حی به‌شارته‌وه، ئه‌وا به‌ هه‌رحال دووم نایه‌ت که‌ ده‌بوو به‌شارته‌وه، نم نایه‌ته‌ ده‌بوو. به‌لام پیغهمبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له‌ به‌رامبهر وه‌حیه‌وه به‌ ته‌واوی مانا نه‌مین بوو. له‌ به‌شه‌کانی داها‌توودا کاتیک باس له‌ پاکێ و یی‌گونا‌هی (العِضْمَة) پیغهمبهران ده‌که‌ین، سه‌ر ده‌ده‌ینه‌وه له‌ هه‌ردوو نایه‌ته‌که‌ و، هه‌ول ده‌ده‌ین به‌ درێژێ باس له‌و لایه‌نانه‌ بکه‌ین که‌ په‌یوه‌ستن به‌ باسه‌که‌وه.

(ب) به‌رامبهر هه‌موو بوونه‌وه‌ران ئه‌مین بوو

وه‌ک چۆن پیغهمبهر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له‌ ئه‌رکی پیغهمبهرایه‌تییه‌که‌یدا ئه‌مین بوو به‌رامبهر به‌و په‌یامانه‌ی له‌ په‌روه‌ردگاریه‌وه‌ بۆی ده‌هات، هه‌ر به‌و چۆره‌ش نه‌منیه‌ته‌که‌ی هێنده‌ له‌ناخیدا ره‌گ و بنجی دا‌کو‌تابوو، سه‌رانسه‌ری بوونه‌وه‌رانی گرتبووه‌وه.

١ مسلم، جهاد ٥٨؛ أحمد بن حنبل، المسند ٣٠/١-٣٣.

ئەو ھەتا جار ئىكەن كە لە ئىعتىقاددا بوو، دايكى ئيمانداران ھەزرەتى صەفییە (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ھات بۆ سەردانى. لە پاش كەمىك دانىشتن، مۆلەتى خواست بچیتەو ھە مالمەو. پىغەمبەرى خواش بە مەبەستى بەرپىڭردنى لە گەلیدا چوو ھەر ھەو. ھىشتا چەند ھەنگاوتىكەن نەنا بوو كە يەك دوو صەھابى بىن ھەستان بە لایاندا تىپەرىن. پىغەمبەرى خواش دەستبەجى ئەو دوو صەھابىيەى ھەستاند، ئەوجا پوخسارى خاتوو صەفییەى ھەلدایەو، ھەرمووى: ”بەروانن، ئەمە صەفییەى خىزانەم.“ ئەم ھەلۆستە لەسەر دلئى ئەو ھاوھەلەنە زۆر گران بوو، بۆيە يە كەسەر وتیان: ”پەنا بە خوا، ناخر كى بە خەيالىشىدا دى گومانى خراب بە تۆ بەرى ئەى پىغەمبەرى خوا؟!“ بەلام پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بە وئەى گشت پەتارە كانى ترى، دەبويست بەم ھەلۆستەشى وانەيەك بلیتەو، بۆيە ھەرمووى: ”شەيتان بە نۆ دەمارە كانى خوتنى نادەمیزاددا بەردەوام دیت و دەچیت.“ مادام شەيتان تا ئەم رادەيە نزىكە لە مەرقەو، ئەوا بە ناسانىش دەتوانى گومان و ختوو بەخاتە مېشكەو. جا ئیستا با گریمانەى كى لە ھەزاردا يەك، يان لە ملوئىتىكىشدا يەك بېت بە مېشكدا، ھەك ئەوئى: ”داخۆ ئەو نافرەتە كى بوو كە لە گەل پىغەمبەرى خوادا بوو؟!“ ئەوا خوا پەنامان بەدات زىانى ئەبەدى ئەو كەسە لە ناو دەھات و نوورى ئيمانیش لە دەروونیدا خامۆش دەكات. جا لەبەر ئەمە، ئەو پىغەمبەرە مەزنە، كە نمونەى بەر جەستە بووى شە فەقەتە، دەستبەجى دەگاتە فریا، ئەستوپاكى و ئەمنیەتى خۆى پىشان دەدا. لە ھەمان كاتیشدا ئيمانى ھاوھەلە كانى دەپاراست.

ھەر ھەك دەبىنن، تا ئەو ناستە گرنكى بە ئەمنىت و ئەمنى دەدا، جا مەگەر بەر لە پىغەمبەرەيتىش بە ”ئەمین“ نەناسرابوو؟^۱ مەگەر تەنەت ئەوانەش كە لە دواییدا بوونە دوژمنى سەرسەختى، ھەر بەو سىفەتەو ناویان نەدەبەرد؟ خەلكى ھىندە لە ئەمنى ئەو دلتىابوون، پىم وایە گەر بچوتایە بۆ لای ئەبوجەھل و پرسیارى ئەوئە لى بگردایە كە بەنرخترىن شتە كانى، بە شەرەف و ئابرووشییەو بە كى دەسپىرت،

۱ بخارى، إعتكاف ۸، بده الخلق ۱۱؛ مسلم، سلام ۲۴-۲۵؛ طبرانى، المجمع الكبير، ۷۲/۲۴.

۲ احمد بن حنبل، المسند ۴/۲۵؛ حاكم، المستدرک ۱/۶۲۸؛ ابن هشام، السيرة النبوية ۱/۳۲۳؛ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱/۱۲۱.

له وهلامدا دهپوت: "الامين". بهلج، يه كهم كهس كه به بيريده دهات "موحه ممدى
 نه مين" ده بوو. بهلج بهو جوړه بوو. همدو ژيانيشى بهم پړوحيه ته پړ نه منيه ته وه
 به سهر برد.

نه ونده نه مين بوو. نه وه تا كاتيك نافره تيك منداله كهى بانگ ده كرد: "تو وهره،
 بزانه چيت ده ده مى!" يه كسه لى ده پرسى: "ده تو يست چى بده يتى؟" نافره ته كه شه
 له وهلامدا دهلج: "نهى پيغه مبهرى خوا، به نياز بووم هه ندى خورماى بده مى." له
 بهرامبهر نه مه دا سهروه رمان ده فرموى: "نه گهر هيچ شتيكت پينه بوويه بيده يتى،
 نه وا دروت له گه لدا ده كرد."

پيغه مبهرى خوا (عَلَيْهِ أَكْمَلُ النَّحَابَا) دروى به يه كيك له نيشانه كاني دوو رووى
 داده نا و تا نهوپه پرى سنوور خوى لى به دوور ده گرت. درو يه كيكه له نيشانه كاني
 مروقى دوو روو. دوو نيشانه كهى ترش برتتين له: بهلج نه برنده سر و خيانت كردن
 له نه مانته.^۲ نيفاق و دوو رووى به چ جوړنك و تا چ راديه كه له پيغه مبهرى خواه
 دوو بوون، ناپاكي و خيانتيش بهو نه نذازيه دوو و په رگير بوون لهو زاته...

پړوحيه تى نه منيه ته له پيغه مبهرى سهروه ردا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تنها له بهرامبهر
 مروقه كاندا رهنگى نه ده دايه وه، بهلكو ته واوى بوونه وه ران خويان له هه رتمى نه منيه ته كهى
 نه ودا ده بينيه وه. نه وه بوو جارنكيان يه كيك له هاوه لان بو نه وهى نه سپه كهى بهيتته وه،
 واى پيشان ده دا كه شتيكى له ده ستدا بيت. پيغه مبهرى خوا (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ)
 به بينى نهى نهى ديمه نه زور ناپه حهت بوو، به راديه كه گه يشته نه وهى نهو هاوه له
 بانگ بكات و سه رهنشتى بكات. بهلج، پيغه مبهرى سهروه رمان بهم هه لو رستهى، نهو
 وانه بهى فيرده كردين كه نه مين بوون، با له بهرامبهر گيانله بهرانيشه وه بى، خه سله تيكه
 هه رگيز نابى ده ستبه ردارى بين. جارنكى ترشيان له كاتى گه رانه ويان له يه كيك له
 غه زكان، يه ك دوانيك له هاوه لان، بيچوره بالنده به كيان له هيلانه كهى هينا بووه دره وه و
 ده ستيان پياده هينا. لهو كاته شدا دا يكه بالنده كه گه رايه وه. كه بينى وا بيچوره كهى له

۱ أبو داود، أدب ۸۰، احمد بن حنبل، المسند ۴۴۷/۳.

۲ بخاري، إيمان ۲۴، مسلم، إيمان ۱۰۷.

هیلانه که دا نه ماوه، که وته باله فرکچی و ئوقره ی لیج برآ. وهختی پیغه مبهری په حمهت لهه حالتته ناگادار بووه، یه کسه فرمانیدا که بیچووه که بگه پرتتته وه هیلانه که ی، تا چیدی دایکه بالنده که نازار نه چیژییت. وه ک بلتی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نازاره بهوه بکات که نه وه پفتاره، په فتارتک نییه شایسته ی نه وه که سانه بیج که وان له مه قامی نوینه رایه تی کردنی نه منیهت له سه ر زه ویدا...^۱

تریفه نورانییه که ی چواردوره ی شی هینده به نوری دره وشاوه ی نه وه مونه ووه ر بوویون، هه ر دهوت نه ون.^۲ نه مینی نوممهت، نه بو عوبه یده ی کوری جه پراح یه کیکه له وانه! له سه رده می خه لافه تی جه زه رته ی عومه ردا والی شام بوو. کاتی هه رقل ویستی به خوی و سوپا که یه وه بیت و هه ولی داگیر کردنه وه ی شام بدات، موسلمانان له بهر که می ژماره یان توانای بهرگری کردنیان نه بوو. له بهرامبه ر نه م دوخه ناله باره دا، نه بو عوبه یده دانیشتوانی شاری کؤ کرده وه و، پیی راگه یاندن که: ”تاوه کو نه مپرو چیزیه مان لیج وه رگرتون، له بهرامبه ریشیدا نه رکی پارژگاری کردنتانمان گرتبوه نه ستو. به لام لهه هه لومه رجه ی نیستادا توانای بهرگری کردنمان نییه. بویه رهوا نییه نه وه چیزیه مان له لا بمینیتته وه.“ دابه دوا ی نه م قسانه ش، چی چیزیه هیه، گه پرتتراهه وه بو خاوه نه کانی.

قه شه و راهیبه کان له بهرامبه ر نه م دیمه نه دا توشی سه رسووپمان هاتبوون. بویه به جار ی وروژمیان برده کلنساکان و بو سه رکه وتنی موسلمانان که وتنه نزا و پارانه وه. نه وجا به جه سه رته وه سوپای موسولمانان یان بهر پیکرد به هیوا ی نه وه ی که جارنکی تر بگه پرتنه وه، ده یانوت: ”پشت به خوا دووباره ده گه پرتنه وه و له سته می هه رقل پزگارمان ده که ن.“^۳

نه بوو عوبه یده ره بانیه ک بوو نه منیه تی لیج ده باری و سیفه تی نه مانه تی کردبووه

۱ أبو داود، جهاد ۱۱۲، أدب ۱۱۶، احمد بن حنبل، المسند ۴۰۴/۱.

۲ په حمهت له عاریفی گه وری نه ته وه که مان، مه حوی شاعیر، که وتویه تی: به نوری عه کسی پیغه مبه ر نه ونده مونه کیس بوویون... غه ربی تازه هاتو ده بوت نه مه پیغه مبه رستانه.

۳ بلاذری، فتوح البلدان ۱/۱۴۳.

كالاى بالاي خۇى. تا ئەر رادىيەى كە تەنانت جىي خۇى لە دلى گاورەكانىشدا كىرەبوو. جا ئەگەر ئەمرۇ رۇژناوا گۇرمان بۇ نەگىت و باىخ نەدات بە بانگەوازى ئەوانەى سەرگەرمى بانگەوازان، ئەوا بە دلىئايىيەو ئەم كەموكورتىيە بۇ ئىمە دەگەرپىتەو. گومان لەوئەشدا نىيە كە گەرەترىن ناتەواوى ئىمە ھەر لەم بابەتەدايە. بە ھاتنى ئەو رۇژەش كە تىيادا سەرلەنوى خۇمان بەم ئاكارە پۇشتە دەكەينەو، دەينە نمونەى ئەو نەتەوئەيەى كە مروفايەتى بەيى دودلى متمانە و دلىئايى خۇى پى دەسپىرت. بەمەش، گەرەترىن ھەنگاومان ناو بەرپوى بەدەست ھىئانەوئەى پاىە شايستەى خۇمان لەنىو ھاوكىشە جىھانىيە كاندا.

دەكرى لە ئەزمونى دەسەلاتدارى و ھوكمرانى خەلافەتى عوسمانىشدا كارىگەرى ھەمان فەزاي ئەمىنەت بەدى بکەين. ئەوئا لە كاتى جەنگدا ھەركات بەرپوومىك يان مىوئەكىان لى بکردايەتەو لە درەختى ئەو باخ و بىستانانەى كە پىيدا تى دەپەرىن، يەكسەر پارەكەشيان پىدا ھەلئەواسى. ئىدى ئەو مرۇفە نەجىب و رەسەنانەى كە بوو بوونە نمونەى بەرجەستەبووى ئەمىنەت، بەر لەوئەى ولاتان بە شمشىر فەتە بکەن، سەرئا بەم رۇچىتە پى ئەمىنەت و رەفتارە مەردانانەيان دلەكانيان فەتە دەكرد. گەرنا، نە دىياتتوانى لە بەرامبەر ئەو زىھنىيەتە ترسناكەى خاچپەرستاندا بچنە ئەوروپاوە، نە درىژەش بە بوونى خۇيان بەن لەو ناوچانەدا. ھەمان ئەو ھەلوئىستەى ئەو عوبەيدە لە شامدا نواندى، بۇ ماوئەى چوار سەدەى رەبەق لە ھەموو ناوچەكانى بەلقان و ناوئەى ئەوروپادا زىندوو راگىرا. ھەر لەبەر ئەم ھۆيەيە كە لە سەردەمى ھەلكشانە مەزەكەدا، بە كەمترىن قورىانى تاوئەكو دەروازەكانى قىئەننا فەتە كرا. ھەر بەوئەشەو ئەوئەستان، بەلكو لەو شوئانەى كە بوى رۇيشتبون، بە درىژايى چەندىن سەدە ئەمىنەت و نارامىيان تىدا بەرقەرار كرد. پىم وايە ئەو خوتنەى كە لە توركىيەى نىوئەى سەدەى رابردودا بە مەبەستى بەرقەرار كردنى ناسايش و نارامى رۇاوە، بە درىژايى پىنج سەدە و لە نىوان ئەو ھەموو ئەتەو و رەگەزە جىياوازەندا نەرۇاوە. بەلىخ، توئىنەو و نامارەكان ئەو راستىيە دەردەخەن كە تىكپراى قورىانىانى سەرجم ئەو پىكدادانانەى كە لە ماوئەى شەش سەد سالى ھوكمرانىيى

خلافه تی عوسمانیدا هاتووته کایهوه، ناگاته ژمارهی نهو کهسانهی که له نیوهی دووهمی سهدهی رابردوو له تورکیادا بوونه ته سوتهمهنی توندوتیژی و ناآرامییه کان. کهوابی، بانگه شه کردنی نهوهی که فتهحه کانی نهو سهرده مه دهره نجامی به کارهینانی زهبر و هیژ بووین، بانگه شهیه کی بیج بنه ما و دوور له راستیهه. نه مه وێرای نهوهی که نه گهر هۆکاره کانی گواستنهوهی نهو رۆژگاره له بهر چاو بگیریته، دهرده که ویت که بهرپۆه بردنی دهوله تیککی لهو جوهره، که له جوگرافیا به کی فراواندا فه رمانپهوا بووه، شتیك نییه که تهنها به خۆسه پانندن و هیژی سه ربازی دهسته بهر بوویت.

به لێ، نه گهر دل و دهروونه کانیان فتهحه نه کردایه، چۆن دهیانتوانی نهو هه موو خه لکه، که له چه نددین نه ته وه و نه ژادی جیاواز پینکه هاتبوون، بۆ ماویه کی درێژ خایه ن و به بیج سه ر هه لدانی گرفتیک که شایه نی باس بی، له ژیر سایه ی دهوله تیکدا بهرپۆه به بن؟! هه ر بۆیه نهو بهر بر سه یاری ته یه ی ده که ویتته نه ستۆی گیانفیدایانی خۆ شه ویستی له رۆژگاری نه مرپۆماندا، په برپه و کردنی هه مان شینواز و رپوشوینه .

ج) بانگه یشت کردنی ئوممه ته که ی به ره و نه منیه ت

سه رداری پیغه مبه ران (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له نیو که شیککی پر دلنیا بی و نه منیه تدا پارێژگاری لهو په یامانه ده کرد که له په ره ورد گاره وه بۆی ده اتن. نه م باز نه یه شی هینه فراوان گرتبوو، هه موو بوونه وه رانی تیدا جی ده بووه وه. له هه مان کاتدا نه م پیغه مبه ره نازداره (عَلَيْهِ أَفْ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ)، بانگی ئوممه ته که شی ده کرد تا هه مان نا کار بکه نه سه رمه شقی ژیا نیان و، نه منیه ت بیته پارچه یه کی دانه براری ژیا نی کۆمه لایه تیان. نه سه تم بوو له پالیدا به چوو کترین جوړی خیا نه ت، یان غه بیه ت بکریته. له وه ها حال ته تیکشیدا، راسته وخۆ به را مبه ره که ی ناگادار ده کرده وه و، رپیی نه ده دا تۆز و گه ردی غه بیه ت له رۆحی بنیشیت.

جارنکیان دایکی ئیمانداران، حه زه رته ی عانی شه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) له ناست دیمه نیکدا وتی: "چه مکی کراسی نهو نا فره ته چه نده درێژه!" پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به بیستنی نه م قسه یه، یه کسه ر ناگاداری کرده وه و، فه رمووی: "نه ی عانی شه!

غديهتی نهو نافرتهت كرد و له گوشته كهيت خوارد.^۱ ههروهها له بۆنديه كى تردا به هه مان شيوه نهو هاوهلهى ناگادار كردهوه كه قسهى به ماعيز وت.^۲ هه موو نه مانه له كانگاي نه منيه تى نهو زاته وه سه رچاوهيان گرتبوو. نهو به بو بهردهوام نه م دو عايه ي ده خویند و نامۆزگارى نوممه ته كه شى ده كرد كه بيخوینن:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ فَإِنَّهُ يَنْسُ الصَّنَجِيعَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ فَإِنَّهَا
بُنْسَبَتِ الْبَطَانَةِ

”په روهرد گارا، په نات پى ده گرم له برسیتى، چونكه به راستى هاوړپيه كى خراپه. وه په ناشت پى ده گرم له خيانت، چونكه به راستى هاوده ميكي به دكاره.“^۳

به لى، پاراستنى نه مانه ت چه نده گرنه گ بى، دوورگيريش له خيانت نه وه نده گرنه گ. جا خو هه ر په كيكيشيان داخوازي نه وى تربه نه.

نه م ده رپرينه داچله كينه رى خواره وهش هه ر تايبه ته به و، ده رهق به و كه سانه فه رمويه تى كه په يمان نابه نه سه ر و ده ستيان داوته خيانت:

إِذَا جَمَعَ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لِكُلِّ عَادِرٍ لِرِوَاءٍ فَقِيلَ هَذِهِ عَذْرَةُ فُلَانٍ
بِنِ فُلَانٍ

”له رپوژى دو اييدا كاتيك خواى بالاده ست پيشينه و پاشينه كان كو ده كاته وه، بو هه ر خيانه تكارنك نالايه ك به رز ده كرته وه و، ده وتريت: ’نه مه ناپاكييه كه ي فلانى كورى فيساره‘.“^۴

پتغه مبه رى سه روه رمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) داراي رپوچينكى نه وتو بو كه به رووى هه موو خراپه و چه وتييه كدا داخراو و سه رمؤركراو بو. له به رامبه ريشدا، به

۱ بروهه: ترمزى، قيامه ۱۵۱ أبو داود، أدب ۳۵؛ احمد بن حنبل، المسند ۱۸۹/۶.

۲ أبو داود، حدود ۲۳

۳ أبو داود، وتر ۳۲، نسائي، استعاذه ۱۹، ۲۰.

۴ بخارى، أدب ۱۹۹، مسلم، جهاد ۹-۱۶ (له فزى فه رموده كه له موسليمه وه وه رگيراه)

پرووی بچوو کترین چاکه‌دا، تهنانت ئەوانه‌ش که به لاره‌کی دادەنرین، دەروازه‌کانی ناخی خستبووه سەر پشت و، هه‌موو هه‌ستان و دانیشتنیکی ته‌ژی بوو له هه‌ستی چاکه‌خوازی. ته‌واوی ژبانی موباره‌کی له‌تیو که‌شی دلنیا‌یی و متمانه‌دا به‌سەر برد. جا بۆیه مرۆفایه‌تیش متمانه‌ی پێ کرد و پشتی پێ به‌ست. ئەو به‌دبه‌ختانه‌شی پشتیان تینکرد، هه‌لخه‌له‌تان و هه‌ر له‌ پێدا په‌کیان که‌وت. به‌لام ئەو، به‌ وینه‌ی فریشته‌ی پارێزەر هه‌میشه له‌ خه‌می ئوممه‌ته‌که‌یدا بوو. ئەوه‌تا، هه‌رکی، هه‌رکاتی، له‌ هه‌ر هه‌لومه‌رچه‌که‌دا له‌ ده‌رگای ئەو سه‌روه‌ی دا‌یی، هه‌موو جارێک ده‌نگی "لبیک‌ی لێوه‌ بیستوه‌.

هه‌روه‌ک چۆن چه‌زرت مرۆفایه‌کی متمانه‌ پێکراو بوو، خۆشی هه‌ر به‌و جو‌ره‌ متمانه‌ی ره‌های به‌ خوای گه‌وره‌ هه‌بوو و له‌ هه‌موو جووله‌یه‌که‌یدا پشتی پێ ده‌به‌ست. متمانه‌ و ته‌وه‌ککول بریتیه‌ له‌ عه‌رووج و بلن‌دبوونه‌وه‌ی ئەمانه‌ت له‌ پێغه‌مبه‌روه‌ بۆ خوای گه‌وره‌. نازل بوونی ئەمانه‌تیش له‌ لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه‌، له‌سه‌ر شیوه‌ی ئەمنیه‌ت و دلنیا‌یی له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا‌دا ره‌نگی ده‌دا‌یه‌وه‌. جا به‌ یه‌ که‌گرتنی کو‌تاییه‌کانی ئەم دوو که‌وانه‌یه‌، متمانه‌ و دلنیا‌یی هه‌مه‌کی و سه‌رتاسه‌ری به‌ریا ده‌بوو.

سه‌رجه‌م پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) به‌م خه‌سه‌له‌ته‌ - ته‌وه‌ککول و متمانه‌ به‌ په‌روه‌دگار - سه‌رفراز کراون. ئەمه‌ش خۆی له‌ خۆیدا یه‌ کینکه‌ له‌ تابه‌تمه‌ندیه‌ دانه‌پراوه‌کانی ئەو که‌سایه‌تیه‌ ناوازانه‌. قورنانی پی‌رو‌ز له‌م نایه‌تانه‌ی خواره‌ودا ناما‌زه‌ بۆ ئەم راستیه‌ ده‌کات و، ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَنْتَ عَلَيْنُمْ نَبَأُ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَتَقَوَّمُوا وَإِن كَان كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكَّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرَكُمْ عَلَيْكُمْ عُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ﴾ (يونس : ٧١)

”ئە‌ی پێغه‌مبه‌ر (پوخته‌ی به‌سه‌ره‌ات) و هه‌والی نوحیان به‌سه‌ردا بخوینه‌وه‌، کاتێک به‌ قه‌ومه‌که‌ی خۆی وت: ئە‌ی قه‌ومه‌که‌م! ئە‌گه‌ر ئێوه‌ سه‌غله‌تن به‌

مانهوهی من له ناوتاندا و، یادخستنوهی ئایه ته کانی خواتان لا گرانه. ئەوا بزانی که من تهنه پشتم بهو بهستوووه و متمانهم ههر بهوه. دەسا خۆتان و بته کانتان و هاوبیروباوه پره کانتان بکهونه خۆ و، رای خۆتان کۆبکه نهوه، نه بادا له دواییدا گریه کتان له دلدا دروست ببن. ئینجا ئەو بریاره ی داوتانه، جیبه جی بی کهن، هیچ باکم پیتان نییه. هیچ ماوه شهم مه دهنی.

حه زه ته ی نوح (عَلَيْهِ السَّلَام) متمانە و ته وه ککولی ته وای به خوی گه وره هه بوو. ههر بویه له روه ی تیکرای گرو ی بیباوه پاندا ده وه ستایه وه و، بوژانه ده یفه رموو: ”نه گه ر مانه وه، هه لوست و پینگه کم و گه یان دنی فه رمانه کانی په روه رد گارتان به لاهه قورسه و پیتان قبول ناکری، ئەوا مه وه ستن، چیتان له ده ست دی بی کهن. وا منیش په نام برده بهر خوا و پشتم بهو بهست. ئیتر ته وه من و ته وه ش ئیوه. ئیوه به خۆتان و نا پوره ی ده ور تانه وه، منیش بهس خۆم. به لام دلنیابن که خوی گه وره له به رامبه ر ئیوه دا زا به م ناکات. جا ئیستا کۆبینه وه و بکه ونه راورژ و پلانی جو راجو ر له دژم دار پژن. کاتیک به م کاره ش هه لده ستن، گشت یاری ده ده ر و هاوبه ش و نه وانه ش که به ده نگ تانه وه دین، بانگ بکه ن و له ده وری خۆتان کۆیان بکه نه وه. ئەمه بکه ن، نه بادا دو اتر له نا ختاند ا گریه ک دروست بیت و، بلین: ’خۆزگه فلانه شتیشمان بکه ردا به.‘ چیتان به خه یالدا دی و له توانا تاندا به بی کهن. ئەمه منم، هه رچی له ئیوه وه دی، با بی!

کاتیک هه زه ته ی نوح (عَلَيْهِ السَّلَام) ئەم فه رمایه ستانه ی ده فه رموو، له وه پری پله ی ته وه ککول و متمانهدا بوو به په روه رد گار. دلنیابوو که خوی گه وره ده یار ژرتت. نه گه رچی به ته وای نازانین ژماره ی نه وه که سانه چه ند بوو که سواری که شتیبه که ی بوون، به لام به دلنیابیه وه ده زانین که چه ندین پیغه مبه ر - به هه زه ته ی ئیبرا هیمیشه وه (عَلَيْهِ السَّلَام) - له وه چه ی نه وه وه هاتوون. چونکه قورناتی پیرو ز هه زه ته ی ئیبرا هیم له نه ته وه ی نه وه هژمار ده کات و، ده فه رموی: ﴿وَإِن مِّن شَيْعٍ إِلَّا بِرِهْمٍ﴾ (الصافات : ۸۳) ”بیگومان ئیبرا هیمیش له نه ته وه ی نوح بوو (له په ره وان و شوینکه وه تووانی بوو).“

رهوش و رووداوه کانی ژیا نی هه زه ته ی ئیبرا هیمیش (عَلَيْهِ السَّلَام) ته سلیمیه ت و

تەوہ ککولمان بەم شېوہیہ بۆ ویتنا دەکات:

﴿ فَكَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْغَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبَأْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ (المتحنة : ٤)

”بە راستی لە ھەزرەتی ئیبراھیم و ئەوانەیی لە گەلێدا بوون سەر مەشق و نموونەیی چاک ھەبە بۆتان. ئەوان بە گەلەکەیی خۆیانیان وت: بە راستی ئێمە لە ئیوھش و لەو شتانەش کە جگە لە خوای بالادەست دەیانپەرستن، دوور و بەریین، ھەر ناشتان ناسین. ھەتا ئەو کاتەیی باوەر دەھێنن بە خوای تاک و تەنھا، لە نیوان ئێمە و ئیوھدا دوژمنایەتی و رقیکی بەردەوام لە ئارادایە. جگە لەو بەلێنەیی کە ئیبراھیم دای بە باوکی و، وتی: بیکومان داوای لیخۆشبوونت بۆ دەکەم. بەلام توانای پیشگیرییم نییە لە ھیچ شتێک کە لە لایەن خواوە بەسەر تا بێت. ئینجا وتیان: ئەی پەرورەدگارمان! پشتمان بە تۆ بەستوو و روومان کردوو تە، گەرانیوھشمان ھەر بۆ لای تۆیە.“

بەلێ، ھەزرەتی ئیبراھیم و ئەوانەش کە لە گەلێدا بوون، لە دژی کوفر یاخی بوون و لە پرووی کافراندان و ھەستانووە و، وتیان: ”ئێمە فەرسەخ فەرسەخ لەو شتانە دوورین کە جگە لە خوای گەورە دەپەرستن. ئێمە، ئیوھ و سەر جەم ملھورەکانیشمان وەلا ناوھ. ھەرچی دوژمنایەتی نیوانیشمان، تا دیت پەرە دەسینیت.“ جا خۆ ئەم دوژمنایەتییە ھەر لە سەردەمی ھەزرەتی ئادەمەوہ (عَلَيْهِ السَّلَام) تاوھ کو پۆژگاری ئەمرۆ ھەر بەردەوام بووھ. نیمان و کوفر ھەر لە یە کەم پۆژیانەوھ دوژمنی یە کتری بوون و مەحالە لە یە ک شویتندا جییان بێتەوھ. بۆیە بە دلنیا ییوھ کوفر بەرۆکی نیمان دەگری و چاوی پێی ھەلنایەت. ناخر نە یاری کردنی نیمان، لە سروشتیدا بنجی دا کوتاوە! بەلێ، دیدەیی شەمشەمە کو پێرە کو پێرایی دادی بە پروناکی. جا لە بەر ئەوہی چاوی کوفر رانەھاتوھ

به پرووناکی، به وینهی شه‌مشمه‌کوپره به نووری نیمان و پیغهمبه‌رایه‌تی بیژار ده‌بوو. هه‌روه‌ها پ‌اشیگه‌یاند که: ”هه‌تا نیوه‌ش وه‌ک نیمه‌ باوه‌ر نه‌هینن به‌ خ‌وای گه‌وره و پشت به‌و نه‌به‌ستن، هه‌رگیز دوژمنایه‌تی نیوانمان د‌وایی نایه‌ت.“ ه‌وکاری نه‌مه‌ش ده‌گه‌رپ‌تسه‌وه ب‌و نه‌وه‌ی که‌ ماهیسه‌تی کوفر له‌گه‌ل گوم‌رایی و ساردوس‌رپیدا ش‌ینل‌راوه. باب‌ای کافر به‌ چ‌اوی دوژمنایه‌تیسه‌وه ده‌روان‌یتته بوونه‌وه‌ران. هه‌رچی ر‌وچی مر‌و‌فی نیمان‌داریسه، کانگ‌ای مر‌و‌ف‌ایه‌تی و د‌وست‌یایه‌تیسه. نیمان‌دار به‌ پیچ‌ه‌وانه‌ی کافر‌وه، گه‌ردوون به‌ لانکه‌ی ب‌رایه‌تی به‌دیه‌ت‌راوان ده‌بین‌یت. هه‌میشه له‌ هه‌ول‌ی گه‌راندایه به‌د‌وای د‌وزینه‌وه‌ی خ‌الی پ‌نکه‌گ‌یشتن و سازاندنی که‌ ش‌یک‌گیگ‌فت‌رگ‌و نام‌یز له‌گه‌ل هه‌موواندا. له‌ کات‌یک‌دا که‌ نه‌مه‌ حالی نیمان‌داره، که‌چی کافر چیژ له‌ شه‌ر فر‌وشتن و ت‌یک‌دان وه‌رده‌گر‌یت. جا به‌ هاتنی نه‌و ر‌وژ‌ه‌ی که‌ ت‌یایدا هه‌مووان باوه‌ر به‌ خ‌وای گه‌وره ده‌هینن و، مه‌شخ‌ه‌لی نیمان له‌ ناخ‌یاند‌ا داده‌گیر‌سی، ناشته‌وایی و نارامیسه‌کی گشت‌گیر ب‌ال به‌سه‌ر هه‌موو لایه‌ک‌دا ده‌ک‌یش‌ی. چ‌اوه‌روان کردنی نه‌م ناشته‌وایسه‌ش له‌ کوفر و کاف‌ران جگه‌ له‌ غه‌ف‌له‌ت و ساویلکه‌یی چی تر نییه. چونکه‌ کوفر به‌ده‌ر له‌ پ‌نکه‌دادانی گه‌ل و نه‌ت‌مه‌وه‌کان ش‌ت‌یک‌ی تری پ‌ی نییه تا پ‌یشکه‌شی مر‌و‌ف‌ایه‌تی بکات. هه‌ر ب‌ویه‌ قورن‌انی پ‌یروز و ته‌کانی حه‌ز‌ره‌تی نیبراهیم که‌ به‌ باوکی وت‌وه، وه‌ک حاله‌ت‌یک‌ی ت‌ایبه‌ت باس ده‌کات. قسه‌که‌ی حه‌ز‌ره‌تی نیبراهیمیش ته‌نها ناوات خ‌واست‌ن‌یک‌ بوو له‌ به‌زه‌یی و س‌وژه‌ ب‌ینه‌ند‌ازه‌که‌یه‌وه سه‌رچ‌اوه‌ی گرت‌بوو. و‌یز‌ای نه‌مه‌ش، ر‌استه‌وخ‌و به‌ د‌وایدا ز‌ور به‌پ‌روونی ده‌ری بری که‌ له‌ باره‌گ‌ای په‌روه‌رد‌گ‌اردا هیچ ش‌ت‌یک‌ی له‌ ده‌ست نایه‌ ب‌و باوکی. له‌ پ‌اش نه‌مه‌ش م‌ت‌مانه و ته‌وه‌ک‌ک‌ولی کامل‌ی خ‌وی دووپات کرد‌وه‌ه و، فه‌رمووی: ”پ‌شت‌مان به‌ ت‌و به‌ست‌وهه و پ‌رومان کرد‌وه‌ته ت‌و.“ به‌ل‌ی، نه‌گه‌ر به‌ ورد‌ی ب‌روانینه‌ ژ‌یانی پیغهمبه‌ران، نه‌وا ب‌ومان ده‌رده‌که‌و‌یت که‌ ته‌وه‌ک‌ک‌ول و پشت به‌ستن به‌ خ‌وای گه‌وره له‌واندا له‌ تر‌و‌پ‌که‌دایه. ته‌وه‌ک‌ک‌ولی نه‌وان هه‌رگیز هاوش‌ی‌وه‌ی ته‌وه‌ک‌ک‌ول و پشت نه‌ست‌ور‌یی که‌سانی ناسایی نییه. چ‌ جای نه‌وه‌ی نه‌م ته‌وه‌ک‌ک‌وله، ته‌وه‌ک‌ک‌ولی سه‌رداری پیغهمبه‌ران بی! به‌ل‌ی، ته‌وه‌ک‌ک‌ولی پیغهمبه‌ری خ‌وا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له‌ چ‌او پیغهمبه‌رانی تر‌دا، دارای فراوانی و ق‌وول‌ییبه‌کی ت‌ایبه‌ت‌تره...

بەر له هه موو شتی، په روهر د گار فیزی کردبوو که بلخی "حسبی الله"، نیتیر پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَنْتُمْ التَّسْلِيمِ) سهرتا پانی ژیانی له نیو دنیایی و متمانه و تهوه ککولدا به سهر برد. جیی تیرامانه کاتیک که سینکی قاره مان و به جهرگی وه که حهیدهری که پرار، هزرهتی عدلی، ده فهرموئ: "کاتیک له جهنگدا زورمان بو دهات و ترسمان لی دهنیشت، ده سته جی په نامان بو پیغه مبهری خوا ده برد، نیتیر به م شیویه خومان له دنیاییدا ده بینییوه."^۲

(د) ئەمەنیەت له کاتی هێجرەتدا

له ده می هیهجرهتدا و له و ساته وه ختانه دا که کافر د ل پر له قینه کان به مبهستی کوشتنی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) چواردهوری خانوه که یان ته نیبوو، ئەم نایه تهی خویند: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَكَّاءً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا﴾ (یس : ۹) "له بهردهم و له پشتیشیانوه بهر به ستمان دانا." و مشتیک خۆلی وه شانده به سه ریاندا و بی هیچ شله ژانیک به نیویاندا رهت بوو.^۲ به لی، ههروه که ده بینین هزرهتی موحه ممه د تا ئەو رادیهه چاونه ترس و بی په روا بوو.

دواتر ریگه که ی به ئەشکه وتی "ئه ور" دا گوزه ری ده کرد... ئەور له لوتکه یه کدا بوو که ته نانه ت گه نجه کانیش به زه حمه ت پیایدا سه رده که وتن. به لام وا ئەو سه روه ره له ته مهنی په نجا و سین سالیدا بهو لوتکه یه دا سه رده که وئت. جا خو تا ئەو کاته ژیانی پر بوو له تابلوی نازار و ناخوشی! ئەمه ش دوا هه مینیکیان بوو. نیستاش به ده م ئەو بانگه یشته وه ده چوو که وا ئەو ئەشکه وته به خته وه ره به زمانی تایبه تی خو ی ناراسته ی ئەو نازداره ی کردبوو. ئیدی ئەور به میوانداری کردنی چهن د رۆزه ی نازیز، شه ره فمه ندییه کی مه زهنده نه که راوی به ده ست دهینا...

له و نیوه نده شدا موشریکه کانی مه که که له به رده رگای ئەشکه وته که دا ده هاتن و

۱ بروانه: سورهتی التوبه، نایه تی ۱۲۹.

۲ أحمد بن حنبل، المسند ۱/۱۵۶؛ أبو یعلی، المسند ۱/۲۵۸.

۳ ابن هشام، السیره النبویه ۳/۸-۹، طبری، تاریخ الامم و الملوك ۱/۵۶۷.

دهچون. تنهئا مهترىك له نىوانياندا هه بوو يان نه بوو. يارى وه فادارى شهكوت، صيدديقى نه كبر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)، له تاو ههستيارى و ترسناكى ږووداوه كه تووشى دلهر او كى و شله ژان بوو بوو. ناخر نه وای بير ده كرده وه كه پيغه مبهرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نه مانته له لای، بويه له خم و په روښى نه ودا بوو كه: ”نهى نه گهر خوانه خواسته بهر له وهى نه و نه مانته بگه يه نمه شوئى خوځى، شتيكى ليبيت...“ بويه له تاوا زهره هه لگه ږابوو. كه چى خندهى شيرينى سهر ليوى پيغه مبهرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) تو زقاليكيش چييه كه مى نه كرده بوو. بهر ده وام دلنه وايى يارى ده كرد و، له ږيژنهى دلنيايى و نه منييه تى خوځي به سهر دا په خش ده كرد و، ده يفه رموو: لَا تَخَفْ، إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ”خم مه خو! خواى گه وره مان له گه لدايه.“ ”نينجا ناوى كه وسه رئاساى ته وه ككولى ده ږژاند به سهر دلدا و، ده يفه رموو: مَا ظَنُّكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ تَالِئِهِمْ؟!“ ”رات چييه بهرام بهر به دوو كه س كه سيهه ميان خواى گه وره بيت؟“

هـ) نه منيهت له مهيدانى جهنگدا

له سهره تاي غه زاي حونه يندا په رته وازه ييه كه له ږيزه كانى سوپاى موسولماناندا سهرى هه لدا. به جوړىك، وهك بلنى هاوه لان به راست و چه پدا هه لده اتن و باوه ږيان واو بوو كه شكست و ډوړان، چاره نووسى چاوه وړان كراو يانه. ږيځ له و ساته وه ختانه دا بوو كه ږووداونكى چاوه وړانته كراو ته وژمى ږووداوه كانى بهر وه ناراسته يه كى تر گوږى. به لنى، پيغه مبهرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به سوارى نه سپه كه يوه كه حه زه تى عه بباس له هه ولى راگير كړنيدا بوو، بهر وه ناوچه رگه ږيزه كانى سوپاى ډوژمن هه لمه تى برد و هاواري ده كړد: أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ”من نيرواى په روه رد گارم، هيچ درويهك له مه دا نييه، من نه وهى عه بدولموته ليم، هيچ درويهك له مه دا نييه.“ له سايهى نهم نازايه تى و بوږييه ي پيغه مبهرى خواوه (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ)، موسولمانان له ماويه كى كه مدا خوځيان كو كرده وه و ږيزه كانيان ږيځ خسته وه. بهم جوړه توانيان

۱ سوره تى التوى، نايه تى ۴۰.

۲ بخارى، تفسير (۹) ۹؛ مسلم، فضائل الصحابة ۱.

زالین به سەر ئەو چارەنۆسه نەخواززاده و هەلھاتن گۆرا بە هەلمەت بردن.^۱

(و) تەسلیمیەتی سەرسووپھین

لەپاش گەرانیوەی لە غەزای "ذات الرقاع"، پیغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لەژێر دارنکدا نیسراحتی دەفەرموو. لەو کاتدا دەشتەکییەکی بیاوەر بە ناوی "غەورەشی کورە حاریث" نەم هەلە دەقۆزژتەوه و پر دەکات بە شمشیرەکی پیغەمبەری خوادا کە بە یەکیک لە لقەکانەوه هەلی واسیبوو و لە گەردنی توند دەکات. ئینجا بە گالته جارییەوه دەلیت: "ئێستا کێ لە دەست من پرزگارت دەکات؟! " لە بەرامبەر نەم هەلوێستە لەرزۆکەدا، هەرچی ناوی ترس بیت لە پیغەمبەری خوادا دەرئەهەوت. چونکە متمانەیی بە پەرورەدگاری لە چلەپۆپەیی کەمالدا بوو. بۆیە بیج پەرۆیانە و بەوپەڕی متمانەوه، بە ناوازیکی بەرز هاواری کرد: "الله" شریخەیی نەم ناوازه لە گیانی کابرادا زرنگییەوه و دلی داخوڕپاند. لە پەشوکاویدا شمشیرەکی لە دەست کەوتە خواریوه و لە شوێنی خۆیدا وشک بوو. نەم جارە پیغەمبەری خوا شمشیرەکی هەلگرتهوه و پرووی کردە کابرا و، پێی فەرموو: "ئەم ئێستا کێ تۆ لە دەستی من پرزگار دەکات؟" کابرای دەشتەکی وەک کەسیک گەشکەیی گرتبیت، دەلەرزێ. لەم نیوەئەشدا یارانێ نەبی بە بیستنی دەنگی پیغەمبەری خوا گەیشتنە شوێنی پروداوه کە. ئەوانیش تووشی سەرسووپمان هاتبوون. کاتیکیش درێژەیی پروداوه کەیان بیست، متمانە و تەوه ککولیان بە خودای گەوره ئەوهندەیی تر زیادیی کرد. غەورەشیش بە بینینی نەم مامەلە پر ئەمن و ئەمانەتە، پەیمانێ ئەمینێ بە "الأمین" دەدات و دەروات بە پێی خۆیەوه.

بیرمەندی ناوداری رۆژناوا بێرنارد شو، لەم بارەیهوه دەلیت: "حەزرەتی موحمەد مەرۆفیکە چەندەها تاییەتمەندی مەزن و ناوازی هەیه کە ژیری ئادەمیزاد لە ناستیدا دۆش دادەمینیت. مەحالە کە بە تەواوی مانا دەرکی ئەو کەسایەتییه پازدارە بکەین. بەتاییەتی ئەو لایەنەیی کە تیگەیشتنی نەستەمە، متمانە و تەوه ککولە رەهاکەیهتی

۱ بخاری، جەهاد ۵۲؛ مسلم، جەهاد ۷۶-۸۰.

بە پەرۋەردگارى. “ شۇ راستى دەوت... ”

بە شىۋەيەك ئاۋىتەي تەسلىمىيەت و تەۋەككۈل بوۋبوو، كە نە ھەلسەنگاندنى لە تواناماندايە، نە پىۋانە كىردىشى بۇ نىمەي ئادەمى مەيسەر دەبى. پاىە و قەدر و بەھاشى لە لای خۋاى گەورە، ھىندەي متمانە و تەۋەككۈلە كەي بوو. ھەر بۇيە لە شوئىنى خۇيدا، لەبەر حورمەتى خواست و پارانەۋەي ئەو، شو گارە دەيجورىيە كان دەبوونە رۆژگار، تارىكىيە كانىش دەگۆران بۇ نور. ھەر ئەۋەندەي ئەو بىويستايە، خەلۋوزە كان دەبوون بە ئەلماس و، مولكى سولتانە كانىش دەبەخسرا بە گەداكان. دەمەۋىت بەم بۇنەيۋە پروداۋىكتان عەرز بەكم كە گىزانەۋە كەي دەدرتتە پال ئىمام حسەنى بەصرى. پىم وايە ئەم پروداۋە لە گۆشەي تىشك خستنە سەر گرنگىي وابەستە بوون بە پىغەمبەرى خواۋە (عَلَيْهِ السَّلَام) جىي سەرنجە. دە كرى لە روانگەي پىۋەرە كانى زانستى فەرموودەۋە رەخنە لە بەسەرھاتە كە بگىرىت، بەلام ھاوشىۋە كانى ھىندە زۇرن، ۋەك شتىكى ناسايى لى ھاتوۋە. ھىچ گىرفتىكىش لە گىزانەۋەيدا نايىم. پوختەي بەسەرھاتە كە ئەمەيە:

گەنجىكى خەلكى بەصرە لە گەل باۋكە بەسالچوۋە كەيدا نىيەتى حج دىنن. لە رىنگەدا باۋكە كۆچى دوايى دەكات، بەلام چ كۆچكردنىك! تەرمى كابرە مەسخ دەبىت و شىۋە دەگۆرىت بۇ مەخلوقىكى ناشىرىن. ئەم حالە دژۋارە، ھىندە كار لە كورە بەستە زمانە كە دەكات، لە تاۋا توۋشى پەشۋكان دىت و دىيائى لىدېتەۋە يەك. ناخر ئىستا ھاۋار بۇ كى بەرى و ئەم تەرمە سامنا كە پىشانى كى بدات؟! كاتىك گەنجە بىچ چارە كە لە ناۋ ئەم خەم و خەفەتانەدا دەتلىتەۋە، لەپر خەۋىكى قورس زۆرى بۇ دىتت. كاتىك لە حالەتى نيۋان خەو و بىدارىدا دەبىت، دەبىنيت كەۋا دەرگاي چادە كە دەكرتەۋە و كەسىكى نورسىما خۇي دەكات بە ژوردا و لە پەنا سەرى تەرمە كەدا دەۋەستىت. ئىنجا دەست دەھىنيت بەتەۋاۋى تەرمە كەدا و، دەستىشى بەر ھەر شوئىك بەكەۋتايە، يە كسەر دەگەرپايەۋە بۇ بارى پىشورى. تا لە كۆتايىدا تەرمە كە بە جارى بوو بە مرؤفنىكى نورانى دەرەشاۋە. سەرسامىي سەرتاپاي گەنجە كەي داگرتبوو. رىك لەۋ كاتەدا كە زاتە نەناسراۋە كە دەبىست بچىتتە دەرەۋە، گەنجە كە

بەرى پەي دەگرتت و، لىنى دەپرسىت: ”بۇ خاتىرى خوا، پىم بلنى تۆ كىيت؟!“ ئەو زاتەش لە وەلامدا پىنى دەلىت: ”بۇ نەتناسىمەو؟!! من پىغەمبەرى خوام.“ ھەر كە گەنجە كە ئەمە دەبىستىت، لە خۇشياندا خەرىكە بال بگرتت. ”ئەى پىغەمبەرى خوا، چى پرووداوه، بۇچى شىوہى باوكم گۇرا؟!“ پىغەمبەرى خوا وەلامى دەداتەو و، دەفەرموتت: ”باوكت بە درىژاىى ژيانى بەردەوام مەبى دەخواردەو. ھۆكارى مەسخ بوونە كەشى ھەر ئەمە بوو.“ گەنجە كە خۇى پەي ناگىرتت و، دەلىت: ”دايك و باوكم بەقوربات بن، ئەى ھۆكارى تەشرىف ھىنانى ئىوہ چى بوو؟!“ پىغەمبەرى خواش لەو وەلامدا دەفەرموتت: ”ھەركاتىك نام ببرايە، باوكت سەلاواتى لەسەر دەدام...“

جا ھەرەكەت بىنىتان تەنەت ئەو تۆزە پەيوەندىيەى ئەو كابرايەش پەي بەرامبەر نامىتتەو. لە موحتاجترىن كاتدا دەگاتە ھانائى و بە شەفاعەتى خۇى لە نامىزى دەگرتت و - بە ئىزنى خوا - رۇحىانەتە كەى لەوى نامادە دەبى.

پىغەمبەرى خوا لە ئىو تەواوى گرۇى ئادەمىدا تاكە كەسە كە زۆرتىن متمانەى پەي بگرتت و پىشتى پەي بىسرتت. ھەر بۇيە دەبى ئوممەتە كەشى شايانى ھەمان متمانە بىت. لەم سۆنگەيەوە قورئانى پىرۆز دەفەرموتت:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾ (النساء : ۵۸)

”بەراستى پەروەردگار فەرمانتان پىدەدات كە ھەموو ئەمانەت و راسپاردەكانتان بە كەسانى شاىستە بسپىرن، ھەر كاتىكىش لە نىوان مەرۇفەكاندا دادوهرىتان كرد، دادپەروەرانە برىار بەدن. پەروەردگار چەندە ئامۇژكارى جوان و بەجىتان دەكاتا، بىگومان خوداى گەورە بىسەرى ھەموو شتىكە و بە ھەموو شتىكىش بىنايە.“

سەرچاوەكانى تەفسىر ھۆكارى دابەزىنى ئەم ئايەتەمان بەم شىوہەى خوارەو بۇ باس دەكەن: كاتىكە فەتخى مەككە كرا، پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كلىلەكانى كەعبەى لە عوسمانى كورپى طەلحە، كە زۆر نەبوو موسولمان بووبوو،

وهرگرت و به دهستی موباره کی خۆی که عبهی کرده وه. له و کاته شدا حه زهتی عه عباس هات و داوای کلیله کانی کرد. له وانه به عوسمانی کورپی طه لحه شایسته تر بوو ییت بهو نه مانه ته و، له هه مان کاتیشدا بهم هه لوئسته دلێ به پرووی نیسلامدا نه رمتر ببوایه. جا خۆ هه رواش بوو... به لێ، به نازل بوونی نهم نایه ته، کلیله کانی که عبه دووباره درایه وه به عوسمانی کورپی طه لحه. ١ به لام حوکمی نایه ته که گشتیه، واته حوکم و بنه ما کانی نایه ته که له هه موو کات و شوئینکدا به کارن. نه و هتا پیغه مبهری سه ره ره مان (عَلَيْهِ أَكْمَلُ النَّحَابِ) له شوئینکی تر دا نه مانی نه مانه ته به یه کیک له نیشانه کانی قیامه ت ناو ده بات و، ده فه رمو ییت: ”هه ر کات نه مانه ت زایی کرا، نه وا چاوه پروانی قیامه ت به.“ نه صحاب ده پرسن: ”نه ی پیغه مبهری خوا، نه مانه ت چۆن زایی ده بی؟“ نه ویش له وه لامدا ده فه رمو ی: ”نه گه ر کاروبار سپه ررا به که سی نه شیوا، نه وا چاوه پروانی قیامه ت بن.“ ٢

به لێ، نه مانه ت زۆر گرنگه. سپاردنی کاروباریش به که سانی شیوا، خودی نه مانه ته و له هه مان کاتیشدا یه کیکه له کۆله که کانی راگیر کردنی هاوسه نگی جیهانی. ”نه مانی نه مانه ت“ و پشوی له رێسا و هاوسه نگی گشتیدا، دوو پرووی جیاوازن بو هه مان حه قیه ت. دنیا به کی له و جو ره ش بوون و نه بوونی یه کسانه. له فه رمایشتیکی شیرینی تر دا، به مجۆره تیشک ده خاته سه ر نهم لایه نه:

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. الْإِمَامُ رَاعٍ وَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. وَ الرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَ الْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا. وَ الْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

”هه ره به که له نێوه شو ان (سه ره به رشتیار)ه و به ره برسیاره له وه ی له ژێر ده ستیدا به.

١ ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم ١/٥١٦-٥١٧.

٢ بخاری، علم ١٢ أحمد بن حنبل، المسند ٢/٣٦١.

سەرۆكى ولات شوانه و لىپىرسراوه لهوانهى لهژىر دهستيدان. هەر پياويك شوانى مال و مندا له كهيه تى و لىيان بهرپرسه. ئافرهت شوانى مالى ميژده كهيه تى و بهرپرسه لهو شتانهى له بازنهى چاودىرى ئەودان. خزمهتكار شوانى مالى گهوره كهيه تى و لىپىرسراوه لهو شتانهى له بهردهستيدان. هه مووتان شوانن و هه مووشتان بهرپرسن لهو شتهى لهژىر دهستاندايه.^۱

ئەو مەبەستەى لەم چوارچۆپۆه فراوانەدا ئاماژەى بۆ کراوه، بریتىيە لە: لەم دنيابەدا هەر هه موومان ئەمانەتى يە کترین. بە جۆرىك که سەرانسەرى بوون ئەمانەتى پەروردگارە. قورئانى پىروژىش لە سەرەتادا ئەمانەتى حەزرتى جوبرەئىل و پاشانىش ئەمانەتى حەزرتى "سید الانام". حەقیقەتەکانى قورئان و دەعوای نبووتى حەزرتى موحمەدیش (عَلَيْهِ أَتُ صَلَاةٌ وَ سَلَامٌ) ئەمانەتى ئوممەتە. ئىنجا دواجار تىكرای ئوممەتیش ئەمانەتى خۆى بالادەستە.

سەرجم ئەو پایە و کۆله کانهى ژيانيان هیناوتە مەيدان و ژيانبەخشى ژيانى کۆمەلگاگانن، هەر هه موویان بە وێنەى کۆمەله بازنەيه کى هاوچەق، چوون بەناو يە کدا و تىهەلکىشى يە کترن. بچوو کترین ههله و نارىکى له هەر يە کىک لەم بازنانەدا، چەند قات دەبیت و بەو جۆرە دە گرازیتتەوه بۆ بازنە کانى تر. پىم وایە که سىش گومانى لەم راستىيە نىيە. لە حالێکدا ئە گەر تاك تووشى هەر لادانىك بوو، وه شایەت ئە کاتى خۆيدا چاره سەرى پىوستى بە هاناوه نەخرا و فرامۆش کرا، ئەوا کەس گومانى ئەوه نەبیت که بە ماوهيه کى زۆر کەم ئەو لادانە بچووکه دە گۆرپىت بۆ دەردىکى سامناکى وا که هەتوانى مەحال يىت. جا بۆيه پىوستە هەر بازنەيه ک بە باشترین شىوه مافى ئەو ئەمانەتە بدات که پى سىپىراوه. تاوه کو دەروازەى هىچ ئە گەرئىك بەرپوروى ههله و لادانە کاندای بە کراوهى نەمىنیتتەوه، داپمانە يە ک لە دواى يە که کان نەتوانن زە فەرمان پى بەرن.

ئىتر بەم شىوهيه، فەرمووده پىروژه که ئاماژە بەم پەيوەندىيە دەکات. جا ئە گەر لەم چوارچۆپۆيهدا، هەر لە دەرگاوانهوه تا دە گاتە سەرۆکى ولات و دانە دانەى تاکە کانى

۱ بخارى، جمعة ۱۱، وصايا ۹، مسلم، عمارة ۲۰.

كۆمەلگا، لە بەرامبەر ئەمانەتدا بە ئەرکی سەرشانی خۆیان هەستن و، لە ئاستی هەستی بەربرسیارێتیدا بن، ئەوا ئەو کات مەروفاوەتی ئەوەی لە یوتۆپیاکاندا بەدایدا دەگەرێت، لەم مەمەلە کەتی ئەمەین نەشێنەندا دەیدۆزێتەوه.

هەر لە پرانگەیی ئەم خالە جەوهەرییە ئەمانەتەویە کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموێ: لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ "کەسێ ئەمانەتی نەبێ، ئیمانیشی نییە."^۱ جا بۆیە ئەو مەروفاوەی کە رەچاوی ئەمانەتی ژێر دەستی ناکات و لە ئاست ئەمانەتدا ئەمەین نییە، هەرگیز بە ئیماندارێکی کەمەل دانانرێت.

واتە لە پرۆیە کەوه ئیمان و ئەمانەت وەك هۆکار و ئەنجام وان بۆ یە کتری. هەر وهه چۆن ئەو کەسە بەرامبەر ئەمانەت هەستیار و پارێزگار نییە، نایتە ئیماندارێکی کەمەل، بە هەمان شێوه، مەحاله له دەر وهه ئیمانداره کەمەلەکاندا ریت له کەسێک بکەرێت کە سێفەتی ئەمانەت پارێزی له ناخیدا رەگی دا کو تایت. بەلێ، نەگەر مەروفا ئیماندارێکی کەمەل، بێگومان له ئەمانەتیشدا ئەمەین دەبێت. خۆ نەگەر بەهەر شێوهیه که شێوهکان ئەمەین نەبوو له ئەمانەتدا، ئەوا مانای وایە کە ئیمانە کەیه نەگەشتوو ته پلهی کەمەل.

له فەر موودیه کی تریشدا کاتیک پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کەسایەتی مەروفا ئیماندار دەخاتە پیش چاوه، بەم جۆره پێناسە ی دەکات: الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ "ئیماندار ی راستە قینه ئەو کەسە یه که خەلکی له بەرامبەر سەر و مایاندا لێی ئەمەین بن."^۲

پێم خۆشه لێرەدا، لەبەر په یوهندی به باسه کەوه، ناماژه بهو فەر موودیه ی پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَعَلَى اللَّهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) بکەین که له باسی صیدقدا به کورتی هەلۆستەمان له ئاستیدا کرد:

۱ أحمد بن حنبل، المسند ۳/۱۳۵؛ طبرانی، المعجم الكبير ۸/۱۹۵؛ بیهقی، السنن الكبرى ۴/۹۷

۲ ترمذی، ایمان ۱۲؛ نسائی، ایمان ۸.

”ئۆيۈ شەش شتم لە خۆتاندا بۇ مسۆگەر بىكەن، منىش چۈنە بەھەشتان بۇ مسۆگەر دەكەم.“^۱

(۱) ”كە قەستان كەرد، راستگۆ بن!“ بەلىخ، با رەفتار و گوفتارتان رېك و راست يېت.. ھەروەك بېلى لەم بابەتەدا تىرناسا رېك و رەوان بن.

(۲) ”كە بەلىنتان دا، بېبەنە سەر!“ جا خۆ پېچەوانەى ئەمە دوورويىبە و لە بېرگە كانى پېشودا كەمىك لەسەرى وەستايىن.

(۳) ”ئەمىن و سېاردە پارىز بن!“ ئاگادار بن! ئەگەر لە شوتىكدا لەبەر ئەوۋى كە بە ئەمىن و دەستپاك ناسرابوون، ئەمانەتېكىيان پېسپاردن، ئەوا نەكەن گومانى باشى ئەو كەسانە بە درۆ بخەنەو. تەنەت ھەول بەدن لە قىيامەتېشدا بە درۆى نەخەنەو.

(۴) ”داوېن پاك و بەعېففەت بن!“ شەرف و نامووستان پارىزن. شەرف و نامووسى خەلكىش ھەروەك ھى خۆتان پارىزن. (داوتر لە باسى عېففەتدا بە درۆى باس لەم لايەنە دەكەين.)

(۵) ”چاوتان لە ناست ھەرامدا بېوشن!“ بۇ ئەو شتانە مەروانن كە ھى خۆتان نېن. ھەروەھا چا و مەپرنە ئەو شتانەش كە رېنگە نەدراوھ سووديان لىوھېرېگرن.

روانىنى ھەرام دلى مرؤف دەكاتە كاۋلە و دايدەپمىنى. لە فەرمودەيەكى قودسىدا بەم شىۋىيە ھاتوۋە: **إِنَّ النَّظْرَةَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، مَنْ تَرَكَهَا خَافِي أَبْدَلْتُهُ إِيمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ** ”روانىنى ھەرام تىرنەكە لە تىرە ژەھراۋىيە كانى شەيتان (لە كەوانى ئىرادەتەنەو دەردەچىت و دەچەقى بە دلتاندا. ياخود ئەم كەوانەى كە تايبەتە بە شەيتان، بە دەستى ئىرادەى خۆتانەويە). ھەركى لەبەر ئەو رېژەى كە بۇ من ھەيەتى، واز لەو روانىنە يىتى، ئىمانىكى وا دەخەمە دلىۋە، كە پر بە دلى ھەست بەچىژەكەى بكات.“^۲

۱ أحمد بن حنبل، المسند ۳۲۳/۵، طبراني، المعجم الكبير ۲۶۲/۸، المعجم الأوسط ۷۷/۳، البيهقي، السنن الكبرى ۲۸۸/۶.

۲ الطبراني، المعجم الكبير ۱۷۳/۱۰، الحاكم، المستدرک ۳۴۹/۴.

٦) ”دهستان له حرام به دوور بگرن!“ به هيچ جورنك خراپه بهرامبهر هيچ كس مه نوښتن.

جا هاتنه دى هم خالانه، كه مخرجى بوونه مروقى همين و همانبه خشن، وا له مروف دهكات كه به همينى بژى و ناخيره تيشى مسوگه ر بكات. جا بويه هر كس له سر هم خالانه پهمان به پيغه مبهري خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بدات، نه وپش پهمانى به ههشتى پيده دات.

به لي، به رده و امبونى ژيانكي نارام و پر دلنبايي، په يوه سته به به خاوهن نريار بوونى مروقه همينه كانه وه. خو نه گهر جيهانى نيسلامى بيدار بيتتوه و سهر له نوي خوي بكاتتوه به خاوهنى شو هممانه تهى كه راسپاردهى كراوه و نوښت رايه تى همنيه تى و دلنبايي بكات له سر زويدا، نه وا نه و كات، دنيا به و هاوسه نكييه شاد ده بيتتوه كه له ده ستي داوه. به پيچه وانه شه وه، بارود و خي جهر گبري دنيا چونه، هه روا ده بي. عاكيفى شاعير كاتى و نناى هم تابلو ته ماوييه ده كات، ده لي:

پردهى حيا دراوه.. لابراوه، چ بى نابرووييه كه دنياى تنيه!

ناى نه و پرده تنكه چهنده روخسارى چه پهلئى له وديو خوي هشارد اوه!

وه فا نه ماوه، حورمه تى عه هديش كه مه پرسه، هممانه تيش له فزى بى مه دلور له!

درو پر پرواج و خيانت حوكم فرما و هر جى حقه، ون و مه جهوله!

ته زوو به گياندا ديتنى.. يا ره ب، چ گورانيكى سامناك قه و ماوه!

نه دين ماوه، نه نيمان. دين بووته و ترانه و نيمانيش پارچه يه ك خاك و خوله!

ی) ئەى خونچەكانى ئومىد!

ئىيۈن كە جارىكى تر بەيداخى حەقىقەتى دىن لەسەر زەويدا دەشەكىننەۋە. ئىۋە، گۆپكەى رەگىكى ئوتۇ و، چەپكى سەرچاۋەپەكى پووناكى ۋەھان كە لە قۇناغىكى نوتەكەشەۋى مېزودا جىھانى نوقى نور كورد و بە وىنەى درەختى توبا، پەلوپۇى بە گشت لايەكى دىيادا پەرش كورد. جا پروانە شكۆى ئەم ئوممەتە، كە سەردەمانىك ھەر وتەپەكى بە فەرمان ۋەردەگىرا و تەنانەت نىگاكانىشى بەھای بۇ دادەنرا! بە پشتىوانى خۋاى گەۋرە، ئەم پۇژە تارىكانە - كە پروام واپە زۆر زوو دەپەۋىنەۋە - تەى دەكەن و سەر لەنۋى سەدە زىرپىنەكان دەپۇژىننەۋە. نشىنانى سەر زەۋى و زىر زەۋىش چاۋەپۇى ئەمەن لىتان. چ جەى حەزرتى محمد المصطفى (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتْمُ التَّسْلِيمِ) كە بە پۇحىانەتى ھەمىشە لەناوتانداپە و، جارجار ھەستى پى بەكەن يان نا، بە نىگا زىيان بەخشەكانى و، خەندە پىر سۆزەكانى بۇتان دەپوانى.

ئەگەر ئىۋە كەسانىك بن لە پاستەپۇى لانەدەن و بەردەۋام پەيامى ئەمىنەت و ئارامى بە دەۋرۋەرتاندا پەخش بەكەن... بەلى، ئەگەر لەم ئەركەدا سەرگەۋتوۋ بن، ئەۋا دەروازەى دلى مرفاىەتيتان بۇ دەخرتە سەر پشت و، ھەروەك پىشىنان، ئىۋەش لە دەروونەكاندا تەختى خۇشەۋىستى دادەنن.

بىرتان نەچى! گىرنگىرەن مەرجى گەيشتن بەۋ نامانجە، پاستەر بلېن، بەۋ لوتكەپە: ئەمىن بوونە لە ئەمانەتدا. ئەگەر دەمانەۋىت - دەشىچ بەمانەۋىت - بىنە پايدى ھاۋسەنگى لە ھاۋكىشە جىھانىپەكاندا و ئەۋ دەمەى پىرپارە چارەنۋوسسازەكان دەدرن بۇ چاۋمان پروانرەت، ئەۋا پىۋىستە بىنە نۇنەرى حەق و دادپەرۋەرى و پاستەپۇى و ئارامى...

ته بلیغ

سییم تاییه تمه ندیی پیغه مبهران بریتییه له ته بلیغ. ههروهك ده توانین به روون کردنه وهی راستیه کانی نیسلام یاخود "فرمان کردن به چاکه و نههی کردن له خراپه"ش ناوی بهرین. دهره نجام هه ریهك شته. چونکه له ههردوو باره کهدا تیشک دهخینه سهر ئه م تاییه تمه ندییه بهرزهی پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ السَّلَام).

ته بلیغ مه بهستی بوونی هه موو پیغه مبهرا نه. چونکه نه گهر ته بلیغ نه بوایه، نهوا ناردنی پیغه مبهرانیش ده بووه کارنکی هه وانته و بی مانا. خوای بالآدهست (جَلَّ جَلَالُهُ) بهزهیی ومیهره بانیه ره ها کهی خوئی، له ناردنی پیغه مبهرانیدا بهرجهسته کردووه و له ریئی ژبانی نه وانته وه رهحمانیهت و رهحیمییهتی خوئی دهرخستوه. رهنگه انه وهی نه مهش له کهسانی تردا، تنها و تنها له ریئی ته بلیغه وه دهییت.

وهك چون خوای گهوره به داگیرساندنی ئه وه خوژهی که هه موو رُوژنیک بزه مان به روودا ده نوئی، جیلوهیهك له رهحمانیهتی خویمان پیشان ده دات... ئه وه خوژهی که نه رکئی ناگردانیک ده بی نییت بو ئه و شتانهی پیوستیان به گهرمی ههیه و، وه جاخیک بو ئه و شتانهی پیوستیان به پینگه یشتنه و، فلچهیه کی نه خشینه ریشه روخساری جوانیه رهنگا ورهنگه کان دهرازی نیته وه. به هه مان شیوهش، پیغه مبهران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) به وئنهی خوژ، رهحمانیهت و رهحیمییهتی کردگاری مهز زمان پیش چاو دهخه ن. پیغه مبهران، له سهروو هه مووشیا نه وه حه زرهتی موحه مه د المصطفی (عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَام)، که بهرجهسته کاری حه قیقه تی: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ (الانبیاء : ۱۰۷) "تۆمان وهك رهحمهت نار دووه بو جیهانیان."، له نیو مرؤفه کاندانماننده و نمونهی رهحمانیهت و رهحیمییهتی پهروهردگاری میهره بانه. واته، نه گهر ئه وه نه هاتایه و گیانیکی نوئی به بهر په یامی پیغه مبهراندا نه کردایه ته وه، ئه وا ئه وه کات نیتمی ئاده می هه رگیز به هه رمه ندی بهزهیی و رهحه تی خوای گهوره نه ده بووین و له بیابانی وه حشه تزاری نه زانی و کوفر و گو مپراییدا بو هه میشه بی کهس و سهرگهردان و په ریشان ده ماینه وه. کاتیک مرؤفایه تی له نیو ناموئی و په ژمورده ییدا ده تلایه وه، له سایه ی هه ناسه

ژيان به خشه كانى پيغهمبەرى سەرورمان، له دوو توتشيدا، رۇحىيەتى پەيامى گىشت پيغهمبەرانى تر، گىيانى به بەردا كرايهوه. له سايەى ئەمەشدا خۆى له باخجەى بههشتىكدا بىنييهوه، كه جوانى هەزار و يەك بەهاری تىدا دەرهوشايهوه. خۆ ئەگەر وا نەبووايه، لەتاو نامۆى و بيكهسى، ئەقلى له دەست دەدا و گىيانى دەرەچوو.

بەلى، ئيمە چين؟ له كۆنە هاتووین و بۆ كۆى دەچين؟ ئەم پرسیاره سەر سوور هينەرانه بەردەوام وەك چە كوش مېشكيان دەكوتينهوه و ئۆقرەيان لى دەبرين. بەلى، ئۆقرەيان لى دەبرين و ئيمەش نەماندەتوانى وەلامىكى ساپۆكەريان بۆ و دەست بخەين و تەمەنىك دەستەوسانانە بەو بازارانەوه دەتلاينهوه. جا با ديمەنى سامناكى ئيسك و پروسكى ناو گۆر لەولاه بوەستيت... هەركات بە خەياليش ئەم ديمەنانەمان بەهاتاياتە پيش چاو، دلمان رادەچلەكى و تارىكستانى ترس ناخمانى دەتەنى. له هەموو ئەمانەش زياتر، نەمان و ئەندىشەى "بوون بە هيچ" و، تالارى ئەوهى كه تپەريوونى هەر خولەكىك هەنگاوتك زياتر نزيكمان دەكاتەوه له نەمان، ژيانى لى دەكردين بە ژهر.

پيغهمبەران هاتن و مەبەستى هەر بەلالى ژيان و حەقىقەتى مردنيان بۆ ڤوون كەردينهوه. له سايەى ئەواندا تىگەيشتىن كه هەر وەك هاتنمان بۆ دنيا پەيوەستە بە نامانجيكەوه، بەهەمان شيوە، رۆيشتىشمان لەسەر بنەماى حىكمەتىكى مەزنە. بەلى، تىگەيشتىن كه مردن پىناسەيهك نيهه بۆ لەناوچوون و هيچيتى، بەلكو تەنها شوین گۆرپىنكە و كۆتايى هينانە بە ئەرك و كارمەندى سەرشانمان. گۆرپش دەروازەيهكى والايه بە ڤووى جيهانى ناخیرەتدا و ئىستگەيهكى چاوەروانيهه. كاتىك ئەمانەمان له پيغهمبەرانەوه بيست، نامۆيمان ڤەوييهوه و، گرژى و مۆنى سەر ڤوخسارى بوونەورائيش سڤايهوه و گۆرا بە هاودەمى و هاوڤازى. هەموو ئەو ترس و گومانانەش كه بيروهۆشيان داگير كەردبووين، باريان كەرد و جيان بۆ شادى و دلنيايى چۆل كەرد...

بەم شيوەيه، پيغهمبەران ئەم پەيامە و چەندىن پەيامى ترى هاوشيوەى ئەمەيان پيچ گەياندووین. ڤاڤەڤاندنى ئەم ئەركەش خۆى له خۆيدا تەوهرى بوونى ئەم كەسايەتیهه كاملانەيه. له كاتىكدا ئيمە تەبليغ وەك حەق و واجبىكى سەر شانمان دەبينين و لەو

گۆشه نىگايه به جى ده گه يه نين، كه چى پىغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) وهك مه به ست و
هيكه تى هاتنه دنيايان لى ده روانن و بهم ههسته وه كه كانيان راده په رى نين. ههروهك
بلىن:

”هيج مه به ستىكى تر له پشت هاتنه دنياي نيمه وه نيه. خواي گه وه نيمه ي
ناردوه بۇ نهم مرؤفانه تاوه كو راست و چهپ، پيش و پاش و سر و ژريان رووناك
بكه ينه وه و له تارىكى رزگاربان بكه ين. تا سه رهنجام نه وانيش بتوانن له م شارىنگه
نمونه ييدا به يى لادان رى بكن. به جو رىكى وا، شه يتان نه توانيت له هيج لايه كه وه
زه فريان پى ببات و، دزه بكاته ناو رؤحيانه وه و، له م رىنگه دوور و درى زده ماندوو
نه بن و په كيان نه كه وىت.“

به لى، دووباره ي ده كه مه وه و ده لىم: نيمه وهك نرك و فرمانبه ريه كه ته بليغ به جى
دىنن، له كاتىكدا پىغه مبه ران وهك چهق و مه به ستى به ديه اتنيان هه لده ستن بهم
فرمانبه ريه پيروزه.

أ) سى بنه ماي ته بليغ

گومانى تيدا نيه كه بانگهواز و په يامى پىغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) له بانگهواز و
په يامدارى كه سانى تر جياوازه. خو نه گه به ته نها له روانگه ي هينانى په يامه وه
بروانينه بابته كه، نهوا هيج كه سى له پىغه مبه ران ناچىت. پىغه مبه ران له په نا
گه ياندى په يامه كانياندا، ااتا و ماهيه تى ته بليغمان بۇ روون ده كه نه وه و، نهو شىواز
و رپوشوئانه شمان فىر ده كه ن كه پىويسته بانگهواز بيگرته بهر. نه مهش خوى له
خويدا په هه ندىكى ترى بانگهوازي پىغه مبه رانه. نىستاش با له رپى سى بنه ماي
سه ره كيه وه بابته كه شى بكه ينه وه:

۱. گشتگیری

کاتیک پیغمبهران هه‌لدهستن به گه‌یاندنی ئەو پەيامانەى لەلایەن پەرودەرگارەوه بۆیان هاتووە، ئەو تەیبەتەندىيانەش كە پیغمبەریتى داخواریان؛ ئەوا بە گۆرەى ریشوین و شێوازى تەیبەتى خۆى و، وەك كەسێكى شارەزا لەو بوارەدا، بەو ئەركە هه‌لدهستن. پیغمبهران وەك یەكەیه كى هەمە كى (كۆلى) و گشتگیر مامەلە لە گەل مەرفۇدا دەكەن و پەيامەكانیشیان هەر لە چوارچێوەى ئەو گشتگیریه‌دا پێشكەش دەكەن.

هەر بۆیه لە تەبلیغى پیغمبەرەندا هیچ كام لە عەقڵ، مەنتیق، دڵ، هەستەكان و لایەنە ناسكەكانى بە هیچ جۆرێك فەرامۆش ناکرێن و هیچ كامیان بێبەش ناییت لە شەبەنگى پەرشنگدارى وەحى... پیغمبەرەن لە ناست وەحیدا وەك مردوو وان لە ژێر دەستى مردوو شۆردا. وەحى بەملا و نەولادا هەلێاندە گێرپتەوه و پرویان وەرە گێرپتە ئەو ناراستەیهى كە دەیه‌وت. بەم شێوێهەش دەیانگەیه‌ننە لوتكەى ئیستىقامەت. بە جۆرێك، تەنانت لەو بابەتەنەشدا كە بە بچوو و لاوه‌كى دادەنرێن، وىستى پەرودەرگار چۆن ییت، ئەوان ناوا مامەلە دەكەن. ئاخىر پیغمبەرەیه‌تى ئەم جۆرە تەسلىمىیه‌تى دەخواست. هەر بۆیه پیغمبەرەن بەو پەرى هەستیاریه‌وه رەچارى ئەم خالەیان كردوو.

جا بۆیه ئەوانەى بانگەوازیان ناچیتەوه سەر بانگەوازی پیغمبەرەن و، تەبلیغیشیان هاوشێوەى ئەوان نییه، هەرگیز سەرکەوتوو نابن و ناگەنە نامانج. بۆ نمونە، ئەگەر عەقڵ پشەتگوى بخریت، ئەوا تەبلیغ ئەنجامى چاوەرێوانكراو نادات بە دەستەوه. فەرامۆش كردنى (حەس) و هەستەكانیش هەمان دەرەنجامى نەخواریا بەرھەم دەهێنیت. چ جاي ئەوانەى چووونەتە دەرەوهى سنوورەكانى وەحى! ئەو جۆرە كەسانە هەرگیز ناگەنە نامانج. سا پرۆاننە حالى ئەو سیستەم و ئەزمونە مەرفۇیانەى كە دەیانەوت لە دەرەوهى وەحیدا هەنگاو بنێن. ئەوە خۆیان و ئەوەش ئەو مەودایەى كە برێوانە! كۆمۆنیزم دەرەنجامى كى تالى ئەم ئەزمونەیه! ئەو تا سەردەمانێك بارستەیه كى فراوانى لە خەلكانى هەلخەلەتاو و راپێچكراوى نێو زەلكاوى نارەزووبازى و نەدارى، دابوو بەر خۆى و لە زۆرێك لە ولاتە هەزارەكاندا بوویوو فریادپەس و خەونى

خۆشگوزهرانى. له گه‌ل ئه‌وه‌شدا كه چه‌ندىن جار پىنه‌وپه‌رۆيان كرد و گۆرپانكارىيان تىدا كرد كه چى هه‌ر نه‌يتوانى له هه‌ره‌س و رپوخان قوتار بپي‌ت. ئه‌مه له كاتىدا كه دامه‌زرنه‌رانى ئه‌م سىسته‌مه و هاوشپه‌هه‌كانىشى، هه‌ريه‌كه‌يان سه‌رده‌مانىك وه‌ك پىغه‌مه‌رنكى درۆزن خۆيان ده‌رده‌خست. ئىستاش ئومه‌ته درۆزنه‌كانىيان به‌ده‌م گه‌ستنى په‌نجه‌ى په‌شىمانىيه‌وه، عه‌رزى په‌رىشانىيان ده‌كه‌ن و، ده‌لێن:

ئەى هاوار! دۆراوى گه‌مه‌ى ئه‌مجاره‌ش هه‌ر ئىمه بووین!

زىان ئه‌وه‌تا له‌به‌ر چاودا، ئاخىر نازانم چى سوودمه‌ند بووین!

ضياء پاشا^۱

ئه‌وانه‌شى كه پىداگرى ده‌كه‌ن له جىبه‌چى كردنى ئه‌و سىسته‌م و به‌رنامه‌نه‌ى كه له خه‌وپلاوى و خۆپه‌رستى مرۆفه‌وه سه‌رچاوه‌يان گرتوه، له كۆتايىدا ده‌گه‌ن به هه‌مان نه‌نجام و، هه‌مرويان هه‌مان قسه دووباره ده‌كه‌نه‌وه. به‌لچى، زوو پي‌ت يان دره‌نگ، به دلنبايه‌وه ئه‌و رۆژه دپته پيش كه ئه‌وانىش به‌ناچارى دان بنين به هه‌لخه‌له‌تاوى و چه‌واشه‌بوونياندا.

له ته‌بلىغى پىغه‌مه‌ردا نه‌قل و مه‌نتىق و هه‌سته‌كان، شانبه‌شان و ناوتى ته‌ى يه‌كترن. ئه‌و وه‌ك چۆن بىر له‌وه ناكاته‌وه كه سۆز و عاتىفه‌ى خه‌لكى بقۆزته‌وه و له‌و رپه‌وه راپىچى شه‌قامه‌كانىيان بكات، هه‌ر به‌و جوهره‌ش، ناپته تىۆرسازنكى رپوت و خه‌لكى بكاته چه‌ند تاكىكى گۆشه‌گىر و بپه‌ش له گىانى بزاوت و گپوتىن.

دىسانه‌وه، وه‌ك چۆن پىغه‌مه‌ر مرۆفه‌كان نارپۆته نپۆ كۆلانه‌كان و نايانكات به گىزه‌شپۆن و تىكده‌ر، به هه‌مان شپه‌هه‌ش نايانكات به چه‌ند له‌پىچ و گۆكه‌وتويه‌ك كه ته‌نها گرنكى به لايه‌نى هه‌ست و عاتىفه‌كانىيان بدن. به‌لكو دپت رپچكه‌يه‌ك به‌رهو دل‌كان لى ده‌دات و له‌و رپه‌وه په‌يامه‌كانى به وئنه‌ى بارانى رپه‌حه‌مت به‌سه‌رياندا ده‌بارنپت و، گىان و گپوتىنى كار و بزاوتيان ده‌كات به به‌ردا و، به‌رهو ئاسمانى مرۆفايه‌تى به‌رزىيان ده‌كات وه‌ و ده‌يانكات به هاوشانى فرشته‌كان. قورئانى پىرۆز

۱ ضياء پاشا (۱۸۲۵ - ۱۸۸۰) نووسه‌ر و شاعىرىكى سه‌رده‌مى ده‌وله‌تى عوسمانىيه‌.

تیشك دهخاته سەر ئەم تايپه تهندييه و، ده فەرموئ: ﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ﴾ (يوسف : ١٠٨) ”بلن: ئەمە رېبازى منە، من و شوئنگە وتووانيشم بە بەسیرەت و بەرچاو پوونى بانگەوازی مرقۇفایەتى دەكەپن بەرەو لای خۆای گەورە.“

ئەم رېبازە، رېبازى نبووتە. واتە ئەو رېباز و شارپنگەيەيە كە ھەرىكە لە عەقل و مەنتىق و داوهرى و ھەست و دل و ویزدان، جیى خۆيان تیندا كرددووتەو و ھیچ کامیكيان پشتگوى نەخراون. رېنگەيە كە پیغەمبەر و شوئنگە وتووانى پیغەمبەر، لەسەر بەسیرەت و بەرچاو پوونییە كى ئا لەم جۆرە بانگى مرقۇفایەتى دەكەن بۆ لای ھەق و ھەقیقەت.

٢. چاوەرێ نەکردنی پاداشت

پیغەمبەران چاوەرێ ھیچ پاداشت و چا كەيەك ناكەن لە بەرامبەر بانگەوازە كەياندا. چونكە ئەوان تەنھا بە مەبەستى ئەنجامدانى ئەركى سەرشانیان بەم فەرمانبەرییە ھەلدەستن. جا بۆیە ھەموو پیغەمبەران بە دووپاتكردنەوى: **إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ** ”پاداشتى من تەنھا و تەنھا لە لای خۆایە“ نامازەیان بۆ ئەم ھەقیقەتە مەزنە كرددووە.

٣. بەجێھێشتنى ئەنجام بۆ خۆای گەورە

پیغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) دەرئەنجامى تەبلیغ و قبوول كردنى بانگەوازە كەيان لە لایەن خەلكییەو، بۆ خۆای گەورە بەجێ دەھێلن و دەست وەرئادەنە ئەنجامى كارمەندییە كەیانەو. چونكە باش دەزانن كە ئەركى ئەوان تەنھا بریتییە لە تەبلیغ، ئەنجامیش بەتەواوى پەيوەستە بە وىستى خۆای گەورەو.

١ بروانە: سورەتى ھود، ئایەتى ٢٩، سورەتى الشعراء، ئایەتى ١٠٩، ١٤٥، ١٦٤، ١٨٠، سورەتى سبأ، ئایەتى ٤٧.

باش تيشك خستنه سەر نەم سىخ بىنەمايەى تەبلىغ، ئىستا با ھەلۈستەيەك لەسەر چۆنىتى ئەو تەبلىغە بىكەين كە يەككىكە لە تايبەتمەندىيە كانى نبووت و، سەرنك بەدەين لەو بىنەما و رینگا و شىوازەنى كە بەجىيەنەرانى نەم نەركە لە ھەموو كات و سەردەمىڭدا پەپرەويان كەردووە و پىويستىشە پەپرەويى بىكەن. ھەموو ھىواشمان ئەو ھەيە كە خۇاى گەورە بەو جۆرەى كە خۇى رەزامەندى لەسەرە، نەركى تەبلىغ بە ئىمەش راپەرئىتت. چونكە تەنھا ئەو دەتوانىت سەركەوتنمان پى بىبەخشىت و شەوقى تەبلىغ لە ناخماندا تاو بەدات، پشت ھەر بەو دەبەستىن و داواى كۆمەكش ھەر لەو دەكەين.

ب. شىوازى تەبلىغ

وەك پىشتەر وتمان، پىغەمبەران تەنھا بىريان لای بانگەوازە كەيانە. بەلئى، پىغەمبەرانى وا ھاتوون كە تەواوى ژيانيان بە ھەول و كۆشش لە پىناوى بانگەردنى خەلكىدا بەسەر بردووە و بۇ ساتىكش سستىيان لە نەركى خۇياندا نەنواندووە، كەچى سەربارى نەوش، كەس ئىمانى پىنەھىناون.^۱ كەچى ئەمە بچوو كترىن شوئىنكارى لەسەر دلىيايى نەوان جىنەھىشتووە. چونكە ئەوان نەركى سەرشانيان بە تەواوى بەجىيەنابوو. لە ھىچ ساتىكى ژيانياندا ئەو "بۆچى"يانەت بەرچاوا ناكەوئت كە بۇنى نارەزاييان لىدى: بۆچى نەمتوانى خزمەتى دىنى خوا بىكەم؟ بۆچى كەس باوەرەم پىناكات؟ بۆچى ئەم كارە شكستى ھىنا؟ بۆچى ئەم نشوستىيانە يەك بە داواى يە كدا دىن؟

بەلئى، ھەر پىغەمبەرنك بىر و ھۆشى تەنھا لای چۆنىەتى ئەنجامدانى نەركە كەبەتى. بۇ ئەمەش تەواوى ھۆكارە كان دەقۆزتەووە و لەم سۆنگەيەووە فەرمانبەرىيە كەى ئەنجام دەدات. ئىتر پىروا پىيەنەن لە نەستۆى ئەودا نىبە و لە دەروەى بازەنى فەرمانبەرىيە كەيدابە. دەزانىت كە حوكم لەو مەيدانەدا دەگەرپتەووە بۇ وىستى پەروەردگار. لە ئايەتەكدا كە روى دەمى لە پىغەمبەرە (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، خۇداى گەورە دەفەرموئت: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ (القصص : ۵۶) "بە راستى ئەى پىغەمبەر) تۇ ناتوانىت ئىمان و باوەر بىبەخشىت بەو كەسەى خۇشت دەوئت بەلكو

۱ بخارى، رفاق ۱۵۰، مسلم، إيمان ۳۷۴-۳۷۵.

خوا هر که سیکی بویت، دهیخته سهر ریگهی راست و ئیمانی بن دهبه خشیت.“

بهم پییه، په یامی پیغه مبهر خاوهنی تاییه تمه ندییه کی بی و تنه یه. گهر هیچ که سیکیش نه بیت سینهی بو والا بکات و هیندهی نرخ و بهای خوی گزنگی بی بدات، نهو هیشتاش بی نهوی بچوو کترین سارد بوونهوی به سدرایت، بی هیچ شله ژان و دوود لیهک و دوور له توامه تبارکردنی کهسانی دی، بهردووم ده بیت له نه نجامدانی نهر که کی. هر له بهر نه وه شه که تهواوی پیغه مبهران سهریاری نهو هه موو سوو کایه تی و قدر نه زانییهی پرو به پرووی ده بوونهوه، هیندهی گهر دیله بهک سستی و که مته رخه مییان بهرام بهر نهر که کیان نه ده نواند.

جا نم شیوازه له بانگهواز، حاله تیکه تنها لای پیغه مبهران ده بینریت. خهریکه بلین بینینی شیواز نکی ناوه ها له بانگهواز، به تهواوی تاییه تمه ندییه کانیهوه، له دهرهوی باز نهی پیغه مبهران کارنکی مه حاله. له وه ها بار نکدا، لای کهسانی دی زوری ی جار دلشکاووی و زوری ده بینین. نهوانی دی، ههر چه ندیکیش تیگه یشتوو بن، که چی هیشتا له ناره زووی گه یشتن به نه نجام رزگاریان ناییت. وه ختیکیش مه بهستی چاوهروانکراو به ده ست ناهینن، بیزاری و توورپی نیشان دهن. نهوه تنها پیغه مبهرانن که بیزاری و بی تاقه تی نازانن.. نه مهش حاله تیکه تنها تاییه ته بهوان.

ته ماشاکه! ته نانهت هه موو نهو پرو دواوه جهر گبرانهی له ثوحد به سهریدا هات، هیشتا توشی دلشکاووی و بیزاریان نه کرد. نهوه بوو ددانی موباره کی شکا و، نه لقه ی خوده ناسنینه کی سهریشی چه قییه ده موچاوی موباره کی. به راده بهک، نه بو عوبه ییده بو دهره ینانی نه لقه کان له ده موچاوی پیغه مبهر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، چه ند دانیک کی له ده ست دا. ^۱ سهریاری هه موو نه مانه، سهره وری ههردوو جهان که سهرتا پای جهسته ی خه لتانی خوین بوو، تنها نه مه ندهی فرموو: اَللّٰهُمَّ اِهْدِ قَوْمِيْ فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ”خودایه ریتوتنی گه له کم بکه، چونکه نهوان نازانن.“ ^۲ (نازانن، رهنگه

۱ طیالیسی، مسند ۱۳، ابن هشام، السیره النبویه ۲۹/۴.

۲ قاضی عیاض، الشفاء ۱/۱۰۵، بو فرموده ی هاوشیه نه مه بهروانه: بخاری، انبیاء ۱۵۴، مسلم، جهاد ۲۹/۴.

گەر بیانزانیایه من پیغه مبهرم، ئاویان نه کردایه. جا ههرواش بوو، دواتر که ناسییان، نهوانیش گیانیان کرده گهردی بهر پیتی نهو دۆسته نازداره. کهوابیح نهو کات نهیاندناسی. نهو پرووداوه و هاوشیوهکانی، رادهی سینه فراوانی پیغه مبهری خوامان پیشان ددهن. نهو و نهوانی دیش وهک بلئی: ”بیج دهست بوون له بهرامبهر دهست درێژ کهردا، بیج گیان و زمان بوون له بهرامبهر جوین دهردا.“ نه گهر سه ریشیان بریندار بکرایه و ددانیشیان بشکینرایه، هیتشتا ”ئۆف“ یکی ناره زاییان به سه ر زاردا نه دههات.

بشسوتیم گهر وه کو وه جاخ، قهت نایکه م بو غهیر نیزهار

مه م سوتینه به ناگرت تیت، نهی چه رخی جه فاکار

به لئ، وهک بلئی سه رجه می پیغه مبهران دروشمی: ”بهس به ناگری نه غیار مه م سوتینه، چیم لی ده که می بیکه، ناله می هیچ غه میکم لی نابیستی“ ده لئنه وه و، به ردهوام ده بن له رپیکردن.

نهواتا چه زهتی نوح به ده رپینه قورنایه که، روو له قهومه که می ده کات و، ده فهرموت: ﴿ قَالَ يَقْوَرُ لَيْسَ فِي ضَلَالَةٍ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (الاعراف : ٦١) ”نوح و تی: نهی قهوم و هه زه که م، من هیچ گو مراهیبه کم نیه، به لکو من پیغه مبهریکم و له لایه ن په روه ر دکاری جیهانیانه وه ره وانه کراوم.“

بیگومان نه وه می وای کردوه له چه زهتی نوح که به م شیویه بدوی، تۆمه تبار کردیه تی به گو مراهیبه له لایه ن قهومه که میه وه. نهوان به رامبه ر بهو پیغه مبه ره مه زنه، بی ریزانه ره فتاریان ده کرد و، ده یانوت: ﴿ إِنَّا لَنَرَنَّكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ (الاعراف : ٦٠) ”به راستی ئیمه تۆ له نیو گو مراهیبه کی ئاشکرادا ده بینن.“

له مرپۆشدا شتیکی نهوتۆ نه گو راره. تۆمه ته کانی نه مرپۆش هه ره مان تۆمه ته کانی پیشوون.. ”تۆ سه ر لیج شیواویت، تۆ کۆنه په رستیت، تۆ له سه رده مه تاریکه کاندا ده ریت.“ وه چه ندان و چه ندانی تریش!

له نایه ته که می دواتر دا چه زه تی نوح به م جو ره له گه ل گه له که یدا ده ویت:

﴿ اٰبَلٰغُكُمْ رِسٰلَتِ رَبِّيْ وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنْ اَللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴾ (الاعراف: ٦٢)

”په پيامه كانی په روهر د گارتان پښ راده گه يه نم و ناموژگاريتان ده كه م. هه روه ها شتانك ده زانم كه خواي گه وره له ربي وه حبيبه وه فيري كر دووم و نيوه نايزانن.“

نه ك سدرليشيو او نيم، بگره ده مه وټت نيوه له سدرليشيو او ي و گومر ابي رزگار بكه م. چونكه من له لايه ن په روهر د گاري جيهانيانه وه وه ك په حمت و په پيامبر بو لاي نيوه په وانه كراوم. په پيامي په روهر د گارتان بو ده هټم و رپتان بو رپوشن ده كه مه وه. چونكه من شتانك ده زانم كه نيوه نايزانن...

تپه رپووني نو هه موو سه ده يه جيهانييني كافي هيچ نه گوريوه. نه سجاره هه زره تي هوو د بهرامبر گه لي له دين ته كاوه ي وها دپته گو: ﴿ قَالَ يَنْقُورِ لَيْسَ فِي سَفَاهَةٍ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ اٰبَلٰغُكُمْ رِسٰلَتِ رَبِّيْ وَاَنَا لَكُمْ نٰصِحٌ اٰمِيْنٌ ﴾ (الاعراف : ٦٧-٦٨) ”(هو د) وتي: قه مينه! من هيچ كيلي و نه قامي به كم تووش نه بووه، بهلكو نير او دكم له لايه ن په روهر د گاري جيهانيانه وه؛ نو راستيانه تان پښ راده گه يه نم كه په روهر د گارم نار دووني، وه من ناموژگاريكي نه مينم بو تان.“

شتيكي گور او مان نييه: پيغه مبران و گه له كانيان.. نو تو مه تانه ي گه له كانيان ده يانو يست بو يان هه لبه ستن، نو شيوازه ش كه پيغه مبران وه لاميان ده دانه وه.. به لي، جياوازي له يه ك دوو وشه دا هه پټ يان نا، دنا ناوه رپو كي قسه و رسته كان هه مان و اتا ده گه يه نن.

پاش باس كر دني پيغه مبراني تر له نيو نم ياسا گشتييه دا، با بيينه وه بو لاي سولتاني نه نبيا خواي گه وره روو له و سر وره ده كات و، ده فهر موي:

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَدْيَنِيُّ ۝ قُرْآنًا نَّذِيرًا ۝ وَرَبِّكَ فَكَّرٍ ﴾ (المدثر : ١-٣)

”نه ي نو كه سه ي خوت پيچاوه ته وه! هه سته و خهلكي بيدار بكه وه و گه وره يي بښ هاوتا و ناكوتاي په روهر د گارت رابكه يه نه.“

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَرْمِلُ ﴿۱﴾ وَاللَّيْلُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۲﴾ نِصْفَهُ أَوْ انْقُصَ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿۳﴾

﴿ أَوْ زِدَ عَلَيْهِ وَرَتِلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴾ (المزمل : ۱-۴)

”ئەي ئەو كەسەي خۆت داپۆشيوه! شەو هەستە؛ نوپۆز بکە، كەمليكي نەبييت. نيوەي، يان كەمتر لە نيوەي لڻ كەم بکەرەوه. ياخود زياتري بکە و دەوري قورئان بکەوه بەوردی و لەسەرخۆ.“

واتە، چيتر زەمەني خۆداپۆشين و لە جيڤدا نوستن نەماوه. هەستە و بە هاناي تاريكيزەدەكانەوه پرۆ. هەستە و مەروفايه تي پري و نكردوو و سەر ليشيواو، لە چارەنوسى پري چەوت و، سەرئەنجامى داچلە كينهري گومرپاي ناگادار بکەرەوه. بە شيوهيه كيش كە ئاسمان و زوى بهيئيتە لەرزە، بانگي گەورەيي پەرورەدگار ت بەه گويي بوونەوهراندا. هەستە، تا ئاسمان و پريئاسمان لە تاو چريكەي ئاواز ت بينە جۆش. هەستە تا پەري و مەروفاە كان بەم هاوارە ت جارنكي تر گەورەيي پەرورەدگار تيان بۆ دەريكەوت.

ئەي ئەو دۆستەي لە شەودا خۆي پيچاوە! بارنكي قورسي وەك پيغەمبەرايه تي چاوهرپتە، هەستە و بەندايە تيت بنوئە! بەراستي تۆ پيوستيت بەوه هەيه كە لە لاين خواي گەورەوه بارگاوي بكرئيت. چونكە كارگەلنكي زۆر گەرە چاوهرپوانتن. پيوستە هەموو ئەو شانە بە خەلكي بگەيه نيت كە پيئ دەگات. پرۆسەي بارگاويكردينكي لەم جۆرەش، بەبي پالپشتي و كۆمەكي خوايي، مەحاله پيئە دي. تەنها شتيكيش كە بتوانيت ئەمە ت بۆ دەستەبەر بكات: بەندايە تيبه كي قوول و پەرستشيني بەردەوامە.

بەلبي، تەواوي پيغەمبەران - بە وئەي سەرورەمان - رايانگەياندووە كە تەنها بۆ بەجئ گەياندنئ نەركي تەبليغ هاتوون. لە دەمي راپەراندنئ نەركەكە شياندا بەبي هيج چاوهرپواني و وابەستەبوونك بە هيج شتيكەوه، بيئ ئەوهي دلئ خويان بە غەيري خوا بسپرن، بيئ ئەوهي چاويان بترازت بۆ روانينە شتيكي دي، وە بە بيئ ئەوهي هيج كات بينايان ليئ بيئ، بەردەوام خەريكي گەياندنئ پەيامي ئيلاهي بوون بە خەلكي. ئەگەر ئەو پەيامە نووربەخشەي ئەوان نەبووايه، هەموو مەروفايه تي لە تاريكي دا دەمايه وه و جياوازيه كي ئەوتۆي لە گەل ئاژەلدا نەدەبوو.

قەدەرى مەزۇقايەتى و ناردنى پىغەمبەران بەجۆرىك ئاوتىزانی يە كدىين، كە ئەگەر شۇنىك پىغەمبەرى بۇ رەوانە نە كرايىت، خەلکانى ئەو شوتنە لەوانىە لەسەر هەندى ئە کردەو کانیان لىپىچىنەویمان لە گەلدا نە کرىت. بەلام ئەگەر پىغەمبەران بۇ نىررايىت و بە گوڭیان نە کردىت، ئەوا هیچ گومانىك لە لىرسىینەویماندا نییە. ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الاسراء : ۱۵) ”هەتاوەكو پىغەمبەرىك (وەك ئاگاداركەرەووە) نەنیرین، (هیچ كەس و كۆمەلىك بەهۆى گوناھەكانیانەووە) سزا نەدەین.“

لە ئایەتیکى تردا دەفرموت:

﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ﴾ (القصص : ۵۹)

”پەرەردگارى تۆ هیچ ولات و شارىكى كاول نەکردوووە تا لە پایتەختەكەیدا پىغەمبەرىكى نەناردىت كە ئایەتەكانى ئىمەیان بەسەردا بخوینتەووە. وە نەبىن ئىمە شار و ولاتانمان كاول كردىت (بەبىن هۆ)، مەگەر كاتىك نەبىت كە دانىشتووانى ستمكار بووبن.“

كەواتە خۆی گەورە لەپىشدا پىغەمبەر رەوانە دەكات. جا ئەگەر پىغەمبەران هەلسان بە نەنجامدانى كاری تەبلىغ، كەچى لە گەل ئەوەشدا خەلكەكە هەر سوور بوون لەسەر ئىنكارى، نىدى ئەو كاتە شایستەى سزای خۆبى دەبن. لە هەموو سەردەمىكىشدا ئەمە هەروا بوو. خۆ ئەگەر لەمەزۇشدا خۆی بالادەست كەسانىك بە سزا بگەیهىت، ئەوا ئەمە تەنها پەيوەستە بەوێ كە باوەرداران ئەركى سەرشانیان - كە تەبلىغە - بە تەواوی وەك پىرست ئەنجام داوە یان نا. ئەو كەسانەش كە پاش بانگەوازیش هینشتا هەر بەردەوامن لە یاخی بوونیان، ئەوانە كەسانىكن شایستەى ئەوەن سزا بدرن.

هەر لەبەر ئەمەیه كە تەواوی پىغەمبەران، دوور لە كۆلدان و بەبى نیشاندانى هیچ جۆرە وەپسى و خەمساردیەك و بە بەكارهینانى سەرجەم شیوازەكانى تەبلىغ، بانگەوازی خەلكییان کردوووە. ئەوەتا قورئان لەسەر زارى حەزرتى نوحەو دەفرموت:

﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿١٠٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿١٠٦﴾ وَإِنِّي
 كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أُصْغُرَهُمْ فِي مَاذَا نُهُمُ ﴿١٠٧﴾ وَأَسْتَغْفِرُوا مِنِّي لَيْلًا
 وَنَهَارًا ﴿١٠٨﴾ وَاسْتَغْفِرُوا لِي أَلْسِنَتُهُمْ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ
 وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿١١٠﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١١١﴾

(نوح : ۱۰۵-۱۱۰)

”(له كۆتاييدا لەپاش چەندىن سەدە لە بانگەواز، حەزرەتى نوح بەم شىوہىە موناجاتى لەگەل پەرورەدگاریدا کرد: پەرورەدگار! من بە شەوورپۇژ بانگى قەومەكەم کرد (بۇ يەكتاناسى و پارىزكارى). كەچى بانگەوازهكەم هيجى لىن زياد نەکردن، هەلھاتن و دوورکەوتنەويان نەبن. بەراستى هەموو جارێك كە بانگم دەکردن تا لىيان خۇش ببىت، پەنجەيان دەخستە گوێچكەيانەوہ تا نەبىستن و جلەكانيان دەدا بەسەر خۇياندا تا نەمبىنن، زۇر سوور بوون لەسەر بن باوہرى و خۇيان بەزل دەزانى، چۇن خۇبەزل زانينيك! پاشان بە ئاشكرا بانگم كردن. ئىنجا بە روونى و بن پەردە هەموو شتىكم بۇ باس كردن، هەندى جاريش بە نەينى قسەم بۇ دەکردن، بەردەوام پىم دەوتن: داواى لىخۇشبوون لە پەرورەدگارتان بكەن، چونكە بەراستى ئەو زانتيكى لىخۇشبووہ.“

وہك ئەوہى حەزرەتى نوح بليت: ”پەرورەدگارا، شەوورپۇژ بەين وەستان گەلەكەمم بانگ كرد. بە بەردەوامى لە دەركى دل و ماليانم دەدا. كەچى بانگەوازهكەم تەنھا هەلھاتن و دوورکەوتنەويانى زياد كرد. ياخى بوون و گوپيان لىن نەگرتەم. بەس بۇ ئەوہى قسەكانم نەبىستن، وەك بلىنى شىوازى تازە تازەيان دادەھينا، جارى وا دەبوو گوپى خۇيان دەشاخنى و خۇيان لە گىلى دەدا. جارى واش دەبوو پۇشاكەكانيان دەدا بەسەر خۇياندا و بەلامدا دەپرويشتن هەروەك ئەوہى نەمبىنن.“

۱. بانگه‌واز به‌شیک بوو له سروشتی

بانگه‌واز لای سهروروی جیهانیان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وهك خوویهك، وهك پارچه‌یهك واپوو له بوونی. کاتیک گیانیتکی خاوتنی به‌رچاو ده‌کوت و دهرفته‌تی گه‌یاندنی بانگه‌وازه‌که‌یی بۆ نه‌ده‌رپه‌خسا، تووشی سه‌ختیه‌کی گیانسیتی وهك نهو سه‌ختیانه ده‌بوو که ئیمه له کاتی ده‌ست نه‌که‌وتنی پارچه نانیکدا، یان له کاتی ده‌ست نه‌که‌وتنی دلۆپیک ناوی خواردنه‌ودا، یان ته‌نازه‌ت له کاتی نه‌بوونی هه‌وای پاکدا بۆ هه‌ناسه‌دان، توشمان ده‌ییت. نهو ههر ده‌توت بیج باکه له خواردن و خواردنه‌وه؛ جاری وا هه‌بوو چه‌ندین رۆژ به‌سه‌ر یه‌که‌وه به‌رۆژوو ده‌بوو. ۱ جاری واش ده‌بوو ههر نه‌وه‌نده‌ی که نه‌مریت خواردنی ده‌خوارد. وهك بلیتی، خه‌می بانگه‌واز ناره‌زوی خواردنی تیدا نه‌هیشته‌بوو. چۆن فرشته‌کان به‌ زیکری خوا ده‌ژیان، ناواش حه‌زهرتی موحه‌مه‌د (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به‌ ته‌بلیغ ده‌ژیا. جا ههر رۆژیک سینه‌یه‌کی خاوتنی بۆ په‌یامه‌که‌ی بدۆزیایه‌ته‌وه، نه‌وا نهو رۆژه‌ زینده و گه‌شاهه‌ ده‌بوو. قورئانی پیروژ به‌م شیویه‌ی باسی نه‌م حاله‌ته‌مان بۆ ده‌کات: ﴿لَعَلَّكَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ تَلْمِزُكَ لِيَرْضَىٰ عَنْكَ وَلَا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (الشعراء : ۳) ”ئه‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌م! ههر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئیمان ناهینن، خه‌ریکه ده‌ستت ده‌چپته خۆت.“

دووباره له نایه‌تیکتی تردا به‌م جوژه له‌گه‌لی ده‌دوی: ﴿فَلَمَّا كَبُرَتْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عُذْرًا قَالُوا إِنَّا لَنَرِيكَ فِي سَفَرٍ لَّا يَحْكُمُونَ فِيكَ بِحَقِّ شَرِيعَتِكَ وَمِنَّا لَمُصَلِّينَ إِذْ سَأَلْتَهُمْ لِمَ يَدْعُونَ بِهَذَا الْكَلِمَاتِ الَّتِي لَا يَمْلِكُهَا عَلَيْهِمْ وَلَا يَجْتُمِعُونَهَا لِيُزِلَّهُمْ وَلَا تُحِبُّوا الْكَلِمَاتِ الَّتِي لَا تَنفَعُهُمْ وَلَا تُضِرُّهُمْ إِن لَّمْ يَأْتُوا بِآيَاتٍ فَسَوْفَ يَكُونُوا مُجْرِبِينَ﴾ (الكهف : ۶) ”ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر! له‌تاو خه‌م و په‌ژاره‌ی ئه‌وه‌دا که باوه‌ر به‌م قورئانه ناهینن، خه‌ریکه خۆت ده‌فه‌وتینیت.“

به‌لی، نهو له ههر جیهه‌ك ناوچاوتکی بی سوجه‌ی ره‌شه‌لگه‌راوی بدیایه، هه‌وروی خه‌م به‌ری ئاسمانی ده‌روونی ده‌گرت و دل‌ی ده‌گوشرا. بیینی ههر مرۆفینکی دوور له ئیمانیش، زریانی په‌ژاره‌ی له ناخیدا هه‌ل‌ده‌گیرساند. جا خۆ ته‌مه له رۆحیدا ههر هه‌بوو. پیغه‌مبه‌رایه‌تیش هات و قولیه‌کی تری پێبه‌خشی و ره‌هه‌ندیکی دی خسته‌ سه‌ر.

ئه‌مه‌ش نمونه‌ی یه‌کێک له قوتابییه‌کانی و ده‌رده‌داری سه‌رده‌مه‌که‌ی! نه‌وه‌تا

لە گەل ئەوپەرى ھەستیاری و بەتەنگە و ھەبوون لە بەجی ھینانی ھەرمانەکانی شەرعدا، کەچی کاتیک لینی دەپرسن: ”بۆ ھاوسەرگیریت نەنجام نەداوە؟“ لە وەلامدا دەلیت: ”لەتاو بێرکردنەو لەو ھەموو دەرد و مەینەتییە بەسەر نۆمەتی موخەمەددا ھاتوو، ھەرگیز کات و دەرفەتی ئەوم نەبوو بێر لە ھاوسەرگیری بکەمەو.“ بەلێ وایە، ئەمەییە ھالی پێغەمبەر و میراتگرانی پێغەمبەر! وا دەزانم دنیا ش ئەمپرو چاوەروانی ئەم چەشنە دەردەدارانە دەکات.

جا مادام باسە کە گەیشتیبتە ئێرە، پێم خۆشە نمونەییە کتان بۆ باس بکەم کە لە زۆر جیی تریشدا باس کردوو. چونکە ئەم نمونەییە، لە ھەمان کاتدا پەھەندیکی تریش بۆ باسە کەمان زیاد دەکات. لە ئەلمانیا بڕایەکی ئیماندارمان بۆ ماوێھە کە بە کرێ لە گەل مالتیکدا دەمینیتەو. بەو پۆخە موخەمەدیە کە لە گەوھەریدایە، کاریگەری لە ئەندامانی ئەو خێزانە دەکات کە لە گەلیان دەژی. خۆی گەرەش ئەم دەکاتە ھۆکاری ھیدایەتیان و موسولمان دەبن. لە پێشدا پیاری مالتە کە، پاشان خانمە کە و بە دواشیاندا مندالەکانیان ئیمان دەھێنن. بەم شێوێ، مالتە کە گیانی ژیانەوێ بە بەردا دەکرێت و پەنگی گۆشەییە کە لە گۆشەکانی بەھەشت دەگرێت.

پۆژنیکیان خاوەن مالت لە گەل ئەم بڕایەمان دەکووتە گفتوگۆو. کتوێر خاوەن مالت، کە نووری ھیدایەت ھەر دەمەو دەلاقی کۆمەلێ ھەستی نوێی بەرووی مەیدانی پۆخیدا دەکردوو، بەم بڕایەمان دەلیت: ”بڕام، تۆم زۆر خۆش دەووت. بە جوړیک کە ھەز دەکەم دلم دوو توێ بکەم و لەناویدا بۆ ھەمیشە ھەلتگرم. چونکە تۆ بووتە ھۆکاری ھیدایەتدانم و ژیانیکی ھەمیشەیی دەست خۆم و خێزانە کەم خست. بەلام لە ھەمان کاتیشدا ئەوەندە لیت توورەم، ھەز دەکەم ئیستا یەخت بگرم و تا ھێزم تێدایە راتبوھشینم، ئەزانم ئیستا دەپرسی: ”بۆچی؟ ناخ لەبەر چی؟“ با بۆت باسکەم: ماوێھە کە کەم بەر لە ھاتنی تۆ، باوکم وەفاتی کرد. لە کاتیکدا ئەو زۆر لە ئیمە شایستەتر بوو بە موسولمانیتی. خاوەن پۆخیکی خاویز و ژیانیکی بی خەوش بوو. خۆ ئەگەر پێش وەفاتی ئەو بەھاتیایە، دەبووتە ماوەی ھیدایەتی ئەویش و، باوکیشم تاجی موسولمانیتی لەسەردەنا. ئیدی لەبەر ئەم درەنگ ھاتنەتە کە دەلیم زۆر لیت توورەم.“

ئەم سەرکۆنەکردنە، وەك نالەى ھەموو ئەوروپا، بگرە ھەموو دنیا دیتە گوتم. من وەك خۆم زۆر دەترسم لەوہى كە لەودنیا یەخەم بگىریت و لەسەر ئەوہ لێرسینەوہم لەگەل بگىریت. چونكە لەو باوەرەدام كە وەك پىویست پەيام و بانگەوازی ئىسلامم پىچ نەگەیاندوون...

۲. سوور بوون لەسەر تەبلیغ

پێغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) زۆر بە تەنگ بانگەوازی خەلكیەوہ بوو. نەیدەوویست تەنھا كە سىنكیش بىئىچ لەسەر زەویدا كە حەق و حەقیقەتى پىچ نەگەیشتى. ھەر بۆیە وەختى كە سىنك دەھاتە لای، پىچ ھىچ وەستانىك و بەو پەرى جەدیەت و تالوكوہە، دەریای بوونى وەشەپۆلان دەكەوت و بەشێوازى ناوازە و گونجاو ھەولێ دەدا پەيامەكەى پىچ بگەيەنیت. جا با تەماشای حالى بكەین وەختى لە دوا ساتەكانى ژيانى مامیدا لە پەنا سەردیدا وەستابووا!

بانگەوازی ئەبوتالیب

ئەبوتالیب ئەو كەسە بوو كە زیاد لە چل سال پێغەمبەرى خواى لەخۆگرت و پارێزگارى لێكرد. كاتىكیش سەرورمان پێغەمبەرایەتییەكەى راگەياندا، موشرىكانى مەككە بۆ یەكەم جار وەك قەلایەكى سەرکەشى نەبەزىو، ئەبوتالیبيان لە بەرامبەر خۆياندا بىنسىوہ. ھەتا ئەو قەلایەش بە پێوہ بووایە، بەھىچ جۆرىك دەستیان نەدەگەیشتە ئەو نازدارە.

بەلام وا ئىستا ئەو ئەبوتالیبەى لەبەر خاترى پێغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سنگى بەرووى ھەموو ناخۆشى و تەنگانەيەكدا دەرپەراند و، لەپال پىرى و نەدارییەكەشیدا، بەرگەى سى سالى نابلووقەى گرت و پششى لە پێغەمبەرى خوا نەكرد، لەسەر دۆشەكى مەرگە و كۆتا ھەناسەكانى دەدات. پێغەمبەرى خواش ھەر بۆى بڕەخسایە، دەھاتە لای و داواى لێدەكرد كە بلىت "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" و، پى دەوت: "تەنھا ئەم وشەيە بلى، تا لە قیامەتدا شەفاعەتت بۆ بكەم." بەلام ئەو رۆحە رەشانەى كە لەو كاتەدا

چواردەوری ئەبوتالیبيان تەنبوو، رېنگر دەبن لەوێ بە هیدایەت بەهەرەمەند بێت. بۆیە کاتێک دواھەناسە دەدا، دەلێت: ”لەسەر دینی عەبدولموتەلیب“ و - خوا باشتەر دەزانێت - کەشتیە کەمێ لە کێس دەچێت. لە بەرامبەر ئەم دیمەنە خەمناکەدا، پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەری هەنسکەکانی پێ ناگیرێ و دەداتە پرمەیی گریان و، دەلێت: ”مەگەر رېنگریم لێ بکرت، وەگەرنا، داواى لێ خۆشبونت بۆ دەکەم.“ بەلام دواتر خۆی گەورە لە رېی ئایەتیکەرە پێغەمبەرە کەم قەدەغە دەکات لەو خەم و پەژارەییە کە لە ناخیدا دەکولان. ئایەتە کە دەفەرموێت:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

(التوبة : ١١٣)

”بۆ پێغەمبەر و ئەوانەى باوەریان هێناوه، رەوا نییه داواى لێخۆشبوون بۆ موشریکەکان بکەن هەرچەندە ئەوانە (ئەو موشریکانە) خەمى نزیکیان بن، داواى ئەوێ کە بۆیان ڕوون بووئەتەوه کە بە راستی ئەوانە ئەهلی دۆزەخن.“

باشترین کەسێک کە دەرکی بە ڕادەى وێست و ئاواتەخواری پێغەمبەری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کردیێت لە بابەتی هیدایەت وەرگرتنی ئەبوتالیبدا، حەزرتی ئەبوتەیبە کەرە. ئەو ئەبوتەیبە لە پاش فەتەحی مەككە، ئەبو قوحافەى باوکی بەسالاچووی دەهێنیتە خەمەت سەرداری هەردوو جیهان تاوەکو ئەویش دەستی لەنیو ئەو دەستە موبارەکە بێی و، لە حوزووری پێغەمبەری خوادا موسولمان بوونی خۆی ڕابگەیهنیت. وەختی ئەم پیاو پیرە نابینایە نیمان هێنانی ڕادەگەیهنیت، ئەبوتەیبە کەرە دەخزێتە گۆشەیه کەرە و قولپ قولپ دەگری. کاتیکیش پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هۆی گریانە کەم دەپرسیت، هاوێلی ئەشکەوت بەم شێوێه وەلامی دەداتەوه: ”یا رسول الله، زۆر بە ئاواتەوه بووم باوکم بە هیدایەت بگات، وای ئێستا خۆی گەورە ئەو ڕۆژەى بە نسیب ئەو و منیش کرد. بەلام

١ بخاری، جنانز ١٨١، مسلم، ایمان ٣٩-٤٠.

من هيدايه تى ئەبوتالېيم زۆر لە هيدايه تى باوكم پى خۆشتر بوو، چونكە تۆ زۆر ناواتەخوازى ئەوە بوويت. كەچى هيدايەت بە نىسبى ئەو نەبوو. ئەمەم بىر كەوتەو، بۆيە كەوتمە گريان.“^۱

بانگەوازی وەحشى

وەك چۆن پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) پەرۆشى هيدايه تى ئەبوتالېيى مامى بوو و تابلىيى بەتەنگ ئەم بابەتەو، هەر بەو جۆرەش بەرامبەر هيدايەتدانى وەحشى، ئەو وەحشىيەى كە بكوژى مامى پىغەمبەر و شىرى خوا بوو، هەمان پەرۆشىيى دەنواند و جار لەدواى جار سووربوونى خۇى دووبات دەكردەو. ئەمەش دىوى ناوہەى ئەو پروداوہە كە مېژوو تۆمارى كرددوہ:^۲

پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وەحشى بكوژى مامى بۆ سەر رېنگەى راست داوہت دەكات. بۆ ئەم مەبەستەش نامەيەك دەنووسىت و بە يەكئىكدا بۆى دەنيرىت. پىغەمبەرى پىشەوا لە نامەكەدا بانگەيشتى وەحشى دەكات تا بىت و ئيمان بەيىت. وەحشىش وەلامەنامەيەك دەنووسى و، بەو كەسەدا كە نامەكەى بۆ هيناو، دەنيرىتەو. لەنامەكەدا ئەم نايەتە پىرۆزەى خواروہ نووسراوہ:

﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ

اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ^۳ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ يُضْعَفْ لَهُ

الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَحْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿ (الفرقان : ۶۸-۶۹)

”ئەوانەى هېچ جۆرە پەرستراويك لەگەل خوادا ناپەرستن، دەستيشيان ناچىتە ئەو گيانەى كە خوا حەرامى كرددو، مەگەر بە حەق و رەوا نەبن. هەر وەها توخنى زىناش ناكەون. جا هەر كەس ئەو كارە خراپانە ئەنجام بدات، ئەوا تووشى سزا و

۱ طبرانى، المجموع الكبير ۴۰/۹؛ ابن حجر، الإصابة ۲۳۷/۷-۲۴۰.

۲ طبرانى، المجموع الكبير ۱۹۷/۱۱.

ئازار و رسوایی دەبن. له قیامەتیشدا ئازار و سزای بۆ چەند بەرامبەر دەکری و، دەبیت بە زەلیلی و خەجالەتی و شەرەمەزارییەوه بۆ هەتاھەتایە ژیانی تیدا بەریتە سەر.

وەحشی لە ژێر ئایەتە کەدا نووسینی ئەم چەند دێرەشی فەرامۆش نە کردبوو: ”تۆ بۆ ئەو بانگم دەکەیت کە موسولمان بێم، بەلام من هەموو ئەو گوناھانەم نەنجام داوه کە لە ئایەتە کەدا باس کراون. لە ئار کوفردا ژیاوم و زینام کردوو. سەرباری ئەمانە، بیلبیلەمی چاوت و مامی لەدلا شیرینیشتەم کوشتوو. جا ئایا کەسێکی وەک من شایانی لێخۆشبوون دەبیت تا منیش بێم و موسولمان بێم؟!“

له بەرامبەر ئەمەدا پیغمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نامەیه کی تری بۆ دەنیرت. ئەم جارەیان لە نامە کەدا ئەم ئایەتە دەنووسیت:

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ

بِاللَّهِ فَقَدْ أَفْرَكَ إِنََّّمَا عَظِيمًا ﴾ (النساء : ٤٨)

”بەراستی خوا هەرگیز لەو نەبووری کە هاوبەشی بۆ بریار بدری، بێجگە لەو، له هەموو گوناھیکی تر دەبووری، بۆ هەرکەس کە خۆی ویستی لێ بن.“

وەحشی ئەمجارەش بەو وەلامی دەداتەو کە لێخۆشبوونی ناو ئایەتە کە براوه و یە کلایی نی یە و، بەجێهێڵراوه بۆ ویستی پەروردگار. دوا بە دوا ئەمە، پیغمبەری شەفەقەت بۆ جاری سێیەم نامە ی بۆ دەنیرتەو و تیایدا ئەم ئایەتە دەنووسیت:

﴿ قُلْ يَبْعَادَى الَّذِينَ اسْتَفْرُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ

يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (الزمر : ٥٣)

”بلن، ئەی ئەو بەندانەم کە دژ بە ئەفسی خۆتان سنورتان بەزاندوو... ئومێدبراو مەبن لە رحەمی خوا. چونکە خوا لە تەواوی گوناھان دەبووریت. بن شک، ئەو زۆر بەخشنده و بەبەزەییە.“

ئىدى لە دواى ئەم ئايەتە، وەحشى دىۋ و بەيەت بە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەدات. لەو بەدوا ئەوئىش لە پىزى ھاوئەلە بەرپۇزە كان ھەژماردە كرا و، بەيەن زىاد كەردنى دەستەواژەى "رَضِيَ اللهُ عَنْهُ" ناوى نەدەبرا. بەلام ھەر چۆنئىك بىت دواجار ئەو بكوژى ھەزرتى ھەمزە بوو، نە خۇى ئەمەى لە بىر دەكرد، نە دەرووبەرە كەشى. لەوانە بوو وەحشى (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) لە دواپۇژدا لەسەر ئەم تاوانەى سزا نەدرايە. چونكە ئەو پۇژەى ئەو كارەى ئەنجام دابوو، ھىشتا موسولمان نەبوويوو، بە ھاتنە ناو ئىسلامىشەو ھەوئى گەورە لە سەرجم گوناھە كانى پىشورى خۇش بوويوو.^۱ ئەو لەم پووھە بەختەوەر بوو. بەلام ئەو كەسەش كە ئەم دەستى چووبوھە خۇئىيەو، ھەزرتى ھەمزە بوو.!

ئەو ھەمزەيەى كە پىشتەر مەوؤفئىكى نەفسوناي بوو و زىرەى بە شىرە كانى بىبابانىش كەردبوو، وا ئىستا لەبەردەم پىغەمبەرى خوادا كەوتبووھە سەر چۆك و تاجى موسولمانى لەسەرنابوو. ئەو لەو پووھە كە لە گەل سەرورەى ھەردوو جىھاندا شىرى ھەمان داينان خواردبوو، بە مەقامى براى شىرى پىغەمبەرىش شەرەفمەند بوويوو.^۲ تا ئەو پۇژەى نەھاتبووھە ئىسلامەو، ھالى موسولمانان سەرگوزەشتەيەك بوو لە ترس. بەلام بە موسولمان بوونى ھەمزە، ھىمەتى موسولمانان جۆشى سەند و زاىئەى بانگەوازيان لە گوئى تەواوى دوورگەى عەرەبدا زرنگايەو. دەى وەحشى لە سەردەمى سەرگەردانىدا، دەستى چووبوھە خۇئى ئەم ھەمزەيەو! لە ئوھوددا پەمە شوومەكەى چەقاندبووھە سىنەى ئەو شىرە نەبەردە. ئەو ھەمزەيەى كە بە درىژاي زىانى لە غەيرى خوا، بەرامبەر ھەموو شتىكى تر وتوئەتى نا "لا"، وەختى بەسەر پەمەكەى سەر سنگىدا دەكەوت، "لا" يەكى ترى ھىنايە مەيدان و لەسەر شىوئى "لا"دا كەوتە سەر زەوى. كاتىكىش پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جەستەى پارچە پارچە كراوى دەيىنى، لە پەنا سەرىدا دادەنىشى و بە كوئ فرمىسكى بۇ دەپۇژى. راستە شەھىدان نەدەشۇرران، بەلام پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ھەزرتى ھەمزەى شوست، لە برى ئاويش، وەك بلىي بە شەستەبارانى ئەشكى گەشى شوستى. ئەو ئەشكانەى كە لە ئاوى كەوسەر

۱ إِنَّ الْإِسْلَامَ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ "ئىسلام گوناھ و كوئى پىش ئىسلام بوون دەسپىتەو و لايدەبات"

(أحمد بن حنبل، المسند ۱۹۹/۴)

۲ بخارى، شهادات ۷، مسلم، رضاءة ۱۱-۱۴؛ ابن هشام، السيرة النبوية ۴۵/۴.

بەنرختر بوون.^۱ بەلئى، پىغەمبەرى خوا تا ئەو ۱۰ رادىيە بۇ ھەزرەتى ھەمىزە گىريا، بەلام وا ئىستا، بىكۆزى ھەمىزە دەستى خوتناوىى درىژ كىرەو و بەيەتتى پىچ دەدات. جا تەماشاي فراوانىيى ناسۆى تەبلىغى ئەو سەرورە بىكەن! ئەو تا دەست لەناو ئەو دەستە دەنىج و پىرۆزىبايى موسولمان بوونى لى دەكات. جا مەگەر ھەر خۆى نەبوو كە پىنداگرى دەكرد لەسەر موسولمان بوونى وەحشى؟! پاش ئەو ھى وەحشى موسولمان بوو، ھەزرەت خۆى لە گىرتى نىزىك كىرەو و، ئەم و شانەى بە گوتىدا چىپاند: ”ئەگەر بىكۆزى زۆر خۆتم پىچ نىشان نەدەى، چونكە بە بىنىنت، ھەمىزەم بىر دەكەوتتەو و لەوانەى نەتوانم وەك پىوست شەفەقتت بەرپودا بنوئىم. ئىتر بەم جۆرە تۆ مەحكومى بەدبەختى دەبىت و، منىش بە تەواوى مانا فرمانبەرتتى سەرشانم بەجى ناگەيەم.“^۲

ھەزرەتى وەحشى بە گىيانىكى صەحابىيانەو بۇ جارنىكىش پىچ، ئەم خواست و فرمانەى پىغەمبەرى خواى (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) نەشكاند. بەردەوام خۆى لە پىغەمبەرى خوا بە دوور دەگرت و ھەولیدەدا نەچىتە بەرچاوى.^۳ بەلام ھەموو خولەك و چىركەساتە كانى لە چاوپروانى ئەو بانگەشتەدا بەسەر برد كە لە پىغەمبەرى خواو پى دەگەشت و بانگى دەكردە حوزوروى. لەپشت كۆلەكەى كەو دەوستان و بە بىدەنگى تەماشاي پىغەمبەرى خواى دەكرد و ھەولى دەدا نىگانى بىكاتە سوامى چاوانى. لەبەر خۆبەو ھەر دەبوت: تۆ بلىي رۆژىك بىت و پىم بفرمووتت: ”ئىتر دەتوانىت خۆتم پىشان بدەيت.“ لە رۆژىك لە رۆژەكانى ئەم چاوپروانىيە جەرگىرەدا بوو كە ھەوالە دلتەزىنەكەى پىنگەشت. نىدى پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئاوا بووبوو و لىمان جىا بووبوو. ھەزرەتى وەحشى بە جارنىك لە جىي خۆى تەزىبوو. چونكە ئەو ئومىدەى كە ھەبىبو بۇ چوونە حوزوروى، ئەو بىشى لەدەست دابوو.

نىدى ھەزرەتى وەحشى رۆژەكانى تەمەنى ھەر بە گەران بەدواى كەفارتى گوناھە كەيدا بەسەربرد. تا لە كۆتايىدا جەنگى يەمامە ھاتە پىش. ھەر زوو چووە ناو

۱ طبرانى، المجموع الكبير ۱۴۲/۳؛ حاكم، المستدرک، ۱۳۰/۲، ۲۱۹-۲۱۸/۳
 ۲ طبرانى، المجموع الأوسط ۲۲۲/۲؛ ابن هشام، السيرة النبوية ۲۰/۴؛ ابن عبدالبر، الاستيعاب ۱۰۶۵/۴.

۳ ابن هشام، السيرة النبوية ۱۶۳-۱۷۷؛ ابن حجر، فتح الباري ۳۷۰/۷.

سوپاکه‌ی حەزرەتی خالید و، بەرەو مەیدانی جەنگ بەرپێ کەوت. ئەمە ئەو دەرەفەتە بوو کە بە هیچ شێوەیەک نەدەبوو لە کیسی بدات. ئەو گەورەترین قارەمانی ئیسلامی شەهید کەردبوو و دەستی چووبوو ئەو گوناھە سامناکەوێ. هەرچەندە گوناھە کەمی بەر لێخۆشبوون کەوتبوو، بەلام لەتار کاربگەری نازارە کەمی، وێژدانی هەرۆک دۆزەخ قەرچەمی دەهات. دەمی ئەمەش هەلێکە و بۆی رەخساوێ. هەلی لەناو بردنی دۆزمنی هەرە گەورەمی ئیسلام، موسەیلەمەمی کەذەاب.

حەزرەتی وەحشی، هەمان ئەو رەمە ژەنگاویبەمی کە لە سینەمی حەزرەتی حەمزەمی جەقاندبوو و وەک یادگارێبەک لای خۆمی هەلێگرتبوو، گرتە دەست و بەرەو جەنگی یەمامە کەوتە رێ. جەنگ دەستی پێ کرد و چەندین رۆژ درێژەمی کیشا. موسەیلەمەمی و سوپاکەمی شەری مان و نەمانیان دەکرد. موسەیلەمەمی لە یەکیک لە رۆژە سەختەکانی جەنگدا، بە مەبەستی هەلھاتن، لە قەلاکە دێتە دەرەوێ. لەم کاتەشدا لە لایەن یەکیک لە پاسەوانە موسولمانەکانەوێ دەبێنرێت. ئەویش یە کەسەر هاوار دەکاتە حەزرەتی وەحشی و، دەلێت: ”ئەوێتا، ئەوێ دۆزمنی خوا، دەیەوێت هەلێت!“ حەزرەتی وەحشی هەر کە گوتی لەمە بوو، لە جیبی خۆمی راپەری و پری کرد بە رەمە ژەنگاویبە کەیدا. وەک چۆن چەندین سالی پێشتر بەو رەمە، شیرمی خوا، حەزرەتی حەمزەمی شەهید کرد، وا ئیستا هەمان ئەو رەمە دەچەقینیتە سینەمی دۆزمنی خوا، موسەیلەمەمی درۆزن و لە خوینتی خۆیدا دەیگەوزنیت. هەر کە کەوتنی موسەیلەمەمی لەسەر ئەسپە کەبەوێ بینی، لە شوێنی خۆیدا چووێ سوجدەوێ. لەئێو فرمیسکەکانیدا وەک بلیتی لەگەڵ رۆحیانەتی پێغەمبەری خوادا دەدوا و، دەبوت: ”یا رسول الله نایا ئیستا دەتوانم بێمە حوزوورت!“

ئێمە نازانین پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) چ وەلامێکی حەزرەتی وەحشی داوێتەوێ. بەلام کێ دەزانێ، لەوانەبە رۆحیانەتی پێغەمبەری خوا لە یەمامە نامادە بوویت و لە بەرامبەر ئەم نالە و نیازە پر لە ئینکیسارەمی حەزرەتی وەحشیدا دلێ نەرم

١ ابن عبدالبر، الاستيعاب ٤/١٥٦٣-١٥٦٤؛ ذهبی، سیر أعلام النبلاء ١/١٧٨؛ ابن کثیر، البداية و النهایة ٦/٢٦٧، ٢٢٥.

بوویت و، وک پیروزیاییهک بهرامبهر بهو جوامیرییهی نهجامی داوه، ههزرهتی وهحشی له نامیز گرتیبت و، پیی فرمویی: ”نیتر دهتوانی به کامی دل و بهرچاوم کهویت.“ نیمه هیچ کام لهمانه نازانین. چونکه ئەم بابەتە، رەهەندی خوویپوه گرتوی نیمه تپەر دهکات. گێرانهوی ئەم پروداوهش بۆ دروست کردنی بهرچا و پرونییهک بوو سهبارت به حەقیقەتی تەبلیغ لای پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)...

به‌لێ، ده‌بینین پێغەمبەری خوا تەنانهت ده‌یته رەحمەت بۆ بکوژی رۆحیکی مه‌زنی وک هه‌زره‌تی هه‌مه‌، که به‌لایه‌نی که‌مه‌وه هه‌نده‌ی باوکی خۆشیده‌وست و، به‌ ئەندازه‌ی بۆی خۆی به‌ ده‌میوه‌ بوو. ئینجا له‌ پێناو موسولمان بوونیدا چه‌ندین رینگه‌ تا‌قی ده‌کاته‌وه. تا نه‌وه‌ی له‌ که‌سایه‌تییه‌کی وه‌کو وه‌حشی، سه‌حاییه‌ک دینیه‌ کایه‌وه. جا نه‌گه‌ر بی‌ری تەبلیغ پارچه‌یه‌ک نه‌بوایه له‌ رۆحی و، له‌ فیه‌رتیدا رەگی دانه‌ کوتابوایه و، له‌ گه‌ل سرووشیدا یه‌ کانگیر نه‌بوایه، چون‌ ده‌کرا پێداگری بکات له‌ سه‌ر موسولمان بوونی که‌سیکی وک هه‌زره‌تی وه‌حشی؟ نا.. له‌م په‌رۆشی و خه‌مخۆرییه‌یدا حەقیقه‌تیک په‌نه‌ان بوو. ئەو حەقیقه‌ته‌ی که‌ تەبلیغ سیفه‌تیک لێجیانه‌بووه‌ی پێغەمبەرانه (عَلَيْهِمُ السَّلَام). هه‌ر بۆیه‌ نه‌ده‌کرا جیاواز له‌مه‌ رەفتار بکات.

بانگه‌وازی عیكریمه

دوژمنایه‌تی عیكریمه‌ زۆر له‌ هی وه‌حشی زیاتر بوو. ئەو پراسته‌وخۆ دوژمنی ئیسلام خۆی بوو. واته‌ دوژمنایه‌تییه‌که‌ی ئەو، دوژمنایه‌تییه‌کی به‌ئه‌نقه‌ست و هۆشه‌کی بوو. له‌ بونیادی دانه‌ دانە‌ی ئەندامانی ئەو خانه‌واده‌یه‌ی عیكریمه‌ی تیدا گه‌وره‌ بووبوو، دوژمنایه‌تییه‌کی سروشتی به‌رامبەر به‌ ئیسلام هه‌بوو. سه‌رگه‌وره‌ی ماڵ نه‌بوو جه‌هل بوو. جه‌هاله‌تی باوک ریشه‌ی به‌ هه‌موو سوچیکێ مألدا دا‌کوتابوو و، ناسمانی ئەو خانه‌واده‌یه‌ی به‌ تاریکییه‌ رەشه‌که‌ی رۆحی کردبووه‌ چالیک له‌ چاله‌کانی دۆزه‌خ. خۆ نه‌گه‌ر به‌هاتایه ئەندامیکێ ئەو خێزانه‌ باوه‌ری به‌ینایه‌ و موسولمان بووبوایه، ئەوا رۆژی رووناکی لێ ده‌کرایه شه‌وه‌زه‌نگ و، نارامیی لێ زه‌وت ده‌کرا، به‌سه‌ختترین شیوه‌ نازار ده‌درا.

عیکریمه وهك نهوهی له دوژمنایه تی کردنی نیسلامدا له گه‌ل باوکی پئیشبر کچی بکات وها بوو.^۱ له ههموو جموجووله ناپاکه کانی باوکیدا به شداری ده کرد و ده دست له سهر سنگ ناماده ده بوو. کوفر په رده ی به سهر بیناییدا دادا بوو. ته نانه ت دوای فته تحی مه کککش نهو هیشتا ههر له یاخی بوونی خو ی نه کهوت. به لخی، زور بوون نهوانه ی له گه‌ل فته تحی مه کککدا دلیان فته تح بوو و، هاتنه ناو بازنه ی نوورینی نیسلامه وه. به لآم عیکریمه دوژمنایه تیبه که ی ههر به رده وام بوو. نه مه وئرای نهوه ی که له کاتی فته تحی مه کککدا، شمشیری له موسولمانان هه لکیشابوو و هه ولی به ره ه لستی دابوو، دواتریش به ره و یه من هه لها تبوو...^۲

نوم حکیم ههم خیزانی عیکریمه و ههم کچه مامیشی بوو. نافره تیکی ژیر و به فام بوو و پئیشتر موسولمان بوو بوو. نم نافره ته مه رده، تنها له بهر وه فای هاوسهر تی، ده روا تا یه من و میرده که ی قایل ده کات که بگه رپه شه وه. به لآم عیکریمه پرووی هاتنه حوزووری پیغه مبهری خوای نه بوو. ناخر دوژمنایه تی و زولم و سوکایه تیبه ک نه مابوو دژ به و سه روره نه نجامی نه دایت. گهر برپاریوایه درک و دال له پئی دابنرت، نهو پئیش هه موان هه لپه ی ده کرد. گهر برپار بوایه خو ل به سه ریدا بکن، پئیش هه موو که س نهو خو ی ده کرد به خاوه نی نیشه که. به لآم پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به ته نگ هیدایه تی عیکریمه شه وه بوو. بویه هه مان نهو مامه له هه ستیاره ی له به رامبه ر وه حشیدا نواندی، له گه‌ل نه میشدا کردی.

وه ختی عیکریمه هاته خزمه ت سه روه ری جیهانیان، نهو گیانی گیانانه به گو فتارنک که شایانی گه وره یبه که ی بوو، پئیشوازی لیکرد و، فه رمووی: مَرْحَبًا بِالرَّاكِبِ الْمُهَاجِرِ "سلاو له سواری کو چهر." راسته هیجرت به واتا نیسلامیبه که ی کو تایی هاتبوو، به لآم پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وهك ناماژیه که بو له دووره هاتووی عیکریمه وه های فه رموو. تنها نم رسته ی به س بوو بو توانده وه ی کیوه به فرینه کانی سینه ی عیکریمه. نیتر خو ی له دهوری دهستی پیغه مبه ر ده گپراو داوای دو عای لیده کرد و،

۱ ابن عبد البر، الاستیعاب ۳/۱۰۸۲؛ ابن حجر، الإصابة ۴/۵۳۸.

۲ طبری، تاریخ الامم و الملوك ۲/۱۵۹-۱۶۰.

دهیوت: ”ئەي پيغەمبەرى خوا! داواي لِيخَوْشبوونم بۆ بکه له سەر هەر دوژمنایه تیهه کە کردوومه، یان هەر کاروان و دستهیهه که به شداریم تیدا کردوو و مەبهستم سەر خستنی شیرک و بتپەرستی بووه!“ پیغەمبەری خواش (عَلَيْهِ السَّلَامُ) دەستی نزای بەرز کردوو و، فەرمووی: ”خوایه گیان، له هەر دوژمنایه تیهه که عیگریمه کردوو یهتی، یان هەر کاروان و سوپایه که به مەبهستی به رهه لستی کردنی رپیازه که ت ریکی خستوو، ببوو و لئی خۆش ببه!“ هەر که عیگریمه ئەم نزایه ی بیست، وهخت بوو گهشکه بیگرئ. چونکه هەرگیز چاوهرپئی پیشوازییه کی له و جورە نه ده کرد. به لئج، چاوهرپئی نه ده کرد، ناخر تا ئەو کاته وه که هەر که سیکی ناسایی ته ماشای پیغەمبەری خواي ده کرد و، چاوهرپئی مامه له ی که سیکی ناسایی لینه کرد. جا کاتیک ئەو هه موو گرنگی پیدانه ی بینی، تیگه بیشت که له گو مانه که یدا به هه له دا چوو. بۆیه وتی: ”که واته ئەي پیغەمبەری خوا، به لئین ده ده م که هەرچیم خه رج کردییت له به رهنگاری کردنی رپیازی خوادا، ده یج دوو نه وه نده له پیناوی خوادا خه رج بکه م. چه ندیکیش شه رم کردییت بۆ به رهه لستی کردنی رپیازی خوا، ده یج دوو هیئنده ی ئەوه له رپیازی خوادا خه بات و کۆشش بکه م...“ ئیدی له ”یهرموک“ به لئینه که ی برده سه ر... نه وه نده هه یه لی ره له نیو ئەو شتانه ی که به خشی، گیانیشی تیدا بوو.^۱

هه زه رتی عیگریمه به خۆی و خاو و خێزانییه وه به شداري غه زای یه رموک ده که ن. له مه یدانئ جه نگدا بریندار ده بیته و ده یبه نه ناو چادره که وه. کاتیک هاوسه ره که ی به سه ریوه ده گری، رووی تیده کات و، پئی ده لئیت: ”مه گری! تا سه رکه وتن نه بینم، نامرم.“ ئەمه ش بۆ خۆی که رامه تیکی تایبه ته به و. پاش تاویک حارسی کوپری هیشامی مامی دیتته ناو چادره که وه و، ده لئیت: ”مژده یج، خواي گه وره سه رکه وتنی به نسیب کردین.“ ئیتر له و کاته دا هه زه رتی عیگریمه داوا ده کات هه لئئ بسیننه سه ر پئ: ”هه لئسینن، چونکه وا پیغەمبەری خوا دیتته ژووری.“ ئینجا له گه ل رۆحیانه تی پیغەمبەری خوادا به م شیویه ده وی: ”یا رسول الله، نایا به لئینه که م برده سه ر؟ په مانه که م هیئایه جئ؟“ له دا هه ناسه شیدا نایه تی ﴿تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي

۱ حاکم، المستدرک ۳/۲۶۹-۲۷۲.

بِالصَّلَاحِينَ ﴿۱۰۱﴾ (یوسف : ۱۰۱) ”به موسولمانی گیانم بکیشه و بمخهره ریزی پیاوچاکانهوه.“ی خورتند و گیانی به خوی بالادست سپارد.

به‌لی، به‌راستی پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) زور سور بوو له‌سهر هیدایه‌تی خه‌لکی. له‌ته‌بلیغدا سیمای نه‌سره‌وتنی تیدا نه‌خشابوو و هیتمایه‌ک بوو بو ناسویه‌کی چاونه‌پر. ده‌ستی مویاره‌کی بو هه‌زاران و سه‌دان هه‌زار که‌س دریز ده‌کرد و، به‌سه‌دان و هه‌زاران که‌سی بو جیهانه‌پوشنه‌که‌ی راده‌کیشا، که‌چی هیشتاش تیریوونی نه‌ده‌زانی. ناخر ده‌یویست هه‌موان له‌په‌حمه‌ته فراوانه‌که‌ی به‌هره‌مند بکات. به‌لی، نه‌و ده‌ستی بو هیدایه‌تی سه‌رسه‌ختترین دوژمنه‌کانیشی دریز ده‌کرد. به‌م شیوه‌یه‌ش، قوولی چه‌مکی ته‌بلیغ و، به‌رزنی ناسوی نه‌م سیفه‌ته‌ی له‌پیغه‌مبه‌راندا پیشان ده‌داین.

۳. دهردی ته‌بلیغ خه‌وی زرانده‌بوو

له‌ته‌واوی ژیانیدا رۆژیک نه‌بووه پیغه‌مبه‌ر (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلِيمِ) خه‌وئیکی ریکوپئیکی لئ که‌وتبیت. ناخر نه‌و دهرده‌داری دهردی هه‌موو مرؤفایه‌تی بوو. به‌لی، رسته‌ی ”به‌درژیایی ژیان، نه‌بووه رۆژیک چا لیکبئیی و، خه‌وئیکی نارامی لئ بکه‌وت” ته‌نها وه‌ختیک راسته‌که‌ بو سه‌روه‌ری جیهانیان به‌کاربهرت. چونکه‌ته‌نها نه‌و بوو که‌هه‌موو ژیان له‌پیناوی ته‌بلیغدا به‌سه‌ربرد.

سالانی به‌راییی دهرانی مه‌که‌که، کۆلان به‌کۆلان و چادر به‌چادر ده‌گه‌را و، له‌کوی بازاریک دابنرایه و خه‌لکی کۆبوویونایه‌ته‌وه، مسۆگه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خوی ده‌گه‌یانده‌نه‌وی و بانگی خه‌لکه‌که‌ی ده‌کرد بو سه‌ر دینی هه‌ق. له‌م رپیه‌شدا، تووشی سووکایه‌تی بی شومار و بی‌پیری بی نه‌ندازه‌ده‌بووه. خا و خۆلیان ده‌کرد به‌سه‌ردا. که‌چی نه‌و بی باکانه‌به‌رده‌وام ده‌بوو له‌پروشتن به‌ره‌و نامانجه‌که‌ی. وه‌ره‌ببینه‌نه‌و سیمایه‌ی که‌فریشته‌کان دلایان نه‌ده‌هات لئی به‌روان، وا موشریکانی مه‌که‌که‌تفی لیده‌که‌ن! وه‌ره‌ببینه‌نه‌و روخساره‌دره‌خشانه‌ی که‌به‌خاتری پرووی نه‌و گه‌ردوون به‌دیه‌پنراوه و، دهم دهم خۆر له‌ترسی نه‌وه‌ی نه‌بادا به‌تینه‌که‌ی نازاری بدات، په‌له‌هه‌ورانی ده‌کرده‌په‌چه‌ی سه‌ر پرووی، وا پروویه‌رووی ناشرینترین سووکایه‌تی ده‌بیته‌وه!

هەر که فرمائی "خزمه کانت هوشیار بکهوه" له پێی نایهتی ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ (الشعراء : ۲۱۴) هوه دابهزی، پێغه مبهری خوا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَ أُمَّ التَّلَامِيهِ) دهسته جی تهواوی خزمه کانی له هۆز و تیره کان کۆ کردهوه و، بهم جوړه له گه لیان دوا: "خوای بالادهست فرمائی پندام که نزیکترین که سه کانم ناگادار بکه مهوه. ئیوهش نزیکترین کهسانی منن. بهلام ههتاوه کو نه لاین (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)، ناتوانم له حوزووری پهروهر دگادا هیچتان بۆ بکهم. تنها مه گهر ئهم وشه یه بلین، نهوجا دهتوانم له دواپوژدا گه واهیتان بۆ بدهم."

ئهو سهروهه بهم شیویه له گه لیان دوا، بهلام ئهوان وهک بلینی بی گیان بن، وشه یه کیش چیه له زاریان نه هاته دهر بۆ وهلامی ئهو نازداره. تنها نه بوله هه بی مامی قسه ی کرد - بریا له گۆ بکه وتایه و قسه ی نه کردایه :- "حه یف بۆ تو، بۆ نا ئه مه ئیمهت کۆ کردووه ته وه؟! " دوا به دوا ی ئهو قسه یه ش خه لکه که بلاوه یان لیکرد."

هه موو سهروهت و دارایی هه زه رته ی خه دیجه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) بۆ پیکه خسته نی خوانی سه رانی مه ککه به خه رج چوو. پێغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) داوه تی ده کردن و خواردن و خواردنه وه ی بۆ سازه کردن و سه ره ی بۆ ده پازاندنه وه و به باشترین شیوه میوانداری ده کردن، سا به لکو له نیوان ئهم شتانه دا به توانیت وشه یه ک یان شتیک به دات به گرتیاندا. بهلام هه رچۆنیک بی ئه مه نه ده لوا.

هه زه رته ی عملی (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) باسی به کیک لهو مه جلیسه نه ده کات و، ده فه رموی: "جاری لهو جارانه ی پێغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) میوانداری سه رگه ورانی مه که که ی کردبوو، پاش نانخواردن باسی راستی پێغه مبه رتی خۆی بۆ کردن و وهک داخوایه کی خزمایه تی، داوای کۆمه کی له که سه هه ره نزیکه کانی کرد. له کۆتایی قسه کانیشیدا فه رموی: "که ستان تیدا نییه له م بابه ته دا بیته یارمه تیده رم؟! " ئهو ده مه من مندالیککی لاوازی ههوت سالانه ی په نگ په ریوو بووم. گۆزه یه کم پینوو ناوم ده گپرا. کاتیک بینیم کهس وهلامی قسه کانی پێغه مبهری خوا ناداته وه، خۆم

۱ بخاری، تفسیر (۱۱۱) ۱، مسلم، ایمان ۳۴۸-۳۵۶؛ ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۷۴

پینه گیرا و گۆزه کم دانا و ههلم دایه: ”من ههم.. من پشتگیریت ده کم یا رسول الله.“ پیغه مبهری خوا سح جار داواکمی دووباره کرده، بهلام له همر سی جار کدا جگه له من، کهسی تر وهلامی نه دایه وه.“^۱

سالان هات و سالان پویش، پیغه مبهری سه ره رمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بی هیچ سهروت و وه پسیهک بهرده وام بوو له بانگه واز بو پئی حق. خزمه نزیکه کانی ته نها ساتیکیش نه هاتن گوئی بو وته کانی شل بکن. نیتر نهویش بهری کهور سا بهلکو له دوور کهسانیک بدوزتته وه دل بهستهی حق بن و، نه میس به خوری پدیامه کهی پویشیان بکاته وه. بهلام دوزینه وهی مرؤفی دل زیندوو، ههروهک نه وهی چاوه پروان ده کرا، ئاسان نه بوو. نه وه له طانیف بهردباران کرا و گالتهی پیکرا.^۲ له زوربهی نه و چادرانهی بوی ده پوشت، ده رده کرا.^۳ بهلام نه و خواست و ویسته جدیدییهی ههروا به ههواتته ده رنه چوو. وهک بلئی خواهندی میه ره بان به ره و دنیا به کی چاوه پروانته کرا و که مه ند کیشی ده کرد. ههرواش بوو.

نه وه بوو قهدهر به ره وه عهقه به پینمونی کرد و، به کۆمه لیک مرؤفی سینه پاکی ناساند. لیره دا شش کهسی ناسی. نه م شش پیاره، سالی دواتر بوون به دوانزه. پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) چهند باب ته کی پی راگه یانندن. له حالیکدا نیمانیان به پینایه، ده بوو له چوارچیهی نه و مه رجانهدا نیمان به نین. نه وانیش فه رمایشته کانی پیغه مبهری خویان بی هیچ دوودلییهک قبول کرد. نیتر نه وه بوو هه زه تهی موضعه بی له گه ل ناردن تا موسولمانی تییان فی ر بکات. سالی دواتر، هه زه تهی موضعه ب به خوی و هه فتا و دوو که سه وه هاته وه بو عهقه به. نه مانیش به یعه تیاندا به پیغه مبهری خوا. له م نیوه نده شدا هه زه تهی عه باس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ئاموژگاری ده کردن تا پیش نه وهی پر یار بدن، وا باشه چاک بیر بکه نه وه و، نه وهی بو پروون ده کردنه وه که چو ن به قبول کردنی

۱ أحمد بن حنبل، المسند ۱/۱۵۹.

۲ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱/۲۱۱-۲۱۲؛ ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۶۶-۲۶۷.

۳ ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۷۰.

ئەم پەيامە، ھەموو جىھان لە بەرامبەريان دەوەستىتەوہ و دەبىتە دوژمنيان. لە بەرامبەر ئەم قسانەدا ھىچ کاميان پەشيمان نەبوونەوہ. ئىتەر بەم شىۋەيە بەيەعتياندا كە تەنانەت لە سەختتەين حال و بارىشدا پىغەمبەرى خوا بەسەر خۆياندا پىش بەخەن.^۱

۴. عەشقى تەبلىغ لای ھاوہلان

موصەب تاقانەى دەوڵەمەندتەين خىزانى مەككە بوو. كاتىك موسولمان بوو، تەمەنى حەفدە سالان بوو. وەختى بە كۆلاناندا رەت دەبوو، كەچانى گەرەك بە جارى ھەلپەيان دەكردە بەر پەنجەرەى مائە كانيان و، بۆ وەدەست خستنى دلى، دەسمالى خۆشەويستيان بۆ درىژ دەكرد. كەسىك بوو زۆر گرنگى بە خواردن و پۆشاك دەدا، بەلام ھەر كە ھاتە ناو ئىسلامەوہ، چىتر لە خىزانەكەى رويەكەى خۆشى نەدبىەوہ. وەختىكىش ھىجرەتى كرد بۆ مەدينە، جگە لە دەستە جگەكەى بەرى ھىچى ترى نەبوو. لەوودواش ھەر وا زيا. تەنانەت لە ئوحدودا يەك بە يەكەى نەندامەكانى لە پىناوى خوادا بەخت كەرد.. بەلى، لەو رۆژەدا وەك ئەوہى لەسەر تەختەى قەصابى پارچە پارچە كرايىت وەھابوو. وەختىكىش ويستيان ئەسپەردەى خاكى بكەن، پارچە قوماشىكيان دەست نەكەوت تا كفى پى بكەن.^۲

ئەم ھاوہلە پايەبەرز و نەجىبەى مامۆستاي مرؤفايەتى، ھەر ئەوئەندەى گەيشتە مەدينە، راستەوخۆ دەستى كرد بە بانگەواز و تەبلىغ. وەك بلىي دەرگايەك نەمابوو لە مەدينەدا تەقەى لى نەدايىت. ھىندە بەئىخلاص و حەسبى و ناخگۆيا بوو، ئەوہى گويى لى بگرتايە و لە مەجلىسيدا دانىشتايە، لە نزىكتەين كاتدا كاژى كوفرى فرى دەدا و بەرگى نوورنى ئىمانى دەپۆشى. ھاتنى ئەو شەپۆل ھەزانىكى لە مەدينەدا بەرپا كرد. شەپۆلىك، خاشاكى كوفرى رادەمالى و ياقووت و مەرجانى ئىمانى دەكردە ديارى كەناراوى دلان. دەتوت چاوكيىكى نوورينە و دەروونە تارىكەكان رۆشن دەكاتەوہ. بەدرىزايى مانەوہى لە مەدينە، ميوانى مالى ئەسەدى كورى زورارە بوو. ئەم زاتە،

۱ ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۷۶-۲۹۲.

۲ بخاري، جنانز ۲۸، مسلم، جنانز ۴۴.

تەننەت بەر لە تەشرىف ھېتائى پىغەمبەرى خوا بۇ مەدىنە و فەرز بوونى نوژى جومعەش، باوەردارانى كۆدە كرده و بە كۆمەل نوژى جومعە پى دە كەردن.^۱

ھەرچى پىا و ماقولى مەدىنە ھەبوو، ھەموويان دەھاتنە مالى حەزرەتى ئەسەد و گوڭيان بۇ حەزرەتى موصەب رادە گرت. ھاتوان بە كۆلى خەشم و قىنە و خۆيان دە كەرد بە مالدا، بە لام كاتى دە گەرانەو، بە كۆمەلى ھەستى زۆر جىاوازە دە گەرانەو. سەدى كورپى موعادىش يە كىك بوو لەوانە. ئەویش رۆژىكىان بە تورەيەو بەرەو مالى ئەسەد بەرپىكەوت، راپىگەياند كە رى نادات ھىچ كەسىك لە مەدىنەدا ناشوب بىتتەو. ناخر و ايان دابوو بە گوڭيدا كە حەزرەتى موصەب بۇ ناژاوە گىرى ھاتوو. بۆيە ئەویش بە ئەركى خۆى دەزانى كە وەك سەرگەرەيەكى مەدىنە ئەم ناشوبە لەناوبەرىت. خۆى كەرد بە مالدا، حەزرەتى موصەبىش وەك ھەمىشە، بە زوبانە شىرىنە سەوسەن ئاساكەى خۆى، رازى سەفەرى ئەبەدى لە گەل ئەوانەى چوار دەورىدا تاوتوتى دە كەرد. لە سەرەتادا سەد زۆر بەرەقى رەفتارى كەرد. بە لام حەزرەتى موصەب ئەم دۇنيايەى پىدا: ”لە پىشدا دانىشە و گوڭم لىبىگرە. ئە گەر ئەو شتانەى باسيان دە كەم بە دلت نەبوون ئەو كۆتايى بەم كارەم دىنم و چىتر نارەحەتت ناكەم.“ ئەم قسانە بەس بوون بۇ نەرمكردنى دلى سەد. زۆرى نەبرد سەد يە كەم ھەنگاوى بەرەو ئەو دەرگايە نا كە لىيەو بەرز دەبوووە بۇ ئەو پايەيەى كە فرىشتەكان بە خاكى بسپىرن. نىتر لە ناخى دلىووە شايبە تمانى ھىنا.^۲

بەلى، سەدى كورپى موعاد لە بەردەم حەزرەتى موصەبدا كەوتە سەرچۆك و موسولمان بوونى خۆى راپىگەياند. موسولمانبوونى سەد لە مەدىنەدا چۆش و خرۆشكى و ھەى ھىنايە مەيدانەو، رۆژى موسولمان بوونى حەزرەتى عومەرى لە مەككەدا دەخستەو ياد. دەنگدانەو موسولمان بوونە كەشى لە كەمترىن ماوهدا بەناو سەرچەم ھۆزەكانى دەوربەردا وەك رەوداوينكى مەزن تەشەنى كەرد.

جا ھەرەك پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بىوچان بەردەوام سەرگەرمى بلاو كەردنەو ھى حەق و حەقىقەت بوو، ھەر بەو شىوئەيش، شاگرد و قوتايىيە راستگوكانى

۱ أبو داود، صلاة ۲۰۹، ابن ماجه، إقامة الصلاة ۷۸.

۲ ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۸۵.

به هرچوار لای دنیا دا بلاویان کرد و، نهرکی گه یاندنی بانگه وازی حه قیان به کاملترین شیوه به چی گه یاند. نیتیر جیهان له سایه ی مه شخه لکی نه و دلّه نورانیانه دا بۆ همه میشه پرونک بووه. مه گهر نه و پالنه ره ی موصعه بی بۆ مه دینه و، ته لحه ی به ره و "دومه الجندل" و، سالانیک دواتر به راء و خالیدی به ره و یه مهن راپیچ کرد، ههر هه مان نه و رۆحیه ت و شعوره نه بوو؟

خۆ نه گهر به اتایه یه کینک سه رکه وتوو نه بوایه له و شوئنه ی بۆ نیراوه، پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) که سیکی تری ده ناره جیی. بیگومان نه م جینگۆر کییه ش به ره می خۆی ده بوو. بۆ نمونه: خالیدی کورپی وه لید، که به مه به سستی نیرشاد و بانگه واز نیرابوو بۆ یه مهن، زۆر سه رکه وتوو نه بوو. بۆیه پیغه مبه ری خوا (عَلَيْهِ أَفْ صَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ) حه زه تی عه لی نارد بۆ یه مهن و حه زه تی خالیدی شی نارد بۆ لای گاواره کانی نه جران.

به رانی کورپی عازب (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه م رووداوه مانبه م شیویه بۆ ده گپرتته وه: "له گه ل خالیدا به چندان رۆژ له یه مهن ماینه وه. تا کاتج عه لی نه هات، که س باره پی پی نه کردین و نه هاته ریزمانه وه. جا ههر که حه زه تی عه لی هات، هه موو شتیک له پر گۆرانی به سه ردا هات. نیتیر خه لکی پۆل پۆل ده ستیان کرد به هاتنه ناو نیسه لامه وه و موسولمان بوونی خۆیان راگه یاند."^۱

به لی، به شی حه زه تی عه لی (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) له یه مهن سه رکه وتن بوو. ناخر نه و رابردوو یه کی دریزی له گه ل پیغه مبه ری خوا دا هه بوو. نه مه جگه له وه ی که له پله ی باوکایه تی نه و زنجیره زپینه دا بوو که له حه زه تی حه سن و حه سینه وه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) به رده وام ده بوو و، سه رجه م نه و قوتب و موقه رپه بین و نه ولیا و نه صفیا یانه ی ده گرت وه که تا قیامت ده هاتن. نه مرۆشی له گه لدا بیته، حه ق و حه حقیقه ت هیشتا له ژیر بالی په نا به خشی نه واندا نوئنه رابه تی ده کرت. نیدی نه م حه زه تی عه لیه، به وته شیرینه کانی دلّی ته وای خه لکی یه مهنی فه ترح ده کرد. تا نه وه ی رۆژ بگوزرئ و نه وانیش هه موو به ده سته جه معی له حه جی مالنوا ییدا بیته ناو نیسه لامه وه.^۲

۱ طبری، تاریخ الامم و الملوك ۱۹۷/۲، بیهقی، السنن الکبری ۳۶۹/۲.
 ۲ ابن کثیر، البدایه و النهایه ۱۲۰/۵.

ج) پهيام بۆ سەرۆك دهولهتان

له كاتينكا پيغه مبهري خوا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّسْلِيمِ) سەرگهرمى ناردينى نهو كه سايه تيبه به توانا و ليها تووانه بوو بۆ ناوچه كانى دهوروبه به مبهستى به جيپينانى نهركى ته بليغ، له هه مان كاتيشدا نامهى بۆ پاشا و سەرۆك دهولهتان دهئارد و بانگى ده كردن بۆ سەر ئايينى ههق. نه مهش خۆى له خۆيدا روويه كى ترى ته بليغى پيك دههينا.

۱. نه جاشى

نه جاشى فه رمانه روى هه به شه بوو. جا له بهر نه وهى پيغه مبهرى خواى نه بينبوو، به سه حابى هه ژمار نه ده كرا، به لام له گه ل نه وه شدا مرۆفكي مهن و ليها توو بوو. پيغه مبه رمان (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) هه زه رتى هه مرى كورى نوميه يه ي ئارد بۆ لاي نه جاشى. په يامه كه ي سه ره رمان به م جو ره بوو.

مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى النَّجَاشِيِّ الْأَضْحَمِ مَلِكِ الْحَبَشَةِ: سَلَامٌ
عَلَيْكَ فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُنُ، وَأَشْهَدُ
أَنَّ عِيسَى رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ النَّبُوتِ الطَّاهِرَةِ الطَّيِّبَةِ
الْحَصِينَةِ... وَإِنِّي أَدْعُوكَ إِلَى اللَّهِ وَخَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

"له موحه مبه د، پيغه مبهرى خواوه بۆ نه جاشى نه صحه مه، پاشاى هه به شه: سه لامت ليبيت! به م بۆ نه يوه سوپاس و ستايشى په ره رده گارى "الْمَلِكُ" و "الْقُدُّوسُ" و "الْمُؤْمِنُ" و "الْمُهَيِّمُنُ" ده كه م. وه شايه تى ده ده م كه هه زه رتى عيسا "رُوحُ اللَّهِ" به و كه ليمه ي خودايه كه دايه به زانده وه ته سه ر مه ربه مى داو پناك و پاكيه زى به ته ول... بانگت ده كه م بۆ لاي خوداي تاك و ته نهاى به هه ل."۱۴

سه ره رى مرۆفايه تى هه ر له سه ره تاوه راسه ته وخۆ ده سه ته واژه ي "سَلَامٌ عَلَيْكَ" ي ئاراسه ته ده كات و به مهش، ئاماژه به كى په نهان ده كات بۆ نه وهى كه شتيكى له

۱ طبري، تاريخ الامم و الملوك ۱۳۱/۲-۱۳۲؛ ابن كثير، البداية و النهاية ۸۳/۳.

نه جاشیدا به دی کردوو. به لئی، وهك بلیی سهر وهرمان به چاوه غهیب بینه کانی هیدایه تی نه جاشیی بینیه، بویه وا بهم شیویه له گه لئی ده دوتت. سهره رای نه مهش، شیواز و دهسته واژه کانی ناو نامه که تا بلیی ناوازن. نه وهتا ده بینین کاتیک پیغه مبهری خوا دهیه دوتت بچیتته ناو بابه ته که وه، له ریگه ی حه زه رتی مه ریه مه وه نزیک ده بیتته وه که به ها و قه درنکی بی پایانی لای نه جاشی هیه. جا خو له راستیدا حه زه رتی مه ریه م لای نیمش خاوهن قه در و پیگه یه کی مه زنه. چونکه حه زه رتی مه ریه م نه و نافرته یه که پیغه مبه رنکی مه زنی هینا وه ته دنیا وه و مه زه ری نیلهامه.

لیزه دا لایه نیکی گرنگ هیه که ده بیتت به وردی سهرنجی بدهین.. نه جاشی مرؤفیککی مه سیحیه، پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ السَّلَامُ) له نامه کهیدا نه و نایه تانه ی قورنانی پیروزی به کار هینا وه که په یوه ندییان بهم بابه ته وه هیه. نه مه کاریگه رترین و سه لامه تترین ری بوو بو چوونه ناو دلی نه جاشیه وه. له راستیدا هه ر واش بوو.

نه جاشی بو پیشوازی کردن و وه رگرتنی نامه که، له ته خته که ی دیتته خواره وه، نامه که ماچ ده کات و ده یخاته سهر سهری. هه ر که له خویندنه وه ی نامه که ش ده بیتته وه، راسته وخو وه لامی بانگه وازه که ی رسول الله ده داته وه و موسولمان بوونی خو ی راده گه یه نیتت. نینجا بی نه وه ی کات به فیرو بدات، وه لامی نامه که ده داته وه. نه جاشی له نامه کهیدا ده لیتت: ۱

إِلَى مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ مِنَ النَّجَاشِيِّ الْأَضْحَمِّ... أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ...
فَاتِي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَإِنْ شِئْتَ أَنْ آتِيكَ فَعَلْتُ. يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَاتِي
أَشْهَدُ أَنَّما تَقُولُ حَقٌّ

”بو موحه ممه د، پیغه مبهری خوا، له نه جاشی نه صحه مه وه... شاهیدی ده دم که تو پیغه مبهری خوات... نه گه ر بفرموون، هه ر نیستا دیمه خزمه تتان. به لام من ته نها

۱ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱/۲۵۸-۲۵۹؛ حلبی، إنسان العیون ۱/۶۶۱.

نه نفسی خۆم بە دەسته و دەسه لاتم بەسەر شوونکە و تووه کاندا ناشکیت. دیسانهوه
شایهتی ددهم که هەرچی تو دهلئیت، حق و راستیه^۱

نه جاشی خاوهنی ههست و شعورنکی نیمانیی دامهزراو بوو. ده گێر نهوه جارنکیان
به دهروبه ره کهبی و تووه: ”بریا له بری ئەم هه موو سه لته نهت و فرمان پر هوائیه،
خزمه تکاری پیغه مبهری خوا بو مایه.“^۲

نیدی پرۆژان یه که به دوا یی کهدا هاتن و تپه رین. تا نهوه ی پرۆژنکیان پیغه مبهری
خوا (عَلَيْهِ اَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ) دپته مزگهوت و به ناماده بووان ده فهرمویت: ”ههستن،
نوێژی جهنازه له سه ر نه جاشی برامان ده کهین.“^۳

نه جامدانی نوێژی جهنازه به غائیب (واته به بی ناماده بوونی تهرمی مردوو)،
بابه تیکه له نیو زانایانی فیهدا رای جیاوازی له سه ره. له کاتیکدا که نیمامه کانی
مه زه بی شافیعی و حه نه لی ئەم جو ره نوێژیان به لاره دروسته، که چی نیمامه کانی
مه زه بی حه نه فی و مالیکی پیچه وانە ی ئەمه یان ده برپوه.^۴ چونکه به رای ئەوان،
له نه جامی مو عجیزیه که وه، خوا ی گه وه ره تابو تی نه جاشی له به رده م پیغه مبه رماندا
به رجه سه ته کردوه. نیتر به م شیویه نه و نوێژی جهنازه یه به حازری کراوه.^۵ ئەمه
بابه تیککی فیه هییه و نی ره ش شو ئنی لیکدانه وه ی ورده کاریه کان نییه ...

۲. هه رقل

پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نامه ی دووه می بۆ هه رقلی نیمه پراتۆری پرۆم نارد.
ئەم ئەرکه شی به ها وه لنی پایه به رز، دیحیه ی که لبی سپارد. ئەمه ش ده فی نامه که یه:

- ۱ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۲۰۷/۱؛ الطبراني، تاريخ الأمم والملوك ۱۳۲/۲؛ ابن حبان، الثقات ۹/۲.
- ۲ پروانه: أبو داود، جنانز ۵۶؛ أحمد بن حنبل، المسند ۱۴۶/۱.
- ۳ بخاري، جنانز ۴، ۶۵؛ مسلم، جنانز ۶۲-۶۷.
- ۴ ابن قدامة، المغني ۱۹۵/۲؛ جزيري، المذاهب الأربعة ۵۲۲/۱.
- ۵ سرخسي، مبسوط ۶۷/۲؛ قرطبي، الجامع لأحكام القرآن ۸۲/۲؛ ابن همام، الفتح الكبير ۲۲۷/۲-۱۱۸.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ: سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ اتَّبَعَ الْهُدَى.
 أَمَا بَعْدُ فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْنَا تَسْلِمًا يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ. فَإِن
 تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرَبِيِّينَ. وَيَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَ
 بَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ
 اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

”له موحه ممد، بهنده و پیغمبره ری خواوه بو هرقلی گه وره ی روم. سهلامی خوا
 لهوانه بیت که ریگهی هیدایه تیان گرتووته بهر. له پاشان، بانگت ده کم بو ثایینی
 نیسلام. موسولمان به، بیوهی دهی. بهم جوړهش خوی گه وره دووچهندان پاداشت
 ده داته وه. خو نه گهر پشت هه لیکه هیته، نهوا سهرباری گوناھی خوت، نوبالی هه مسوو
 نهو که سانه شت له سهر ده بیت که پشت هه لده کمه.

’نه ی نه هلی کیتاب، وهرن با له سهر وشه ی هاو به شی نیوانمان ری کبکه وین (نهو
 وشه یه ی که له نیوان نیجه و نیو هدا هه مان واتای هه یه) جگه له الله هیچی تر
 نه په رستین، شه ریك بو خوا بریار نه ده یین و، جگه له خوا که سمان که سی ترمان نه کات
 به په رستراو. خو نه گهر نهوان دیسان روویان وهر گپرا، نهو کات نیو هس بلین: به شایهت
 بن نیجه موسولمانین‘ (آل عمران : ۶۴)“

نهم وتانه کاریگه ریبه کی قولیان له سهر هه رقل به جی هیشت. لهو ماویه شدا
 نه بوسوفیان له شام بوو.. له نیوان نه بوسوفیان و نیمپراتوردا نهم ناخوتنه هاته کایه وه:
 هه رقل:

- بنه چه و نه سه بی چونه؟
- خاوهن بنه چه و نه سه بیکی ره سه نه.
- نایا پیشت هر هیچ کام له باوویا پیرانی بانگه شه ی له م شیو به یان کردووه؟

- نهخېر، شتى وا نهبووه.

- هيچ كام له باووباپيرانى فهرانپروا بوون؟

- نهخېر، تياياندا ههڼنه كهوتووه.

- شونځه وتوانى له ههژارانن ياخود دهوله مهند و دستر و شتووه كان؟

- زورينه يان له ههژاره كانن.

- شونځه وتوانى زياد ده كهن، ياخود كه م ده كهن؟

- روژ به روژ زياد ده كهن.

- هه رگيز بووه دروى كرديت؟

- نهخېر، هه رگيز درومان لى نه ييستووه.

- هيچ ناپاكيه كتان لى بينيوه؟

- تا نه مرو شتى واى لينه بينراوه. به لام دواى نه مه نازانم چوڼ ده بيت.

بهم شيوه ده بينن نه بسوفيان، كه تا نهو كاته موسولمان نه بووبوو، جه مسه رينكى ديارى نه يارى كردنى پيغه مبهري خوا بوو، مه گه ر تنها له كوژا رسته ي قسه كانيدا نينجا توانى گومان و دووډيهك بترنجيټته قسه كانيه وه.

هه رقليش وه لامه كانى نه بسوفيان دووباره ده كاته وه و پايده گه يه نيټ كه هه موو نه وانه به لگن له سهر رساله تى پيغه مبهه ر. پاشان پرس و پا به نوسقوفه كه ي ده كات، نه ويش هه مان بوچوونى ده بيت. به گورڼه ي يه كيك له ريوايه ته كان، له ويندا نيمانى خو ي ناشكرا ده كات و، ده لى: ”زور نابات هه موو نه م ناوچانه ي له ژير پيتمان، ده بن به مولكى نهو.“ ”نه مه ده لىت و له دوايشدا قسه كانى وهك خو ي دىنه دى.

به لام كاتيك تووره بوون و پيش خواردنه وه ي قه شه كان ده بينيت، رپړه وى قسه كانى ده گورپت و، ده لىت: ”من نيوم تا قى كرده وه، تاكو بزانه تا ج راديهه ك پابه ندى

نایینه‌کەى خۆتانن...“ بەلام ئوسقوفەکەى نیمان دەهینى و بە شتوێهە کى غەیبى بەیعدەت دەدا بە پێغه‌مبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).^۱

۳. ئەوانى تر

سەرورمان پەيامى بۆ چەندین کەس و شوێنى تریش ناردوو. هەشیانبوو پێی راستى دەگرت و ئیسلامى قبوڵ دەکرد، هەشیانبوو لەگەڵ ئەوێشدا کە موسولمان نەدەبوو، کەچی پێز و حورمەتى شایستەیان بەرامبەر بە پێغه‌مبەرى خوا دەنواند. مقەوقەسى فەرمانپەرەى قەتیبەکان یەکیک بوو لەوانە. پێغه‌مبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پەيامىکى بە حاتەبى کورپى ئەبى بەلتەعەدا (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) بۆ نارد. ئەگەرچی مقەوقەس نەبوو بە موسولمان، بەلام بەدرێژایى ماوەى مانەوێ حاتەب لە میسر، بەو پەرى پێز و خۆشەویستییەوه میواندارى کرد و لە دواییشدا چەندین دیارى نارد بۆ پێغه‌مبەرى سەرورمان. دایکى نیمانداران، حەزرتى “مارىە”ش یەکیک بوو لەو دیارییانە. پێغه‌مبەرمان بە خێزانى خۆى قبوڵى کرد و مندالیکیشى بە ناوى “نېبەرھیم”وہ لێبوو.^۲ جگە لەمەش، لە ناو دیارییەکاندا ئیسترنکى سېى تیدا بوو بە ناوى “دولدول”.^۳ ئەم ئیستەرە، یەکەم ئیستەر بوو کە عەرەبى ئەو زەمانە بېبینیت.

یەکیکى تریش لەو پاشایانەى کە پێغه‌مبەرى خوا (عَلَيْهِ أَكْبَرُ التَّحَايَا) نامەى بۆ نارد، کیسراى پاشای فارس بوو. بەلام هەلوستى کیسرا لەوانى تر جیاواز بوو. کیسرا نامەکەى پێغه‌مبەرمانى درپاند و فرپى دایە سەر زەوى.. سەرەنجامى ئەم ڕەفتارەش لە پارچە پارچە بوونى مولک و دەسەلاتە کەیدا تەجەللى کرد. ئەوێبوو زۆرى نەخایاند کە ئێران پارچە پارچە بوو و لەبەردەک هەلۆەشا.^۴

پێغه‌مبەرى خوا (عَلَيْهِ أَكْبَرُ صَلَّاهُ وَسَلَّمَ) بە گەیانندى بانگەوازەکەى بە فەرمانپەرەوا

۱ بخارى، بدء الرحي ۶.

۲ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱/۲۶۰، طبري، تاريخ الامم والملوك ۲/۲۱۸.

۳ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱/۱۳۴، ۲۶۰، ۴۹۱، طبري، تاريخ الامم والملوك ۲/۲۱۸.

۴ بخارى، علم ۷؛ ابن حجر، فتح الباري ۱۳/۳۴۲؛ نووي، شرح مسلم ۱۸/۴۲.

و سەرۆك دهلەتان و سەرگه‌وره‌ی هۆزه جیاوازه‌كان، ده‌ستی دابووه ته‌بلیغی‌کی جیهانی و گشتگیر. ئەو هەر پۆژو هه‌نگاوێك زیاتر ده‌چوو دله‌كانه‌وه و ته‌ختی خۆی داده‌مه‌زراند. ده‌توت جازیبه‌یه‌کی قودسی تێدا‌یه‌ و، له‌ پێنگه‌ی چهند په‌تێکی پازنامیزه‌وه هه‌موان به‌ره‌و لای خۆی كه‌مه‌ندكیش ده‌كات. هه‌ر تاك و كۆمه‌لێكیش كه‌وتیبته‌ بازنه‌ی كه‌مه‌ندكیشی نه‌وه‌وه، له‌ هه‌مان كاتدا ده‌بوو به‌ به‌شێكیش له‌ جیهانی نوور. له‌ پاش ئەوه‌ی سه‌لته‌نه‌تی ئەوینی له‌ دله‌كاندا دانا، ئیدی به‌ره‌نگاری‌بوونه‌وه و به‌ربه‌ره‌كانی كردنی بووبوه مه‌حالیك، جیاوازیه‌کی نه‌وتۆی نه‌بوو له‌ گه‌ل به‌رگرته‌ی خۆر به‌ بیژنگ. په‌له‌قازیه‌کی بی هه‌ووده‌شی پێده‌وترا.

جا خۆ هه‌رواش بوو. زۆری نه‌برد كه‌ به‌شێکی زۆر له‌وانه‌ی تا ئەو پۆژه له‌ به‌ره‌ی نه‌یاردا بوون، مایه‌پووچی و په‌نجه‌پۆیی كرد و كۆششه‌كانیان بۆ ده‌ركه‌وت و نه‌وانیش ده‌خیلی رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) بوون.

(د) حوده‌یبیه له‌ پوانگه‌ی ته‌بلیغه‌وه

حوده‌یبیه نمونه‌ی شیوازی سوود وه‌رگرته‌ له‌ ده‌رفه‌ت و هه‌له‌ په‌خساوه‌كان له‌ پێناو ته‌بلیغ و بانگه‌وازا. پێككه‌وتنه‌نامه‌ی حوده‌یبیه دارای پێنگه‌ و بایه‌خێکی تایبه‌تییه‌ له‌ بواری ته‌بلیغدا. ئەوه‌ بوو په‌زامه‌ندی ده‌رپێنی پێغه‌مبه‌ری نازدار به‌و پێككه‌وتنه‌نامه‌یه‌، سه‌رباری ئەو مه‌رجه‌ دژوارانه‌ی له‌ خۆی گرتبوو، هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ له‌ لایه‌ن چهند كه‌سه‌نكه‌وه‌ پوو‌به‌پرووی چهند كارداره‌وه‌یه‌ك بووه‌وه‌ كه‌ بۆنی په‌خنه‌یان لی ده‌هات. له‌وانه‌ش هه‌ززه‌تی عومه‌ر، كه‌ به‌ وابه‌سته‌یی به‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه‌ ناسرابوو. ئیدی به‌م چه‌شنه‌، چهند چه‌ركه‌ساتی‌کی ته‌مومژارییان له‌ لیواری خه‌ساره‌تمه‌ندیدا به‌سه‌ردا تێپه‌ری.^۱ راسته‌ چهند ساتی‌کی له‌و جو‌ریان به‌سه‌ردا تێپه‌ری به‌لام ته‌نها سالیك دواتر موسو‌لمانان به‌وپه‌ری سه‌ربه‌ستیه‌وه‌ چوونه‌ ناو مه‌ككه‌وه. ئەم پووداوه‌ش به‌درژایی سالیکی په‌به‌ق بووه‌ باس و خواسی كۆر و دانیه‌شتنی مه‌ككه‌یه‌كان. به‌مه‌ش هیدی هیدی دله‌كان بۆ هاتنه‌ ناو ئیسلام ناماده‌ ده‌كران.. ئەم سه‌روبه‌نده‌شدا

۱ بخاری، شروط ۱۱۵، مسلم، جهاد ۹۴.

چەند كەسايەتییە كى ناسراوى نىو سەرانى قورەيش، ھاوشىۋەي خالیدی كوپرى ۋە لید و عەمرى كوپرى عاص، بە نیرادەي نازادى خۆيان باۋەرپان ھىنا و ھاتنە نىو پىزى موسولمانانەۋە.^۱ موسولمان بوونى نەم كەسايەتییە ناۋازانە بىع نەۋەي عىززەتیان زامدار بىت، لە سۆنگەي نەو خزمەتانەۋە كە لە داھاتودا پىشكەشيان دە كەرد، زۆر گىرنگ بوو. جا خۆ ھەرواش بوو...

لەلایە كى ترەۋە، نەو دىمەنى ۋابەستەيى ۋ دلبەندىيەي كە ھاۋەلان لە كاتى بەيەتدا بەرامبەر بە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نواندىيان، لە چاۋى بالادەستانى مەككە ۋ نەبوو،^۲ نەمەش خۆي لە خۆيدا گىرۋىتىنىكى تىرى دا بە پىرۆسەي نەرمبوونى دلى مەككەيە كان بە پرووى نىسلامدا.

ھ) تاك لە روانگەي تەبلىغەۋە

پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تەنانەت لەو كاتانەشدا كە لە لوتكەي فەتخ و سەر كەوتنە كانىدا بوو، نەۋپەرى گىرنگى بە تاك دەدا و بە بايەخەۋە بۆي دەپوانى. خۆ نەو باش دەيزانى كە چەند سالىك نابات و ھەموو خەلكى مەككە دىن بە دەنگ پەيامە كەيەۋە. كەچى ۋ پىراي نەمەش، بايەخىكى تايبەتى دەدا بە ھاتنى خالیدی كوپرى ۋە لید و عەمرى كوپرى عاص (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا). نەۋەبوو پىشۋازى لىكردن و لىزمەي پىز و ستايشى بەسەردا باراندن. بەلى، پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ أَلْفُ صَلَاةٍ وَ سَلَامٍ) چەند ھاۋەلىكى نارد بۆ پىشۋازى كەردن لەم دوو كەسايەتییە بلىمەتە. كاتىكىش ھەزەرتى خالید بۆ پىشاندانى تەسلىمىيەتى خۆي دەستى بەرەو رسول اللە درىز كەرد، نەم دەرىپىنە ستايش نامىزانەي پىغەمبەرى خوا دلىان ھىنايە جۆش: ”بەپراستى منىش زۆرم بەلاۋە سەير بوو، دەموت ناخ چۆن دەبىت مەروفايىكى زىرى ۋەكو خالید لە چىنگى كوفردا بىمىنىتەۋە. دلىيايى تەواوم ھەبوو كە رۆژنىك دىت موسولمان دەبىت.“

نەم ۋتانە بە پرووى كەسىكدا كە لە ھالەتىكى رۆحى ۋەھا ناسكدا بىت، خۆي

۱ ابن هشام، السيرة النبوية ۲۳۸/۴-۲۴۰.

۲ بخاري، شروط ۱۱۵؛ أحمد بن حنبل، المسند ۳۲۹/۴-۳۳۰.

له خۇيدا ئەمبەرى پىزانىن و رېژ لىنگرتنه. كى دەزانىت ئەم ستايش و كەرەم نوتىيە،
له پروانگەى زىانى داھاتوويە، چ شەپۇلىكى مەعنەوى و، قۇناغبرىيە كى رۇحى
تىدا تاودايىت؟

لەم نىۋەندەشدا غەمىرى كورى عاص دەستى پىغەمبەرى خۇاي گرتبوو و بەرى
نەدەدا. ئۇقرەى نەدەگرت و جەختى دەكردەو كە پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له
خۇاي گەورە بۇى پىارپىتەو: ”يا رسول الله، دوام بۇ بكە و له خوا پىارپىرەو بەلكو
له گوناھە كانم خۇشپىت.“ پىغەمبەرى خواش (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) يە كەسر
پروى كەرەمبەخشى خۇى دەكاتە ئەم ھاوئە و، پىى دەفەرموت: ”ئەى نازانىت
ئىسلام گشت گوناھە كانى پىشوو دەسپىتەو و ھەمووى لادەبات... كاتيك مرؤف
دپتە ناو ئىسلامەو، وەك ئەوئە تازە لەدايك بوويت، ناوھا پاك و بىگوناھ دەپىتەو.“^۱

بەلى، ئىدى دلە كان له تاو شەيدايى ئەو لىيان دەدا و، نىگاكانىش بۇ بىنىنى
ئەم چاويان ھەلدەپرى. ئەو پرووتىكردن و ھۆگرىيەش كە خەلكى بۇ كەسايەتتە
شكۇدار و بەرپىزە كەى ھەيانبوو، ئەم له پىناو تەبلىغ و بانگەوازە كەيدا بە كارى دەھىنا.
مرؤفە كانىش پۇل پۇل بەرەو ئەو دەياندايە پرتا و بەدەم بانگەوازە كەيەو دەچوون.
تەننات ھەر ئەو شەپۇل و گوروتىنەى ئەو سەردەمەيە كە تا ئەمرؤش بەردەوامە.
پرواشمان وايە كە پەيامە پىرۆزە كەى پىغەمبەرمەن (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، ھەتاوەكو رۇزى
پەسلان بە شكۇمەندى و مەزنىيە كەى خۇيەو بەردەوام دەپىت له رۇشن كردنەوئە
رپى مرؤفايەتى.

گەر تەنھا له پروانگەى ئەو ئەندازەبەشەو بىچ كە له مىدىاكانەو پىشانمان دەدرت،
ئەمرؤ له ئەورويادا مىليونان كەس له موسولمان بووندان و دنياش له ھەنگاواندايە
بەرەو ئىسلام. بەلى، ئەوروياسكى بە ئىسلام پىرە و بەم نىزىكانە سەكە كەى دادەنىت.
له جىھانى ئىسلامىشدا لەدايك بوونەكە له تەواو بووندايە. نىنجا تەماشايە كى ئەم
خۇرھەلاتەى جىھان بكەن! واتە ئەو شوئنانەى كە ھزرى نىفاق، چىرئووكى خۇى
تى گىراندوو. سەرپراى تىپەر بوونى زىاد له نىو سەدە و، كەوتنە بەر زنجىرە شالاوى

۱ أحمد بن حنبل، المسند ۲۰۵/۴.

دپرندانهی پاکتاری نهژادی، کهچی دانیشتوانه موسولمانه کهی ناویان، ههروهه نهوهی شتیکی نهوتویان له دنیای هزر و رۆحیان لهدهست نهدابج، به تاسهوه بهروه دنیای هزری و رۆحی رهسهنی خۆیان دهگهپینهوه. ههه نههمهندهش نا، بهلکو له داهاتوویهکی نزیکدا، بانگی موحهممهدی له ناوجهرگهی نهو شوتنانهشوه دهیستین که به مهحال دهیبنرا و، لهوئش خهلکی دهسته دهسته دینه ناو ئیسلامهوه. نوئنهه و میراتگرانی دهعوای نبوهه کونجیک ناهیلنهوه له دنیاا که تهبلیقی پینه گهیشتییت. له سهروهندی نهجمادانی هههوه نهمانهشدا، بو ساتیکیش بیریان ناچیت که نهوان گیانفیدایانی شهفهقهه و خووشهویستین.

(و) بههره‌مهندی لوتفی خوایی

خوای گهوره (جَلَّ جَلَالُهُ) له نایهتیکی قورئانی پیروژدا بهم شیویه لهگهڵ پیغه‌مبهه کهیدا دهوئیت:

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾

(المائدة : ٦٧)

”نهی پیغه‌مبههرا! هههچی په‌یامیکت بو دابه‌زیوه له لایهن په‌روه‌ردگارتهوه. رایبگه‌یه‌نه. خو ئه‌گهه بهم کاره هه‌لنه‌سایت، نهوه مانای وایه په‌یامه‌که‌یت (به ته‌واوی) نه‌گه‌یاندوهه. (دلنیاش به‌که) خوا ده‌تپاریزیت له شهه و خراپه‌ی خه‌لکی. به‌راستی خوا هه‌ه‌رگیز هیدایه‌ه و رینمووی گرو‌ی کافران ناکات.“

خوای گهوره (سُبْحَانَ وَتَعَالَى) له‌گه‌ڵ هه‌چ کام له پیغه‌مبه‌ه‌رانیدا بهم شیویه نه‌دواوه. هه‌ه وه‌ختی گوفتاری ئاراسته‌ی نه‌وان کردبج، به‌ ناوی که‌سیی خۆیانه‌وه له‌گه‌لیان دواوه. نهوه ته‌نها هه‌زه‌تی موحه‌ممهده (عَلَيْهِ السَّلَام) که له کاتی دواندنیدا، ده‌سته‌واژه‌ی به‌گه‌وره‌ زانینی له‌م شیویه‌ی بو به‌کار دیت.

مه‌بست له "يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ" ئەو كه سه‌يه كه له كردگارى مه‌زنه‌وه په‌يام دهه‌ينت و هه‌وال ده‌دات و شاره‌زاي جيهانه‌كاني نه‌وديوه. به‌م شيوازه له گو‌فتار، خواي بالا‌ده‌ست تايبه‌تمه‌ندييه كي پر شكۆ و، پايه‌يه‌كي ب‌لند ده‌به‌خشته پيغه‌مبه‌ره‌كه‌ي. له هه‌مان كاتيشدا قه‌در و قيمه‌تي نه‌و پيغه‌مبه‌ره نازداره وه‌بير ئيمه دهه‌ينته‌وه. ده‌شكرئ ناوي بنين راگه‌ياندنئ پايه و شه‌ره‌في پيغه‌مبه‌ره (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّسْلِيمِ). ئيدي نه‌و له ژير سايه‌ي ئەم شه‌ره‌فه‌دا په‌يامه‌كاني په‌روه‌ردگار مان پي راده‌گه‌يه‌نت. واته، نه‌و زاته‌ي كه‌وا ئيستا له‌گه‌لتان ده‌وي، ياخود ئيوه‌ي له مه‌قامي دو‌تروادا قبول كر‌دوه، زاتيكه په‌روه‌ردگار ريز و ستايشي ليناوه. ئەگه‌ر دروست بيت ب‌لين، خواي گه‌وره به ناوي خويه‌وه "ئه‌ي ئەحمده، ئەي موحه‌مه‌د، ئەي مصطفي، ئەي مه‌حمود" بانگي ناكات، به‌لكو به ده‌سته‌واژه‌ي "ئه‌ي پيغه‌مبه‌ري پايه‌به‌رز" له‌گه‌لدا ده‌وي‌ت. واته، ئەي نه‌و پيغه‌مبه‌ره‌ي كه به په‌ياميني ژيانه‌خشه‌وه گه‌يشتويته فرياي مرؤفايه‌تي و، هه‌ست و هزر و ده‌رونيان ده‌بوژنيته‌وه! ئەمه‌ش له‌به‌ر نه‌ويه كه خواي گه‌وره به‌رزي كر‌دبووه بو لوتكه‌ي حه‌له‌زونيكي نوراني و، سه‌رفرازي كر‌دبوو به پيغه‌مبه‌رايه‌تي و، هيتابويه ناستي دو‌تروانك كه روويه‌پوو گو‌فتاري ناراسته بكات.

به‌ئي، هه‌روه‌ك له نمونه‌ي ئەم ده‌برينانه‌وه بۆمان روون ده‌يته‌وه، خواي گه‌وره (جَلَّ جَلَالُهُ) ده‌يه‌نينته حوزووري زاتي موقه‌ده‌سي خوي و روويه‌پوو له‌گه‌لدا ده‌وي‌ت. شايعاني باسه هه‌نديك له ليكو‌له‌ره‌وان رايعان وايه كه پيغه‌مبه‌ري نازدار (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له ميعراجدا هه‌ر به‌راستي به‌و شيوه‌يه له‌گه‌ل خواي گه‌وره‌دا ناخاوتني ئەنجام داوه. وه‌ك چۆن وه‌حييه‌كاني تري هه‌ندي جار له پشتي په‌رده‌وه به‌لام هه‌ر له لايعن زاتي خواي گه‌وره خويه‌وه بو ده‌هات، ناواش، له ميعراجدا ئەم كاره راسته‌وخۆ و به‌بج په‌رده روويداوه.

جا ئيدي هه‌زه‌رتي محمد المصطفي ئا ئەم زاته‌يه. خواي گه‌وره (جَلَّ جَلَالُهُ) ئەم زاته‌ي به‌رز كر‌دوه بو ناستيك كه دواهه‌مين ناست و مه‌قامه. ئەوجا گو‌فتاري خوي ناراسته ده‌كات و، ده‌فه‌رموي: "ئەو په‌يامانه‌ي بۆم ناردوويت، پيويسته بيج سه‌هوت،

بى ۋەستان، بىيانگەيەنيت بە مروفايەتى. نايىت ھىچ شتىكىش لەم كارەدا بىتتە رېنگر و كۆسپى سەر رېنت.. بەلى، دەبى بە ھىچ شتىكەۋە ئەنائىت و گىرى پتوۋە نەخۆيت. نە ترس و نىگەرانى، نە برسېتى و تىنوتى، نە پلەۋپايەى دىيائى، نايىت لە تەبلىغەكەت دوورت بىخەنەۋە.

ئىمەش لە لاينەن خۇمانەۋە شايتەى دەدەين كە بەپراستى رەسولى ئەكرەم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە بەرامبەر ھىچ كام لە تەگەرە و ئاستەنگەكانى بەردەمىدا نشوستى نەھىتا و، بۇ تەنھا ساتىكىش لە ئەنجامدانى فەرمانبەرىيەكەى خاۋ نەبوۋە. ئەۋەتا دەرگايەكى رىسالەتى بەرپوودا والا كرا، ئىتر ئەۋىش بە جۆرئك ئەۋ دەرگايەى خستە سەر پىشت، دەتوت بە چوارچىۋەكەيەۋە لە بنى دەردىنيت، ئىتر بەم جۆرە گەيشتە ئاستىك كە ھىچ كەسكىكى تر پىي ناگات. بۆيە لەم پوۋەۋە دەكرى يەكىك لە پوۋەكانى ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ﴾ (النجم : ۹) ”بە جۆرئك، لە نىۋانىاندا بە ئەندازەى ماۋەى نىۋان دوو كەۋان (كە لە تەنېشت يەكەۋە دانرابن) ماۋەۋە، بگرە كەمترىش.“ بپروانەيتە ئەم پراستىيە. بەلى، سنورونكى ديارىكراۋ بۇ بلىندبوۋنەۋەى تەقدىر كرابو، بەلام پىغەمبەرى خوا (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) ئەۋ سنوروى زۇر لە دواى خۇيەۋە جىھىشتبوو. تا ئەۋەى گەيشتە خالىك كە ئىدى حەزرتى جوبرئىل پىي فەرمو: ”بپرو ئەى موخەمەد! ئىتر لىزە بەدواۋە خۆت شاسۋارى ئەم مەيدانەيت، گەر تۇزقالىكىكى تر بىمە پىش، نوورى عەزەمەت و گەۋرەبى پەروەردگار دەمسووتىنيت.“

بەمە دەۋترىت تەنگ پى ھەلچىنىنى سنوروى بازەى ”تىمکان“، بگرە تىپەراندنىشى. ئەم قسانە، ھەردەم ”ئوگىست كۆمت“ (Auguste Comte) بىر دەخەنەۋە. فەيلەسوۋفى فەرەنسى، ئوگىست كۆمت (۱۷۹۸-۱۸۵۷)، يەكىكە لە دامەزرتەرانى فەلسەفەى پۇزىتىقىزم. كۆمت سەرتاپاى ژيانى لە دژايەتىكردى ئايىندا بەسەر بردوۋە. چونكە ئەۋ لاي ۋابو ھەر شتىك نەچىتە ناۋ بازەى ئەزمونە زانستىيەكانەۋە و، لە

۱ Positivism: ئەۋ پىچكە فەلسەفىيە ماددىيە بە كە پىي ۋايە سەلماندنى حەقىقەت تەنھا لە رېنگەى ئەزمون و بىننەۋە دەپت. بەمەش، شىۋاز و گۆپەپانى سەلماندنى حەقىقەتى تەنھا لە شتانى ماددىدا بەرتەسك كر دوۋرتەۋە.

بيژنگى پيوره زانستيه كان نهدريت، جگه له سه فسسته چى دى نيه. كه چى له كتيبى
(تاريخ المراد) دا چاومان بهم به سهرهاته ده كه وئيت:

كۆمت له سهردانئيكيدا بۆ نه نده لوس، چاوى به شوتنه وارى هونره نيسلاميه كان
ده كه وئيت و توشى سهرساميه كى زۆر ده بيت. به ده ست هينانى زانبارى دهر باره ي نهم
نايينه ي كه نهم هم موو هست ناسكى و شاكاره ي به ره هم هيناه، ده بيته ماخولانى
سهرى. ههر بۆ نهم مبه هسته به رۆكى چهند كه سيك ده گرت و پرسياريان ليده كات...
له ناو نه و له لمانه دا كه ده ستى ده كه وئيت، نه خوئنده وار بوونى سهر وهرمان له هم مووى
زياتر سهرسامى ده كات. ههر چيه كه ده كات باوه ر ناكات. بۆيه ده چيت بۆ رۆما و
چاوى به پاپاي نۆيه م ده كه وئيت.. سوئندى ده دات كه وه لامى كى راستى بداتوه. جا
كاتيك پاپا قسه كانى پشتراست ده كاتوه، كاكى فويله سووف خۆى پينا گيريت و، ده لى:
”راسته موحه ممدد خوا نيه، به لام مرؤفيش نيه...“

مه گهر بوصه رى خۆشمان ناليت:

فَمَبْنَعُ الْعِلْمَ فِيهِ أَنَّهُ بَشَرٌ   وَ أَنَّهُ خَيْرُ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ

”كۆتا خال كه زانست پنى گه يشتوه سه باره ت به و زاته، نه وه به كه نه و مرؤف بووه.
به لام چ مرؤفيك؟ باشترين و به ريزترينى ته وارى خهلقى خواي گه وره به.“

واته، راسته نه و له نامينه له دايك بووه و، كورپى عه بدوللا و كورپه زاي
عه بدولموته ليه به. به لى، نه و يش وه ههر مرؤفيكى تر، دايك و باوكيك و لايه نيكى
ماددى هه به، به لام ههر گيز ناگونجيت له م روه مادديه وه بۆى برانين و لى تيبگه ين.
نه و تاوسيكه به ناسمانى پيغه مبه رايه تيدا په رواز ده كات. ههر چى قسه كانى ئيمه شه به
به چوارده ورى نه و هيلكه يه دا ده سوورپه نه وه كه نه و تاوسه ي ليه بووه. نه وه تا له ميه راجدا
گه يشته خالئيك، ناسوى دهركى ئيمه زۆر له وه كۆله وارتره ههر بشزانيت پنى موباره كى له
كوى داناوه. چونكه نه مه باهه تيك نيه ئيمه بتوانين به هست و ئيدراكى مرؤفانه ي
خۆمان په يى پى به رين.

ئيدى هه روه ك ده بينين، ته بليغ فه رمانبه ريه كى نه وه نده پيويست و گرنگه، نه وه تا

پەروردگاری مەزن بەندە نزیك و خۆشەویستەكەى خۆیى بەم فەرمانبەرییە پارسپاردووە
و، ناگاداری كردووەتەوہە كە ئەگەر ئەركى تەبلىغ بەجى نەگەيەنى، ئەوا بە تەواوى مانا
فەرمانبەرى رسالەت و پىغەمبەرايەتیشى بەجى نەهیناوە.

كەوابى، گەرنگترین و پىوستترین فەرمانبەرى سەرشانى ئىمەى ئوممەتیش ھەر
تەبلىغە. بىرمان نەچىت كە سەرلەنووى ژياندنەوہى تىكپراى مرؤفايەتى لە ھەموو
كايەكانى ژياندا، تەنھا و تەنھا لە رىگەى ھەناسە ژيانبەخشەكانى ھەزرەتى موھەممەد
(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و، پشتبەستن بەو كەسانە دەيىت كە ھەناسەكانى ئەو پىغەمبەرە نازدارە
گيانى بە بەردا كردووونەتەوہ.

ى) چەند تايبەتمەندييەكى گەرنكى تەبلىغ

چەند تايبەتمەندييەكى گەرنگ ھەيە لە تەبلىغدا، كە پىشتەر تيشكمان خستە سەر
ھەنديكيان، با ئىستاش بە باسكردنى پوختەيەك سەبارەت بەوانە و تيشك خستە سەر
ئەو بابەتانەش كە لىيان نەدواوين، بابەتى تەبلىغ بە پايان بگەيەنين.

يەكەم: تەبلىغ ديونكى ھەيە كە بەسەر فەتانەتدا دەپوانىت، دەتوانين ناوئىشى لى
بنىين "مەنتىقى پىغەمبەرانە".

دووہم: دەيىت ئەو شتانەى تەبلىغكار خەلكى بۆ بانگ دەكات، سەرەتا لە ژيانى
خۆيدا بەجوانى رەنگى دايتتەوہ. ئەو شتانەى باسيان دەكات، دەيى ئەو شتانە بن كە لە
ژيانى پۆژانەى خۆيەوہ نمونەيان گەرتيىت. بەلى، پىوستە بانگخواز قسەكانى ناوئىنەى
ژيانى بىخ و خەلكى بۆ ئەو شتانە بانگ بكات كە لە ژيانى خۆيدا بە كەردەيى بوونيان
ھەيە. نەوہك بەردەوام باس لە شتائىك بكات كە پىوستە لە ژيانى كەسانى تردا ھەيخ.

سييەم: دەيىت دەرەنجامى چاوەرپوانكراو لە تەبلىغ، تەنھا رەزامەندى خواى گەورە
يىت. تەنانەت بەھەشتيش نايىت وەك ئامانجى تەبلىغ تەماشاش بگەرتت. ئەمەش بە واتاى
فيداكارى دىت لە تەواوى فەيزە ماددى و مەعنەوييەكان.

۱. باش ناسینی تاکه کان

یه کهم: بریتیه له فهتانه تی ناوه کی؛ روویه کی تری ته بلیغی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نمو روویه که به سهر فهتانه ت (الفِطْنَةُ) دا دهر وائنت. به لام ده بی نهوه بزاین که فهتانه تهنه بریتی نیسه له کایه یه کی مهنتیقی وشک. به لگو بریتیه له پرؤسه یه کی معنهوی وها، که له رووکه شهوه بو قولایی ناخ و، له دنیاوه بو دوا رۆژ دریز دهیتتهوه. مرؤف وهک چون خاوهن رهه ندیکی عهقلانیسه، وهاش خاوهنی رهه ندی ههست و سۆزه. نهوانی تهنه پوو به عهقل و مهنتیقی مرؤفه کان ددهوین و، ژیریان به تهنه لیکده رهوهی تهواوی کایه کانی ژیان قبول کردوه، دهینی توشی پهرشانی و بیچارهیی دهین کاتیک روویه پرووی بچووکترین که لین دهنهوه له دنیا ی ههست و سۆزدا. له ولاشهوه، نهوانی به تنیا له روانگی ههست و سۆزهوه هه لسه نگاندن دهکن، دهینی بهرامبهر لیکدانهوه عهقلیه کان توشی نشوست دین. به لام نهوه تهنه ههزرتی موحه ممه ده (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) که له یه کاتدا له گه ل موشاهه ده و موحاکمه و ههسته وهره ناوه کییه کاند ددهوی و، له چوارچیوهی بانگه وازه که یدا جی کردوونه تهوه. مامه لهی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) سه رهتا له روانگی نهو شتانهوه بوو که به چاو دهینران. نهوجا نمونهی له سهر دهینانهوه و له م ریگه یهوه ریچکهی به رهو رۆحه کان لیده دا.

عهقلی به کار دهینا و عهقلی بهرامبهره که شی دهخسته کار. گرنگی به داوهری ژیری دها و به شیویه کیش ویزدانه کانی ددهواند، هه کس دهنگی نهوی له ویزدانیدا بیستایه، به جارک بازی ددهایه پیش نهوانه شهوه که دیانوست تهنه له ری ویزدانهوه بگن به حهقیقهت و، خوئی له پال کانیوه سازگاره کهی حهقیقهتدا دهینیه وه. کهسانیکی وهک پاسکال و بیگسون که له ری حه دس (intuition) وه ههولی دۆزینهوهی خویان داوه، وپرای نهوهی که نم بابه ته کایه پسرپری خویشانه، که چی هیشتا به چهنین قوناخ له دوی نهو هاوه لانهوهن که پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)

۱ حه دس: تیهرینیکی خزیاه له بهلگه وه بو نهجام. یاخود نهو زانسته یه که بهین بیرکردنهوهی چر و بیوستی به بهلگهی زور به دهست دیت.

سَلَام) ههناسهى ژيانى بهبهردا كرددون و پيى گهياندون. ئەوه با لهولاه بوهستيت كه بهراورد كردنيان له بواری فەزىلهتى رها و گشتييدا، تەنانەت له گەڵ بچووكترين نيامداريشدا هەرگيز نەبووه و ناشيبت.

بەلێ، هەرۆك چۆن له هيچ مهيداينكدا هەرگيزاو هەرگيز ناگهينهوه به جيببکاني پيغهمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، له بواری فەتانه تيشدا بههه مان شيويه. سه رها به پيشچاوختنى راستيى شته كان، نهياره كانى دهدا به چۆكدا... ئەو هتا، به په نهجه ئامازى بۆ بته كان ده كرد و عەقلى ده دواندن و، ده يوت: ”ئيهو چ ئاواتيكتان به و دار و بهرد و خۆلوه بهستوه؟ دواتريش به ماهيه ته بچ و ئينه كەى، يان به په رجوو (موعجيزه) يهك، ده ستى ئەو كه سهى ده گرت كه كه ميك پيشتر عەقلى دواندبوو و، به رهو هەريى دڵ كيشى ده كرد. دواتريش له سايهى رهنگ گرتەبى به رهنكى حوزورى نەبوى، قۆناغىكى تر به رزى ده كردهوه. تا ئەوهى نوخرهويى بوون له سه رتا پاي گيانيدا دهنه خشا.

با سه يرى رۆحانى (السير الروحاني)ى هەزرىتى عومەر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) به نمونه به ئينينه وه: پيغهمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهم شيويه له گەلى دواوه: ”بهلامه وه سه ير بوو چۆن كه سينيكي خاوهن عەقلى وهك تۆ له دەر وهى باز نهى هيدايه تدا ژيان ده گوزه ريني!! هەرگيز نەده چوه عەقلمه وه كه مرۆفيني وهك تۆ چاوه ريني شتيك له و دار و بهرد و خۆله بكات.“ پيشه كى له م قسانه دا نرخاندن و ريزلينيانى هەزرىتى عومەر مان به رچاو ده كه ويبت. ئەمه سه ربارى ئەوهى كه مامه له يه كى ريزدارانه ش له گەل مه نتيق و ژيريدا كراوه. له م ريه شه وه پيغهمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) له روه مه نتيقيه كه وه به ته واوى مانا هەزرىتى عومەرى به ده ست هيناوه. به دواشيدا به شيوازه بچ و ئينه كەى خۆى، كه له وه تهى هه بووه كانگاي متمانه و دلنيايى بووه، چوه وه دلبيه وه. له قۆناغى سه يه ميشدا قولى به ندايه تيه كهى پيغهمبەرى خوا ئەوى گهيانده ناستيک، ئەو عومەرهى جاران و شترانى دهنايه ژير بالى و ديدان به زهويدا، وا نيستا له به رده م پيغهمبەرى خوا (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) به نده به وهه چۆكى داداوه و، بۆ نواندنى ريزى شايان به رامبه ر ئەو سه روه ره، وهك شو ربهى خۆى چه ماندووته وه.

بەر له کۆتایی هاتنی ئەم برێگە، نموونەیه کی بەرجەستە دەهینینهوه و دەچینه
سەر لایەنەکانی تر:

گەنجیک دیتە خزمەت پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، هاوێلان بە راشکاوی ناوی
ئەم گەنجەیان نەبردوو، بەلام بە یە کەخستنی چەند رێبایەتیک، دەگەینه ئەو ئەنجامە
کە ئەو گەنجە جولەبیب بوو (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ). ئەم گەنجە دیتە حوزووری پێغەمبەری
خوا، و، دەلێت: ”ئەی پێغەمبەری خوا، مۆلەتم بەدە زینا بکەم! چونکە بەراستی
توانای خۆ گرتنەووم نییه.“ بێگومان کاردانەوی نامادەبووانی مەجلیس جۆراوجۆر
دەبێت. هێ وایان تیاوو دەبوست دەمی بگرت و ناماژە ئەوی بۆ بکات کە: ”تۆ
چۆن لە بەرامبەر پێغەمبەری خوادا وەها قسەیک دەکەیت؟“ لەولاشەو یە کێکی
تریان چمکی کراسەکە ی بەری رادەکێشا و، یە کێکی تریش گوری دەخواردوو لێ
بدات. لەم نێوئەدا تەنها کەسێک کە دەنگ ناکات و چاو لە هەموو شتێک دەپۆشێت،
پێغەمبەری بە شان و شەوکت و کانیاوەکە ی شەفەقت و بەزەیی دەبێت. گوێی لێ
دەگرێ، دواتر بانگی دەکاتە لای خۆی و دای دەنیشینێ. خۆ هەر تەنیا ئەم تۆزە
مامەڵەیه بەس بوو بۆ ئەوی گەنجە کە مەست بکات، ئینجا لێی دەپرسیت:

- نایا پازی دەبووت گەر کەسێک هەمان کاری لەگەڵ دایکت ئەنجام بدایه؟
- دایک و باوکم بە فیدات بن پێغەمبەری خوا، نەخێر هەرگیز پازی نەدەبووم.
- دە ی هیچ کەسێش پازی نییه کاری وا لەگەڵ دایکیدا بکرت.
- ئە ی نەگەر کچیکت هەبوایه، پازی دەبووت کاری وا ی لەگەڵ بکرت؟!
- گیانم بە فیدات پێغەمبەری خوا، نەخێر هەرگیز پازی نەدەبووم.
- دە ی هیچ کەسێکیش بە کارێکی وەها پازی ناییت بۆ کچەکە ی.
- ئە ی پازی دەبووت کارێکی وەها لەگەڵ پورت ئەنجام بدرت؟!
- نەخێر پێغەمبەری خوا، پازی نەدەبووم.
- ئە ی پازی دەبووت کەسێک لەگەڵ خوشکەکت ئەو کارە ئەنجام بدات؟!

-نه خَيْر، هر گيز پازى نه ده بووم.

وه كوُتا قسمى پيغهمبرمان:

- ده كه واته باش بزانه كه هيچ كه سيكيش نيبه پازى بيت به وهى كارنكى وا له گهَل دايكى، كچى، پورى يان خوشكى نه نجام بدرت.

به لى، بهم گفتوگو مهنتيقيه، پيغهمبرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نهم گه نجهى خسته مشتيه وه، ده توت له سهر ته ختهى مردووشور پالى خستوه و وهك مردوى لى كردوه. نيتر هر شوردى مابوو. نه و جا ده ستي موباره كى ده خاته سهر سنگى گه نجه كه و، نهم دو عايهى بو ده كات: اللَّهُمَّ اغْفِرْ ذَنْبَهُ وَطَهِّرْ قَلْبَهُ وَحَصِّنْ فَرْجَهُ ”خوايه له گوناھى خوش به، دلى پاك بكهروه و داميني پارتر او بكه!“^۱

له پاش نهم دو عايه وه جوله بيب بوو به نمونى داوین پاكى و عيفهت. به لام له بهر شيوازي ژباني پيشورى، كهس كچى خوى نه ده دايه. تا نه وهى پيغهمبرى خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) ميانگيري كرد و له كوُتايدا جوله بيبش خيترانى پينك هينا.^۲ دواى هاوسر گيريه كه شى، له به كه م غزادا شه هيد ده بيت. دواى ته واو بوونى غزاهه، پيغهمبرى خوا له هاوه لان ده پرست: ”كهستان كه م نيبه؟“ نه وانيش ده لين: ”نه خير نهم پيغهمبرى خوا، كه سمان كه م نيبه.“ به دواى نهم وه لامه دا پيغهمبرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فرموى: ”به لام من كه سيك ديار نيبه!“ نينجا ده گه ريت تا جوله بيب ده دوزته وه. ده بينن كهوت كه سى كوشتوه و خوشى شه هيد كراوه. پيغهمبر (صَلَّواتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) سهرى جوله بيب ده نيته سهر رانى و، ده فرموى: هَذَا مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ ”نهم جوله بيبه له منه و، منيش له وم.“ نيتر بهم شيويه جوله بيب به دم گه يشتن بهم پايه بلندوه، به رهو ناسوى روى له شه قى بال ده دات.^۳

به لى، فه تانه تى هره مه زنى پيغهمبرى خوا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلَامِ) بوو كه گه نچيكي زينا كارى لهو ماوه كه مه دا به رهو ناستيكي وا بهرز كردوه كه عه قل

۱ احمد بن حنبل، المسند ۲۵۶/۵، الطبراني، المعجم الكبير ۱۶۲/۸، ۱۸۳.

۲ احمد بن حنبل، المسند ۴۲۲/۴.

۳ مسلم، فضائل الصحابة ۱۳۱، احمد بن حنبل، المسند ۴۲۰/۴، ۴۲۱، ۴۲۵.

له بهرامبەريدا دۆش دابىئىت. جا با ئىستا تەواى پەرورەشيار و پىنگەيەنەرانى دنيا كۆبىنەو و بېرۆنە نيە دورگەى عەرەبى، بزائين داخۆ دەتوان ئەو پەرورەدە و كامل بوونە ئەخلاقىيە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له ماويهە كى زۆر كەمدا بەرپاى كرد، پەرورەدە و كامل بوونى ئەخلاقى بە لاىەك، بگرە تەنها يەك دوو بنەماى ئەخلاقى بچەسپىن؟

واقىعى حال، بە ھەموو پرونىيەكەيەو پىمان دەللىت كە وەلامىكى ئەرتىيمان دەست ناكەوئت.

بەلئى، ئەو سەردەمەى پىغەمبەرى خواى تىدا دەژيا، سەردەمىك بوو ھەموو جۆرەكانى بىچ رەوشتى لە مرۆفئى ئەو رۆژگارەدا وەك فىترەتى لىھاتبوو. پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) تەنيا بەوہو نەوہستا كە بىخى ئەو رەوشتە خراپانە لە دەروونياندا دەريئىت، بەلكو لەھەمان كاتدا، بە جوانترىنى خوورەوشتەكانىش رازاندىنەوہ. بەجۆرئەك، مرۆفائەتى نە لە پىش ئەوان رەوشتىكى لەو جۆرە و مرۆفگەلىكى بەرەوشتى لەوجۆرەى ديەو، نە لەپاش ئەوانىش. جا وەك چۆن مېژووئى ئىسلامى بە ھەزاران نمونەيەوہ راستگۆترىن شاھىدى ئەم راستىيە، ھەر بەو جۆرەش، بىچ ناكامى ھەموو ئەو ھەول و كۆششەى لەمەردا دەدرت بۆ قەلاچۆكردى ھەندىك خوى خراب، سەلماندىكى ترى ئەم راستىيە حاشاھەلنەگرەيە.

ئەمەش نمونەيەك. ئەوہتا دەلەتەك بەتەواى مەزنىي خۆيەوہ، ھەلمەتى بەرەنگارى دژ بە جگەرە رادەگەيەئىت. وەزارەتەكان بە چەندىن پەرۆزەوہ دىنە مەيدان، بە سەدان زانا بە شىواى جۆراوجۆر لەسەر ئەم بابەتە كۆنفرانس و مېژگرد سازدەكەن، چەندىن كىتەبى لەسەر دەنوسرئت و لە رىنگەى جۆرەھا دروشمەوہ وەك بلىئى جەنگى نىشتمانى دژ بە جگەرە رادەگەيەنرئت، كەچى ھىشتاش ئەنجام ھەر سفرە و ھىچ بە دەستەوہ.

ئىنجا ئىستا پروتان وەرپەرخىنن و سەرنجىكى ئەو كۆمەلگايە بەدەن كە پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ أَفْ صَلَاةٌ وَسَلَامٌ) پىئى گەياندووە. بە چاوى خۆتان بىينن كە چۆن ھەرچى دەفەرموئت، يەكسەر دەكەوئتە بوارى جىبەجى كەردنەوہ. فەرموون ئىوہو ئەم نمونەيە:

حەزرەتی ئەنەس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) بۆمان دەگێرێتەو: ”لە مالى تەلحە بادەى شەرابنۆشانم پێدەکرد و ساقىيەتيم دەکرد. لەو کاتەدا لە دەروە دەنگىك هات. دەنگەكە دەيوت: ’ئاگادار بن، مەى قەدەغەکرا.‘ هەر بە بىستنى ئەمە، ئەوەى كاسەى مەبى بە دەستەو بوو داينا، ئەوەشى دەسى بۆ بردبوو، تفييهو و هەموو بەجارى هەرچييهك لە كۆپەلەكانياندا هەبوو پزاندبايە كۆلان. بە جۆرەك، بە درێزايى چەندىن پزۆز شەراب لە كۆلانەكانى مەدينەدا جۆگەلەى بەستبوو...“^۱

بەلێ، ئەو پيغەمبەرە مەزنە (عَلَيْهِ أَكْمَلُ التَّحَابَا) هەموو ئەم كارانەى بە سەرکەوتويى ئەنجامداو. ئەوانەش كە چاويان بەرايى نايەت، نيوە دورگەى عەرەبىيان پيشان دەدەين و، پيشان دەليين: ”فەرموون ئيۆە لە مليونيكدە يەكى ئەو كارانە ئەنجام بەدن كە پيغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەنجامى داو! هەرگيز بۆتان ئەنجام نادرێت.“

۲. بەكردەووە كردنى ئەو شتەنەى بانگەوازيان بۆ دەكرێت

دووەم: يەككى تر لەو بزوينەرانەى كە حەزرەتى موحمەد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لە تەبليغدا بەكارى دەهينا، گونجاويى تەواوى ژيانى بوو لە گەل ئەو مەقامەى نەمایندهى دەکرد. بەلێ، بە شيوەيەكى وا گوفتار و قسەكانى بەكردە دەکرد، هەرکەسى تەماشای بەكردايە، بچ ئەوەى پيويستى بە هېچ بەلگەيەكى تر بچ، راستەوخۆ باوهرى بە خواى گەورە دەهينا. تەنانت زۆر جار تەنها بينينيكي بەس بوو بۆ ئەوەى باوهرى بهيني كە پيغەمبەرى خوايە. عەبدوللاى كورپى رەواحە (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) چەند جوان فەرمويەتى:

لَوْ لَمْ تَكُنْ فِيهِ آيَاتٌ مُّبَيِّنَةٌ لَكَانَ مَنظَرُهُ يُبَيِّنُكَ بِالْخَيْرِ

”خۆ ئەگەر ئەو بەلگە و نيشانە روون و ئاشكرایانەش نەبووايە كە لەودا هەبوون، ئەوا هەر ديمەنەكەى بەس بوو بۆ ئەوەى باوهرى پچ بهينييت.“^۲

ئەوانەى ئيمانيان پچ هينا و دلەبەستەى بوون و بە ”يا رسول الله“ بانگيان دەکرد،

۱ بخاري، المظالم ۲۱، تفسير (۵) ۱۰؛ مسلم، الاثرية ۳-۹.

۲ قاضي عياض، الشفاء ۲۴۹/۱.

كەسانىڭ بون دواى خۇى جەلوى بەرپۆبەردنى دنيايان گرتە دەست. واتە تەنھا لای سى چوار كەسى ساويلكەى سادە خۇى پەسەند نە كەردبوو. بەلكو لەنىو ئەوانەدا كە پىنى گەياندن، ئەبوبەكر و عومەر و عثمان و عەلىيەكى تىدابوو (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ أَلْفُ أَلْفُ مَرَّاتٍ) كە ھەر يەكەيان بەتەنيا خۇى تواناى بەرپۆبەردنى ھەموو جىھانى ھەبوو. ھىچ كامىشيان ئەوئەندە لاواز نەبوو ھەروا بەئاسانى تەسلىم يىت و مل بۇ فەرمانى يەككى تر كەچ بكات. ئەگەر ئەو زاتە پىغەمبەرى خوا نەبوايە، دۇنيايان ھىچ كاميان تەسلىمى نەدەبوون. جا ئەگەر كەسايەتتەكى خاۋن بەسیرەتى ۋەك ھەزرتى عەلى (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) كە لە پەلى "حق اليقين" ئىماندا بوو و فەرمويەتى: "ئەگەر پەردەش لابدرایە، يەقىنم زىادى نەدەكرد." "پىغەمبەرايەتتە ئىمىن قىلۇن كەردىت، ئەوا ئەمە بەتەنھا بەسە بۇ ئەۋى بىتتە بەلگەيەكى درەخشان لەسەر پىغەمبەرايەتتەكەى.

ھەر ھالىكى بگرت ۋەھا رەنگى دوارپۇژى گرتبوو، ئەۋەتا زانايەكى جوولەكەى ۋەك عەبدوللاى كورپى سەلام، بەيەكجار بىنن ئىمانى ھىنا و، وتى: "ئەم سىمايە، سىماى درۇزن نىيە. خاۋەنى ئەم سىمايە ھەر دەپت پىغەمبەرى خوا يىت."^۲

بەلى ۋايە، تەنھا بىننى بەس بوو بۇ ئەۋى باۋەرى پى بىتتە. ئەو كەسانى خۇيان و ژيانيان تەرخان كەردوۋە لە پىناۋ گەياندىنى ھەق و ھەقىقەت بە كەسانى دى، لە ھەموو كەس زىاتەر دەرك بە دۇۋارى و نارەھەتى ۋەھا قىۋول كەردنك دەكەن. ئەۋەتا زۇرئەك لەوانە بەدەرژاى تەمەنك رەنج دەكىشن و كۆشش دەكەن، كەچى ناتوانن كارىگەرىيان لەسەر ھەشت نۇ كەس ھەپت و لە ھەروارى پۇچياندا دەۋارنك ھەلەدەن. ئەۋجا تەماشايەكى پىغەمبەرى خوا بگەن. مەگەر كەسك ھەيە لە ئىستادا لەنىو دلى زىاد لە مىليارتك مەۋفۇدا تەختى ئەۋىنى داناپت؟ ئايا كەسكى تر شك دەبەن پۇژى پىنج جار، بە ئاۋازنك كە تەۋاۋى دنيا بىتتە جۇش و خرۇش، ناۋى لە منارەكانەرە شابال بگرت؟!!

كەۋابى مەۋفۇايەتى ئەو سەرۋەرى خۇش دەۋىت و پۇژى چەند جارنىكىش ۋابەستەسى خۇى بۇ دوۋپات دەكاتەۋە. ئەمە سەربارى ھەموو ئەو كەس و سىستەمە ناھەزانەش

۱ علي القاري، المصنوع، ۱۴۹.

۲ ترمذى، قيامة ۴۲؛ ابن ماجة، إقامة الصلاة، ۱۷۴.

که چاویان پهن هه‌لنایه. به‌لی، سهره‌پای هه‌موو شتیك، هه‌زره‌تی موحه‌مه‌د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به‌رده‌وامه له رووناك كرده‌وه‌ی دلان به نووری خۆشه‌ویستی خۆی. چونكه نمو شتانه‌ی خه‌لكی بۆ بانگ ده‌كرد، سه‌رته‌تا له خۆیدا په‌په‌روه‌ی ده‌كرد و هه‌میشه نمونه‌یه‌کی زیندووی گوفتاره‌كانی بوو. هه‌ر بۆیه هه‌رچییه‌کی فه‌رمووه، پراسته‌وه‌خۆ كاریگه‌ری له‌سه‌ر كۆمه‌لگه‌كان جی هه‌شتووه و، هه‌میشه فه‌رمایشته‌كانی جیبه‌جی كراون و له رێیاندا گیان به‌ختكراوه.

كاتیك مرۆفه‌كانی بۆ به‌ندایه‌تی و په‌رستشی په‌روه‌ردگار بانگ ده‌كرد، خۆی هه‌رده‌م له به‌رزترین ئاسۆی به‌ندایه‌تیدا، جوانترین تابلۆی به‌ندایه‌تی پیشكه‌ش ده‌كرد.

دایكمان هه‌زره‌تی عایشه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ده‌گێڕێته‌وه:

رۆژێكیان پیغه‌مبه‌ری خوا هاته لام و، پێی فه‌رمووم: “ئه‌ی عایشه، مۆله‌تم ده‌ده‌ی ئه‌مسه‌و له‌گه‌ڵ خۆی خۆمدا به‌سه‌ر به‌رم؟” ئه‌مه‌ی وت و، ده‌ستی كرد به‌ نوێژ.

ئه‌و شه‌وه تا به‌ره‌به‌یان نایه‌تی ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ . . .﴾ (آل عمران : ۱۹۰) خۆتند و فرمیسکی رشت. ئه‌وه‌نده گریا، ئه‌گه‌ر به‌رماله‌كه‌ی بگوشرایه، دلۆپ دلۆپ فرمیسکی لی ده‌تكا!

هه‌تاوه‌كو پێیه‌كانی ده‌ئاوسان نوێژی ده‌كرد. رۆژێكیان ئه‌وه‌یان بیه‌ر خسته‌وه كه‌وا خۆی گه‌وره له گوناھی رابردوو و داهاتووشی خۆشبووه و، وتیان: “بۆچی هه‌نده خۆت ده‌خه‌یته نا‌ره‌حه‌تییه‌وه؟” ئه‌ویش له وه‌لامدا فه‌رمووی: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا “ئه‌ی به‌نده‌یه‌کی سوپاسگوزار نه‌بم؟” به‌لی، ده‌رگای شوكری به‌ روودا والا كرابوو. ئیدی هه‌موو ئه‌م ره‌نج و كۆششیه له‌به‌ر ئه‌وه بوو.

دوو‌باره دایکی ئیمانداران هه‌زره‌تی عایشه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) بۆمان ده‌گێڕێته‌وه: له نیوه‌شه‌ودا به‌خه‌به‌ر هاتم و دیتم كه‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا له لام نه‌ماوه. دلم خۆپه‌یه‌کی كرد و، وتم: “تۆ بلی چوویت بۆ لای یه‌كێك له خه‌زانه‌كانی تری؟!” وه‌ختی وستم

۱ ابن حبان، الصحيح ۳۸۶/۲.

۲ بخاری، تهجد ۶، مسلم، صفات المنافقين ۷۹-۸۱.

له جی پاپه پرم، دهستم بهر قاچی كهوت. كه سهرنجمدا، بۆم دهركهوت له سوجه دایه و سهرگهرمی نزا و پارانه وهیه. ئیتر منیش گویم دایه دوعا و پارانه وهکانی. نهم دوعا یه ده خویند: **سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ** ”پهروهرد گارا! تو له هه موو ناتهواوی و كه موکوپیه كه پاك و بیگه ردیت، سوپاسگوزارم. هیچ په رستراوتك نیه جگه له تو.“^۱

خۆ نه گهر بیوستایه، وهك پاشایان دهیخوارد و دهیخواردوه و كه یفی له ژیان دهبرد. جا ههر نهو كاته ی له مهككه بوو - به مهرجی واز هیتان له بانگه وازه كه ی - ژیانیکه لهو جوړه یان خسته بهرده می،^۲ بهلام پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له پیتا و بانگه وازه كه یدا ژیانی چه رمه سه رسی هه لپژارد به سه ر ژیانی ناسوده یی دنیایدا. چونكه به راستی نهو وه فاداری ده رگانه ی حق ته عالا بوو. پوژئی برسی ده بوو و په نای بو خوا دهبرد، پوژئیکی تر تیز ده بوو و شوكرانه ی ده بژارد.^۳ بوونه پیغه مبه رئیکه به نده ی به سه ر پیغه مبه رئیکه پادشادا په سه ند كرد.^۴ ههر نهم ساده ییه شی گه وره ترین نه فسوونی كه مه ندكیشی كو مه لانی ده وری بوو.

هه رچه نده هه زه رته ی عومه ر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) خو شی ژیانیکه ساده ی به سه ر ده برد، كه چی ژیانی پیغه مبه ری خوا ته نانه ت ناوی له چاوی نه ویش ده هیتا. پوژئیکیان پیغه مبه ری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) لئی پرسى: ”عومه ر بو ده گریت؟“ هه زه رته ی عومه ر له وه لامدا فه رموی: ”یا رسول الله، پاشاكان له سه ر دۆشه كی په ر ده حه وینه وه، كه چی تو له سه ر پارچه حه سیرئك ده نویت. كاتیکیش هه لده ستیت، جینی حه سیره كه له سه ر لاشه ت ده رچوه. له كاتیکدا تو پیغه مبه ری خوات و له هه مووان زیاتر شایسته ی ژیانیکه ناسوده ییت.“ پیغه مبه ر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) له وه لامدا پیتی ده فه رموی: **أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الآخِرَةُ؟** ”مه گه ر پازی ناییت دنیا بو نه وان بیته و پاشه رپوژیش بو ئیتمه؟“^۵

- ۱ مسلم، صلاة ۲۲۲؛ ترمذی، دعوات ۷۵؛ ابر داود، صلاة ۱۴۷.
- ۲ ابن کثیر، البداية و النهاية ۶۲/۳-۶۳.
- ۳ ترمذی، زهد ۳۵؛ احمد بن حنبل، المسند ۲۵۴/۵.
- ۴ احمد بن حنبل، المسند ۲۳۱/۲؛ ابو یعلی، مسند ۴۹۱/۱۰.
- ۵ بخاری، تفسیر (۶۶) ۲؛ مسلم، طلاق ۳۱.

به‌لې، دهبو جل‌لوی دنیا به ده‌ست موسولمانان‌ه‌وه بی. پیغه‌مب‌ری خواش له ه‌م‌ه‌م‌وان زیات‌ر دا‌خوازی نه‌مه بوو. به‌لام کاتیک ده‌ه‌ات‌ه س‌ر ژیا‌نی که‌سیی خو‌ی، س‌اده‌ترین ژیا‌نی به‌س‌ر د‌ه‌برد. ر‌اس‌ت‌تر بل‌یین، نه‌و ب‌و خو‌ی نه‌ده‌ژیا، به‌ل‌کو له‌پ‌ینا‌و ژیا‌ندنی که‌سا‌نی تر‌دا ده‌ژیا. م‌ه‌گ‌ر نه‌پ‌ینی چ‌وونه نی‌و ته‌واوی ر‌و‌ح‌ه‌کان و، دا‌نانی ته‌ختی خو‌شه‌ویستی له دل‌ان‌دا، ه‌ر له‌م جو‌ره شی‌وازی ن‌وان‌د‌نه‌وه س‌ر‌چ‌ا‌وه‌ی نه‌گ‌رت‌بوو؟!!!

جا بو‌ی‌ه نه‌و که‌سا‌نه‌ی بانگ‌ه‌واز و ته‌ب‌لیغیان ک‌رد‌وه‌ته نه‌رکی خو‌یان، له‌م ه‌ه‌لس‌وک‌وت و ر‌ه‌فتارانه‌ی پیغه‌مب‌ری خوا‌دا وانه‌گ‌ه‌لیکی زور ه‌من که لی‌وه‌ی فی‌رین. به‌لې، تا‌که م‌ه‌رجی کار‌تیک‌ردنی که‌سا‌نی تر و، چ‌وونه نی‌و دل‌انه‌وه، بریتیه له: ش‌تانیک باس ب‌که که له‌ژیا‌نت‌دا ه‌ن. نه‌و ش‌تانه‌شی باسیان ده‌که‌ی با له ژیا‌نت‌دا ه‌بن. نه‌مه‌ش زور به‌روونی له ژیا‌نی نه‌و س‌ه‌روه‌دا ده‌ب‌ین‌ریت.

نه‌گ‌ر ویستت باس له گ‌رنگی گ‌ریان له ترسی خو‌ای گ‌وره ب‌و یه ک‌ینک ب‌که‌یت، نه‌وا س‌ه‌ره‌تا پی‌ویسته خو‌ت له نی‌وه‌ی شه‌ودا ه‌ستیت و نه‌وه‌نده ب‌گ‌ریت ه‌تا به‌رمال‌ه‌ک‌ه‌ت ته‌ر ده‌بی‌ت. نی‌دی نه‌وکات، نه‌و ق‌سا‌نه‌ی که له ر‌و‌ژی نه‌و شه‌ودا ده‌یک‌ه‌یت، به شی‌وه‌ی‌د‌ک که خو‌شت پی‌ی س‌ه‌رسام ده‌بی‌ت، شو‌ین‌کار له نا‌خی به‌رام‌به‌ره‌که‌ت‌دا چی ده‌ی‌لن. وه‌گ‌رنا، به‌ر زلله‌ی نایه‌تی: ﴿لَمْ تَقُولُوا مَا لَآ تَفْعَلُونَ﴾ (الصف : ۲) ”ب‌و‌چی ش‌تیک ده‌لین که خو‌تان نه‌نجامی ناده‌ن؟!“ ده‌که‌ون و، ب‌یرای ب‌یرا کارگ‌ه‌ریتان نای‌ت.

۳. چ‌ا‌وه‌رې نه‌ک‌ردنی پا‌دا‌شت

س‌ی‌ه‌م: پیغه‌مب‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له به‌رام‌به‌ر به‌چی گ‌ه‌یا‌ندنی نه‌رکی ته‌ب‌لیغ‌دا، ه‌یچ دا‌خوازی‌ه‌کی دنیایی یان نا‌خیره‌تی نه‌بو‌وه. نه‌مه‌ش ب‌و خو‌ی به‌ل‌گ‌ه‌یه‌کی تره له‌س‌ر پیغه‌مب‌راه‌ه‌تیه‌که‌ی. چ‌ون‌که ر‌ه‌فتارنکی له‌م جو‌ره، ر‌ه‌فتارنکی پیغه‌مب‌راه‌ه‌تیه و ه‌ر له‌و م‌رو‌ف‌ه ب‌ژاردانه ده‌وه‌شیت‌ه‌وه. نه‌وانه‌ش که له پ‌اش خو‌ی له‌س‌ر نه‌م ر‌ه‌وش‌ته ر‌ه‌فتار ده‌که‌ن، نا نه‌وانه بانگ‌خوازی ر‌اس‌ته‌قینه و م‌ه‌ردی م‌ه‌یدانی په‌یام‌دارین. قورثانی پی‌رو‌ز ف‌رمان ده‌کات به شو‌ین که‌وتنی نه‌و که‌سا‌نه‌ی که چ‌ا‌وه‌روانی ه‌یچ پا‌دا‌شت و

کریهک نین له هیچ که سیک و، ده فرمویت: ”شوین نه وانه بکهون!“^۱

هموو سهروهت و سامانه کی حه زهرتی خه دیجه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) له پئی بلاو کردنه وهی، حق و حقیقه تدا به خه رج درا، که چی پیغه مبهری خوا سه رباری هموو نه مانه، داوای هیچ شتیکی له هیچ که سیک نه کردوه بو خوی.

حه زهرتی نه بویه کر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هاو پئی پیغه مبهری خوا و هاوده می هیجهرتی بو. نه و بو لو کاتی هیجهرتدا حه زهرتی نه بویه کر و شترتیکی ناماده کردبو بو پیغه مبهری خوا، که چی له وه لومه رجه دژواره دا که هموو بیر و هوشیکی مرؤف لای نه و بیه داخو دوژمن به دوایه و بیه تی یان نا، پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هه تاوه کو نرخی و شتره کی نه دا، ناماده نه بو سوار بیج و بکهونه ری.^۲

دهی هه ر نه مه بهس نییه تاوه کو بیته به لگی سەلمینەر له سه ر نه وهی که نه و پیشه وا سه روه ره چه نده له کاره کانیدا حه سبی بووه؟ نایا ده کریت که سیک که له کاتیکی وه ها ناسک و هه ستیاردا بیری لای بابه تیکی وه ها بیت، له کاتی ناساییدا له بیری بکات؟! و ده زانم ته نها نه م رووداوه و انه یه کی سه روزیاد بیت بو بانگخوازان.

نه بو هورهیره (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) بو مان ده گیزیتته وه: روژنکیان پیغه مبهری خوام بینی به دانیشته وه نوژی ده کرد، پرسیم: ”نه ی پیغه مبهری خوا نه خوشیت؟“ پیغه مبهری خواش (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) له وه لامدا فرمووی: ”نه خیر نه بو هورهیره، برسیتی... له تاو برسیتی هیژی هه ستانه سه ر پیم نه ماوه“ نیتر منیش ده ستم کرد به گریان، نه و جا فرمووی: ”مه گری، سه ختی لیپرسینه وه که سانی برسی ناگرتته وه.“^۳

جا خو برسیتی مهینه تی به رده و امی پیغه مبهری خوا بو...

دیسان جارنکیان له گو شه یه ک له گو شه کانی شاری مه دینه دا له گه ل حه زهرتی نه بویه کر و حه زهرتی عومهر بیج نه وهی ناگایان له یه کتری بیت، به یه ک ده گه ن و

۱ ﴿ اَنْبِعُوا مَنْ لَا يَسْتَلِكُ اَجْرًا وَهُمْ مُتَعَدُونَ ﴾ (یس: ۲۱) ”شوین نه و که سانه بکهون که هیچ کری و پاداشنیکیان لیقان ناوبت، خویشیان له سه ر ری راستن.“

۲ بخاری، مناقب الأنصار ۴۵؛ أحمد بن حنبل، المسند ۶/۱۹۸.

۳ أبو نعیم، حلیة الأولیاء ۱۰۹/۷.

لەبەكتەری دەپرسن: “چ شتێك نێوی بەم درەنگانەشەو لە مائ هیتاوتە دەر؟” وەلامی
هەرسێکیان هەر هەمان شت بوو: “برسیتی!” بەلێ، هەرسێکیان هەرچیەکیان هەبوو
لەپیناوی خوادا بەخشیبووین و لەبەر نەبوونی پارووە ناتێك كە برسیتیان بشكێتت، خەو
نەچوو بوو چاریان و هاتبوونە دەرهو.^۱

بەلێ، لەو پرۆژەدا، ئەم بارە قورسەیی تەبلیغ لەسەر دەستی ئەم خاوەن مەچەك و
بازوو بەهێزانە بەرز کرایەو. جا بۆیە لەم پرۆژەدا، ئەوانەیی شانیان داوتە بەر هەمان بار
و، دەستینیشانکراوی هەلگرتنی هەمان گەنجینەن، هەر چۆنی بی دەبی خاوەنی هەمان
هێز و بازوو بن.

ئەواتا فاطمەیی كچی، ئەو فاطیمە نازداری كە دەرباری فەرمووبەتی: “فاطمە
پارچەییەكە لە من. هەرکەس دێی ئەو خۆش بکات، دێی منی خۆش کردوو. هەرکەس
ش ئەو پرەنجیتت، منی پرەنجاندوو.”^۲ کەسێك نەبوو لە کاروباری ناوماڵدا
یارمەتی ئەم كچه نازداری بەت. لەبەر ناو هەلگرتن و دەستار سووراندن، پێستی
دەستی ئەستور و قلیشاو بووبوو، شانیشی یەك پارچە بووبوو برین. حەزرەتی عەلی
زۆر خەمباری حاڵی هاوسەرەكەیی بوو، بەلام لەگەڵ ئەو شەدا هیچی لە دەست نەدەهات،
دەورانی بە چەرمەسەری ئەم نازارووە ژیانیان بردهسەر.

ناخ ئەو هەلگری خوورەوشتی باوکی بوو. ئەم خەسلەتەش - ئەنجامدانی کاری
خۆی بەدەستی خۆی - لە باوکییەو بە میراتی بۆی ما بوو. بەلێ، هەر لە هەستان و
دانیشتیەو بیگرە، هەموو شتێکی لە باوکی دەچوو.^۳

دوای سەرکەوتن لە یەكێك لە غەزاكاندا، كاتێك غەنیمەت و دیلەكان هیتراووە بۆ
مەدینە. ئەوێ پێوستییەكی هەبواوە دەهاتە لای سەرورمان و بە گۆڕەیی حاڵ و
باری خۆی شتێکی وەردهگرت و دەگەرایەو. حەزرەتی فاطیمەش بە هاندانی حەزرەتی

۱ مسلم، الأشربة ۱۴۰؛ موطأ، صفات النبي ۱۰.

۲ بخاری، فضائل الأصحاب ۱۲، مسلم، فضائل الصحابة ۹۳-۹۴؛ حاکم، المستدرک ۱۷۲/۳. (شێوی
تەواوی حەدیشەكە لە مستدرکەو وەرگیراوە)

۳ ترمذی، مناقب ۶۰، أبو داود، أدب ۱۴۳.

عملی، بۆ هەمان مەبەست کەوتە پڕی. بەلام باوکی نازیزی لەمال نەبوو. بۆیە مەبەستی هاتنەکەمی بۆ یەکیک لە هاوسەرەکانی پیغەمبەری خوا پوون کردووە و گەراپەووە مالهووە.

هەر کە پیغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هەواله‌کەمی بیست، بێ وەستان بەرەو مالی کچە کەمی بەرپێکەوت. لەو کاتەدا حەزرتی فاطیمە راکشایوو. کاتیک بینی کەوا پیغەمبەری خوا دیتە ژوورەووە وستی هەستیتەووە، بەلام ئەم مەرۆفە فیتەرەتناسە یە کسەر لەسەر کەناری چینگە کەمی دانیشت، بە جۆرێک کە حەزرتی فاطمە هەستی بە ساردی قاچی پیغەمبەر دەکرد لە سینەیدا. ئەوجا فەرمووی: ”کچی شیرینم! هەتاوێکو پێداویستیە کانی ئەصحابی صوفە^۱ دابین نەکەم، ناتوانم هیچ شتیک بەدەم بە تۆ. بەلام با شتیکی لەمە باشترت فێر بکەم.. وەختی چووێتە سەر جینی نوستن، سی و سێ جار سُبْحَانَ اللهِ، سی و سێ جار اَلْحَمْدُ لِلَّهِ، سی و سێ جار (لە رێبواوەتیکی تردا سی و چوار جار) اللهُ اَكْبَرُ بخوێنە، ئەمە بۆ ناخیرەتت زۆر لەو شتە باشترە کە داوای دەکەمی.“^۲ هەرەو هەر رۆژێکیان کە دەستبەندیکی ئالتوونی لە دەستی حەزرتی فاطمەدا بینی، یە کسەر ناگاداری کردووە، فەرمووی: ”کچم، ئایا پێت خۆشە بڵین کچە کەمی پیغەمبەری خوا دەستبەندیکی لە ناگر کردووەتە دەست؟ کەواتە خێرا دایبکەنە!“^۳ ئەمە و ت و رۆیشت. حەزرتی فاطمەش بەم دەستبەندە، بەندەییەکی کیری و لە پێی خوادا نازادی کرد. پاش کەمێک بابەتە کەمی بۆ باوکی گێراپەووە... خۆزگە دەتازانی پیغەمبەری خوا چەندە بەم هەواله‌ دلخۆش بوو!

دیوێکی تری ئەم بەشی سێهەمە ئەوێهە کە پیغەمبەری خوا (عَلَيْهِ اَلْسَلَام) نەک هەر هیچ داواکارییەکی لە دوێنراوەکانی نەبوو، بەلکو بەرگەگری کۆلنەدەری

۱ ئەصحابی صوفە: ئەو هاوێهە بەرپێزانە پیغەمبەری خوا بوون کە ژیانی خۆیان بۆ خزمەت کردنی قورئان و سوننەت تەرخان کردبوو. لە لایەکی سەردا پۆشراوی بەرکراوی ناو مزگەوتی نەبویدا دەمانەو. ئەم هاوێهە بەرپێزانە، لە پێناو فێربوون و فێرکردن و بلاوکردنەوی نیسلامدا دەستبەرداری هەموو بەرژوونەییەکی خۆیان بووبوون.

۲ بخاری، فرض الخمس ۶، دعوات ۱۱، مسلم، ذکر ۸۰، ترمذی، دعوات ۲۴، أحمد بن حنبل، المسند ۱۰۶/۱-۱۰۷.

۳ نسائی، زینة ۳۹، أحمد بن حنبل، المسند ۲۷۸/۵-۲۷۹.

نازار و مەینەتیە کانی دەستیسیان بوو. چەندین جار سەرتاپا خۆلبارانیان کردوو و جگە لە زینەب و فاطمە ی کچی، کەسی تر نەهاتوو بە لایەوه.^۱ چەند جاری تریش پێی هاتوچۆی دەرکریژ دەکرا و پێنە پیرۆزە کانی خەلتانی خۆین دەبوون.

جارێکیان لە کەعبەدا نوژی دەکرد. کاتێک ییباوەران چاویان پێی کەوت، لێی کۆ بوونەوه و دەستیان کرد بە لێدان و نازاردانی. حەزەرتی ئەبویە کر کە لەو کاتەدا لەو ناو بوو، خێرا گەیشتە فریای. پرووی کردە بێ باوەران و، پێی وت: "أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ" "نایا دەتانەوی پیاویک بکوژن هەر لەبەر ئەوەی کە دەلێ پەروردگارم "الله" یە و لە لایەن پەروردگارستانەوه چەندین بەلگە ی بۆ هیوان؟! " نیتەر بەم شیویە گیانی خۆی کردە قەلغانی پارێزگاریی لە خۆشەویستە کە ی.^۲ هەموو ئەمانەش بەیچ هیچ و چان و پچرانیک پرووی دەدا. بەلام هیچ کام لەم پروو داوه گیان هارپێنانە نەیانتوانی ئەو سەرورە لە رینگە کە ی بگەرێننەوه. بە کچە کە یی دەفەرموو: "مەگری کچم، خۆی گەرە باوکت بە زاپە نادات." " هەر و اش بوو، خۆی گەرە هیچ کات دەستبەرداری پێنە مەبەرە کە ی نەبوو. دلی ملیۆنانی بۆ فەرەم کرد و بۆ هەمیشە ناوی لە دلاندا زیندوو راگرت.

با نیتستا بۆ دوا جار چاویک بە بابەتی تەبلیغدا بخشیننەوه و بەدوایدا برۆینە سەر بەشینکی تر.

وەک لە سەرەتاوه هەولماندا پروونی بکەینەوه، تەبلیغ مەبەستی بوونی تەواوی پێنە مەبران و پێنە مەبری خۆشمانە. ئەوان بۆ تەبلیغ بەدیھێنران. کاتێک نیتە ئەم ئەرکە بەجێ دەھێنن، تەنھا وەک لێرسراویە کە بەو ئەرکە هەلدەستین. کەچی پێنە مەبران وەک نامانج و مەبەستی بەدیھاتنیان دەرواننە تەبلیغ و، بەو رۆحیەتەوه رایدەپەرێنن.

-
- ۱ بخاری، صلاة ۱۰۹، مسلم، جهاد ۱۰۷، طبرانی، المعجم الكبير ۳/۲۶۸، ابن عبد البر، الإستيعاب ۱۳۸۱/۳، ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۶۴، طبري، تاريخ الأمم والملوك ۱/۵۵۴.
  - ۲ بخاری، فضائل الصحابة ۵، أحمد بن حنبل، المسند ۲/۲۰۴، ۲۱۸.
  - ۳ طبرانی، المعجم الكبير ۳/۲۶۸، ابن عبد البر، الإستيعاب ۳/۱۳۸۱، ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۶۴، طبري، تاريخ الأمم والملوك ۱/۵۵۴.

له لایه کی ترهوه، ههروهك چۆن ههولماندا لهسهروبهندی شیکارکردنی ئهم بابه تهدا، نهخشاویی دروشمی "مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ" بهسهر دیوی پرونی په یامه که ی پیغه مبهری خواوه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پیشان بدین، هر بهو جۆرهش، کۆمه له سهرده او نیکمان خسته بهردهست که دهکری به هویانوه بگهینه نهو راستییی که نهو شیواز و میتۆدانه ی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلِيمِ) له دهمی بانگهواز کردنیدا بۆ په یامه که ی به کاری هیناون، له پرویه که وه دهبنه به لگهی گومانپ لهسهر پیغه مبهرایه تییبه که ی، له پرویه کی تریشهوه، راستترین و دروستترین نه خشی رین بۆ نهو که سانه ی دهیان هونت ئهرکی ته بلیغ به جی بینن.

ئیمه تا سهر ئیسقان بروامان وایه که بی په پرهو کردنی شیوازی ته بلیغی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، باس کردن له سهر که وتنیکی راسته قینه و بهردهوام نامومکینه. ههزاران نمونهش له واقیعدا راستییی ئهم قسه یه دوویات ده که نهوه. له بهر نهوه، به قهناعه تیکی تهواو و ئیمان تیکی پر یه قینه وه جار تکی تر بیرى خۆمان و هه موو لایه کی ده خهینه وه که: نهوانه ی دهیان هونت بینه پیشهوا و ئیمامی خه لکی، نهوانهش که وان لهو مه قامه دا، پیوسته له سهریان که گوپرایه لى ئیمامی نه به دیی ئهم میحرابه، هه زه رته ی محمد المصطفى (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بن. ربه رى حه قیقی هه ر نهوه و، رپی هیدایه تی راسته قینهش نهو شارپنگه ییه که نهو کردوویه تیه وه. ناخر چونکه نهو "هه ر له خۆوه قسه ناکات و هه ر چی ده لیلی له وه حیه وه یه ..."^۱

۱ پروانه: سوره تی النجم نایه تی ۳-۴.

فهتانهت

فهتانهت، تیپه‌راندنی عهقله به عهقل. پینشتریش عه‌رزم کردبوون که ده‌کرت ناوی "مه‌نتیقی پیغه‌مبه‌رانه" شی لیج بنیین. هه‌روه‌ک چون نهم مه‌نتیقه ناوی نهو جوړه تیپرواینه‌یه که تیایدا: پوچ و دل و هه‌ست و لایه‌نه ناسکه‌کانی مرؤف که به (لطائف) ناسراون، گشت پینکه‌وه کارا ده‌بن و تینکرا به ناراستی نهو بابه‌ته‌ی تاووتوی ده‌کرت، ده‌خرینه گه‌ر.

فهتانهت هه‌رگیز کایه‌یه کی وشک و ره‌قی فه‌لسه‌فی نییه. هه‌ر بویه لکاندنی نیسلام به وه‌ها عهقل و مه‌نتیقینکه‌وه و، بانگه‌شه کردنی نه‌وی که "نیسلام دینینکی عه‌قلانیه"، یان "نیسلام دینینکی مه‌نتیقییه"، نه‌ک هه‌ر له بی ناگاییه‌وه به‌رامبه‌ر به نیسلام سه‌رچاوه‌ی گرتوه، به‌لکو زیاد له ییناگایی، به هه‌نگاوی یه‌که‌م داده‌نرت به‌روه شیواندینکی گه‌وره. نه‌خیر، نیسلام نه دینی عهقله و نه دینی مه‌نتیق، به‌لکو راسته و راست دینی وه‌حیه.

دژ یه‌ک نه‌هاتنه‌وی کایه نیسلامیه‌یه‌کان له‌گه‌ل عهقل و مه‌نتیقدا، له پرویه‌که‌وه ده‌گه‌رپته‌وه بۆ نه‌وی که نهم په‌یامه له (عیلمی موحیط)ی خوی گه‌وره‌وه هاتوه و، سه‌رجه‌م بابه‌ته‌کانی به‌ده‌روازه‌ی ته‌صدیقی عه‌قلدا تیپه‌ر ده‌کات. له پرویه‌کی ترشه‌وه ده‌گه‌رپته‌وه بۆ ده‌وره‌دان (الإحاطة) و، شمولیه‌تی مه‌نتیقی پیغه‌مبه‌ر که به‌جوړنکی وا رافه‌ی کردوه، که هاوشانی ناسمانی بوونی په‌یامه‌که‌ی بیت. واته شتینکی تر نییه جگه له نیله‌مامی پیغه‌مبه‌رانه و مه‌نتیقی پیغه‌مبه‌رانه. نه‌و مه‌نتیقه‌ی که له ناستینکی وادا به‌دیپه‌نراوه توانای وه‌رگرتنی وه‌چی هه‌بیت. هه‌روه‌ها نه‌و مه‌نتیقه‌ی که کراویه به‌پرووی هه‌ست و داوهری عه‌قلانی و دل و لایه‌نه ناسکه‌کان و نه‌و فه‌لسه‌فه‌یه‌دا که به‌واتای دانایی (الحِکْمِیَّات) دیت. نه‌و، مه‌نتیقینکی سه‌روو مه‌نتیقه، یان به‌ته‌نها ده‌سته‌واژیه‌ک: "فهتانه‌تی نه‌عظمه".

گوزه‌رکردنی هه‌ر وه‌حیه‌ک که له لایه‌ن خوی گه‌وره‌وه دی، به‌م مه‌نتیقه‌دا و، ره‌نگدانه‌وه (أنعکاس)ی تیایدا، پیوستی و ناتاجیه‌که. به‌لام نهم ناتاجیه‌یه، ناتاجیه‌که

پرووی له مرؤفه کانه. تیځه‌یشتنی مرؤفه کان داخواری وها پروسه‌یه که. چونکه نه‌گهر له‌پیشدا وه‌حی به مه‌نتیقکی وها‌دا تیځه‌په‌رپایه و، له‌و‌پدا ریځخستنی بو نه‌کرایه، یاخوډ گۆران‌کاریه‌کی چه‌شنی گۆرپینی ته‌زووی گۆراو (AC) بو ته‌زووی نه‌گۆر (DC) ای به‌سهر‌دا نه‌هاتایه و ههر راس‌ته‌وخۆ بگه‌یشتایه به مرؤفه‌کان، نه‌وا نه‌و کات مرؤفایه‌تی له‌به‌رده‌م نه‌و وه‌حی و ئیلها‌مانه‌دا که له‌ فیزی ئه‌قله‌س و موقه‌ده‌سه‌وه به "مه‌شینه‌تی عاممه‌وه" ده‌هاتن، ده‌سوتا و، ده‌بووه په‌ژوو و خو‌له‌می‌ش. وه‌ک چو‌ن نه‌گهر خو‌ای بالاده‌ست په‌رده له‌سهر سو‌بو‌حاتی وه‌جه‌ی خو‌ی لابه‌دات ته‌وا‌ری بو‌نه‌وه‌ران ده‌بنه سوتوو، هه‌مان شتی‌ش له‌ بابه‌تی نار‌دنی وه‌حیدا راس‌ته.^۱

به‌لێ، نه‌وه فه‌تانه‌تی پی‌غه‌مبه‌رانه (عَلَيْهِمُ السَّلَام) که ئه‌رکی به‌رگه هه‌وا (الغلاف الجوی) ده‌بینیت له به‌رامبه‌ر نه‌یزه‌که سو‌وتیځه‌ره‌کانی وه‌حیدا. جا خو‌ دینیش ههر نه‌مه‌یه. واته، دابه‌زاندنه ئیلا‌هییه‌کان بو ناستی ئیدراکی مرؤف. نه‌وه‌شی به‌م کاره هه‌له‌ده‌ستیت، مه‌نتیقی تایه‌ت به پی‌غه‌مبه‌رانه، واته فه‌تانه‌ته. ههر بو‌یه فه‌تانه‌ت تایه‌تمه‌ندییه‌که که پی‌وسته له هه‌موو پی‌غه‌مبه‌رێکدا هه‌بیت و، مه‌نتیقیکیشه ته‌نها لای پی‌غه‌مبه‌ران هه‌یه. له‌به‌ر نه‌وه، ئاماژه کردن بو ئه‌م مه‌نتیقه به وشه‌ی "بلیمه‌تی" راست ده‌رنا‌چیت. واته مه‌نتیقی پی‌غه‌مبه‌ران له سه‌رووی هه‌موو مه‌نتیقیکه‌وه‌یه، به‌مه‌ش ده‌وتریت فه‌تانه‌ت.

ئاخه نه‌گهر ئه‌م فه‌تانه‌ته له پی‌غه‌مبه‌راندنا (عَلَيْهِمُ السَّلَام) نه‌بو‌ایه، چو‌ن ده‌گونجا له به‌رامبه‌ر سه‌رجه‌م نه‌و په‌رس و بابه‌تانه‌ی که رو‌وبه‌پرووی ده‌بو‌نه‌وه، له په‌رخنه و گومان‌ی نه‌یاره‌کانیان‌ه‌وه بی‌گه‌هه‌تاکو په‌رسیاری دۆسته‌کانیان، راقه و وه‌لامی سا‌رپێژکه‌ر و گومان‌بهر پێشکه‌ش به دو‌ینه‌راوه‌کانیان بکه‌ن؟ بی‌ گومان وها نه‌گه‌رنیکیش ناروونی و ئالۆزی تیځه‌یشتنی نایینی لێ ده‌که‌وته‌وه. له‌وه‌ها بارن‌کیشدا، واتایه‌ک بو داوا‌کارییه‌کان (التکالیف) ای نایین نه‌ده‌مایه‌وه. وه‌ختیکیش داوا‌کارییه‌کانی نایین خالی ده‌بوون له واتا و ناوه‌رۆک، به‌دی‌هینانی مرؤفیش واتایه‌کی بو نه‌ده‌مایه‌وه و سه‌ری له بی‌ هوده‌ییه‌وه

۱ حِجَابُهُ النُّورُ (و فی روایة الثَّانِیَ لَوْ كَسَفَتْهُ لَأُخْرِجَتْ شُبْحَاتٌ وَجْهَهُ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ) (مسلم، ایمان ۲۹۳-۲۹۴؛ ابن ماجه، مقدمه ۱۳؛ احمد بن حنبل، المسند ۴۰۱/۴).

دهرده چوو. جا بۆيه سره هلته دانى سر جهم نهم ده رهنجامه نهرئنيان، به ستراره تهوه به پرچك كردنى پيغه مبهران به وهها مهنتيقيكى ده راسا و له عادهت به ده ر. به لى، پيغه مبهران سهر فراز كراون به فه تانه تيك كه زور به ناسانى بتوانيت به سهر هه موو كيشه و نار هه تيبه كدا زال بيت.

(أ) فه تانه تى پيغه مبهران

با نهو سر ده مه پيئنه پيش چاومان كه پيغه مبهرى خواى (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تيدا ژياوه. له كاتيكدا كه هاوه لان نهو بابه شه رعيان هى كه بۆيان شيكار نه ده كرا ده يانه تينا بۆ لاي پيغه مبه ر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و داواى رينگه چاره يان ده كرد، له هه مان كاتيشدا گومان و دوو دلييه كانى نهو كه سانه ي تازه كى ده يان ويست بيته ناو نيسلامه وه، چاوه روانى وه لاميان له پيغه مبهرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده كرد. ئينجا با نهو گومان و دلهر او كييانهش له لاوه بوهستن كه په روهوانى نه هلى كيتاب له نه نجامى هه سوو دييانه وه به پيغه مبهرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، ده ستيان دابويه و بانگه شه يان بۆ ده كرد. جا وه ستانه وه له رووى هه موو نه مانه دا و، وه لامدانه وه ي دروست و گومان بر بۆ نهو هه موو پرسيار و گومانانه، ته نها و ته نها له رينگه ي مهنتيقي پيغه مبه رانه وه، واته له رپى فه تانه ته وه ده كرا به ديبى.

بى له مهش، نهو كه سانه ي كه پيغه مبهرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) فه رمان و ناموزگار بيه كانى ناراسته ده كردن، وهك يهك نه بوون. به لكو له ناست و پله ي جياوازا بوون. تا قميك له مانه پياوى ئاينيين. نهم كه سانه به قولاييه كانى رۆحدا رۆچوون و، له كليسه و خه لوه تگكاندا هه ر هيج نه بيت له چه ند مه يدانتيكى ديارى كراوا ده نه زمونيان پهيدا كر دوه و قول بوونه ته وه. تا قميكى ترى دوئراوه كانى كه سانتيكن له كايه فه لسه فييه كاندا به ته واوى رۆچوون و وهك بلئى سهر تا پا كه سانتيكى مهنتيقي و عه قلانين.. هه روهها له نيوياندا بازرگان و نابوورناسى گه وره و، سهر كر ده ي سهر بازى به توانا و، سياسه تمه دارى بليمه تيش هه بوون.. ئيتر هه روا به روا تا ده گاته نهو ده شته كييه ي كه ناستى فه رهنكي نزيك له هيجه. هه ر يهك له مانهش به گوئره ي

خۆی پرسیارانىكى ھەيە كە چاۋەرپىي ۋەلاميان بۇ دەكات. لەۋەھا بارىكدا دەبوو پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قەسەكانى بە جۇرىك بىكات و، رۋونكردەنەۋەكانى بە تەرزىك بىخاتە رۋو، كە ھەر لە دەشتە كىتىرىن كەسەۋە تا ئەۋەيان كەوا لە لوتكەدايە، بتوان بەشى خۇيان لە قەسەكانى ھەلبىگۈزىن. ھەرۋەھا پىۋىست بوو ئەم كارە ۋەك يەكىك لە تايىبەتمەندىيەكانى نايىنىكى گىشتىگىرى جىھانى، ھەتا رۋژى قىامەت ھەرۋا بەردەوام بووايە...

مرؤف بوونەۋەرلىكى گۇيايە و تواناي بىركردنەۋەي خەلات كراۋە. لەم رۋوۋەشەۋە بوۋتە ئاۋىتەنى درەۋشانەۋەي يەكىك لە سىفاتەكانى كىرگارى مەزىن. گەر بىركردنەۋەكان بىسپىزىن بە گوفتارەكان و، گوفتارەكانىش رادەستى نووسراۋەكان بىكرىن، ئەۋكات بەردەۋامى و مانەۋە بە دەست دىتىن. ھەر بۇيە ئەۋ ھىز و بىرانەي كە خۇيان لە چوارچىۋەي گوفتار و نووسىندا نايىننەۋە، ناتوانن لە ژياندا جىي خۇيان بىكەنەۋە و لە گەل خاۋەنەكانىندا دەئىزىرئە نىۋو خاكى نەمان و فەۋتان. ھەرۋەك چۈن توانست و بەھرى بىركردنەۋە لوتقىنىكى گەۋرەي خوايىبە، بە ھەمان شىۋەش، قەسەكرىن و تواناي دەرپىنى ئەۋ شتەي بىرى لى دەكەينەۋە، بەخشىشكى مەزنى پەرۋەردگارە. ئا لەبەر ئەمەيە كە قورئانى پىرۋز لە گۇشەنىگاي باسكردنى رەھمانىيەتى خۋاي گەۋرەۋە، پاش باسكردنى خەلقى ئادەمىزاد، راستەۋخۇ سەرنجەكان رادەكىشىت بۇ لاي ئەۋ راستىيەي كە خۋاي گەۋرە "دەرپىن"ى فىرى ئادەمىزاد كىرۋە. ئەۋەتا دەفەرمۋى: ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ (الرحمن : ٤) "ھەر ئەۋ مەرۋىھى فىرى دەرپىن كىرۋە." ھەر لە سەردەمى ھەزرىتى ئادەمەۋە مرؤفەكان بىردەكەنەۋە و دەئىزىن.. ھەتا دىئاش دىنيا بىت، ھەرۋا بەردەوام دەبىت. لە گەل ئەۋەشدا، نە بىركردنەۋە، نە دەرپىن، نە قەسەكرىش ھىچيان دوايىيان نايەت. ئەمەش لە سۆز و مېھرەبانىي بى سنورى پەرۋەردگارمانەۋەيە.

بەئى، لە نىۋو گرۋى ئادەمىدا كەسانىك كە لە فراۋاتىرىن و گىشتىگىرتىرىن ئاستدا بەھرەمەندى درەۋشانەۋەي ئەم رەھمەتە بوۋىتىن، پىغەمبەرانن، لە سەروو ھەموۋىشانەۋە خاتەمى ئەنبىيا، ھەزرىتى محمد المصطفى (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). ئە گەر بمانەۋى لەم بەھرەمەندىيەي پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَام)، لە پىشى ھەموۋىشانەۋە پىغەمبەرى سەرۋەرمان

(عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلَامِ) تېبگەين، ئەوا پېۋىستە لە پروانگەي فەتانەتەوہ بۆ ئەم بابەتە پروانين. وەگەرنا، مەحالە بە بىچ بوونى فەتانەت ئەم پايەيە بەدەست يىت. کەواتە فەتانەت تايبەتمەندىيە کى زۆر گىرنگى پىغەمبەرانە.

ھەموو پىغەمبەرىك خاوەنى ھىزىكى ئىدراكى بەرز و، مەلەكەي گوزارشت كىردنە لەو ئىدراكانە. بە جۆرىك، تەنانەت نالۆزتىن و گىرقتاويتىنى بابەتەكان بەويەپرى ئاسانى چارەسەر دەكەن. كاتىكىش دىن و مەبەستەكانيان پروون دەكەنەوہ، ھەمان شەقلى سانايى و ئاسانى بە پوخسارى دەرپىنەكانيانەوہ ديارە. ھەموو دەرپىنىكىشىيان وەك بلىنى "سەھلى مومستەنىع". واتە ئەوانەي گويان لە قسەكانيان دەبىچ، وا گومان دەبن كە خۇشىيان بە ھەمان شىوہ بتوانن قسەي لەو جۆرە بكەن. بەلام كاتىك دەست دەدەنە ئەم كارە، بۆيان دەرەكەوتت كە قسە و گوفتارى ھاوشىوہى ئەوان ھەرگىز لە توانادا نىە. چونكە ھەر لەسەرەتاوہ باسكردنى ئەو مەسەلە زۆر گرانانەيان لە لايمەن خواي گەورەوہ بۆ ئاسان كراوہ. بەلىچ، ئەو پەونەق و جوانىيەي گولى پشكوتوى گوفتارى پىغەمبەران ھەيەتى، ھەرگىز لاى كەسانى دى بەدى ناكىرت!.

ئەوہتا ھەر كىشەيەك بەھاتايەتە بەردەم پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، بىچ شك چارەي بۆ دەدۆزرايەوہ. جا كىشەكە ھەرچەندىكىش سەخت و گىر خواردوو بوايە، پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وەك يەكىك كە تەمەنىك شارەزابى ھەيىت، قسەي دەكرد و كىشەكەي چارەسەر دەكرد. ھەر لەبەر ئەمەشە كە پىرنارد شۆ ناچارى وتنى ئەم وشانە بووہ سەبارەت بە پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام): "لەم سەردەمەدا كە كىشەكان بەسەرىە كدا كەلەكە بوون و چاوپىچى چارەسەرىك دەكەن، لە ھەموو كاتىك زياتر پىۋىستمان بە ھەزەرتى موھەمەدە، كە بەدەم خواردنى كويك قاوہە تەواي كىشەكانى چارەسەر دەكرد." ئەوہتا ئەم سەدەيەي تىايدا دەرپىن، جەنجالە بە گرفت و قەيرانى نابوورى و كۆمەلايەتى و سياسى و ھەمووشيان چاوپىچى چارەسەرىكەن. جا بۆيە ئەمىرۆ ھەموو لايەك بە دۆست و دوژمنىشەوہ، بۆيان دەرکەوتوہە كە بەبىچ گەپانەوہ بۆ كانياوہ سازگار و پروونەكەي پەيامى نەبەوى، نەستەمە شەوگارى گرفت و كىشەكان رۆژگارى چارەسەر بەخۆيانەوہ بىينن.

قسەگەلى زۆر ھەن سەبارەت بە فەتانەتى ئەو سەرورە. گەر ھەموو ئەو قسە و وتانە بەدەینە دەم بەك، كىتیبكى قەبارە گەورەى لى دەردەچىت. بۆيە بە نامازەدان بە بەك دووانىكىان ھەول دەدەين خالى كۆتايى ئەم باسەش دابىين.

ھەزرىتى عەبدوللاى كورى عەباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) كە بە "زانائىنى ئوممەت" و "فەقىھى ئوممەت" ناسراو، دەفەرموئەت: "فەزىلەتدارترىن و عاقلترىن كەس لە نىئو مرؤفەكاندا، پىغەمبەرەكەتان ھەزرىتى موھەممەدە (عَلَيْهِ أَكْمَلُ النَّبَايَا)." ۱

"وھىبى كورى مونەببىھ" یش كە لە تابەينە و دىر بە دىر شارەزاي تەورات و ئىنجىل بوو، سەبارەت بە فەتانەتى پىغەمبەرى خوا ئەم چەند دىرە دەفەرموئەت: "ئىدراك و فامى تەواوى مرؤفەكان لەچا ئىدراك و فەتانەتى پىغەمبەرى خوادا، ھەروەك دەنكە لەمىكە لەچا تەواوى لەمى دنيادا..." ۲

(ب) چەند نموونە بەك

نۆژە نەكردنەوھى كەعبە

مرؤفى سەردەمى جاھىلى وەك بلىنى رۆلەى فیتنە و ناشووب گىران بوو. دەتوت تاكە ئەرك و مەبەستى بوونيان برىتیبە لە نانەوھى ناشووب و گىچەل. گەر سىانيان لە جىبەك كۆ ببونايەتەو، بى شك ناشوونىكىان ھەلدە گىرساند. جا يەكخستنى ئەمانە و پىنگەياندنجان بە جۆرەك كە بىنە مامۆستاي تەواوى شارستانىتەكانى سەر زەوى، موغجىزە بە كە تەنھا تايبەتە بە پىغەمبەرى خواو (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ). ھەموو ئەمانەشى بەو فەتانەتە ئەنجام دەدا كە رەھەندىكى ئاسمانى ھەبوو. نۆژە نەكردنەوھى كەعبەى پىرۆز بەر يەكەك لە ساللەكانى پيش پىغەمبەرايەتى دەكەوئەت. ئەوھو كەعبە بنىاد نرايوو، بەلام دانانەوھى بەردەرەشەكە (الحجر الأسود) لە جىبى خۆى، بووبوو جىبى ناكۆكى و دووبەرەكى لە نىئو ھۆزەكاندا. ھەموان دەيانوئىست ئەم شەرەفە بە

۱ ابن حجر، المطالب العالیة ۳/۲۱۴.

۲ قاضى عیاض، الشفاء ۱/۶۷.

بالای خویاندا بپریت. وهک وتمان، حهزرتی موحه ممد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) نهو دهم هیشتا به پلهی پیغه مبهرایه تی سهر فراز نه کرابوو. به لئج، له گهل نهو هشد که نه م نهرکه - نهرکی پیغه مبهرایه تی - ههتا نهو کاته چه کهری نه کردبوو و نه که وتبووه میوه به خشین، به لام له شیوهی توؤنکدا له رۆحیدا ههر هه بوو. تهنها به هارنک مابوو بیت و نهش و نما بهو توؤه بدات.

نهو بوو تم و مژنکی بارگایی خوئنهنگ نهو ناوهی ته نیبوو. شمشیره کان له کیلان دهره یئرابوون و، تیر له جج تیران راکیشرابوو و له سهر که وان دانرابوو، رۆژ بوئی عهره فهی جدنگی لئج دههات. نه گهر رینگه چاره یهک نه دۆز زایه تهوه، مه گهر خوا بزانیته شه رنکی ناوخویی چهنده درژ خایه ن و گیان خهراش ههلده گیرسا و، چ قوربانیه کی گیانی و مالی لئج ده کوتهوه! ههر چۆنیک بیت یه کیک له ناویاندا بیرۆکه یه کی بۆ هات و، وتی: ”با یه کهم کهس که لهو دهر گایه ی که عبهوه دیته ژوروهوه، بیکه ین به نیوئیریوان و ههرچی وت پئی رازی بین.“ پئشنیاره که قبول کرا. نیتر هه مووان چاو له دهرگا، به په رۆشیه وه چاوه رپئی نهوه بوون که کج یه کهم کهس دیته ژوروهوه. نه وهنده ی نه برد که حهزرتی محمد المصطفی خوی کرد به ژورودا. به بینینی حهزرت، هه موو به جارنک وتیان: ”وا نه مین هات!“ نه و جا له گرفته که ناگاداریان کردهوه. پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتْمُ التَّسْلِيمِ) ههر بیریشی لینه کردهوه. گورج وتی: ”پارچه یهک په رۆی گه وره م بۆ بینن.“ هینایان ز نهویش به رده رپه شه که ی له ناوه راستیدا دانا. سه رگه وره ی ههر هۆز نکیش چمکنکی په رۆکه ی به دهسته وه گرت و تا جینگه که ی خوی به رزیان کردهوه. نه و جا پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به دهستی موباره کی خوی به رده که ی ههلگرت و له جیی خوی داینایه وه.^۱

به م شیوه یه ش رینگری کرد له به ربابوونی جهنگیکی ناوخویی ترسناک. ناخر چاره سهر کردنی کیشه یه کی وا نالۆز و گه وره کراو، به یی بیر کرد نهوه له وهی چی بکات و، له کورترین ماوه دا و ههروهک نهوهی موو له ماست دهرینیت، گهر نه درتته پال مهنتیقی پیغه مبهرا نه، به چی تر لیک ده درتته وه؟ خۆ هیشتا نه بوو بوو به پیغه مبهرا تا

۱ ابن هشام، السیره النبویه ۱۸۲-۱۹؛ طبری، تاریخ الامم والملوک ۱/۲۶۷.

بلىنن وهحييه. ئەو تەنھا مەنتىقەئىكى خەلاتكرارى خوايى و، فەتانەئىكى تايبەت بە پىغەمبەرئانە كە تواناي ھەلگرتنى بارئىكى گەورەي وەك پىغەمبەرئايەتى ھەيە و بەئاسانى ئەو كىشەيەي چارەسەر كردووه. بەلئى، ئەو خاوەنى مەنتىقەئىكى بوو لە سەروروى خودى مەنتىقەئىشەو. داراي داوەرئىيەك بوو، بالائىر لە خودى داوهرى و، ئىدراكئىكى تىايدا شەپۇلى دەدا كە خودى ئىدراكئىشى داپۇششبوو. جا خۆ لە راستيدا بۇ مرؤفئىكى كە برپار بىت قورئان بگرتتە خۆي، ئەمە مەرچئىكى بنەرەتى بوو...

چاك ناسىنى دوئىراوھەكانى

حوصەين جارئىكئىيان دىتتە خزمەتى پىغەمبەرى خوا. نىيەتى وابوو رىئىمايى پىغەمبەرى خوا بكات. داينابوو قەناعەتى پىبكات و لە بانگەوازەكەي پاشگەزى بكاتەو. سەرورەي ھەردوو جىھان توانايەكى ئارازە و دەراساي ھەبوو لە ناسىنى دوئىراوھەكانى و ديارىكرەدى ئاستياندا. بىع ئەوئى ھىچ بىرى لىبكاتەو، بە وتەگەلئىكى وھا بەرامبەرەكەي دەواند، كە ئەگەر بىيىت و جئى يەك دوانئىكى لەو وشانە بگۆرپىت، ياخود ئەو وشە و دەبرىنەنە لە بەرامبەر مرؤفئىكى تردا بەكار بىنىت كە كەسايەتئىيەكى جىاوازي ھەبىع، ئەوا ھەموو شتئىكى تىك دەدەيت بەسەرئەكدا و ھەرگىزئىش ئاگەيتە ئامانج. پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ھەم لە ھەلئىژاردنى وشەكان، ھەم لە دەستنىشانكرەدى حال و مەقامى دوئىراوھەكەيدا، بىع ھاوتايە. مەحالە كەسئىكى ھاوشىوئى ئەوت بەرچاو بگەوئىت. لە گەل كى و لە كوى و چۆئىتى قسە كەردنەكەي بە جۆرئىكى وھا خىرا رىكدەخست، كە تەنەت بۇ ساتئىكىش بىرى لىع نەدەكرەوھە. ھەرچى دەوت، دەرەنجام دەرەكەوت كە ھەموو ئەو شتەنى و تەونى، ئەو شتەنە بوون كە دەبوايە بوترانايە. وەك چۆن لە ھىچ گوفتارئىكىدا ئامانج نەپىنكان بەدى ئاكرىت، ھەر بەو جۆرەش، وتەيەكت بەرچاو ئاگەوئىت كە ئاپئوسىت بىت، ياخود ھەروا لە زىادە وترايىت. برؤن لە وشە بە وشەي بگۆلئەوھە و بچنە بنج و بناوانئىيەو، ھەرگىز رىتآن لە دەربرىنئىكى زىاد لە پئوسىت ئاگەوئىت. ئەگەر ئەمە فەتانەت نەبىع، ئەدى چىيە؟ جا بروانن ئەم فەتانەتە چۆن حوصەينى تواندەوھ!

كاتىك حوصەين لە قسە كانى دەبىتەو، پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بە دەربرىنىكى پىر لە وىقار و ئەدەب لىي دەپرسىت:-

- ئەى حوصەين! تۆ چەند خوا دەپەرسىت؟

- هەشت خواوەند، حەوت دانە لەسەر زەوى و يە كىنكىش لە ناسمان.

مەبەست لەوئى ناسمان، (الله) يە كە نەيانتوانىو بە هىچ جۆرىك لە دەروونەكاندا بىسپنەو. بوونى خۆى گەورە بىروباوهرپىكى لە وىژدان پەرگ داکوتاوئى ئەوتۆيە، تەنانەت سەردەمى جاھىلىش بە هەموو تارىكى و درىژخايەنى خۆيەو نەيتوانىو بە بىسپىتەو. وىژدان درۆ ناكات. هەندە بەسە كە زويان بەراست و پەوانى تەرجمەى ئەوئى وىژدان بكات.

پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەردەوام دەبىت لە پرسىار كردن:-

- ناي كاتىك تووشى زيانىك دەبىت، روو لە كاميان دەكەيت و لىي دەپارىتەو؟

- لەوئى ناسمانيان.

- كە مالت تيا دەچىت لە كاميان دەپارىتەو؟

- لەوئى ناسمان.

پىغەمبەرى خوا بەم شىوئى بەردەوام دەبىت لە پرسىار كردن و وەلامىش هەر هەمان وەلام دەبىت. دەربارەى هەرچى پەرسىت، حوصەين لە وەلامدا دەلئىت: "لەوئى ناسمان." حوصەين بى ناگايە لەو پستەيەى كە لە دواى هەموو ئەمانەو دەت. سەرورمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) كۆتا قسەى خۆى دەكات و، دەفەرمىو:

- ئەو زاتە هەر خۆى بەتەنھا وەلامى هەموو نزاكانت دەداتەو، كەچى تۆ

دەچى هاوبەشى بۆ برىار دەدەيت بى ئەوئى هىچ پىوستىيەكى پىي بى. ئەى بۆ من چى دەلئىم؟ موسولمان ببە، رزگارت دەبىت!

له بنه‌ره‌تا پرسته‌کانی ئەم گفتوگۆیه له‌وه‌په‌ری سادەیی‌دان. وه‌ك ده‌یینین، ئاستی فیکریی دو‌یتراو به‌جو‌رتك هه‌لسه‌نگینزراوه، ئەوه‌تا له‌ کۆتایی گفتوگۆ‌که‌دا حوصه‌ین شتیکی بێ نامینیت بۆ وتن. به‌لێ، پاش کۆتا وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، ته‌نها یه‌ك دی‌ر ده‌مینیت که‌ دو‌یتراو بی‌لێت، ئەو‌یش "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ" یه. به‌ واتایه‌کی تر، که‌سی دو‌یتراو یان ئەم دی‌ره‌ دلێت و به‌ سه‌رفرازی ئەبه‌دی شاد ده‌بێ، یان له‌ یاخی بوون و سه‌رکه‌شیی خۆی به‌رده‌وام ده‌بێت و بێ ئەوه‌ی وشه‌یه‌کیش له‌ زاری بیته‌ ده‌ر، پشت هه‌لده‌کات و ده‌روات. له‌م نێوه‌نده‌دا هه‌لبژارده‌ی سی‌هه‌م بوونی نییه‌.

قسه‌کردن به‌ گو‌یره‌ی دو‌یتراو

مرۆڤی ده‌شته‌کی مرۆڤیکه‌ له‌ بیاباندا ژیان به‌سه‌ر ده‌بات. زۆر جار وشته‌که‌ی لێ ون ده‌بێت، یان کۆل و باره‌که‌ی له‌بیر ده‌چێت، یان له‌ نا‌کاو تووشی ده‌بێت به‌ تووشی گێژهلۆکه‌یه‌کی لمینه‌وه و ده‌ست ده‌کات به‌ هاوار و فوغان. جا بێر له‌ حاله‌تی رۆحی که‌سێکی له‌م جو‌ره‌ بکه‌نه‌وه. وه‌ختی ئەم مرۆڤه‌ تووشی نه‌هامه‌تی و ته‌نگانه‌ دێ، چی ده‌کات؟ هه‌بێ و نه‌بێ شتیکی جیاوازتر له‌و قسانه‌ی هه‌زره‌تی هه‌مزه‌ نایه‌ت به‌سه‌ر زاریدا که‌ جارێکیان عه‌رزێ پێغه‌مبه‌ری خوا (عَلَيْهِ أَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ) کرد...! هه‌زره‌تی هه‌مزه‌ له‌و کاته‌دا که‌ موسو‌لمان ده‌بوو، به‌ پێغه‌مبه‌ری خۆی وت: "ئە‌ی مو‌حه‌مه‌د! له‌ تاریکی نۆ‌ته‌که‌چاوی شه‌وانی بیاباندا تی‌گه‌یشتم که‌ خوا زۆر له‌وه‌ گه‌وره‌تره‌ که‌ قه‌تییسی نێو چوار دیواران بکرتت."

به‌لێ، نزیکه‌ی هه‌موو ئەوانه‌ی بێ که‌لکی و ده‌سته‌وسانی لات و عوززا و هویه‌لیان بۆ ده‌رکه‌وتبوو، هه‌مان شتیان دو‌وبات ده‌کرده‌وه. چونکه‌ ئەوه‌ وێژدان بوو که‌ له‌ ده‌روونی ئەواندا نه‌عه‌ره‌ته‌ی ئەم حه‌قیقه‌ته‌ی ده‌کێشا. وێژدانیش راستی ده‌وت. ئەوه‌تا، چه‌ندین که‌س به‌م چه‌شنه‌ حاله‌ته‌ رۆحیه‌وه هاتوونه‌ته‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا و په‌رسیاره‌ ده‌شته‌کیه‌ کانی خۆیانیان کردووه و له‌ پێی وه‌لامه‌ نایابه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خواوه (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) که‌ په‌راوه‌ری دنیای رۆحیان بووه، به‌ هیده‌یه‌ت سه‌رفراز بوون و شوێنی خۆیان له‌نێو ئەسته‌یره‌کانی ناسماندا کردووه‌ته‌وه.

نه حمه دی کورپی حه نېدل، له نه بو ته میمه وه، نه ویش له هاوه لیکي تره وه (په حمه تی خوا له همویان بیت) ده گپړته وه که وتویه تی: رږژیکیان له خزمهت پیغه مبهری خوادا دانیشتبوون، پیاوړیکي ده شته کی هات و راسته وخوږ پروی کرده پیغه مبهری خوا و، پرسې: ”تو موحه ممه دیت؟“ پیغه مبهری خواش به دهر پړینیکي نهرم و له سه رخو ولامی دایه وه: ”به لني من موحه ممه دم.“

- بانگه واز بو چ شتیک ده که یت؟

- بانگه واز بو لای خواي عه زیز و جهلیل ده کمم. به تنهها بو لای نه و خوایهی که تاک و تنیایه و هیچ شهریک و هاوه لیکي نییه. نه و ”الله یه ی که نه گهر تووشی زیان بوویت و داوات لینکرد، له سهرتی لاده بات. نه و خوایهی که نه گهر تووشی قاتی و وشکه سالی بوویت و هانات بو برد، وه لامت ده داته وه و پاراو و تیزاوت ده کات. نه و خوایهی که نه گهر له زهویه کی سارای ته خندا بوویت و پړنگه و تویشووت لیج ونبوو، تو ش لینی پارایته وه، به دهمته وه دیت و بو ت ده گپړته وه.

ثای له ناوازیی نه و وتانه ی به و ده شته کییه وتران! بزنان چو ن ته واری پرسته کان په یوه نندیان به و لایه نانه وه هیه که له گه ل خویتی نه و ده شته کییه دا تیکه ل بوون! برسیتی، وشکه سالی، نه هامه تی و مهینه تی ناو بیابان، هممو نه مانه چی ده گه یه نن؟ نه وه تا نه و ده شته کییه ی که چاک شاره زای نه م شتانه یه، وا نیستا باسی نه و خاوهن توانسته په هایه ی بو ده کریت که له ته واری نه و حال و بارانه دا ده بیته تاکه دهره تان و په ناگه ی. جا خو نه و هه ستانه ش که له ویزدانی نه ووه هه لده قولان، ههر هه مان نه م و اتایانه بوون. به لام بابای ده شته کی هیشتا نه گه یشتبوه نه و ناسته ی له زویانی نه و و اتایانه تی بگات. وه بلینی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به م دهر پړینانه ی، نه لفویبی زویانی ناخ و ویزدانی فیزیکات، وها بوو. قسه کان به جوړیک کاریان له کابرای ده شته کی کرد، به چه شتیک په گگی گومانه کانی دهر وویان وشک کرد، جگه له خو تسلیم کردن به پیغه مبهری خوا و هاتنه ناو نیسلا موه و پړنگه یه کی تری بو نه مایه وه.

ئەو بىر بەيئەتتە، شەرەفى بىر بۇرۇن سەھابى پىغەمبەرى خۇدا بەدەست ھېتتا. ۱. شەكەن زۆر سادەن. شىۋازى قەسەردەن، ھېچ گەمەيەكى پەوانىبىزى و زامانەوانى تىدا نەكراۋە. بەلام پراستىيەكى حاشاھەنەگر ھەيە، ئەۋىش ئەۋەيە كە دوتنەر بە جۆرئەك دواۋە كە كۆمۈت ھاۋتاي داخۋازىيەكانى ھالەتتى دوتنەرۋا بىت. نىتر دواى ئەمە كابرەي دەشتەكى بە چۆكدا ھات...

جا نايە جگە لە ھەزرىتى موحەممەد (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلِيمِ) بۇ كىيى تر لۋاۋە لە سەرزۋىدا كە لە كۆمەلە مەۋقەئىكى دلبەردىن ئوممەتتىكى فرىشتەئاسا بەرھەم بەيئەتتە؟ ئەو وزە و توانايەي كەردگارى مەزەن پىي بەخىشبوۋ، ۋەھا ۋەستايانە و لە جىيى خۇيدا بەكارى ھىتاون، كە ئەۋەتا ئەۋ ۋەرچەرخانە بىچ ۋەتەيەي لە ھەموو بۋارەكانى ژياندا بەرپاي كەردوۋ، تا ئىستاش مېۋووناس و كۆمەلەئاسانى بەخۇيەۋە سەرقال كەردوۋ و، ۋەك تەلىسىمىكى سەير ماۋەتەۋە لە لايان. ئەۋ گەۋھەرەنەي ھەزرىتى موحەممەد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ھەلىدانە دەرياي ژيانى كۆمەلەئايەتتە، كۆمەلە شەپۇلئىكى وايان ھىتايە مەيدان، كە بە كەناراي ھەموو سەردەمەكانى دواى خۇيدا دىرېۋوونەۋە و ئەم چەرخى ئىمەشيان خىستە ژېر كارىگەرى خۇيانەۋە، ھېچ گومانىكىش لەۋەدا نىيە كە ئەم كارە تا قىيامەت ھەروا بەردەۋام دەيئەت.

ئەمە، كە لە ھەموو لايەكى دىناۋە خەلئى بەلىشاۋ دېنە ناۋ ئايىنى نىسلا مەۋە. ئەمەش، جگە لە بەرەكەۋەتنى پۇخى ئەم سەردەمەمان، لە گەل ئەۋ شەپۇلانەي كە لە ئەنجامى شەقانى دەرياي ژيانى كۆمەلەئايەتتە بە گەۋھەرە بەنرخەكانى پىغەمبەرى خاۋە ھاۋوونەتە مەيدان، چى دى نىيە. جا نايە كەسىكى تر ھەيە ئەم جازىبە قودسىيەي بەرئەتتە پال كە بە دىرېۋى چەندىن سەدە ھىزى كارىگەرىيەكەي لە كاردايە. مەگەر جگە لە ھەزرىتى موحەممەد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كەسىكى تر ھەيە كە خاۋەنى ۋەھا جازىبەك بىت تا بلىين ھى ئەۋە؟ بەرپاي بەرپاي، ھەر ئەۋە كە دانەي دانسقە و، فەرىدى كەۋن و زەمانە.. ھەموو شتىكىش لەبەر خاترى پۋوى ئەۋە.

۱. أحمد بن حنبل، المسند ۶۵/۴. (ھەمان فەرەۋدە بە جىاۋازىيەكى كەمەۋە لە أبو داۋد، اللباس ۲۵ يىشا ھاۋوۋە)

وتاره كەي حونەين

وہك چۆن سولتانی ئەنبیا سەختترین كێشەكانى بەوپەرى ئاسانى چارە دەكرد و بە خێزايەكى بى وێنە گرێكۆپەرى ئەو گرفتانهى دەكردهوه كه بە مهحالى دەبينران، ھەر بەو جۆرەش، لە بەرامبەر ئەو رووداوه چاوەڕواننەكراو و كتوپرانەدا كه تەنانت زرنگترین مەزۆفەكانى راپیچی گێژاوى دوودلى، بگرە تۆقان دەكرد، ئەم بى ئەوى ھىچ شتێك لە بىقار و ھىمنییەكەى لە دەست بدات، یەكسەر دەكەوتە جوولە و، بە گورجى ئەو گرفت و ئالۆزییەى چارەسەر دەكرد و دەستى دەگرت بەسەر بارودۆخەكەدا. ئەگەر چاوى وردبینیمان ئاراستەى ورد و درشتى بزواتەكانى ژيانى موبارەكى بكەين، واتە، ئەگەر لە ھەر جوولەيەك كە پى ھەستاو، لە ھەر ھەنگاویك كە ھەلى ناو، یان لە ھەر رستە و بگرە ھەر وشەيەكیش كە لە زارى شیرینیەو ھاتووتە دەر بکۆلینەو، ئەوا بۆمان دەردەكەوتت كە ھەموو جوولە و ھەنگاو و وتەكانى بەگۆرەى تەرازوو و پێوانەيەكى زۆر ھەستیار بەرنامەپرێژكراو. تەنانت پەھەندە زەمەنیەكانیشى ھەر لە چركەوہ بیگرە تا عاشیرە، بەوپەرى ھەستیارى و لێھاتووییەو پەچا كراو. خۆ ئەگەر چركەيەك دواكەوتن رووى بدایە، یاخود رستەيەك لە قسەكانى فەرامۆش بكردایە، ئەوا ئەو كات مەبەستى چاوەڕوانكراو نەدەھاتە دى و، بەو ئەندازە سەرکەوتن بە دەست نەدەھات. لە كاتێكدا ئێمە دەزانين كە پێغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) پێوانە و كێشانەى ھەلسوكەوتەكانى نەكردووە، چ جاي ئەوى دابنیشى و بە دوور و درێژى لە مەھر كارەكانى بىر بكاتوہ! جا كە حال وابوو، ئەوا جگە لەوى كە رافەى ئەم رووداوانە بسپێرینە فەتانەتى ئەعزەمى پێغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، ھىچ پێگەيەكى تر ھىە بۆ لێكدانەوھيان؟!

بەلى، ئەو پێغەمبەر بوو، مەنتیقەكەشى مەنتیقی پێغەمبەرانیە بوو. پێغەمبەرانیە بىرى دەكردهوه و پێغەمبەرانیەش دەجوولایەوہ. بۆیە لە ھىچ كام لە كارەكانیدا نشوستى نەدەبينرا. ئەك نشوستى نەدەبينرا، بەلكو بەیداخى سەرکەوتنەكانى ھەردەم لە لوتكەدا دەشەكايەوہ. واتە مهحالى بوو كەسێكى تر بگاتە ئەو شوێنەى كە ئەو سەرورە پى

۱ عاشیرە: واتە یەك لەسەر دەى چركەيەك.

(ئەمانەت - تەبلیغ - فەتانەت)

گه‌یشتبوو. به سەدان ڕووداو و بەسەرھاتیش ھەن کە پەیرەندییان بەم بابەتەو ھەبە. بەلام ئیمە تەنھا ئەو دانەبەریان ھەلدەبژێرین کە بەلامانەو لە ھەموویان گرنگترە:

کاتی ڕووداوەکە پاش غەزای حونەینە. ئیمامی بوخاری و موسلیم و ئیبن نەسحاق ڕووداوەکەمان بۆ دەگێرنەو:

غەزای حونەین لەپاش فەتھی مەککە ڕوویدا. ئەو غەنیمەت و دەستکەوتانە ی لە جەنگەکەدا بەدەست ھاتبوون، پێغەمبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەزۆری بەخشینی بەو کەسانە ی کە دەبووست دلێان بەرەو ئیسلام نەرم بکات. زۆرێک لەمانەش سەرگەورە و پیاوماقوڵی ناو تیرە و ھۆزەکانی خۆیان بوون. لەپاش فەتھی مەککە، سەقامگیر بوونی ئیمان لە دلێ ئەو جۆرە کەسانەدا، لە ڕوانگە ی بەردەوامی فەتھەکانەو جینی بایەخ و گرنگی بوو. چونکە زۆرێکیان بەبێ وستی خۆیان موسولمان بووبوون. خۆ ئەگەر بە تێپەربوونی کات شەختەسەھۆلەکانی ناو دەروونیان نەتێترایەتەو، ئەوا زۆر لەو کاتە مەترسیدارتر دەبوون کە لە بەرە ی کوفردا بوون. بەلێ، تەنانت نا لێرەشدا فەتانە ی پێغەمبەری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) زۆر بە ڕوونی دەرەکەوێت.

دەستکەوتەکان بریتی بوون لە: شەست ھەزار دیل، بیست و چوار ھەزار و شتر و چل ھەزار سەر مەر و بزێن لەگەڵ چوار ھەزار ھۆقە ئالتوون و زیو. لە کاتی دا بەشکردنی دەستکەوتەکاندا ھەک بلیی پێغەمبەری خوا (صَلَّاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) زیاتر ڕەچاوی مەککەییەکانی کرد و زۆری دەستکەوتەکانی بەسەر ئەواندا دا بەش کرد. ئەمە بەدەر لەوێ کە چەند کەسایەتیەکیان پشکی تایبەتیان پێدرا. ئەم کەسانە، ھەک و تمان، لەوانە بوون کە پێوستییەک و سوودیکی گەورە ھەبوو لە وابەستە بوونیان بە ئیسلامەو. بۆ نموونە: سێ سەد و شتر و سەد و بیست ھۆقە زیوی بەخشی بە ئەبوسوفیان و خێزانەکی، دوو سەد و شتر بۆ حەکیمی کورپی حیزام، سەد و شتر بۆ نەصیری کورپی حاریس، سەد و شتر بۆ قەیسێ کورپی عەدی، سەد و شتر بۆ صەفوانی کورپی ئومەییە، سەد و شتر بۆ حویتیبی کورپی عەبدولعوززا، سەد و شتر بۆ ئەقرەعی کورپی حابس، سەد و شتر بۆ عویەینە ی کورپی حیصن و سەد و شتریش

بۆ مالیکى كورپى عەوف، جگە لەمانەش يەكى چل تا پەنجا حوشترى بەخشى بە
هەندىك لە گەورە پىاوانى دىكە.^۱

ئەوى دابەشكرا، وشتر و ئالتون و زىو بوو، بەلام لە بەرامبەردا دىن دەپارزىرا و
ئىسلام لە دلەكاندا دەچەسپىنرا. ئاخىر ماوئەيەكى زۆر نەبوو مەككە فەتخ كرابوو، بۆيە
تا ئەو كاتە جۆرىك لە دلشكاوى لاي هەندىك لە مەككەيەكان هېشتا ھەر ماپوو.
ھەر ھىچ نەيى، غرور و شكۆى ھەموويان، با كەمىكىش بى، شكابوو. لە چاوى
خەلكى مەككەشدا شان و شكۆ ھەموو شتىك بوو. ھەر بۆيە پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بەچاكترىن شىوئە ئەم دەرفەتە ئىلاھىيەى قۆستەو، بەم جۆرەش ئەو زامانە
تىمار كران كە دەكرا لە داھاتوودا نازارى گەورە بە جەستەى ئوممەت بگەيەنن. بەلام
ئەم دابەشكردنە بوو بە مايەى نىگەرانى ھەندى لە ئەنصار، بەتايبەتى گەنجەكانيان.
بگرە ھەندىكيان دەيانوت: ”ھېشتا خوئىيان لە شمشىزەكانمان دەتكى، كەچى ئەوانىش
لە ئىمە زياتر وەر دەگرن.“ ئەمەش خۆى لە خۆيدا دەستىكى فیتنەيدە بوو. كەمى
ژمارەى ئەوانەى ئەم قەسەيەيان دەكرد گرىنگ نەبوو. ئەگەر لە كاتى خۆيدا ئەو فیتنەيە
چارەسەر نەكرايە، ئەوا دەكرا بىتتە ئاگرىك كە بەرگرتنى مەحال بىت. با ئەوئەش
لەلاوہ بوستىت كە بچووكترىن پەخنە لە بەرامبەر رسول اللہ دا مروؤف لە دىن و ئيمان
دەكات و خەسارەتمەندىي ھەمىشەيى دەكاتە بەشى. ئەمەش بۆ خۆى بەلايەكە كە زۆر
لە فیتنەى يەكەم گەورەترە.

دەستبەجى سەعدى كورپى عوبادە (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ھەوالى بارودۆخەكەى گەياندە
پىغەمبەرى خوا. ئەگەرچى ئەم قسانە ھەر لەئىو گەنجەكاندا دەماوئەمى دەكرد و
بەتەمەنەكان شتى وايان بە مېشكىشدا نەدەھات، بەلام ھەلومەرچەكە وای دەخواست كە
رئوشوئى بەپەلە بگىرئتە بەر و پى لە تەشەنەسەندنى بگىرى.

بۆيە پراستەوخۆ پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرمانيدا كە ئەنصار لە شوئىكدا
كۆبينەو و جگە لە خۇشيان رىنگە بە ھاتنە ناوئەوى كەسى تر نەدەن. ئەنصار كۆبوونەو
و پىغەمبەرى خواش (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) ئەم وتارەى ئاپراستە كردن:

۱ ابن سعد، الطبقات الكبرى ۱۵۲/۲-۱۵۳.

”ئەي كۆمەلى ئەنصار! بېم گەيشتووه كە دلشكاوييه كتان بەرامبەر بە من لە دلدا
دروست بووه...“

دەستپېنكىكى لەم جۆرە، لە پوانگەي سايكۆلۆژىيەي كۆمەلەو بە دەستپېنكىكى زۆر
سەرسورپەينەر دادەنرئت. چونكە بەكارهينانى ئەم چەند وشەيە لە سەرەتاي قسەدا،
بەرامبەر بە كۆمەلئەك كە چاوەرپى شتى وایان نەكردوو، بگەرە زۆرئەكیان بېنئاگاش بوون
لە هۆكارى كۆبوونەو، بە وئەي وەشاندى زلەپەكى كتوپر، هەموويانى دەهينابەو
هۆش خۆ. لە راستيشدا هەروا بوو...

هاوئەلە بەرپۆزەكان هەرگيز بە خەيالىشياندا نەهاتوو، پەخنە لە رسول الله بگرن.
ئەگەر ئەوپەرى شتەكيش ببوايە، ئەوا تەنھا دلئان زوير دەبوو. لە وەها حالەتەكيشدا
راستەوخۆ بە پەفتارئەكى پېغەمبەرەنە دلئان دەهينابەو جېي خۆي. وا نېستاش هەر
بەم دەستپېنكە تەمى دلشكاويى لە دەروونى هەموواندا پەويبەو. بەئى، ئەم يەكەمىن
پستەيەي پېغەمبەرى خوا، كارىگەريه كى سەرسامكەرى لە دلئى ئەوانەدا جېهېشت
كە نەر حالەتەيان لا دروست بووبوو. دەموودەست هەموويان خۆيان كۆكردوو و چاروان
بېيە پېغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). ئىدى هەر وتەيەك لەپاش ئەم نامادەكارىيە
دەروونىيە، بە دلئەيەو داراي بايەخ و گرنگىي خۆي بوو. هەمووان گوئيان شل كەردبوو
و پەرۆشى ئەو بوون كە دەوترئ. ئەم يەكەمىن هەلمەتەي پېغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) شوئى خۆي گرتبوو، بەلام پېويست بوو زنجيرە هەلمەتەيكى ترى يەك لەسەر
يەكى ئەنجام بەدايە. ئەگەر ئەم هەلمەتەنە نامانجى خۆيان نەپنكايە، ئەوا زياد لە سوود،
زيانيان بە دواي خۆياندا دەهينا و، پېچەوانەي ئەنجامى خوازوانيان دەدا بە دەستەو.
هەر بۆيە پاراستنى ئەم هاوسەنگىيە زۆر گرنگ بوو. ئەمەش هەلمەتەوتەكانى
پېغەمبەرى خوا بوون:

”ئايا كە من هاتم ئىو، لە گومراييدا نەدەژيان؟ ئەي خواي گەرە بە هۆي منەو
هيدايتەتى نەدان؟“

”نايا كاتيك من هاتم به دست هه زاری و نه داریه وه گیرتان نه خوار دبوو؟ ئه ی خوی گه وه به هوی منه وه دهوله مهندی نه کردن؟“

”نايا كه من هاتم ئیوه دوزمنی یه كتری نه بوون؟ ئه ی خوی گه وه به هوی منه وه خۆ شهوستی نه خسته نیواتانه وه؟“

له كۆتایی هه ر پرسیار نكیشدا نه نصار به یه ك دهنگ دهیانوت: ”به لی، به لی، منه ت ه ی خوا و پیغه مبه ره كه یه تی.“

پیغه مبه ری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) رێك له كات و شوینی خۆیدا رێچكه ی قسه كانی گۆر ی. له م ساته ناسكه دا كه ههسته كان هاتبوونه جۆش و كوڵین، هه ر خۆی، به لام نه مجاره به ناوی نه نصاره وه دهستی كرده وه به قسه كردن. ئه وه تا پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خۆی ئه و قسه نای ده كرد كه له وانه بوو نه نصاریه كان له خراپترین نه گه ردا بیان كرده یه. جا خۆ نه گه ر هه ر موسولمانێك به و شیویه قسه ی له گه ل پیغه مبه ره كه ی بگر دایه، ئه وا به ره وه كهنده لانی تیاچوون گلۆر ده بووه وه. سه روهری هه ردوو جیهان (عَلَيْهِ السَّلَامُ) به ردهوام بوو له سه ر فه رمایشته كانی.

”ئه ی كۆمه لی نه نصار! نه گه ر بتانویستایه ده تانتوانی به شیویه كی تریش وه لام به نهنه وه. بۆ نموونه ده تانتوانی بلین: به دهره ده ری و بیج كه سی هاتی بۆ لامان، ئیمه ش نامیزمان بۆ كردیته وه و په نامان دایت. به هه زاری و بینه وایی هاتیت، ئیمه دلمان دایته وه و پشتمان گرتیت. به ترسه وه هاتیت و ئیمه دالده مان دایت. بیج پشت و په نا بوویت و ئیمه سه رمان خستیت! خۆ نه گه ر به م شیویه وه لامتان بدامایه ته وه، راست ده بوون له قسه كاتاندا و كه سیش به درۆی نه ده خستنه وه.“

ئه ی كۆمه لی نه نصار! نه گه ر به وه دلته نگ بوون كه كه مێك مالی دنیا م داوه به كه سانێك كه ده مه ویت ببن به موسولمان، ئه وا لیتان ده پرسم كه نايا ئیوه هه ز ناكه ن له كاتێكدا كه هه مووان به وشتر و مه ر و بزهنه وه به ره و مال ده گه رینه وه، ئیوه به رسول الله وه بگه رینه وه؟ سویند به و خوایه ی كه نه فسی منی به دهسته، نه گه ر هه موو مروفایه تی بچنه دۆلێك و نه نصاریش بچنه دۆلێکی تر، بیج هه یج دوودلییه ك

بەرەو ئەو لایە دەچم کە ئەنصاری بۆ چوو. ئەگەر هیجەرت نەبوایە، ئەوا زۆر حەزم دەکرد یەکیەک بەم ئەنصار. خواپە! رەحم بە ئەنصار و پۆلەیی ئەنصار و پۆلەیی رۆلەیی ئەنصار بکە.”

لە بەرامبەر ئەم وتانەدا تاکە کە سێکیش نەماپوو کە نەگەری. هەمووان پەرمەیی گریانیان دەهاتج و، بە هەموو دەنگیانەوه دەیانوت: ”خو! پێغەمبەرە کەیی بۆ ئێمە بەسن. هیچ شتیکی ترممان ناییت.“

ئەم وتارە پوخت و پڕ ناوەرۆکەیی پێغەمبەری خو (عَلَيْهِ السَّلَام) و، دەستبەجیی رەواندەنەوهی ئەو فیتنەییە کە ئەگەری سەرھەڵدانیی هەبوو، هەر وەھا پلەییەکی زیاتر چوونە ئێو دلی گونگرا نییەوه، رووداویکی هێندە بی وێنە و سەرسووڕ هێنەرە، پێم وایە گەر بەمانە وێت لێکدانەوهی بۆ بکەین، جگە لە پەنا بردن بۆ دەستەواژەیی فەتانەت، هیچ رینگەییەکی ترممان لەبەردەمدا ناییت...

یەک بە یەکی رێستەکان شی بکەنەوه.. سەرنجێک لە رەھەندی وەخت و کاترێژی و تارە کە بەدەن.. ئەوجا پێوانەیی ئەو ماویە بکەن کە ھاوەرەلان لە جیھانی رۆحیاندا لە نێوان یەکەم رێستە و کۆتا رێستەدا بریوانە... پاشان هەر بەمەوه مەوێستن و ئەوێشی بەخەنە سەر کە هەموو ئەمانە بی هیچ بیرکردنەوه و خەملا ندنیك و هەر ورا رێستەوخۆ و تراون. ئەوجا لە دواییدا روو بکەنە ویزدانان و لێی بپرسن کە داخۆ دەبی ئەو سولتانانی گوفتارە کێ بی؟ بێگومان ئەو وەلامەیی بە دەستی دینن: محمد رسول الله دەبی. لە راستیدا هەر مرۆفیک ناخ و ویزدانانی نەگەنیبیت، ئەم وەلامە لە ویزدانانی خۆیدا هەست پێدەکات. تەنھا ئەوێندە بەسە کە سەرکێشی و بیرتەسکیی وەلاوێ ناییت و بە چاویکی بابەتیانە بۆ رووداوەکان بروانییت...

ئێمە لێرەدا تەنھا لێکدانەوهیی کورتی رووداوە کە دەکەین و درێژەیی بابەتە کەش بۆ کۆمەڵناس و دەروونناسە بەختەوەرەکانی داھاتوو جێدیلین.. بەلی، با بۆ ئەوانی جێدیلین، تاکو لە گۆشەنیگای تابیەتی خۆیانەوه لێی بکۆلنەوه و رەھەندیکی تری

١ بخاری، مناقب الأنصار ٢-١، المغازی ٥٦، مسلم، الزکاة ١٣٢-١٤٠، أحمد بن حنبل، المسند ٣/٧٦-٧٧، ابن هشام، السیرة النبویة ١٦٩٠/٥-١٧٧، ابن کثیر، البداية و النهایة ٣٥٥/٤-٣٦٠.

دەرك كۆردىن بە فەتەنەتە پېغەمبەر (عَلَيْهِ أَفْ صَلَاةٌ وَسَلَامٌ) بىخەنە سەر مەلۇى مەعرىفەى
مىرۇفائەتەى...

يەكەم: وتارەكە تەنھا رۇوى لە ئەنصارىيەكان بوو. چۈنكە نە مەككەبى و نە
موھاجىرەكانىش نىياز و رەفتارىكى واىان نەئواندبوو كە پىيۇست بە وتارىكى لەم جۇرە
بكات. ھەر بۇيە وتارىكى لەم جۇرە، وتارىك نەبوو كە لە سەرەتادا لە لاىەن ئەوانەوہ
بەبايەخەوہ بۇى برۋانرئت. بەم پىيە، بوونى ئەوان لەئىو گۈنگراندە بە شىۋەبەكى نەرنى
كارى دەكردە سەر ئەو دىققەت و سەرنجەى كە دەبووايە لە ئەنصاردا ھەبوايە. ئەمەش
خۇى لە خۇيدا لە رۋانگەى كارىگەرىى وتارەكەوہ خالىكى گىرنگ بوو.

دوۋەم: جىا كۆردنەوہى ئەنصار و كۆكۆردنەوہيان بەتەنھا لە شوئىننىكدا، جۇرە رېژلئىنانىك
بوو بۇيان. ھەرەك چۇن كۆبوونەوہ و چاوپىكەوتنى راستەوخۇيان بە پېغەمبەرى خوا
(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و، بەشدارى پىچ نەكردنى كەسانى دى لە كۆبوونەوہكەدا، لە رۇوى بارى
دەروونىيەوہ رۋلئىكى ئەرنى گەورەى بىنى.

سېيەم: لەوانە بوو لەئىو قسەكاندا چەند برگەبەك ھەبىن كە دلى ھاوہلە موھاجىرەكان
و ئەھلى مەككە برەنجىنن. بۇ نەمۇنە دوور نەبوو كە رستەى ”كاتىك خەلكى بە وشتر
و مەر و بزەوہ بەرەو مال دەگەرئەنەوہ“ يەكىك بىت لەوانە.

چوارەم: لە كۆتايى وتارەكەدا ئەنصار ستايش دەكرئىن و دوعاى خىرىشان بۇ
دەكرئى. جا لەوانەبوو جىاكارىيەكى لەو جۇرە، لەسەر دلى ھاوہلە موھاجىرەكان، كە لە
پىناو ئىسلامدا كۆچيان كۆدبوو و مال و حالى خۇيان جىھتشتبوو، ھەروا ئاسان نەبوايە.
پىنجەم: دەقى رەسەنى وتارەكە لە رۇوى رەوانىيىزى و زمان پاراوييەوہ لە ئاستىكى
ناوازە و دەگەندايە.

شەشەم: ھەژاندىنى گۈنگران لە سەرەتاي وتارەكەدا و پاشان نەرم كۆردىيان، ھەرەھا
قسەكردنى پېغەمبەرمان بە ناوى ئەوانەوہ و ھىشتنەوہيان لە مەقامى گۈنگردا،
مامەلەبەكى دروست و لەبارى باروودۇخە كە بوو.

هوتەم: بەرپێنەکردنی باروودۆخە که بە قسە هینان و قسە بردن و، هەلقولانی قسەکان لە قوولایی ناخ و هەستی دلسۆزانەوه، بواری دەرپرینی هیچ شتیکی بۆ گونگران نەهێشتەوه. ئەمەش خالێکی زۆر گرنگ بوو لە روانگەی بەدەست هینانی ئەنجامەوه.

هەشتم: دەرپرینی هەموو ئەو وتانە بەبێ هیچ بیرکردنەوەیەک و بە تەرزێکی ڕەوان و راستەوخۆ، ڕەهەندیکی تری دەخستە سەر کاریگەری قسەکان.

نەهەم و چەندین تایبەتمەندیی تر که بە مێشکی مرۆڤدا دین، ئەوەمان پێشان دەدەن که پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بە ئارەزوو و ویستی خۆی نەدەدوا، بەلکو بە پێچەوانەوه، لە روانگەی ئەو فەتانهتەوه دەدوا و کێشەکانی چارەسەر دەکرد، که بە وهی و نیلھامی خوایی بارگاری بووبوو.

ج) گوفتارەکانی پێغەمبەرمان لە روانگەی فەتانهتەوه

ڕەهەندیکی تری فەتانهتی پێغەمبەری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لە پەنجەرەیی گوفتارەکان و خاوەندارێتییهوه بۆ "جَوَامِعِ الْكَلِمِ" دەردەکهوێت.

بەلێ، ئەو سولتانی گوفتار بوو. جا چۆن وا نەبێ، لە کاتیگدا خوای گەورە ئەوی ناردبوو تا بێتە وەرگێڕ و مامۆستای گوفتارەکانی خۆی.

تا ئەمرۆ زۆر کەس، هەر یەکەو بە گوێزەیی توانا و ناستی خۆی و لە قالییکی دیاریکراودا، وشەیی جوان و وتەیی ناسکیان داوه بە گوێی ژياندا، بەلام ئەو قوولێ و ناسکی و چێژەیی لە گوفتارەکانی ئەو سەرورە نازدارەدا دەبێت، زەریایەکی بەرینی بێ بن و، پەڕەیی گولانی بەهاری زۆزان و، میوهی باخی بەهەشتی جاویدانە.

دەرپرینەکانی هیندە شیرین و، وشەکانی هیندە غارەتگەر بوون، وهختی دەدوا، سەران حەیران دەمان و، ڕوانینەکان مەست دەبوون و، دلانیش لەدەست دەچوون. هەرچی عەقل و داوەریشە چەك دەبوون و، هەستە مرۆییەکان دەرئانەوه و، ڕۆحەکانیش وەك

١ جَوَامِعِ الْكَلِمِ: یەکنەکه لە تایبەتمەندییهکانی گوفتاری سەرداری پێغەمبەرمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) که بریتیه لە دەرپرینی ناوهرۆکی دۆلەمەند و واتاگەلێکی زۆر لە ڕینگەیی چەند وشەیهکی کەمەرە.

بَلِيّی لَه شَقَهی بَالِيَان دَهَا. خَوای گَموره هِيژَنکِي وهَاي بَه خَشِيْبوه زوبَانِي نَهو نَازِيْزه، نَهوَانَهی سَهرفَزَای سَهرفَهی پَه يَفَه شِيْرِيْنَه کَانِي دَه بُوون، لَه وَيْقَارِي حُوْزُوْوَرِي نَهو سُوْلَتَانِي گُوْفَتَارَهی کَه خَاوَهْنِي پُوخْتَرِيْن دَه رِبْرِيْن وَ رَاسْتَرِيْن قَسَهِيَه، وَه ک بَلِيّی لَه گُوْ دَه کَهوْتَن وَ بَه جَارِيْک سَه مَاع دَه بِيْگَرْتَن.. چ کَاتِيْک گَهوَه رِي حِيْکَمَه ت لَه لِيْوَانِيْبَهوَه بَدْرَهو شَاپَه تَهوَه، نَه رِيَابِي عَه قَلْ وَ دَاوَه رِي نُوْتَقِيَان لِيْج دَه پَرَا. هَر کَاتِيْش دَه رِيَابَهی بَاشَه وَ جَوَانِي وَ رَاسْتِي بَدْوَايَه، رُوْحِي گُوْئِيْگَرَانِي بَه تَامِي گَه زُوْی وِيژَه کَانِي شِيْرِيْن دَامَان دَه بُوو. کَه نَگِيْش زوبَانِي نَاگَرِيْنِي گِرِي لَه خَهْرَمَانِي چَهوْتِي وَ خِرَآپَه بَه رَدَايَه، کُوْفَر وَ نَا رَهوَايِي لَه نِيُو گُوْمَرَايِي خُوْیَانْدَا دَه خَنکَانْد. جَا بَا نَهو کَاتَه ش بُوَه سْتِيْج کَه بُوْ بَانِگَه وَازَه کَهی نَه عَهْرَه تَهی بَه لَنگَه وَ دَه لِيْل وَ بُوْرَهَانِي دَه کِيْشَا، زَنْجِيْرِي دَه کَرْدَه زوبَانِي هَه رَچِي رُوْحِي رَهْش هَه يَه وَ، تَارِيْکِيْبَه کَانِي مَه حُکُوْمِي شُکَسْت دَه کَرْد... .

نَهو زُوْر چَاک بَه نَاگَا بُوو لَه تَهوَاوِي نَهْم بَه خَشْشَه نِيْلَاهِيْيَانَه وَ، وَه ک تَه حَدِيْثِي نِيْعَمَه تِيْش (بَاسْکَرْدَنِي بَه خَشْشَه کَانِي پَه رُوَه رَد گَار بَه نِيْبَه تِي سُوپَاسْگُوْزَارِي) کِيْشَه يَه کِي نَه دَه بِيْنِي لَه بَاسْکَرْدَنِيَانْدَا. نَهوَه بُوو دَه يَفَه رَمُوو: ”مَنْ مَوَحَمَه دِي پِيْغَمَه بَه رِي نَه خُوْرْتِنْدَهوَارْم، دَوَاي مَن پِيْغَمَه بَه رِي نَايَه ت. مَن سَهرفَزَا کِرَاوْم بَه دَه سْتِيْک وَ پَايَانِي گُوْفَتَار وَ ”جَوَامِع الْکَلْم.““ هَه رُوَه هَا دَه يَفَه رَمُوو: ”نَهی خَه لَکِيْنَه! مَن شَه رَه فَمَه نْد کِرَاوْم بَه ”جَوَامِع الْکَلْم“ وَ، وَتَنِي نَهو دَوَا پَه يَفَهی کَه شِيْکَار وَ چَارَهی هَه مَوو شَتِيْک دَه کَات.““ نِيْدِي بَهْم دَه رِبْرِيْنَه نُوور نَه فَشَانَانَهی، هَهْم بَه خَشْشَه کَانِي خَاوَهْنَدِي مَه زَنِي دَه ژَمَارْد وَ سُوپَاسْگُوْزَارِي لَه سَهْر دَه رَد بَه رِيْن، هَهْم رَاشِيْدَه گَه يَانْد کَه وَتَارِيْژِي پَايَه بَلَنْدِي رَآبَرْدُوو وَ دَاهَاتُوو هَهْر خُوْيه تِي.

بَه رَاسْتِي نَهو سَه رُوَه رِي سَه رُوَه رَانَه (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّسْلِيمِ) بُوْلُبُوْلِيْکِي وَهَا بُوو کَه هَهْر کَات بَه چَرِيْکَهی هَه نَاسَه ژِيَانَه خَشْشَه کَانِي سَه رُوَدِي بُوْ گُوْئَزَارِي بَاخِي رَآزِيْئَه رِي گَه رَدُوون دَه چَرِي، دَلِي دَه هَاتَه گُوْ وَ، لَه زَمَانِي دَلِيْه وه نَه فَسُوونَاوِيْتَرِيْن نَاوَاز بَالِيَان دَه گَرْت. نَهو پَه يَفَه نُوْتِر لَه نُوْيَانَهی لَه نَه مَامَه تَازَه کَانِي بَاخِي نَهوَه چَرُوْيَان

۱ احمد بن حنبل، المسند ۱۷۲/۲، ۲۱۲.

۲ ابن ابي شيبة، المصنف ۲۶۱/۱، ۳۱۸/۶، أبو يعلى، المسند ۲۰۹/۱۳.

دەکرد، هېچیان نەدەچرووھ سەر ئەو خونچانەى لە بەھارى ئەوانى تردا تۆمەيان تەقاندووھ و، لەو گولانەش نەدەچوون كە لە شەبەقى كەسانى تردا تيرۆژى بەيان بەخەبەرى هیناون. ھەموو شتێك لەسەر سفرەى دەربېرىنى ئەو سەرورە رھوانگۆیەدا، بە ویتەى چرۆى شەونم لەسەرلێو، تازە و نۆبەرە بوو. ناسین و چەشتنى نۆبەرى ئەم باخەش بە تەواوى لایەنەکانیەوھ و، گەیشتن بە لوتكەى چیتى ئەو ناسینە، تەنھا بۆ یەكەمین خۆشەختەکانى ئەم کاروانە دەستى داوھ.

ئەو سەردارى دەربېرىنە لە گەوھەرى وشەکانى شمشیرێكى وھەى دروست کرد، ھەر ئەوئەندەى یەك جار ئەو شمشیرەى بەسەر سەراندە سوورپاندوھ، چى قسەى درۆ و ھەلبەستراو ھەبوون، ھەلھاتن و لە كونى شەمشەمە كۆپراندا خۆیان شاردوھ و، ھەموو ئەفسانە و داستانەکانیش لە پشتى كێوى قاندا خۆیان دایە پەناى عەنقاوھ. لە وتە و دەربېرىنەوھ كانیای وھەى ھەلقولاند، كە لە چاوتروكانێكدە ھەر چوار لای بیابانى جەھالەتیان گۆرپى بە باخى بەھەشت و، تافگەى وھەیان لى تەقى، كە ھەموو ئەو سینانەى بە رووى ئیماندا كراوھبوون، لە گەل تافە و قەلبەزەیاندا بەرھە زەریای ئەبەدیەت بەرپەكەوتن.

كارێزى وتەكانى ئەو لە جیھانێكى ترەوھ ئاویان تیدەپرژا.. ئەگەر گول و گولزارى وتەكانى ئەو - كە بە بارانى وھى ئاودێر دەكرا - نەبوونایە، ئەوا جیھان بۆ ھەمیشە لەنیو چنگى پشپیدا دەتلايەوھ. ئەوھوو پەردەى سەر رووى سروشتى بە شمشیرى وتەكانى پەرت پەرت كرد و، ھەر بە نەخشى ئەو وشانەش كتیبى دینی پازاندوھ. گوفتار، شەمەكى لى جیا نەبووھەى سەر پشتى نەسپەكەى و، تیرێكى ئالتونى نیو تیردانەكەى بوو. بە ھەر جیھە كدا برۆشتایە، دامینى ئەوانەى لە قسە تیدەگەن، پڕ لە گەوھەر دەكرد و، تیرى لە كەوان دەكیشا و، بە نەسپەكەى تارىكییەكانى دەبەزاند. كاتێكیش خوى گەورە (جَلَّ جَلَالُهُ) مورادى فەرموو كە بۆ دواجار لە وشە دەولەتێك لەسەر زەویدا بنیات بنیت، ئەو سولتانی دەربېرىنى بۆ سەركردایەتى ھەلبژارد و، سەككە و توپرەى دەربېرىنى دا بە دەستیەوھ.

بە درێزایى میژوو، چى مەردى وێژە و گوفتار ھاتوون و دین، لەوانەى ناشناى

ئەودىو جىھانى بىنراون، ھەرىكەتچان تاكىنكىن لەو كۆرسەي كە عەرشى تەجەللى دەچرەن.. ئەويش بووتە سەرتىپ و سەركۆرسى ئەم كۆمەلە بولبولانە.. ئەنبىا و ئەوليا يەك لە دواي يەك دەھاتن و كۆپى زىكرىكىيان وىك دەنا. ئەويش بە ئەركى خۆي ھەستا و بوو پىشەنگى زىكرخوتنانى ئەم كۆپى قودسىيانە.. بەئى، ھات و بە دەنگە بە گۆرەكەي عەرش و فەرشى ھىنايە خرۆش. ھەر مېوھەك كە لە سفرە ئاسمانىيەكەيەو ھەلئەگرت و بە وشەكانى دەپرازاندەو و پىشكەشى مرؤفايەتى دەكرد، سەرگولئى ھەلئەگرتەي مەھرەتتىن گۆشەكانى باخى دۆستە و، لەو مېوھە تايبەتتىيانەي بەخشى شاھانەيە كە كەس نەيىبىنەو، ھەر لەئىو بەرگەكەيدا پىشكەشى ئەو كراو. پىش ئەو نە كەس ئەو مېوانەي دېو، نە كەسەش دەستى پىيان گەيشتوھ... جا ئاي بۆ ئەو كاتەي كە قومرى ئىلھامى ئەم عەندەلەيە پايەبەندە بەرھو ئاسمان شابائى دەگرت! داستانى تايبەتتىن گولئى تايبەتتىن باخجەي مەھرەمى مەھرەمەكانى بە ناسكتتىن ئاوازەكانى دەچرى و، سىنەكان لە خۆشى ئاوازي ئەو، ھەموو دەبونە گولئى و، زمانەكان لە گۆ دەكەوتن و، پۆخەكان لە بەرامبەر قەلبەزەي وئۆزەكانى ئەودا لەھۆش خۆ دەچوون.

بەئى، پەيشەكانى ئەو وەك دەريايەك بوون كە لەگەل ھەر شەپۆلئىكىدا كەناوای بە مروارى دەپرازاندەو. وەك تافگەيەك كە لە لوتكەوھە برۆتتە خوار و دل پر كات لە خرۆش، وا بوو. ئاوازەكانىشى بەو فوارانە دەچوون كە لە قوللايە ناديارەكانەو ھەلئەقولئىن.. نە پەسنى ئەو دەريايانە بە دەولەمەندى و ناوېرۆكى ناويانەو، نە رافەي تافى ئەو تافگانە و، نە گەيشتنىش بەو جىيانەي ئەو فوارانە پىي گەيشتوون، لە توانادا نىيە.

تا ئىستا بە سەدان لىكۆلەر و وئۆزەوان بە دەورى گەوھەرى قسەكانى ئەودا پەروانەناسا سەرگەرمى سوورپان بوون. ھەزاران ھەزار بىريار ھاتونەتە سەر ئەو سەرچاوەي ئاوي ژيانە و، چەندىن كەسى بلىمەتىش ژيانان لە پەيىردن بە قوللايەكانى ئەودا بەسەر بردوھ. بەلام ئەو ھىشتاش لەودىوي ھەموو ئەو وئىستگانەوھە كە مرؤفايەتى توانىوھەتى

له ناسینی ئەودا پێی بگات. گەر بە کەمێک دەستکارییەوه ئەو شیعەری یە کێک له شاعیرانمان دەربارەى قورئان وتووێت، بە کار بەئین، وا دەزانم له جیى خۆیدا بیّت:

بیکری فیکری کائینات پەرت پەرت بوو، کەچی

هەر له پەردەى عیصمەتدا یە هێشتا بەیانى رەسول!

بەئێ، وەك چۆن دڵۆپ ناتوانیّت گوزارشت له ته‌واوی دەریا بکات و، گەردیلەش دەستەوسانە له دەرخستنی ته‌واوی تاییبەتمەندییەکانی خۆر، هەر بەو شیوێش، عولمەما و ئەصفیا و ئەولیا، کە هەریەکەیان پارچەیه‌کن له حەقیقەتی موحەممەدی، هەرچەند له‌چاوی کەسانی تریشدا کامڵ بن، کەچی هەرگیز ناتوانن بەته‌واوی واتا نایندەبێی ئەو سەرورە بەکن و وێنەدانەوی کامڵی ئەو بن.

پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مورشیدیکی کامڵی ئەوتۆ بوو کە نه مەدرەسەى دیبوو، نه قوتابخانە. بەئێ، ئەو سەرورە مورشیدیکی کامڵ و موکەممەلی ئەوتۆ بوو، کە له‌بەنا پتەویی بونیاده ماددی و مەعنەوییەکەى و، سازگاری هەست و نەستەکانی و، تۆکمەیی هزر و بیرەکانی و، فراوانی وێژدانی کە هەمیشە پرووی له بەرزیه‌کان بوو، چ جایی پالڤتەیی پرۆحی و پاکیزەیی گەوهەری کە هەرەك خۆی مابوووه و نه‌کەوتبووه ژێر کاریگەری پەرورەده و فێزکردنی سیستەمه مرۆییەکان، پاشانیش نارایشتدانی به وه‌حی و، ئەوه‌ش کە پەرورەدگاری له‌سەر فیترەتیکی وا دروستی کردبوو کە ساز بێ بۆ وه‌رگرتنی په‌یامەکانی پەرورەدگاری بالادەست وەك خۆی و، نامادەباشییشی تێدا بیّت کە ئەو په‌یامانە - له‌گەڵ پاراستنی رەسەنایەتییه‌کەیاندا - پێشکەش به‌ مرۆڤایەتی بکات. هەموو ئەمانە له‌ تاییبەتمەندییەکانی ئەو رابەرە هەرە کامڵەن.

سروشت و خوورپووشتەکانی، هەستە ناوێکی و دەرەکییەکانی، عەقڵ و داوهریه‌کانی، له‌گەڵ نەرکی پێغەمبەراییه‌تییه‌کەیدا به‌جۆرێک یەك دەهاتنەوه، هەر په‌یامێک، هەر شەه‌ی ئیلهامێک له‌ لای پەرورەدگارەوه به‌هاتایه، بێج ئەوه‌ی بچووکترین گۆرانیکاری

يان شكانه‌وى به‌سەردا بى، لەنيو ناويزه‌ى نووريني ماهييه‌ته نوورانييه‌كه‌يدا، وه‌ك بلمور دەرپازايه‌وه، و دواتريش له رينگه‌ى درژه‌ شه‌پۆله‌كاني تهنه‌زوولات (دابەزىنه‌ ناستى دوئىراوه‌) هوه ده‌گه‌يشت به نامانجه‌كه‌ى.

په‌يامه‌ ئيلاهييه‌كان به‌ هه‌موو جوړه‌كانيه‌وه، له زولا‌لتريه‌ كانياوه‌وه هه‌لده‌قولين و ده‌رژينه‌ ناو نه‌و پاكيزه‌تريه‌ گيانه‌وه. نه‌ويش به‌ ناسكترين و خاوينتريه‌ و پاراوتريه‌ زمان و، به‌گويزه‌ى ناستى ئيدراكى ئاده‌ميينه، ده‌يدات به‌ گوئي مرؤفه‌كاندا. نه‌مه هه‌روه‌ك چۆن پيشانده‌رى پينغه‌مبه‌رايه‌تبييه‌كه‌ى و به‌لگه‌ى په‌يامداريه‌كه‌يه‌تى، هه‌رواش، پرياسكه‌ و تويشوى نه‌و رى پر له هه‌رواز و نشيوانه‌ بووكه‌ پيادا ده‌رؤشت و، مه‌شخه‌ل و پروناكى ده‌ستى و، ده‌ليل و بوره‌انى بوو له‌به‌رامبه‌ر نه‌يارانيدا. له كاتيكدكا كه‌ په‌يامه‌كاني په‌روه‌ردگارى به‌ خه‌لكى راده‌گه‌ياند، نبوه‌ت و ريساله‌ته‌كه‌ى خوڤى ناشكرا ده‌كرد. ئينجا هه‌روه‌ك له چاره‌سه‌ركردنى كيشه‌ى دوئىراوه‌كاني و به‌ده‌مه‌وه هاتنى پيداويستيه‌كانياندا له خه‌زينه‌ پرته‌ى و نه‌فسوناوييه‌كاني گه‌وه‌هه‌رى وه‌حى سوودى وه‌رده‌گرت، هه‌ر به‌و جوړه‌ش، له ده‌مكوت كردن و بىج ده‌نگ كردنى دوژمنانيدا هه‌ر هه‌مان شمشيرى نه‌لماسيني به‌كار ده‌هيتا.

قورئان بۆ نه‌و هه‌موو شتيك بوو: هه‌وا بوو، ناو بوو.. چه‌ك بوو، زرى بوو.. قه‌لا بوو، بورج بوو.. وه نه‌و ئالايه‌ بوو كه به‌سه‌ر بورجه‌كانه‌وه ده‌شه‌كايه‌وه... نه‌و به‌ قورئانه‌وه هه‌ناسه‌ى ده‌دا.. هه‌ر به‌ قورئانيش به‌ وينه‌ى هه‌وره‌كان به‌ره‌و ناسمان به‌رز ده‌بووه‌وه.. له‌گه‌لشيدا وه‌ك بارانى ربه‌حه‌مت دووباره‌ به‌ هاناي بوونه‌وه‌رانى سه‌رزه‌وييه‌وه ده‌هاته‌وه.. به‌ قورئان له‌گه‌ل تاريكييه‌كاندا ده‌جنگا و، هه‌ر به‌ويشه‌وه له‌ شه‌ر و شه‌روستان خۆى ده‌پاراست. به‌ده‌م قورئانه‌وه نه‌عه‌ته‌ى ده‌كيشا و، له‌گه‌لشيدا ده‌بووه‌ پروناكى و به‌سه‌ر هه‌موو لايه‌كدكا ده‌بارى.

نه‌و سولتاني گوفتاره‌ى كه‌ زوبانى پاراوى حيكمه‌ته، له‌پال نه‌و گه‌نجينه‌ى زانسته ئيلاهييه‌ى كه‌ هه‌رگيز ته‌واو بوون و خالى بوون نازانيت، زۆرئك له‌و پرسيارانه‌ى رپوبه‌رووى ده‌بوونه‌وه، و زۆرئك له‌و كيشانه‌ى پيوستيان به‌ چاره‌سه‌ر ده‌كرد و، ته‌واوى نه‌و بابته‌ دىنى و كۆمه‌لايه‌تى و ئابوورى و سياسيينه‌ى په‌يوه‌ست بوون به‌ ئوممه‌ته‌كه‌يه‌وه، به

دله پاكه نه حمه ديبه كه و زوبانه شيرينه موحه مه ديبه كه، كه به نارينه تهنه ليلي زانستی بې پايان و، جي نزل و نيوند و بيستاني و اريداتي سويحاني داده نریت، وه لامي شاياني ده دانه وه و، گرفته كاني چاره ده كرد و، ناروونيه كانشي روشن ده كرده وه و، زورنك له مه سه له رها كاني قورناني سنوردار ده كرد و، سنورداره كانشي رها ده كرد. نه وانه ش تايه تي بوون، ده گشتاندين و، گشتيه كانشي تايه ت ده كرد. به مه ش، له پال قورناني پيروزدا روكنيه ت و مه صده ريه تي ده رپين و فهرموده كاني خوشي بير ده خستينه وه. جا خو له راستيدا نه و زاته ي كه نركي موبه ليلغ و مورشيد و موصلح و موجه دديد ده بيني و، له ربي پيغه مبه رايه تيه جيه انيه كه يه وه گشت مرؤفايه تي كرده وه دوتراوي و پيامي خوي راده گيه نيئت بيان، هر نه مه ي لي ده وه شايه وه و نه ده كرا به جورنكي تر بې!

نه و ده مه ي سه روه رمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به پيغه مبه رايه تسي سه رفراز كرا، باشترين و به بره وترين شمه كي دوتراو و گونگره كاني له بازاري بازگاناندا، زمان پاراوي و ره وان بيژي بوو. جا نه م ميلله ته زيره ك و ويژه وانه ي كه له دواييدا به هوي بالاده ستيان له زرنكي و گوفتار و ده رپيندا، حوكمي دنيايان كرد و جله وي ده سه لانيان گرته ده ست، چ له روانگه ي نه و قورنانه وه بيت كه "وحي المتلوه"، يان له روانگه ي نه و پيام و ريشمايي و وتار و گوفتار و ناموزگاربيانه وه بې كه له ده ره وي وه حين، هميشه له ناست نه و نوتنه ره موباره ك و مونه ووه ره ي پيامي نيلاهيده حيران مابوون و، سه ري ريز و نه وازشيان بو نه وي ده كرد. جا نيتر نه و يش دوتراوه كاني كه مه نديكيشي خوي ده كرد و، ده چوه دلپانه وه و، بواري ره خنه ي بو نه ده هيشتنه وه. جا خو نه گهر له به رامبه ر و ته و ده رپين و بو چونه كانيده بچوكترين ره خنه، يان بې بايه خترين به ره له ستي رووي دابايه، نه و بيگومان دوژمناني، هر له كونه وه تا نيستا ده يانقوسته وه و فويان تيده كرد، ميشيكيان ده كرده گاميشيك و تا نه و روزه ي هه مو دنيايان به كه ر و كوربييه وه لي تيده گهياند، ده وليان بو ليده دا، چونكه شتيكي له و جوره، هه ليكي زور باش بوو بو نه وانه ي كه له پيتناو له رزه پيختستن و رووخاندين و له به ر چاوختستن و سرپينه وي نه و سه روه ردا، هر له بچوكترين بيانوه وه تا ده گاته بې نابروترين بوختان،

هه موو شتیکیان بۆ خۆیان به پړهوا دهیښی. به لّام خه یالیان خاو بوو. نه مه له کاتیکدا که سه بهارت به هیژ و کاریگری گوفتار و دهر پړینه کانی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ته نمانت هیڼدهی نه وه شیان نهوت که فیرعون به حه زرتی موسای وت. به لّی، نه یان توانی نه وه ڼدهش بلّین، خۆ هه نه شده کرا بوتړی.

زایه لّهی نهو دهنگه به گوروتینه، که له سهر لوتکهی اَدَبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي بهرز دهبوره، نهک به تنها دۆستانی، به لّکو دوژمنانیشی سه رسام کردبوو. هه موویان له ناست نهو گوفتاره بان ناده مییه دا دۆش دامابوون.

له نیو هاو لّه به پړیژه کاندا به سه دان بلیمهت و ماموستای گوفتاری و ینهی حه زرتی له بید و خه نسا و که عب و که سسان و نیین رواحه، به سه دان وتاریژی کاریگری وهک حه زرتی نه بو به کر و عومهر و عدلی و موعاویه و عه مری کورپی عاص، هاو دم له گه لّ سه ده ها نه ربابی حیکمه تدا، له هه موو بابته تیکدا نهویان وهک ماموستا و مورشید و رابه ری خۆیان قبول کردووه. هه ر بهو جوړه له سه ده کانی دواتریشدا، حافظ و لیکنو لّره وه مه زنه کانی فهرمووده و، نیمامه بلیمه ته ورده کاره کانی ته فسیر و، موجته هیده نایا به کانی فیقه و، موجه ددیده چاخ بره بی هاو تاکانی دین و، هه زاران نهولیا و نه صفیا و نه برار و موقه پړه بیڼی ناسمانی مه عنوریات، عدلامه و که لّه زاناکانی که لام و مه تتیق و داوهری و زانسته نه زمونی هکان و هه زاران زانا و شاره زای سه دان بواری جواو جوړی تر، هه میسه گه وه ری دهر پړینه دهر یانا ساکانی نهویان به زولالترین و سازگارترین و به به ره که تترین و متمان به خشتین کانی او زانیوه و، هه میسه هاتونه ته سه ری و، په نایان بۆ هیناوه و، برسیتی و تینو تییان له سهر نهو سفره ناسمانیه شکاندووه و، به دلنیایی و ناسووده یی گه شتون.

به لّی، سوننه تی نهو، هه ر له دو ینیه تا نه مړو، بیج هه لّه ترین و دروستترین سه رچاوهی موجته هیده کان و، به هیژترین بالی نه وانهی له ناسمانی مه عریفه تدا له په رازدان و زولالترین کانی او زانیان و نورانیترین سه رچاوهی واریداتی نهولیا و نه سفیا بووه. زانسته جواو جوړه کانی شه ریعت و، پړیازه جیاوازه کانی ته سه ووف و، کاکله و پوخته ی زانسته نافاقی و نه نفوسییه کان، هه موو له گه وه ری گوفتاری نورینی نه وه وه دره وشاونه ته وه.

ئەو ھەر لە سەرەتای دروست بوونی گەردوونەوہ تا کۆتاییەکە، لە بەدیھێنانی مرۆڤەوہ تا گەیشتنی بە بەھەشت یان دۆزەخ، ھەر لە بیداریبونەوہی ویزدانەکان بەرپووی مەعریفەتی رەببانیدا، تا بیینی جەمالی نیلاھی لە دواپۆژدا، ھەر لە ئیمان و عەقیدەوہ تا دەگاتە ناسکترین وردەکاری عیبادەت و، چەندین بابەتی تریش، ھەرھەموویانی بە شیواز و زویانیکی ھێندە کامل پروون کردووەتەوہ، کە ئەگەر قورئانی لی دەربکریت، مەحالە پێت بکەوێ لە گوفتار و دەربرینیکی تر کە ھاوشانی گوفتاری رسول اللہ بیت.

ئەوہتا لەنیو ھاروسەنگییەکی دەراسادا و، ھاودەم لەگەڵ رەچار کردنی ناسکی و ھەستیاری بابەتەکە، باس لە خوای گەورە (عَزَّوَجَلَّ) دەکات بە زات و سیفات و ناوہکانییەوہ. ئینجا دیتە سەر باسی قیامەت و ھەشر و نەشر و لیپرسینەوہ و بەھەشت و دۆزەخ، ھەموو ئەمانەش ناوتتە بە سامیکی ئومیدبزوین و، ترستیکی بە شادی ھەلگەرپاوەدا. لەودیو کرسیتالیکی تەماوی و، لە نیوہندی رازاوییی غەیبدا، لە فریشتە و رۆح و پەری و شەیتانەکان دەدوێت. ئیمان و کردەوہ و ئیخلاسی نیو کردەوہمان و ھا ریکوپینک بۆ رۆشن دەکاتەوہ، ھەر دەلیلی دەربارەي توانایی توو و، ھیزی پیت و فەری خاک و، ژیانەخشیی باران و، رەنگرێژ بوونی بەھار دەوێ. وەختیکیش مرۆڤ تەماشای ئەو تابلۆ نایابانە دەکات، ھەرۆک بلیی لەبەرچاویدا یە کە چۆن خاوەن فیترەتە پاکەکان بە ئیمان قابیلیەتی نەش و نما پەیدا دەکەن، ئینجا بە ئیسلام چلۆپۆپ بەملا و ئەولادا پەخش دەکەن و، لە رینگەي ئیخلاسیشەوہ بالا دەکەن و ھەرۆک دەرەختی توبای بەھەشتیان لیدیت.

لە دەبرپین و پەیفەکانی ئەودا نوێژ: ھاوپی و ھاودەمی مرۆڤە لە ھەلسان و دانیشتنیدا و، تەنھایی ناھێلی و بە پرووناکییەکەي رینگاکانی بەردەمی رۆشن دەکاتەوہ. دەستنوێژ: وەک گیان، وەک خوین بە دەمارەکانی مرۆڤدا ھاتوچۆ دەکات، وەک پرووبار بە بەردەوامی بە بەردەم دەرگای مألیدا لە ھاژە و قەلبەزەدایە و، ھەرچی پیسی و لەکەي رۆحی و جەستەي ھەيە، لەگەڵ خۆیدا دەبیات.. بانگ و قامەت: وەک سەروو بە ئاسماندا سەردەکیشن و، بە وێنەي شریخە زراوی شەیتانەکان دەتەقینن و، دەشبەن بۆن و بەرامەي گوێ و ریحانە و، رۆحی بۆ نوێژ رۆشتوان دەکەنە گولستان.. زەکات

و صدەقە: ھەرەك پەردىك بارسىتە لەيەك دابراۋەكانى ناو كۆمەلگە بەيەك دەگەيەنن
 و، ھاوشىۋەي لەھىمىكى پتەو پارچە پەرتەۋازەكان بە يەكەۋە دەلكىتتت.. پۇژوو: ۋەك
 قەلغانىك خاۋەنەكەي دەپارتىت و بۇ چوونە ناو بەھەشتى ئەو، دەيتتە دەرگايەكى
 تەلىسماۋى لەنىۋ شوراكانى بەھەشتدا و بە وئەنى ساقى كاسە بەدەست، ناۋى بەھەشت
 پىشكەش دەكات.. ھەج: ۋەك بەرگدروۋيەك بەرگە دپراۋەكان پىنە دەكات و، بە وئەنى
 جلىشۇر لەكەكانمان بۇ پاك دەكاتەۋە و، ۋەك كۆرى راپوتىكى گىشتىش، سالانە تەۋاۋى
 باۋەپداران لە نامىزىدا كۆدەكاتەۋە.. جىھاد: ۋەك گىيانفەيدايەك سىنەي دەكاتە سوپەر
 و، تەۋاۋى ئەو رىيانە دادەخات كە دەچنەۋە سەر دۆزەخ و، ھاوشىۋەي پىشوازكارنىكىش
 رىنگەكانى بەرەو بەھەشت دەكاتەۋە و "فەرمو" لە مرۇفەكان دەكات، ۋەك باۋكىكى
 بەسۆزىش ئەۋانەي كەللەرەقى دەنوتنن لە زنجىر دەكىشىت و بەرەو باخەكانى فىرەدوس
 رايان دەكىشىت.. زىكر و دوعا: ۋەك تەلەفۇنىكى بى تەل بەندە بە خاۋەنى خۇي
 دەگەيەننى و لەگەلىدا دەبخاتە راز و نىياز.. فەرمان دان بە چاكە و رىنگىرى كەردن لە
 خراپە: ھەرىكەيان ۋەك كارمەندىكى ھاتوچۇ، ۋەك دەرگاۋانىك، سەرەپى و بەردەرگاكان
 دەگرن و كاروبارى تىپەرىن يا تىنەپەرىن بەو رىنگايانەدا و، چوونە ژوررەۋە يا نەچوونە
 ژوررەۋە لەو دەرگايانەۋە رىك دەخەن.. سىلەي رەھم: ۋەك دايكىكە، نامىزى كەردىتتەۋە و
 لە چاۋەرۋانىدا بى، دەعۋا لەسەر مرۇفەكان تۆمار دەكات و، دەيداندا تە دادگا، لەگەلىان
 دەدۋى و بەلىتىان بى دەدا، لە ترسى ئەۋەي نەبادا توۋشى لادان بن، ھەرەشەيان لىدەكات
 و بەرۇكىان دەگرت و رايانەتەكىتى. ھەمو ئەمانەش دەبنە كۆمەلە بزوتنەرنكى
 زىندوو و، گونگرانى مەست و ھەيران دەكەن.

بەلى، چىنىنى وئەنى تەۋاۋى ئەو بابەتانە كە ھەرەك جوانترىن پارچەي دەستچن خۇ
 دەنوتنن، ھەرەھا تايبەتەندى ئەو ماددە خامانەي لە چىنىنى ئەو وئەنەيدا بەكارھىتانن،
 جوۋلە و ئامازە و دىمەن و ھىزى مۇسىقى نىۋ دەرپىنەكانى و، بەكارھىتانى تەۋاۋى
 ھونەرە ئەدەبىيەكان بى ھىچ زۇر لەخۇكردنىك لە جىبى خۇياندا، بابەتانىك كە ھەر
 يەكىكىان بە تەنھا خۇي بەرگىك كىتىبى پىۋىستە بۇ پروون بوونەۋە و لى تىگەشىتنى.
 ھەر بۇيە نىمەش وتە و دەرپىنە جۇراۋجۆرەكانى پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)،
 كە داخۋازى شىكار و توتىزىنەۋەي جۆرىجۆرن و، سەبارەت بە بابەتە جۆرىجۆرەكان

فهرمونی، حواله‌ی توژهر و پسرپرده‌کانی داهاتوو ده‌کین و، لیره‌دا تهنه‌ا به نامازه کردن بۆ چه‌ند فهرمووده‌یه‌ک که لای ههموان زانراون و، ههلویه‌سته کردن له‌سهر قوولی ناوهرۆک و، هیزه دهربرین و، پته‌ویی وشه‌کانیان ده‌ست ههلده‌گرین.

شیکاری چه‌پکیک فهرمووده

دیارتین تایبه‌تمه‌ندی فهرمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌مان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) شه‌ویه که له ههر بابته‌یک دوابته، گشت‌گیرترین په‌یقی دهرباره‌ی نه‌و بابته‌ ده‌ربریه. له‌م روه‌شه‌وه به‌هه‌زاران نمونه‌ ده‌به‌ن پالشته‌ی شه‌م قسه‌یه‌مان. به‌لام ئیمه‌ لیره‌دا ههلویه‌سته له‌سهر ههنده‌یک له‌و فهرموودانه ده‌کین که له دیدی ههموو که‌سیک و، له ههموو سه‌رده‌میکدا به "جوامع الکلم" ناسراون. به‌لام ده‌بی چه‌ندباره چه‌خت له‌سهر شه‌وه بکه‌مه‌وه که ته‌واوی فهرمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له چوارچیوه‌ی شه‌م واتایه‌دا خویان ده‌بیننه‌وه. فهرموون ئیوه و چه‌پکیک له‌و فهرموودانه:

۱. چه‌ند ترۆپکه‌په‌یقیک سه‌باره‌ت به‌ ته‌وحد

نیمای تیرمیدی له‌ ئیبن عه‌بباسه‌وه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) شه‌م فهرمووده‌یه‌مان بۆ ده‌گیریته‌وه:

يَا غَلَامُ! إِنِّي أَعَلَّمْتُكَ كَلِمَاتٍ: إِحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظَكَ. إِحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ
تَجَاهَكَ. إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ. وَاعْلَمْ أَنَّ
الْأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ
اللَّهُ لَكَ. وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ
كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ. رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ

"نه‌ی گهنج! با چه‌ند وشه‌یه‌کت فی‌ریکه‌م: تۆ مافه‌کانی خوا به‌سه‌رته‌وه پبارتیه، تا خوی گه‌وره‌ش تۆ پبارتیت. به‌لای، تۆ ره‌چاوی فهرمانه‌کانی شه‌و بکه‌ تا شه‌ویش بتداته په‌نای خوی. که داوایه‌کت هه‌بوو، ههر له‌ خوا داوا‌ی بکه‌. گهر پیوسته‌ت به‌ یارمه‌تی

بوو، ھەر پۈۈ لھ دەرگای ئەو بئى. بىزانە، گەر تەواۋى مەرۋايەتى كۆبىنەۋە و ھەۋل بىدن سوۋدىكت پىچ بگەيەنن، ناتوانن ھىچ سوۋدىكت پىچ بگەيەنن، مەگەر ئەۋە نەبىت كە خوا بۆى نوۋسىۋىت. ھەر بەۋ جۆرەش، گەر تەواۋى مەرۋايەتى دىنيا لىت كۆبىنەۋە تا زىانىكت پىچ بگەيەنن، ناتوانن بچوۋكتىن خراپەت دەرھەق ئەنجام بىدن، مەگەر ئەۋە نەبىت كە خواى گەۋرە لەسەرى نوۋسىۋىت. جا ئىتەر قەلەمەكان ھەلگىراۋن و نوۋسراۋەكانىش وشك بونەتەۋە.^۱

جا بىراۋنن چۆن لەم چەند رىستە كورت و پوختەدا، ئالۋزتىن و سەختىن بابتەكانى قەدەر و تەسلىمىيەت جىيان كراۋتەۋە، لە رپى سادەتىن شىۋازىشەۋە ئەم باسە قوۋلە رۋشن كراۋتەۋە! ھەرۋەك چۆن واتاى عىبادەتى، تىھەلكىشى چەمكى بزاۋت و ھەلسۈۋرپان كىردوۋە و بەمەش واتاگەلىكى فراۋانى لە يەك دوۋ رىستەدا كورت كىردوۋەتەۋە.

۲. مەرۋف رىبۋارە

دىسان تىرمىزى لە ئىبن عومەرەۋە (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) دەگىرەتەۋە:

كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعَدَّ نَفْسَكَ فِي أَهْلِ الْقُبُورِ

”لە دىنلادا ۋەك غەرىب بۆى، يان ۋەك رىبۋارنك بە، (بەر لەۋەش كە بىرىت) خۇت لە خەلكى گۆرستان بۆمىرە.“^۲

ھەرۋەك دەبىنن، فەرموۋدەيەكى سىچ رىستەيى، پىراۋاتارىن و پوختىرىنى ئەۋە وتانەى لە خۇ گىرتوۋە كە دەكرى دەربارەى زوھد و تەقۋا و پاراستنى ھاۋسەنگى دىنيا و ناخىرەت بوترى. خۇ ئەگەر دەربىرىنكى لەمەش پوختر ھەبىت، بەدلىنبايەۋە ئەۋەشىيان ھەر ھى پىغەمبەرى خوا دەبىت، با ھىچ كەسىش گومانى لەمە نەبى!

غەرىبى مەرۋف لەم دىنبايەدا راستىيەكى حاشاھلەنگەرە. مەۋلانا وتەنى، مەرۋف

۱ ترمىزى، قىامە ۵۹.

۲ ترمىزى، زەد ۲۵، بۆ بەشىك لە فەرموۋدەكە بىراۋە: بخارى، الرقاق ۳.

وهك قاميشى نهو نيه وايه كه له قاميشه لان لځ كراوتهوه. نيتړ له تاو دورى له خاوهنى راسته قينهى، هه ردهم له ناليندايه. وه تا پشكوى ژينى گهش بى، نالهى نهم جوداييه دانامركيتهوه.

مرؤف رېبواره. رېبواييه كه شى له جيهانى رږخوهوه دهستى پيكردوهوه، به سكى دايكدا تپه رپوه و، به رهو دنيا ملي رپى گرتوهوه. ليرهش گروگالى مندالى داوتپه دهست به هارى گهنجى و، گهنجيتپش به بى وهستان رادهستى پايزى پيرى كردوهوه. نيدى پيرى به گور و، گورپش ده رگايه كى به رهو به ههشت يان دوزخى به رپودا والا كردوهوه. به لام پرسيايه كه نه ميه: داخو مرؤف تا چ رادهيك دهركى بهم رېبواييهى كردوهوه؟ چونكه نه گهر به ردهوام وهك رېبوارنك ته ماشاى خوى بكات، نهوا به بى سه رسم دان و نالوسكانه داوى جوانييه جوراوجوره كانى دنياوه، نهو جوانييه نهى كه جگه له قورسكردنى ههنگاهه كانى رپى چ كه لكينكى تريان نيه، رپى دهكات و تا دوا ويستگه به سه لامه تى به ردهوام ده بى.

گهر مرؤف خوى وهك يه كيك له مردووانى گورستان هه ژمار نهكات، به ده رپرينيكى تر، گهر حه قيقه تى "بمرن پيش نه وهى بمرن." له ژيان و كردهوه كانيدا به رجهسته نهكات، نهوا مه حاله به ته واوى مانا له فيل و ته له كه كانى شهيتان پاريزراو بيت. به لځ وايه، پتويسته مرؤف به ديوه جيسمانى و نه فسانيه كه دا مردن بچيزيت، بو نه وهى ديوه ويژدانى و رږخانييه كانى زيندوو بيته وه. جا مه گهر نهوانهى هه موو شتيكيان به ستوره ته وه به خواسته جهسته ييه كانه وه، ههر نهو داماوانه نين كه له ژرر چه پوكى تن و لاشه ياندا وردوخاش بوون؟!

۳. سه ره نجامى راستى و درؤ

نيمامى بوخارى و موسليم و نه بوداود له عه بدوللاى كورپ مه سعوره وه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ) رپوايه تيان كردوهه كه پيغه مبهرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فه رمويه تى:

عَلَيْكُمْ بِالصَّدَقِ، فَإِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا

يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا. وَإِنَّا كُمْ
وَالْكَذِبِ، فَإِنَّ الْكُذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ. وَمَا
يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكُذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا

”راستگو بن! چونکه راستگوئی مرؤف ده گه به نیتته چاکه و، چاکهش مرؤف
به رهو به ههشت ده بات. جا همر نه وهندهی مرؤف جارنک خوی دایه دهست راستی و
رووی کرده نهو رییه، نیتتر بهردهوام راستیتر ده بی و بهدوای راستیدا ده گه پری، تا نهوهی
نهو مرؤفه لای خوی گه وره به صِدِّیق ”زور راستگو“ تۆمار ده کریت.

خۆتان بیاریزن له درؤ! چونکه درؤ مرؤف ده گه به نیتته خراپه و، خراپهش مرؤف
راپیچی دۆزهخ ده کات. جا همر نه وهندهی مرؤف جارنک خوی دایه دهست درؤ، نیتتر
بهردهوام درؤ ده کات، تا ده ره نجام لای خوی گه وره به کذاب ”زور درؤزن“ تۆمار
ده کریت...“

راستگوئی دروشمی پیغه مبه ران و، درؤش سیفاتی کافر و مونا فیکانه. راستگوئی
بناغهیه کی گرنگه که نیستا و نایندهی له نامیتر گرتووه. درؤش له که به کی ره شه
به سهر تهوئی پوژ گاره وه. تاکه که سیک نییه له م دنیا به دا که له سایه ی درؤدا به
ناسووهی ژیا بی و به بهخته وه ری هه می شه یی شاد بو بی. له سهر شارپی پو شنی
به رهو بهخته وه ری نه به دی درپو بو وه ی راستی شدا، هه رگیز پیت له سیا چاره یه کی دنیا
و دوا پوژ له ده ست چوو ناکه ویت.

درؤ گرنگترین بناغه ی کوفر و، دیارترین نیشانه ی نیفاق و، ناو نیشانی بانگه شه
کردنی پیچه وانه ی نهو شته یه که خوی گه وره ده یزانیت. درؤ - به تاییه تی له پوژ گاری
نه مرؤماندا - به جارنک پیکهاته ی نه خلایق کردووه ته وئرانه. ده ردیکی کۆمه لایه تی ی
نه وتو شه، به هۆیه وه دنیا بووه ته پاسه وان ی درؤزنه کان. هه ر نه ته وه یه که ده رگای به روودا
کردیته وه و، له نیو خانه و مالیدا، له دوکان و بازاریدا، له په رله مان و سه رباز گه یدا

۱ بخاری، الأدب ۶۹؛ مسلم، البر ۱۰۳-۱۰۵؛ أبو داود، الأدب ۸۰. (دهقی فهرمووده که له موسلیمه وه
وه رگیا وه)

مافی "گه پانی سهرهست"ی پنداییت، به سهره زری نه گه یشتوه و ناشگات. له بهرامبه ریشیدا، بایه خدارترین بنه مای نیسلامه تی و، دیارترین تایبه تمه ندیی نیمان و، بهردی بناغدی نه خلاقی موحه ممددی و، جیا کارترین په سنی نه نبیا و نهولیا و، تاقانه تهوه ره ی پشکه و تنی ماددی و مه عنه وی، تنها و تنها صیدق و سهرراستییه.

یه کینکیان سیمای فریشتان و نه وی تریان سیمای نه هریمه نانه. یه کینکیان تایبه ته به بهنده رپژلینگیراوه کانی خودا و نه وی دیشیان تایبه تمه ندیی رۆحه پیسه کانه. یه کینکیان په سنی فخری کائینات (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و نه وی تریشیان سیفه تی ده ججاله کانه.

یه کینک له و وشانه ی که له ده قه که دا به شیوه ی بهر به رکج به کاره اتوه، وشه ی "پژّه". نهم وشه یه، که واتای: گرتنه خو ی گشت جوړه کانی خیر و چا وگی هم مو کارنکی چاکه ده گه یه نیت، وشه یه کی هینده گشتگیر و فراوانه که هر له هزری دروست، وته ی دروست و نیبه تی دروسته وه بیگره، هه تاوه کو کرده وی دروست و ژینی دروست و چهن دین بابه تی دیکه ده گرتنه وه. به کورتی، ده توانین هم مو واتا کانی خیر و چاکه خوازی بۆ نهم وشه یه بگتیرینه وه.

له بهرامبه ریشیدا "فَجُورٌ" به کاره اتوه، که پیچه وانه ی وشه ی یه که مه و له و پرووه که لانکه ی شهر و خراپه یه و داخراوه به پرووی هم مو جوړه چاکه یه کدا، به پپرستی هم مو بیرنکی چهوت و، گرفتارنکی چهوت و، رهفتارنکی چهوت داده نریت. هر ده لئی تووی دۆزه خی له خویدا هه لگرتوه.

ههروه ها له ده قی فرموده که دا هه لسه نگاندننکی بهر به رکینانه بۆ ههردوو چه مکی "صِدِّيقٌ" و "کَذَّابٌ" بهرچاوه ده که ویت. پیم وایه گهر چه مکی یه که میان بریتی بیت له و مرؤفه دروست و سهرراسته ی که راستبیزی و راستپوهی تییدا وه ک فیتره تی دووه می لیها توه، نهوا چه مکی دووه میان پیناسیک ده بیت بۆ نه و درۆزنه زورزان و پسپوره ی که سرووشتی له گه ل درۆدا ناویته بووه. ههردوو وشه که ش به شیوه ی موبالغه به کار هاتون. وه ک بلئی ناماژیه ک بیت بۆ نه وی که: نه و مرؤفه ی سهرراستی کردوه ته کالای بالای و، دروست بیر ده کاته وه، دروست ده دوی، دروست هه لسو کهوت ده کات،

دروست داده‌نیشی و دروست هه‌لده‌ستن، نه‌مرپۆش نه‌بیت سبه‌ی، بێ شک ده‌بیته هیمای راستی و له‌خوا نزکی له زه‌مین و ناسمانه‌کاندا. له‌ولاشه‌وه، نه‌و مرۆڤه‌ی خۆی له لیتاوی درۆدا نوqm کردووه و، بێرکردنه‌وه‌ی درۆیه، قسه و گوفتاری درۆیه و له‌گه‌ڵ درۆدا هه‌لده‌ستی و داده‌نیشی، زوو بیت یا دره‌نگ، ده‌بیته سیمبولی درۆزنی.

دوا و نێستگه‌ی نهم دوو رینگه جیاوازه‌ش، که تا بلێی یه‌کینکیان درێژ و نه‌وی تریان کورت، تا چاو بپرکات نه‌میان پووناک و نه‌ویان ته‌ماوی، تا نه‌وپه‌ری سنوور یه‌کینکیان سه‌لامه‌ت و نه‌وی دیکه‌یان مه‌ترسیدار، به‌هه‌شت و دۆزه‌خه. له هه‌ر مه‌نزله‌ک یه‌کانه‌ی ده‌سه‌له‌کانی یه‌کێک له‌م دوو رینگه‌یه‌دا، بزه‌ی پاداشتیکی تاسه‌بزوینی پێشوه‌ختی و، پاداشتیکی گولپه‌نگ به‌ پووی رېبواره‌که‌یدا ده‌نوێترێ، تا نه‌وه‌ی رې له به‌هه‌شتدا ده‌گاته پایان، رېبوازی رېش نیشه‌جێ به‌هه‌شت ده‌بیت. هه‌رچی رینگه‌که‌ی تریشه، له پاش نه‌و هه‌موو چه‌رمه‌سه‌ری و ماندووتیه‌یه، که‌چی له‌ کۆتاییدا رېبوارانی فرێ ده‌داته ناو دۆلی شومی به‌ده‌ختی هه‌میشه‌یه‌وه.

گه‌ر بێرتان بێ نهم فه‌رمووده‌یه‌مان له‌و جیه‌شدا باسکرد که تایه‌ت بوو به "صیدق"ی پێغه‌مبه‌ری خواوه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). به‌لام نه‌و خاله‌ی ده‌مانه‌وت لێزه‌دا به‌ وردی لێی رابمێنین، ناوازه‌یی و لێهاتوویی پێغه‌مبه‌ری خوایه (له‌ به‌یان کردنی سه‌ره‌نجامی سه‌رراستی له‌ هه‌ردوو دنیا‌دا، له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ دیاریکردنی زیانه‌که‌سی و کۆمه‌لایه‌تیه‌یه‌کانی درمی کوشنده‌ی درۆ له‌ رېی چه‌ند رسته‌یه‌کی کورت و پوخته‌وه. نه‌وه‌ی به‌ته‌نها نهم فه‌رمووده‌یه‌ بخوێنیته‌وه، بێ گومان زۆر به‌ جوانی بۆی پوون ده‌بیته‌وه که باسکردنی نه‌و هه‌موو باه‌ته‌ دوور و درێژ و پر له‌ ورده‌کارییه، به‌و چه‌ند رسته‌ که‌م و شیوازه‌ بێ و ننه‌یه، به‌هه‌ره‌مه‌ندییه‌که‌ ته‌نها پێغه‌مبه‌ری خوا یی شه‌ره‌فمه‌ند بووه. جگه‌ له‌ویش بۆ هه‌یج که‌سیکی تر نه‌لواوه و ناشلوت.

۴. مرۆف له گهڵ ئەوهدايه كه خۆشى دهوێت

ئيمامى بوخارى و موسليم دووباره له عهبدوللاى كورپى مهسوودهوه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ) ئەم فەرموودەيه مان بۆ دەگێرێنەوه: **الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ** ”مرۆف له گهڵ ئەو كهسهدايه كه خۆشى دهوێت.“^۱

ئەگەر هەستين بە شىكردەنوه و پرافەكردنى ئەم فەرموودەيه، بەلايهنى كهسهوه كتيبىكى يەك بەرگى لى دەردەچيێت. ئەم فەرموودەيه، كه پەرداخە ئاوى كهوسەر، بگره ئاوى ژيان پيشكهشى ئەو دلە شكار و خەمبارانه دەكات كه له پرى كردندا بوون بەلام له كاروان جیماون.. ئەوانەى نەيانتوانيوه بەتەواوى جى پى پابهركانيان هەلبگرن.. ئەوانەى خوازيار بوون ئەركەكانى سەرشانيان بەجوانى بەجى يێن، بەلام سەرکهوتوو نەبوون، ئەم فەرمایشته بە رێژنەى ئاوى خۆى، پشكۆى داگيرساوى دلان دەكوژيێتتەوه و، پيان دەلێت كه له هەردوو جەمسەرە نەرنى و نەرنیيه كه دا مرۆف له گهڵ ئەو كهسه دهبيت كه خۆشى دهوێت. مرۆف چ لێره و چ لەولا، هەر له گهڵ ئەو كهساندا دهبيت كه خۆشى دهوێن. مادەم وايه، ئەو كهسهى دهيهوى له گهڵ پيغه مبهران و راستگويان و شهيداندا يێت، سەرتا دهبيت ئەوانى خۆش بویت، تا بتوانيێت هاوبهشى كوړيان يێت. ياخود بە دەربرينىكى تر، ئەوانەى له بەههشتدا له گهڵ پيغه مبهران و راستگويان و شهيداندا پيگهوهن، ئەوانەن كه لێره تۆوى خۆشهويستى ئەوانيان له سينەدا چاندوو، له هاودەمى و مەعبيەتى ئەواندا ژياون. بىرمان نەچيێت، حوكم و اتاكانى فەرموودەكه بۆ ئەوانەش كه نوێنەرايهتى خراپە دەكەن، هەر هەمان شتە.

جا هەر وهك بينيتان، ئەم فەرموودە تاك رسته ييه، بە هەزاران مانا و ناوهرۆكى لەم جوړەى بەو شىوازه پوخت و كورتبەرە دەربريوه. خۆ ئەگەر ئەمە بەلگه بىج لەسەر شتى، ئەوا بەلگه يه لەسەر ئەوهى كه گوفتارنىكى لەم جوړە تەنها دەكرى له فەتانه تىكهوه سەرچاوهى گرتبى كه هەلقولایى وهجى و ئيلهامى خواييه.

۱ بخارى، الادب ۹۶، مسلم، البر ۱۶۵.

یه کینک له هاوه‌له به‌پیره‌کان که ناوی نوعه‌یمان بوو، جاروبار مه‌یی ده‌خواردوه و پیغه‌مبه‌ری خواش (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه‌ددی شه‌رعی به‌سه‌ردا جیبه‌جی ده‌کرد. نه‌و کاره‌ی نوعه‌یمان ده‌یکرد گونا‌ه‌ بوو. به‌لام که جارنکیان یه‌کینک له هاوه‌لان قسه‌یه‌کی ته‌شه‌رنامیزی ناراسته‌ کرد، پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) برۆکانی لیکنا و، فه‌رمووی: ”هاوکاری شه‌یتان مه‌که‌ن له دژی براکه‌تان. سویند به‌ خوا، نه‌و (نوعه‌یمان) خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یی زۆر خۆش ده‌وینت.“^۱

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی تۆوی خۆشه‌ویستی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌هه‌شته‌میوه‌ی هاوده‌می و پینکه‌وه‌یی نه‌وانی به‌ره‌م ده‌هینا، نه‌وا که‌سیکی له‌م جوړه‌ چهنده‌ گونا‌ه‌کاریش بیت، شایانی نه‌وه‌ ناییت که‌ قسه‌ی ناشرینی پیج بوتریت. چونکه‌ نه‌و خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یی خۆش ده‌وینت. نه‌م خۆشه‌ویستییه‌ش بو‌ که‌سینک که‌ فه‌رزه‌کانی به‌ جیج دینج و، خۆی له‌ گونا‌هه‌ گه‌وره‌کان ده‌پارزیت، به‌سه‌ بو‌ نه‌وه‌ی له‌ گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا (عَلَيْهِ اَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَّمَ) کۆی بکاته‌وه. چونکه‌ مرۆف له‌ گه‌ل نه‌و که‌سه‌دایه‌ که‌ خۆشی ده‌وینت.

۵. ته‌قوا

نیمامی تیرمینی و نه‌حه‌دی کورپی حه‌نبه‌ل له‌ موعا‌ذی کورپی جه‌به‌له‌وه ده‌گیرنه‌وه که‌ پیغه‌مبه‌ر گیان (عَلَيْهِ اَكْتَلَبُ التَّحَايَا) فه‌رموویه‌تی:

إَتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّبِيَّةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَ خَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقِ حَسَنٍ

”له‌ هه‌ر کوریه‌ک بوویت، ترسی خوات هه‌بی! به‌ دوا‌ی خراپه‌دا یه‌ کسه‌ر چاکه‌ نه‌نجام بده‌ تاوه‌کو بیسپریته‌وه. له‌ مامه‌له‌ کردنیشدا له‌ گه‌ل خه‌لکی له‌ ره‌وشتی جوان لاهه‌ده.“^۲

هیچ شتی‌ک نییه‌ هینده‌ی نا‌کار و ره‌وشتی جوان، مرۆف به‌ره‌و عه‌رشه‌ی که‌مالات به‌رز بکاته‌وه. نه‌و ره‌وشته‌ جوانه‌ی که‌ ره‌وشتیکی خوا‌ییه‌ و، واتای ره‌فتار کردن و ره‌نگدار بوون ده‌ گه‌یه‌نیته‌ به‌ ره‌وشته‌ خوا‌ییه‌کان.

۱ بخاری، حدود ۴-۵؛ عبدالرزاق، المصنف ۷/۳۸۱، ۹/۲۶۴.

۲ ترمذی، البر ۵۵؛ احمد بن حنبل، المسند ۵/۱۵۳.

بهائی نازیزان، له بهردهم فرموده‌یه کداین که له بابه‌تیکی هینده قول دواوه مه‌گه‌ر به چندین به‌رگ کتیب نینجا بتوانریت رافه بکرت. شه‌وتا به چند وشه‌یه‌کی کهم ناماژه ده‌کات بو چه‌مکی ته‌قوا و هوکاره‌کانی پاراستنی و ریگه‌کانی به‌رجه‌سته کردنی هم شعوره له گشت کایه و گوشه‌کانی ژیاندا. جا له‌به‌ر شه‌وی لیره‌دا تنها وه‌ک نمونده‌یه‌ک هیناومانه‌ته‌وه، ناچینه نیو لی‌کدانه‌وه و پروونکردنه‌وهی شه‌و حه‌قیقه‌ته به‌رزانه‌وه.

۶. خۆتان چۆن بن، وها فرمان‌ه‌وایی ده‌کرین

له فرموده‌یه‌کی ترده پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (عَلَيْهِ السَّلَامُ) ده‌فرمودت: كَمَا تَكُونُوا يُؤْتَىٰ عَلَيْكُمْ "خۆتان چۆن بن، وهاش فرمان‌ه‌وایی ده‌کرین."^۱

بارودۆخی خۆتان چۆن بیت، هی سه‌رکرده‌کانیشتان به‌و جوژه ده‌بیت. خۆتان سه‌رچاوه‌یه‌کی چۆن بن، فرمان‌ه‌واکانیشتان به‌ره‌می شه‌و سه‌رچاوه‌یه‌ ده‌بن. هم فرمایشته، فرمایشتیکی هینده به‌رزه، ده‌توانریت چندین فره‌ه‌نگی بواری به‌ریوه‌بردنی له‌سه‌ر بنوسرت. نیستاش با به‌ کورتی هه‌لوسته‌یه‌ک له‌سه‌ر فرموده‌که بکه‌ین:

فرموده‌ی: "هه‌مووتان شوانن و هه‌مووشتان به‌ربرسن له‌وهی له‌ژیر ده‌ستاندايه."^۲ ناسۆیه‌کمان بو وینا ده‌کات که به‌ پیی شه‌و ناسۆیه هه‌موو که‌سیک سنوورنکی لی‌پرسراوتی هه‌یه. نیتر شه‌مه به‌رز ده‌بیته‌وه تا ده‌گاته ناستی سه‌رۆکی ولات. سه‌رۆکی ولاتیش به‌ربرسیاره له‌ ته‌واوی شه‌و بازنده‌یه‌ی که سه‌ر به‌رشتی ده‌کات. جا بو‌یه به‌رماشتی: "خۆتان چۆن بن، وها فرمان‌ه‌وایی ده‌کرین." له‌پروانگه‌ی مافه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ کانه‌وه په‌هه‌ندیکی زۆر جیاواز ده‌به‌خشیته‌ بابه‌ته‌که:

یه‌که‌م: فرموده‌که پروو ده‌کاته شه‌وانه‌ی فرمان‌ه‌وایی ده‌کرین و، پیمان ده‌لینت: "نیوه زۆر گرنگن، چونکه شه‌وانه‌ی ده‌بنه فرمان‌ه‌واتان، له‌ هه‌ر ریگه‌یه‌که‌وه بیت

۱ ابن جمیع، مجمع الشیوخ ۱۴۹، دیلمی، المسند ۳/۳۰۵.

۲ بخاری، جمعة ۱۱، مسلم، إمارة ۲۰.

ناچارن كه له دەرگای ئیوه بدن. واته، نهوه ئیوهن كه شكّل و شیوهی ئەوان دیاری ده‌کەن.“

هەرۆك دەزانین زانستی كۆمەڵناسی كۆمەڵه بنه‌مايه‌کی نه‌گۆرپی تايه‌ت به‌ خۆی هه‌یه. وه‌ك چۆن زانسته‌كانی فیزیا و كیمیا و نه‌ستیره‌ناسی، بنه‌ماگه‌لێكی نه‌گۆرپی تايه‌ت به‌ خۆيانیان هه‌یه و به‌ یاساكانی "شه‌ریعه‌تی فیتری" ناویان ده‌به‌ین، هه‌ر به‌و جۆره، زانستی كۆمەڵناسیش خاوه‌نی كۆمەڵه‌ پره‌نسیپ و بنه‌مايه‌كه‌ كه‌ تا قیامه‌ت گۆرانكارییان به‌سه‌ردا نایه‌ت. هه‌ر بۆیه‌ گه‌ر مرۆفه‌كان پێگه‌ بدن به‌ نه‌ش و نه‌مای خراپه‌ و خراپه‌كاری له‌ناویاندا و، ئامیژیان كراوه‌ بێت بۆ له‌ باوه‌ش گرتنی خراپه‌، ئەوا به‌دنیاییه‌وه‌ له‌ لایه‌ن خراپه‌كار و شه‌رخوازه‌كانه‌وه‌ حوكمیان ده‌كرێت. ئەمه‌ش یاسای نه‌گۆرپی خواوه‌نده.

ئایا له‌ بونیادی كۆمەڵگه‌دا شه‌ر و شه‌رخوازی زه‌مینه‌ی له‌باری گه‌شه‌كردنی بۆ په‌خساوه‌؟ داخۆ تۆوی خراپه‌كاری له‌ ژبانی كۆمە‌لایه‌تیدا چه‌كه‌ره‌ی كردووه‌؟ جا هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌مانه‌ سه‌ریان هه‌لدا، ئەو كات خۆی گه‌وره‌ش له‌ هه‌مان گۆل و له‌ هه‌مان هه‌ویر، مرۆفانیك ده‌هینیت و به‌م جۆره‌ نا ئەوانه‌ ده‌بن به‌ فه‌رمانپه‌وا به‌سه‌ریانه‌وه‌.

دووه‌م: له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ فه‌رمووده‌كه‌ ناماژه‌ بۆ ئەم خاله‌ش ده‌كات: "ده‌ستور و یاساكان ته‌نها مه‌ره‌كه‌بی سه‌ر كاغه‌زن و كاریگه‌ریه‌کی ئه‌وتۆیان نیه. با خه‌لكییش هه‌موو كۆبینه‌وه‌ و بیڕ و هه‌زیان یه‌ك به‌خن و تۆكمه‌ترین ده‌ستور دا‌برێژن، بایه‌خێكی وای نییه. ئەوه‌ی گرنه‌گه، په‌چاوكردن یان پێشیل‌كردنی ئەو یاسایانه‌یه." "به‌م پێیه، خالی سه‌ره‌کی بریتییه‌ له‌ پێكه‌اته‌ی ئەخلاق‌ی ئەو خه‌لكه‌ی فه‌رمانپه‌وا‌یی ده‌كرێ. خۆ ئەگه‌ر ئەوان كه‌سانێكی خاوه‌ن په‌وشت بن و، چاره‌سه‌رزای كێشه‌ و گه‌رفته‌كانی خۆیان بن، ئەوا ئەو كه‌سانه‌ی فه‌رمانپه‌وا‌ییان ده‌كەن هه‌رگیز كه‌سانێكی گه‌رفتاوی ده‌رناچن.

ماده‌م باسه‌ كه‌ گه‌یشه‌ ئیژه، با به‌سه‌ره‌اتێك بگێژمه‌وه‌:

له‌ناو یه‌كه‌مین ده‌سته‌ی ئەندامانی په‌رله‌ماندا پیاوێك هه‌بوو به‌ ناوی تاهیر ئەفنده‌ی. ئەم زاته‌ ئەهلی عیلم و فه‌زڵ بوو. وه‌ختێك ئەندام په‌رله‌مانه‌كانی تر بۆ كۆكردنه‌وه‌ی

دەنگ لە مەیدانەکاندا خەریکی وتاردان بوون، نەم هەمیشە دەخزایە گۆشەییەکی و
 یێدەنگیی هەلەبژارد. بەلام لە یەکیەک لە جارەکاندا لایەنگرانی زۆری لێ دەکەن تا
 بڕوات قسە بۆ خەلکی بکات. هەرچۆنێک بێت قایلێ دەکەن، ئەویش دێتە مەیدان
 و دەست دەکات بە قسەکردن. تاهیر ئەفەندی پیاویەک بوو کەم، بەلام پوخت دەدوا.
 لەوێشدا کورت و پوخت پێیان دەلێت: "ئەو خەلکینە! بزانی کە ئێوە "مُنتَخَب"ن و
 منیش "مُنتَخَب"م. ئەو شوێنەش کە بڕیارە ئێمە بۆی بچین "مُنتَخَب"یو. بەو
 کارەش کە ئێوە ئەنجامی دەدەن دەوترێت "إِنْتِخَاب". ئینتخابیش لە "مُخَبَّة"وە دێت و،
 نوخەش واتە "سەرتوێژ". جا بیرتان نەچێت، بنی هەر شتێک چی بێت، سەرتوێژە کەشی
 هەر لەو دەبێت. لەسەر ماست سەرتوێژی ماست و، لەسەر شیریش سەر توێژی شیر
 دروست دەبێت..."

ئەگەر پێویست بکات ڕوونکردنەویەکی کورت سەبارەت بە دەستەواژە عەرەبیەکانی
 دەربرینە کەمێ سەرەو بەخەینە پیش چاوی، ئەوا دەلێین: "مُنتَخَب" بەواتای "هەلبژێر" و،
 "مُنتَخَب" بە واتای "هەلبژێراو" و، "مُنتَخَب"یو بە واتای ئەو جێیە کە هەلبژاردنی
 بۆ دەکرێت و "إِنْتِخَاب"یش بە واتای "هەلبژاردن" دێت و لە وشەی "مُخَبَّة"وە وەرگیراوە.
 ئەمەش نمونەییەکی تر:

وێلامە کەمێ حەجاج بۆ ئەو کەسە کە باسی دادپەروری حەزرەتی عومەری لەلا
 کرد لە سۆنگە ڕوونکردنەوی بابەتە کەمانەوێ گزنگی خۆی هەیە: حەجاج لە وێلامدا
 دەلێت: "گەر ئێوە ئەو مەرفۆقەنە سەردەمی حەزرەتی عومەر بوونایە، بێ شک منیش
 حەزرەتی عومەر دەبووم."

سێیەم: پێویستە هەر مەرفۆقێک لە خودی خۆیدا بەدوای هەلە و خراپەکاندا بگەرێت.
 هەتا هەر یەکەمان پارێزەری خۆی بێت و بەردەوام لە دەرەوی خۆمان بە شوێن هەلەکاندا
 بگەرێین، هەرگیز ناتوانین هەنگاوی ئێجابی بەرو پێش بنێین... هەتاوێکو مەرفۆقەکان
 لە جیهانی ناوێ و ناخی خۆیاندا خۆیان نەگۆرن، خۆی گەورە نایانگۆرێت.^۱ ئەگەر

۱ ڕوانە: سورەتی الرعد، نایەتی ۱۱.

دارمانيك له ناخدا سهره لبدات، ئهوا به دئنيابيهوه به هه موو لايه كدا بلاو دهبيتهوه. هه ره ئهوه ندهش نا، بهلكو لوتكه كانيش ده گرتتهوه. ئهه قسه يه سه بارهت به نيستيقامه تي ناو ناخي مرؤفه كانيش هه ره هه مان شته. له موه ده گه ينه ئه وه راس تيه ي كه كارگه ري بارودؤخي هوكمهراوان له سه ره هوكمهراوان، به جوړنك له جوړه كان هاوشيوه ي ئه وه كارگه رييه كه "هوكار" له سه ره "ئه نجام" هه يه تي. داخؤ كي ده زاني چه ند حيكمه ت و بنه ماي تر له رؤحي ئه م گه وهه ري گو فتاره دا خو يان هه شاردايي؟! ده يي كه ساني خو ي چ په ند و وانه گه ليكي لي هه لبگؤزن!..

به لي، مه حاله رپت بكه وي له گو فتارنكي تري ئاده مي، كه به شيوه يه كي وه ها كور ت و پوخت بونيادي كو مه لگه يه كي دروستي رپون كرديته وه و له هه مان كاتيشدا رپوشورني گه يشتن به و ئامانجه شي خستيه ت به رده ست. ئه وه ته نها حه زرته ي موحه ممه دي خا وه ن فه تانه تي ئه عظه مه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَسَلَّمَ) كه هه ره په يفيكي شابازي ئاسماني ده رپرين و گو فتاره ...

به لي، پيغه مبه ري خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له رپوي ده رپرينه وه له نيو ته واوي مرؤفه كاندا خا وه ني به رزترين و نايابترين پله يه و ئه سه ته مه هيج وپژوهان (أديب) يك پي بگاته وه. و ته كاني ئه وه قورئان نين، به لام سه رتا پا هه لقولاوي كانياوي نيله امي نيلاهين. هه ره بويه وه كه له سه ره تاي باسه كه شدا ئامازه مان پيدا، تيكراي وپژوهان و شاره زاياني وپژه و نه ده بيات، ته نها ئه وه نده يان پي ده رپرت كه بيه نه گه داي به رده ركي ئه وه سولتانه.

هه سه ساني كور ي ثابت شاعيرنكي مه زني به توانايه، كه چي له گه ل ئه وه شدا "خه نسا" له شيعرنكي چوار به يتييدا هه شه ته هه له ي ليگرتوه. جا ئه م خاتونه كه تا ئه وه راديه له شيعردا ليها تووي به ده ست هيتابوو، پاش ئه وه ي گو ي له پيغه مبه ري خوا راده گرت، موسلمان ده بيت و هه موو ئيش و كارنكي ده بيته گو يگرتن له و سولتاني ده رپرينه. به گو يگرتن له پيغه مبه ري خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، به جوړنك له هو ش خو ي چو ربوو و كه مه نديكي شي كه شه ئه فسونا وييه كه ي بووبوو، ئه وه ئافره ته ي له سه رده مي جاهيليدا به لاواندنه وه بو مه رگي برا كه ي دنيا ي نوقمى ماتم كر دبوو، پاش ئه وه ي له قادسيه دا چوار كور ي شه هيد بوون، نه كه ئه وه ي ته نها وشه يه كيشي له ده م ده رنه چوو

که بۆنى نارەزايى لىق بىچ، بەلكو ھەلۋىستىكى نواند، شايستەى ئەو ھە بىچ مېژوو لە شكوڤدارتيرىن لاپەرەكانى خۆيدا تۆمارى بكات، ئەو كەلەنافرەتە لە بەرامبەر ئەو تابلۆ دەروون ھەژىتانەدا تەنھا ئەم چەند وشەيەى لە زار ھاتە دەر: ”خۆشەخت خۆم، بوومە داىكى چوار شەھيد. خوايە گيان سوپاس بۆ تۆ.“^۱

خەنسا ئافرەتىكى ”مُلْهَمٌ“ بوو. واتە لەو كەسانە بوو كە بەھرەمەندى ئىلھامن. لەگەل پىنكان و كەوتنە سەر زەوى ھەر كورپىكىدا، بەجۆرىك ئاگر بەردەبوو گيانى، دەتوت تيرەكان ئەمیان پىكاوہ. بەلام وابەستەيى ئەم ئافرەتە مەردە بە پىغەمبەرى خواو ھىندە پتەو بوو، تەننەت تاكە سكالايە كيش بەو زارە بە ئىلھام گوشادەيدا نەھاتووہ.

۷. كار و كردەوكان بەگوێرەى نىيەتن

نىمامى بوخارى و موسلىم و نەبو داوود لە ھەزرەتى عومەرەو (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) دەگىر ئەو ھە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرموويەتى:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِلكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوُّهَا فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

”كار و كردەوكان تەنھا و تەنھا بەگوێرەى نىيەتەكان ھەلەسەنگىنن. نىيەتى ھەر كەس چى بىت، دەستكەوتىشى ئەو دەبىت. ھەر كەسك ھىجرەتى بۆ لای خوا و پىغەمبەرەكەى (بە مەبەستى رەزامەندى ئەوان) كردىت، ئەوا ھىجرەتەكەى بۆ لای خوا و پىغەمبەرەكەى بۆ ھەژمار دەكرىت. ھەر كەسكيش لەبەر مالىك كە دەستى بكەوئت، يان ئافرەتىك كە ماری بېرىت، ھىجرەت بكات، ئەوا ھىجرەتەكەى بۆ لای ئەو شتەيە كە ھىجرەتى بۆ كردووہ.“^۲

لەبەر ئەو ھىجرەت ھۆكارى شەرەف صدورى ئەم فەرموودەيەيە، ھەريۆيە تەوہرى

۱ بىروانە: ابن عبدالبر، الإستيعاب ۱۲۸۹/۴، ابن الأثير، أسود الغابة ۱۰۱/۷.

۲ بخارى، بدء الوحي ۱، إيمان ۲۳، مسلم، الإمارة ۱۵۵، أبو داود، الطلاق ۱۰.

سەرەكى فەرموودەكە ھىجرەتە. بە گۆرەى رېوايەتەكە، سەرورەى جىھانىيان بە بۆنەى ئەم رپوداۋەى خوارەوہ ئەم فەرمایشتەى فەرموودە:

ھاوہلان لە پىنناۋى خوادا مەككەيان بە جىج دەھىشت و بەرەو مەدىنە ھىجرەتەيان دە کرد. بەلام يەكەك لە ھاوہلان كە ناوہكەى نازانين، لەبەر خاترى ئافرەتەك بە ناۋى "ئوم قەيس" ۋە كە خۆشیدەوېست كۆچ دەكات.^۱ بە دلىنایىيەوہ ئەم زاتە باوەردار بوو، بەلام نىيەت و بىرکردنەوہكەى پىش رەفتارەكانى نەكەوتبوو...

ئەوېش ھەر موھاجىر بوو، بەلام موھاجىرى ئوم قەيس. ئەو ھەموو زەحمەت و ناخۆشەيانەى كە بە تەنھا لە پىنناۋى خوادا دەچىژرا، ئەم لە پىنناۋ ئافرەتەكدا چەشتى. ئىدى ئەم رپوداۋە، بىج ئەوې ناۋى كەسى تىدا بەئىترىت، بوو بە بابەتى ئەو فەرموودە پىرۆزەى لە سەرەوہ ئامازەمان پىدا. جا لەبەر ئەوې تايبەتى بوونى ھۆكار، رېنگر نىيە لە گشتگىر بوونى حوكم، ئەوا حوكمى فەرموودەكە گشتگىرە و ھەموو كەسەك و ھەموو رپوداۋەك دەگرىتەوہ.

نىيەت

بەلەى، نەك تەنھا ھىجرەت، بەلكو تەواۋى كار و كردەوہكان بە گۆرەى نىيەتە. ئەگەر مەرؤف تەنھا بە نىيەتى خوا و پىغەمبەرەكەى ھىجرەت بكات، ئەوا لە بەرامبەردا خوا و پىغەمبەرەكەى بە دەست دەھىتەت. ئەمە لە نوژ و رپۆز و زەكاتىشدا ھەر واىە. ھەرەك لە فەرموودەيەكى پىشوو تىرىشدا باسى لىوہ كرا، ئەو مەرؤفەى رەچاۋى مافەكانى پەرەردگار بكات، ھەمىشە پەرەردگار لە پەنا خۆيدا دەبىنەتەوہ. ئەم لە پەنا بوونەش لە شىۋەى رەحمەت و چاۋدېرى و كەرەمى خواى گەرەدا تەجەللى دەكات. كاتەك مەرؤف ئەمانەى دەستكەوت، دەجۆشى و لەخۆ دەچى و دەچىتە سوجدەوہ و ھەولەدات كە زىاتر لە خواى خۆى نرىك بىتەوہ.. ھەتا لە خواى خۆشى نرىك بىتەوہ، ئەم ھەست و شعورە لە سەرچەم كار و كردەوہكانىدا رەنگ دەداتەوہ، وەختىكىش لىزە دەپەرېتەوہ و ھەنگاۋ بەرەو ئەو جىھانە دەنەت كە ھەموو شتىكى تىدا گۆراۋە

۱ طبرانى، المجمع الكبير ۱۰۳/۹، ابن حجر، فتح الباري ۱/۱۰.

و شكلیکی تری وەرگرتوه، واته له گۆردا، له بهرزه خدا، له حهشردا، له سه پردي سیراتیشدا له سایه ی بالادهستی ئەم شعورهدا، هه میشه خوی گه و ره له په نای خۆیدا ده بینیته وه. خۆ نه گه ر کرده و هه کانی بتوانن بیگه یه نه نه "لِوَاءِ الْحَمْدِ"، ئەوا له وێشدا به دیداری سه روهری هه ردوو جیهان (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلِيمِ) شاد ده بیته و سه رفرازی هاو له یییه ک ده ی، که نه ندیشه له ده رکیدا ده سه وسان ده میته.

له کاتیکیدا ئەو که سه ی نییه تی بۆ خوا نییه، سه رباری هه موو په نج و کۆشه کانی، نه گه ر مه بهستی له هه جره ته ده سه که و ته نی دلێ نافرته یێک بوویته، ئەوا ته واری ئەو چه رمه سه ربیانه ی کیشا و نی، به خاتری چه ند ئاره زوو به کی جه سه تی بوون و هه یچی تر.. به واتایه کی تر، هه موو ئەو ئاره حه تیانه ی چه شه توونی، ده بنه توژی به ربا و خه ساره ته مند و په نه ره وۆ خۆیه تی.

ئەو مرۆفانه ی هه ردەم ژیا نیکی جه سه تیانه به سه ر ده بن و هه موو هه لسه که و ته یکیان له چه واره چیوه ی تیر کردنی ئاره زوو جه سه تییه کانیاندا خۆی ده بینیته وه و بۆ جارێکی شه یته گوی ناده ن به دهنگی رۆح و وێژدانیان، ئەوانه له پای هه یج دین و ده چن و ژیا نیان له بیه و هه ییدا به فه ره و ده دن و هه رگه یز ئەو نه نه جامة به ده سه ت ناهه ین که که سانه ی ژیا نیان بۆ خوا ته رخان کرده و، به ده سه تی ده هه ین. مه گه ر په نه مه به ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له فه رمایه شه یکی تر دا نافر مه و ته: نَيْتَةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ "نییه تی با وه ردار له کاره که ی خه یتره." چونکه له راستیدا مرۆف هه ر چه ند یکی شه هه ول بدات، هه یشتا هه ر ناتوا نیته ده سه تی بگات به و کاره ی که له نییه تی دا یه. ئەوه په حه ته ی به سنووری خوی بالاده سه ته که له کار و کرده و هه کانه ماندا زیاد له خودی کرده و هه که، به گوته ی نییه تی دلمان مامه له مان له گه لدا ده کات.

هه ربۆیه ئەو پا دا شه ی نییه ته ده سه تی مرۆفی ده خات، به دلنیا ییه وه زۆر له وه زیاتره که له کرده و هه کانییه وه ده سه تی ده که و ته. جا بۆیه له م روه شه وه نییه تی با وه ردار، له کاره که ی خه یتره.

١ الطبرانی، المجموع الكبير ١٨٥/٦-١٨٦؛ البيهقي، السنن الصغرى ٢٠.

لیرهدا سهرنجتان بۆ لای فرمودیهک راده کیشم که په یوه ندى به بابه ته که مانه وه ههیه. سهرورمان لهو فرموده یه دا ده فرمویت:

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْعَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

”ناگادار بن! له جهستهی مرؤفدا پارچه گوشتیک ههیه، نه گهر نهو چاک بیټ، هه موو جهسته که چاک ده بیټ. خو نه گهر تیکبجیټ و خراب بیټ، نهوا هه موو جهسته که خراب ده بیټ. بزائن نهوه دلّه!“^۱

نه گهر به نیخلاسه وه کار بکهن، نهوا تهواوی نهو تۆوانه ی دهیچینن، بی شک چاو به پرووی ژياندا گوشاد ده کهن. لهوانه یه له سه ره تا وه وه که نهونه مام، سیس و لاواز ده ربکه ون، به لام به تیپه ربوونی کات، هه ره یه که وه که سه روویه کی سه رکهش به ناسماندا ده چن. نیوهش له دوار و ژدا له ژیر سیبه ره کانیاندا ده حه ورته وه. به لئ، نهوان به گوټره ی ساغ و دروستی نییه ته کانتان چه که ره ده کهن و گه شه ده سینن. تا دوا جار له شیوه ی میوه ی به هه شتدا خو یانتان بۆ ده نوټنن.

هه ره ها به هۆی نییه ته وه عاده ت و خو وه کانی مرؤف حوکی عیباده ت وه ره ده گرن. نهو که سه ی به نییه تی عیباده تی شه وه وه ده نوټ، ته نانه ت هه ناسه کانی شی به زیکر بۆ حساب ده کرټن. جا نه گهر وا نه بوایه، چون ده کرا به م ته مه نه کورته و، به م تۆزه کر ده وه یه به هه شت به ده ست بیټ؟ به لئ، نه گهر بریار بیټ ژیانیک ی هه میسه یی پیشکه شی نیماندار بکرټ، نهوا ته مه لوتف و به خششیک ی نیلاهییه به و نییه ته ی ده به خشرټ که بۆ به ندایه تی هه میسه یی هیئاوییه تی. نیتر به م شیوه نییه ته که ی به هه شتیک ی نه براوه ی ده ست ده خات. له لایه کی تره وه، هه مان شت کافریش ده گرټه وه. واته نهویش شایانی دۆزه خی نه براوه یه.

به لئ، نییه ی خوا په رست به نییه تی به ندایه تییه نه به دییه که مان شایسته ی چوونه به هه شت ده بین، بابای کافریش هه روا.. به نییه تی کوفران و سپله ییه نه به دییه که ی

۱ بخاری، الإیمان ۱۳۹، مسلم، المساقاة ۱۰۷.

شایانی چوونه دۆزهخ دهیئت. بهلج، ئەو ئیکسیرهی نرخ و بهها دهبه خشیته کردوه کانمان، هەر له بچوو کترینیانوه ههتا گه وره ترینیان و، وهك بلیی گیان ده کات به بهریاندا، تهنها و تهنها نییهته. بگره له کاره چاکه کاندای زۆر شت ههیه که تهنها بههۆی نییهتهوه دهستگیرمان دهیئت. بۆ نمونه، گهر مرۆفیک نییهته له چاکهیهك بهیئیت، بهلام دواتر نهتوانیئت نهجامی بدات، ئەوا پاداشته کهی هەر بۆ دهنوسریت. ئەگهر نهجامیشی بدات، ئەوا به گوێرهی حالته کهی، جار ههیه ده هیئنده، جار ههیه سهده هیئنده و جاری واش ههیه زۆر لهوه زیاتر پاداشته دهرتتهوه. ئەمه له حالیکدا که ئەگهر خراپه هەر له نییهتدا بهیئیتتهوه، به گوناھ نهنوسریت. کاتیکیش خراپه که نهجام دهرتت، تهنها به یهك گوناھ دهنوسریت.^۱ به دلنیایشهوه گوناھه هەر خراپهیهك، داخوای سزایه که له جوړی خوێ.

هیجرت

لهم نیهندهدا نایئت نهوش لهیاد بکهین که له فهرموده کهدا گرنگیه کی تاییهت دراوه به هیجرت. ئەگهرچی به واتا تاییهتیه کهی هیجرت کو تایی پتهاتوه، وهك چوون پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فهرمویت: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ "له دواي فتهتی مه کهکوه هیجرت نه ماوه."^۲ بهلام به واتا گشتیه کهی هیجرت بهردهوامه و تا رۆژی قیامهتیش هەر بهردهوام دهیئت. چونکه هیجرت دهسته خوشکی جیهاده، پینکهوه له دایک بوون و پینکهوهش دهژین. هەر پیغه مبهر گیان خو شیههتی پیمان راده گهیه نیئت که جیهاد تا قیامهت ده میئیت. ئەوهتا لهم باریهوه ده فهرموی: الْجِهَادُ مَا ضَافَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ "جیهاد ههتا رۆژی قیامهت بهردهوام دهیئت."^۳

بهلج، هەر مرۆفیککی باوهردار و خاوهن بانگهواز که له پیناوی پروونکردنهوه و گه یاندنی حق و حهقیقهت به دهرورنه موحتاجه کان، له دایک و باوک و یار و

۱ پروانه: بخاری، رفاق ۳۱؛ مسلم، ایمان ۲۰۳-۲۰۸.

۲ بخاری، جهاد ۱؛ مسلم، إمارة ۸۳-۸۶.

۳ طبرانی، المعجم الأوسط ۹۶/۵. (بۆ چهند فهرمودیه کی تر که به دهقی جیاواز نامازه بۆ ههمان واتا دهکن پروانه: بخاری، جهاد ۴۴؛ أبو داود، جهاد ۴)

يارانى جياده بيتهوه و، نيستمانه كەى جیدەھيلىت و شار به شار و ولات به ولات دەگەرئ تا دلەكان به پەيامە كەى رپووناك بكاتەوه، يىگومان دەچیتە ناو بازنەيه كى چاكە كىشى (الدائرة الصالحة) هيجرەتى نەپراوهوه. بەدلىنبايشەوه پاداشتى شايانى خۆى وەر دەگريت. لە لايه كى ترهوه پاداشتى ئەو هيجرەتى لە پىناوى خوا و پىنغە مەبرە كەيدا ئەنجام دەدرت، چوار چىويه كى ديارىكرائى بۆ دانەنراوه. لەوانەيه ئەمە ناماژيهك بيت بۆ ئەوهى كە پاداشتى ئەم جوړه كردهوانه لەو دنيا لە شىويهى ديارىيه كى چاوهروان نەكراوا پيشكەش دەكرت. بە واتايە كى تر، فرىشته كان كارە كە وهك خۆى دەنوسنەوه، پاداشتە كەشى خواى ميهربان خۆى تەقدىرى دەفرموت.

واژهى (انَّمَا) كە لەسەرەتاي فرموده كەدا هاتوه، واتاي حەصر دەگەيه نيت. بەم پييه، واتا كە بەم جوړهى لى ديت: "كارەكان تەنها بە نييهت دەبنە شايانى ئەوهى بە كار لە قەلەم بدرين." ئەمەش ئەوه دەگەيه نيت كە هيج عيبادەت يك بەي نييهت قبول ناييت. جا ئەگەر مرؤف بە بي نييهت، هەزار رەكات نوژ بخوئى و چەندىن سأل برسى دانيشى و چى مأل و مولكى هەيه سەرفى بكات و بچى بۆ حەج و هەموو روكنە كانيشى بە جى بهيئى، ئەوا ئەو كەسە، نە نوژى كردوه، نە رۆژووى گرتوه، نە زەكاتى داوه و نە فەريزهى حەجيشى بەجى گەياندوهوه. كەواتە ئەو شتى هەموو ئەم جوړه و هەلسوكەواتانە دەكات بە عيبادەت، نييهتە.

هيجرەت لە گوناھ

ئەگەر جارێكى تر چاوتك بە بابەتە كەدا بخشينيئەوه، دەبينىن كە پىغە مەبرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە سەرەتاوه بابەتێكى فراوان و هەمەلايه نەى وهك نييهتى بە سى وشە روون كردوهتەوه. دواتریش بە دوو سى رستە، ناماژەى بۆ بابەتێكى قول و ناوهرؤكدارى وهك هيجرەت كردوهوه. جا جى كردنەوهى سەرجم هيجرەت و موهاجرەتە كان (الْهَجْرَةَ وَالْمُهَاجِرَةَ)، هەر لەو هيجرەتەوه كە بە واتاي دووركەوتنەوه لە گوناھ ديت، تا ئەو هيجرەتەنەى كە تا رۆژى قيامەت لە رىگەى خوادا ديتە رى، لە دوو سى رستەدا و، دەرپرنيان بە شىوازك كە (سەهلەى مومته نييع) بيت، تەنها و

تەنھا كارى ئەو زاتەيە كە فەرمايىشتەكانى ەك لەعل و گەوھەر وان.

پىم وايە رپونكرندنەوى ئەم بابەتەش لە جىيى خۇيدا بىت: گەورەترىن موھاجىر ئەو كەسەيە كە لە گوناھ دورودە كەوتتەو ە و لە غەيرى خۇشەويستى خوا، ەموو خۇشەويستىيە كى تر لە دلدا دەسپتتەو ە و فرىي دەدات.^۱ جازىكىيان ئىبراھىمى كورپى ئەدھەم كەوتتەو ە رازونىياز لە گەل پەروەردگاردا: ”پەروەردگارا! بە عىشقى تۆو ە دلەست بووم، ەەرچى شتە لە غەيرى تۆ، پشتم تىكردوو ە و رپوم لە قاپىت ناو ە. لە دواى تۆ، چاوم چۆن بىنىنغ غەيرى تۆ.“

لەو كاتەدا كە لە گەل ئەم دوعايانەدا بە قولترىن زەرياكانى بوونى خۇيدا دەگەرا و، لە ئاسمانى مەعنەوى ئەم دوعايەدا بالى بە يە كدا دەدا، لە كەنارى كەعبەدا كورپە كەى دەبىنىت، كورپە كەشى ئەم دەبىنىت. ەسەرتى سالانىك دورورى بەرەو يە كتر دەيانخاتە رى. رىك لەو كاتەدا كە باو ەش بەيە كدا دە كەن و شنى دىداريان ەسەرتى سىنەى پەرغەمىيان بە با دەكات، ئىبراھىمى كورپى ئەدھەم گونى لە ەاتفىك^۲ دەبىت: ”ئىبراھىم! لە دلنىكدا جىيى دوو خۇشەويستى نايىتتەو ە.“

نىتر لەو كاتەدا ئىبراھىم نالەى دوو ەمى لى بەرز دەبىتتەو ە، دەلئىت: ”پەروەردگارم، ئەو شتەم لى بىننە كە دەبىتتە رىگر لە خۇشەويستى تۆ!“ ئەمە دەلئىت ە ەر لەوئىدا كورپە كەى لە نىو كۆشىدا سارد دەبىتتەو ە و گىيانى دەردەچىت...^۳

هيجرەت بەرەو رەحمەتى ئىلاھى

ەلھاتن لە گوناھەكان و چوونە دەرگای رەحمەتى ئىلاھى، ئىنجا جىنەھىشتىنى ئەو دەرگايە ەتا ئەو كاتەى فەرمانى لىخۇشبوون دەردەچىت.. ئەمەش بۇ خۇى ەيجرەتەىكە. ئەم ناھ و نالەيە چەندە جوان گوزارشت لەمە دەكات:

إِلٰهِي عَبْدُكَ الْعَاصِي أَتَاكَ مُقِرًّا بِالذُّنُوبِ وَقَدْ دَعَاكَ

۱ ئەو فەرمودەيەى لەم بابەتە دەوتت الُمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ لَهِ دوايىدا رافە دەكرت.

۲ ”هاتف“ دەنگىكى بەرزە كە دەبىسترت، بەلام سەرچارەكەى نايىترت.

۳ فرىدالدىن عطار، تذكرة الاولياء، بەشى ژيانى ئىبراھىمى كورپى ئەدھەم.

وَإِنْ تَغْفِرْ فَأَنْتَ أَهْلٌ لِدَاكَ وَإِنْ تَطْرُدْ فَمَنْ يَزْحَمُ سِوَاكَ

”ئىلاھى بەندەى گوناھبارت بۇ لاي تۆ ھاتوۋە

دان بە گوناھيدا دەنى و لە تۆ دەپاڤىتەوۋە

ئەگەر لىي خۇش بىي ئەوۋە لوتف و گەورەيى خۇتە

ئەگەر دەرىشى كەيت، جگە لە تۆ كىي ھەيە بەزەيى پىدا بىتەوۋە!“^۱

ئەو مەرۇفەي كە گەرانەوۋە بۇ ناو گوناھەكانى پىشسوى - پاش ئەوۋە وازى لىھىتئابوون - بە ئەندازەي چوونە ناو دۆزەخ بەلاوۋە سەخت و نازارەبەخشە، مەرۇفەيكە بە تەواوى مانا و بە بەردەوامى لە رېئى ھىجرەتدايە.

ئەو مەرۇفەي دوا بەردەكانى سنوورى بازنەي كارە ھەلالەكان ۋەك كىلگەيەكى پىر لە مەين دەبىنىي و، ھەرگىز نىزىكى ناكەورئەوۋە و بەردەوام ورياي دەست و قاچ و چار و گوى و زمان و دلىبەتتى، مەرۇفەيكە تا كۆتايى ژيانى ھەر بە رېبوارى رېئى ھىجرەت ھەژمار دەكرىت. جا ئەم مەرۇفە چ بىتە ناو خەلك و لەگەلىاندا بژى، ياخود بخزىتتە كونجىك و خۇي لە ھەموو شتىك دابىرئىت، ئەوا كۆچى پىرۆز ھەمىشە لە قولايى ناخيدا ھاوسەفەرى راستگۆ و دلسۆزىەتتى. ئەوئەندە ھەيە كە لە دابىران (عوزلەت)دا رەھەندىكى جىاوازى ھىجرەت نومايان دەبىت. مەرۇف لەوئىدا دەگاتە مەقامى ”أُنْس بِاللّٰهِ“ و بە نەفەحاتى ئىلاھى سەرفراز دەبىت.

لەلايەكى ترەوۋە فەرموودە پىرۆزەكە ”دلالتە“، ھەر ھىچ نەبىي ”إيماء“ و ”إشارة“ تىدايە بۇ ئەم لايدەنانە:

۱. نىيەت رۇخى كردهوۋە، كارى بىي نىيەت بەمردوود دادەنرئىت.

۲. نىيەت ئىكسىرنىكى نوورين و پىرنھىتىي ئەوتۆبە كە كارى چاكە دەگۆرئىت بە خراپە و، خراپەش بە چاكە.

۱ بەشىكە لە موراجاتى ئىبراھىمى كورى ئەدھەم (بروانە: القلوب الضارعة ۲۲۴)

۳. کرده‌کان تنها به نییەت دەبن بە کردەوه. هیچرەتی بی نییەت بریتییە لە گەشت و گوزار، جیهادیش زۆرداری و خۆسەپاندن، هەجیش سەفەرئەکی خۆهەلخەلەتین، نوێژیش وەرزشیکی جەستی، پۆژووش جیاوازییەکی ناییت لە گەل پارژ و رێجیم. تاکە شتیکیش کە هەریەک لەم عیبادهتانه بکات بە پەر و بال و خاوەنەکی بەرەو بەهەشتی بی پایان بخاتە پەرواز، نییەتە.

۴. بەهەشتی هەمیشەیی پاداشتی نییەتی بەندایەتی هەمیشەییە. دۆزەخی هەمیشەیی بەرەمی ویست و نیازی ئینکاری ئەبەدی و کوفری هەتاهەتاییە.

۵. مەوۆف لە سایە نییەتە کە یەو دەتوانیت بە کۆششیکێ زۆر بچوک و خەرجییەکی زۆر کەم، شتاییکی زۆر گەورە و بەنرخ بە دەست بێنیت.

۶. ئەو کەسانە سەرمايە نییەتیان بە باشی بە کار دەهینن، دەتوانن هەرچی مۆلکی دنیا هەیه بە دەستی بێنن.

۷. دنیا و ئافەرەت لە گەل ئەوێ بە جۆرێک دروستکراون کە نامادەیی بوونە نیعمەتیان تێدا، کەچی خراب بە کارهێنانی ئەم نیعمەتانه، یاخود رێکنەخستنی پەيوەندی و مامەلەکان بە گۆرە پێوهره شەرعییەکان، وا دەکات کە ئەم نیعمەتانه جێی رەزامەندی خوا و پیغەمبەرەکی بگرنەوه. هەر بۆیە لەوانەیه لەو دەمدا کە چاوی بریووتە قازانج و چاوەروانی دەستکەوتە، ئەم دووانە - دنیا و ئافەرەت - هەموو شتیکی لەکیس بەن...

جا ئەمانە و چەندین بابەتی وردی هاووشیوی ئەمانە، وێرای ئەوێ کە هەریەکەیان بۆ خۆی سەرباسیکی سەر بە خۆی، کەچی لە گوفتاری ئەو سۆلتانی گوفتارەدا (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ)، ئەو سۆلتانە کە لە گەردیلە کدا خۆر دەردەخات و دەریایەکیش دەخزێنێتە دڵپێکەوه، تەنها سێ چوار وشە بەسە بۆ دەربڕینی ئەو ناوهرۆکە مەزن و بیج شومارە.

۸. به لای زمان و دهست

دوباره له یه کتیک لهو فرمودانهی نیمامی بوخاری و نه بوداورد له گهنجینهی "جَوَامِعِ الْكَلِمِ" ی پیغه مبهری خواوه بومان ده گپ نهوه، پیغه مبهری پیشاوامان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فرموی:

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمَسْلُومُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَ يَدِهِ وَ الْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

"موسولمانی راسته قینه نهو که سهیه که موسولمانان له زمان و دهستی نه مین و بیج زیان بن. موهاجیری راسته قینهش نهو که سهیه که پشت هه لده کات لهو شتانهی خوی گه وره نهی لی کردوه."^۱

نیمانداری نمونهیی

نیستا با به کورتی فرموده که شی بکهینهوه:

له سه ره تای وشعی "الْمُسْلِمُ" دا لامی ناساندن (لام التعریف) به کارهاتوهه. هه مان شت له وشعی "الْمُسْلِمُونَ" ی شدا ده بینین. نهو واتایهش که نه م دوو لامی ته عریفه دهیگه یه نن بریتیه له: نیمانداری نمونهیی نهو که سهیه که به دل و به گیان چووته نیو کهش و هه ریمی ناشتی و نارامی و ناسایه وه و خوی تیدا تواندوه ته وه.. بویه نه به زمانی و نه به دهستی خراپهی بۆ هیچ که سیک نییه. لیره دا باس له موسولمانی سه ر پیناس، یان نهو که سه نییه که وا ده رده که ویت و لافی نهوه لیده دات که وایج، به لکو لهو نیمانداره راسته قینه نمونهیی ده ویت که ویتنهی له هه موو زیهنیکدا نه خشاوه. به لئی، به کارهینانی لامی ته عریف به مه بهستی "عَهْدٌ" نه م واتایانه ده چۆر نییته بۆ تهی هه زمانه وه. واته به گۆرتهی ده ستوری "إِنْ إِطْلَاقَ الذِّكْرِ يَصْرَفُ نَحْوَ كَمَالِ الْوَصْفِ" کاتیک دهوتری نیماندار، به رایترین ویتنه که له زیهندا دروست ده بیت، ویتنهی کاملترین نیمانداره. جا نهو نیمانداری که له فرموده که دا نامازهی بۆ کراوه، نا نه م جوړه نیمانداریه.

دهر کوردنی که سی ناسایی به م ورده کاریانهی زمان کارنکی هه روا ناسان نییه.

۱ بخاری، الإيمان ۴؛ أبو داود، الجهاد ۲.

چونکه ئەم كارە تەنھا بۆ ئەوانە دەلوێ كە لە حوجرە و مەدرەسەكاندا، يان لە خزمەتی مامۆستايەكدا چۆكيان داداوه و هەگبەي زانستی خۆيان لە توێشوي زانستی زمانەوانی و وردەكارییەكاني رێزمان پرکردوو. بەلام خۆ پیغەمبەری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هیچ کام لەمانەي بەخۆوه نەدیوه. ئەمەش ئەوه دەگەيەنیت كە قسەكاني ئەو لە خۆیەوه نین، بەلكو ئەو قسانە دەكات كە مامۆستای ئەزەلی (جَلَّ جَلَالُهُ) فێری دەكات. هەر بۆیە لە گرفتار و دەرپرینەكانیدا پیغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هەموو تايبەتکاری و وردەكارییەكاني زمانی رەچار و کراوه و بچووكتەری ناته‌واوی تیدا نابینریت.

با بگەرێینەوه سەر فەرمايشتەكەي خۆمان: موسولمانی راستەقینە، مرۆفي دنیایی و ئاسایشه. بە چەشنيك كە هەموو موسولمانان دەتوانن بیج دودولی رەه وەرېگێرن و لێی دنیاین. چونكە دەزانن كە هیچ زیانتيان لەوهوه بیج ناگات. بۆ نمونە، ئەگەر پتووستی كرد خێزان و خانەواده‌كەيان ئەمانەتی یەكێك بكەن، ئەوا بیج هیچ چاو لەدوومانیک دەتوانن ئەمانەتی ئەوی بكەن. چونكە هەمووان لە دەست و زمانی پارێزراون. ئەو كەسەي لە مەجلیسێكدا لەگەلی دانیشتووه، لە پاش جێهێشتنی مەجلیسەكە، لە پستی خۆي ئەمینە. چونكە دنیایه كە نە غەیبەتی خۆي دەكەن، نە گوتش بۆ غەیبەتی كەسانی دی راده‌گرن. ئەم موسولمانە، چەندە لە خەمی شەرف و كەسایەتی خۆیدا، ئەوەندەش بەتەنگ شەرف و كەسایەتی كەسانی تره‌ویه. تا گەدەبەكی برسی مایج، خواردن چییە ئەم نایزانی. تا تینوویەك وەستایج، قومیک ئاو بەخۆي رهاو نابینج. دەژی، بەلام تەنھا لەپێناو ژياندنێ كەسانی تردا. هەر ئەمەندە نا، بەلكو لەپێناو بەرامبەرەكەیدا زۆر بە ئاسانی دەستبەرداری هەست و چێژە مەعنەوییه‌كانیشی دەبی!

ئیمە هەموو ئەم واتیانە لە لامی تەعریفەكەي سەرەوه هەلڤه‌گۆزین كاتیک وەك نامرازیک بۆ حەصر بەكاردیت.

سیلم و موسولمان

تایبەتەندییه‌كی تری فەرمووده‌كە، بەكارهێنانی رەگەزدۆزی (جناس)ە. ئەوەتا وشەي "مُسْلِم" و كرداری "سَلِم"، هەردووکیان داتاشاروی هەمان چاوگن كە "سَلِم"ە. جا لەبەر

لیکچوونی هەندێك له پسته كانیان، ڕه‌گه‌زدۆزییه‌کی ناته‌واو، واته‌ (الجناس الناقص) له‌نیوانیاندایه‌. به‌لام "باب‌ی هه‌ردوو وشه‌که‌ جیاوازن. هه‌روه‌ها ئەم لیکچوون و جیاوازییه‌ شه‌وشمان وه‌بیر دینیتیه‌وه‌ که‌: موسولمان نه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ هه‌موو کاروبارێکی ژیانی له‌سه‌ر خولگی ناشتی و نارامی و بیوه‌بیدا ده‌گوزهرێتی. خۆی داوه‌ته‌ ده‌ست جازبه‌یه‌کی نیلاهی نه‌وتۆ، که‌ هه‌موو جموجوولێکی به‌گه‌ڕه‌ی نه‌و چه‌قه‌هێزه‌ به‌رپه‌وه‌ ده‌چیت.

سه‌لام له‌ هه‌موو که‌سه‌یک ده‌کات، بێناسیت یا نهناسیت. به‌مه‌ش نالای خۆشه‌ویستی له‌ هه‌موو ده‌له‌کاندا بۆ هه‌لده‌دریت.

کاتیکیش له‌ نوێژ ده‌بیته‌وه‌، سه‌لام ده‌داته‌وه‌. هه‌رچی ئینس و جین و مه‌لائیکه‌ت و بوونه‌وه‌رانی خاوه‌ن شعوریش هه‌ن، هه‌ر هه‌موویان وه‌لامی سه‌لامه‌که‌ی ده‌ده‌نه‌وه‌. ته‌نانه‌ت ئالوگۆپی سه‌لام له‌گه‌ڵ نه‌و بوونه‌وه‌رانه‌شدا ده‌کات که‌ ئەم نایانینیت. جگه‌ له‌ موسولمانیش هه‌یج که‌سی تر نه‌بووه‌ شه‌وه‌نده‌ گه‌رنگی به‌ سه‌لام کردن بدات و به‌و جو‌ره‌ بلاری بکاته‌وه‌ و به‌روی پێ بدات.

هاتنه‌ ناو نیسه‌لام به‌ هه‌تانه‌جیی روکنه‌گه‌لێکی وه‌ک که‌لیمه‌ی شه‌هاده‌ت و نوێژ و ڕۆژوو و زه‌کات و هه‌ج ده‌یت، ئەمه‌ش خۆی له‌ خۆیدا واتای شوئکه‌وتنی فه‌رمانی ﴿أَدْخُلُوا فِي آلِ الْبَقَرَةِ﴾ (البقرة : ۲۰۸) "هه‌موو به‌ جارێک بچنه‌ ناو سه‌یلمه‌وه‌." یه‌، و، چارۆکه‌ هه‌لدانه‌ له‌ ده‌ریای سه‌یلم و سه‌لامه‌تیدا. جا ئەو که‌سه‌ی خۆی داوه‌ته‌ ده‌ست شه‌پۆله‌کانی نه‌و ده‌ریایه‌، هه‌موو حالێکی بۆنی سه‌یلم و نیسه‌لامی لێدیت. جگه‌ له‌ چاکه‌ش که‌س چاوه‌ڕێی شتیکی تر ناکات له‌و مروه‌قه‌ی گه‌یشته‌وه‌ته‌ ئەم په‌لایه‌.

بۆچی ده‌ست و زمان؟

وه‌ک ته‌واوی فه‌رموده‌کانی تری پێغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، له‌م فه‌رموده‌یه‌شدا هه‌موو وشه‌کان به‌وه‌په‌ری دقه‌ت و وریاییه‌وه‌ هه‌لبێژراون. شه‌وه‌تا لێره‌شدا باس له‌ ده‌ست و زمان ده‌کریت. بێگومان باس کردنی ئەم دوو نه‌ندامه‌ به‌ ته‌نها له‌نیو هه‌موو نه‌ندامه‌کانی تردا، چه‌ندین هه‌یکمه‌ت و خالی سه‌رنج ڕاکێشی تێدایه‌. مروه‌ف گه‌ر بیه‌ویت زیان به‌

که سیکي تر بگه یه نيټ به دوو جوړ ده توانی، نهم کاره بکات. نهمه ش یان پرویه پروو یان له پاشه مله. لیره دا ده ست هیمايه بو زیانگه یاندنی پرویه پروو. هرچی زمانیشه ناماژیه بو نهو زیانه ی که له پاشه مله دا دهر ټ. مرؤف یان راسته وخو به ده ست زیان به که سی به رامبر ده گه یه نيټ و مافی ده خوات، یان له پاشه مله به زمانی غه یبه تی ده کات و له ریژ و شکوی که مده کاته وه و به م جوړه ش مافی پینشیل ده کات. نهم دوو حالته ناشیرین و قیزونه ش هدر گیز له موسولمانی راسته قینه ناوه شیتته وه. چونکه نهو هه میسه حه قویست و جوامیرانه هه لسوکوت له گه ل که سانی تر دا ده کات، پرویه پروو بن یا له پاشه مله.

لایه نيټکی دیکه ی سهرنج راکیش نه وه یه که پیغه مبرمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) زمانی پیش ده ست خستوه. هوکاری نهمه ش ده گه ریته وه بو نهو ی که که سی به رامبر جاری وا هه یه ده توانیت به ربه رچی نهو زیانه بداته وه که له ری پی ده ستوه پرویه پرووی ده یته وه، به لام نهو غه یبه ته ی یاخود نهو بوختانه ی له پاشه مله ده کريت، زور جار بیج به رامبر ده میټته وه، و نهو که سه ی بوته قوریانی، ناتوانیت به رگری له خو ی بکات. بو یه ره فتاریکی له م جوړه زور به ناسانی ده توانیت تاك و کومه ل و تنانته نته وه کانیش بدات به گز یه کدا و گیانیان له یه کتر حه لال بکات. هه روه ها به دوا داچوونی نهو خراپه یه ی له زمانه وه دهر ده چیت قورستره له به دوا داچوونی نهو خراپه یه ی له ری پی ده ستوه نه نجام دهر ټ. هدر بو یه سه روه رمان (عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَاَتَمُّ التَّسْلِيمِ) زمانی پیش ده ست خستوه. له لایه کی تریشه وه فه رموده که جهخت له سه ر ریژ و شکوی مرؤفی موسولمان ده کاته وه له لای خوی گه وره. مرؤفی موسولمان لای خوی گه وره هینده به ها و حورمه تی هه یه، که پیوست ده کات هه موو موسولمانیک له به رامبر برا موسولمانه که یدا ناگای له ده ست و زمانی بیټ و ره چاری مافی به رامبره که ی بکات.

نه گه ر یه کیک له ره هنده نه خلاییه گرنه گه کانی نهم نیسلامه تیبه ی که به هزری ناسایش و ناشتی جیهانیبه وه هاتوه، بریتی بیټ له دوور که وتنه وه ی تاکی موسولمان له و شتانه ی زیانی ماددی و معنه وه ی پیده گه یه نن، نهوا روکن و ره هه ندیکي گرنگی تری بریتیبه له دوور که وتنه وه له زیانگه یاندن به که سانی تر، با که میش بیټ. نهمه به لایه ک، پیوسته له هه موو ناست و تو ریژیکي کومه لگه دا بیټه نمونه ی ناسایش و دلنیایی.

بەلج، موسولمان بە ئەندازەى ئەو ھەستى ئاسايشەى لە ناخیدا ھەلگرتووە و، بە رېژەى تەپەکانى ئەو دلەى کە بە دلنیاىى و متمانە بەخشىيەوھ لێدەدات، موسولمانىكى راستەقینەىە.. نىدى موسولمانى راستەقینەش لە ھەرجيەك کە بۆى دەروا، لە ھەر شوئىك کە تىايدا ھەلدەسى و دادەنیش، يەك پارچە بەرجەستە کارى نەم ھەستەىە کە لە (السلام) ھوھ ھەلقولاًوھ: کاتىك دەگات بە موسولمانان سەلاميان لى دەکات و ئاسايش پەخش دەکات.. کە ليشيان جیادەيیتەوھ، ھىواى سەلامەتییان بۆ دەخوازت، ئەوجا دەروا.. تەحییاتى نوێژەکانى بە سەلام دەپازنیتەوھ.. ئەو دەمەش کە لە حوزوروى پەرورد گارى جیا دەيیتەوھ، ھەر بە سەلامکردن لە باوەرداران جیا دەيیتەوھ. جا ئیتر وھا مروفىك کە تەواوى ژبانى بەم شىوہە لەسەر خولگەى ناشتى و ئارامى بەرى دەکات، مەحالە بنەما فیکریەکانى خۆى پشتگوى بخت و رپەىكى دژ بە ئاسايش و متمانە و تەندروستى و سەلامەتى ماددى و مەعنەوى، دنیاىى و ئوخرووى بگرتە بەر. یاخود بىر لەوھ بکاتەوھ کە زيان بە خۆى یان چواردەرەکەى بگەىەنیت...

پاش ئەم روانینە گشتیە، پیمان باشە چاویك بەخشینىن بە چەند لایەنىكى تری فەرموودەکەدا کە ھەر لە رۆحى ئەو کانیاوھ سازگاروھ سەرچاوەیان گرتووە:

أ. موسولمانى راستەقینە متمانەپینکراوترین نۆنەرى ناشتەواىى جیھانىیە.

ب. موسولمان لە ھەر جیەك بى بۆن و بەرامەى ئەم ھەستە بەرزەى ناو کرۆكى ناخى پەخش دەکات.

ج. ئەو نەك ھەر دوورە لەوہى ببى بە ئەزىت و ئازار، یاخود زيان بۆ کەسانى دى، بەلكو لە ھەر شوئىكدا ناوى بېریت، وەك ھىمايەك بۆ ئاسايش و ئارامى یاد دەکرتەوھ.

د. لە دیدى ئەودا جیاوازیەك نییە لە نۆوان ئەو دەستدرژییەى بە دەست دەکرى، لە گەل ئەو فیتنە و دەستدرژیانەى کە لە رپى زمانەوھ ئەنجام دەدرن، جا غەیبەت بى یان بوختان، بەکەم زانین ییت یا قسەھەلبەستن. بگرە ھەندى جار تاوانى دووھمیان لەوہى یەکەمیان گەورەترە.

ه. ئەگەر موسولمانىك ھەندىك لەم گوناھانەش ئەنجام بدات، ھیشتا ھەر موسولمانە

و به لهدین دهرچوو دانانریت. واته به گوټرہی بیروباوهری ټیمه شتیک نیبه ناری "مهزلټیک له نیوان کوفر و نیماندا" بیت.

و. به وټنہی سهرجهم کایهکانی تر، پټویسته له بابہتی نیمان و نیسلامیشدا هیممهتمان بهرز رابگرین و داخواری کهمالاتی نیساننی بین، واته به موسولمانیتیهکی ههروا ساده رازی نهبین، بهلکو نیماندارتی کامل بکهینه نامانج... جا ههروهک بینیتان، نهمانه و چهندنین لایهنی وهک نهمانهش لهسهر نهو زارهی که گوټارهکانی موعجیزیه، له تنهنا دټرټکدا جیان کراوتهوه.

سهبارت بهو بهشہی فهرموودهکesh که دهربارہی موهاجیره، تنهنا بهو بهرکولہی سهروهه واز دټین و دهچینه خزمهت فهرمایشتیکی نورینی تری نهو گیانی گیانانه (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

۹. وازهینان لهوهی پهیوهندی پټهوه نیبه، له جوانی نیسلامهتیبهوهیه

سهروهی ههردوو جیهان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دهفهرموی: مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَزَكُّهُ مَا لَا يَغْنِيهِ "له جوانی نیسلامهتی موسولمان وازهینانیهتی له ههر شتیک که پهیوهندی پټهوه نیبه..."^{۱۶}

نیگومان پهی بردن به کرؤکی فهرمایشتهکه و، دهرهدانی ناسوی نهه دهربرینه کورته، له رټی وهرگټرانتیکی لهه جوټه، کارنکی نهستهمه.

فهرموودهکه باس لهو نهټینیبه دهکات که به هؤیهوه نیسلامهتی نیماندار شکؤفه دهکات و دهگاته پلهی نیحسان و نییقان. واته، نهو نیماندارہی له پرووه دهرهکی و کرداریبهکهیدا گهیشتووته ناستیکی تیروتهسهل و دوور له کهموکورتی، ههروهه له پرووه ناوهکیهکهشیدا نهټنی نیحسانی له خویدا بهرجهسته کردوه، پټویسته بهشیوهیهکی رها دهستهبرداری مالایهعنییات بیت. گومانیش لهوهدا نیبه که دهستهبرداری دهبیت...

۱ ترمزی، الزهد ۱۱؛ ابن ماجه، الفتن ۱۲.

جدیدیهتی ناخ له رواله تدا رنگ ده داته وه

ئهو مرۆفانهی ژبانیان خالییه له جدیدیهت و بهردهوام خه مسارد و بیباکن، له بهرستشه کانیشیاندا هه روان. ناوها مرۆفیک له وانیه کاتیگ بۆ نوێژ دههستیت، جددی ده ریکه ویت. به لام نه گهر له جیهانی ناوه ویدا، له دل و ویزدانیدا، جددییهتی پهیدا نه کردیت، ناوا تهنها گوله ستیره که و ماخولانیهتی وه که نه ستیره ده ریکه ویت. پرونیسه که ده رکهوتنی بهم شیویه زۆر ناخیه نیت. که سایه تیهکان ناشاررته وه. چار نییه زوو بیت یان درهنگ، ههر مرۆفیک که سایه تیه کهی چون بخوازیت، ناوا خوێ ده نوتیت. مه گهر ئه وهی جدیدیهت بوو بیت ناکارنکی دانه برای که سایه تیه کهی. مرۆفیش ده توانیت له رپی مه شق و راهینان و کۆنترۆل کردنیکی چروپری نه فسه وه ئه م پله یه به ده ست بیت. جا له نه گهری بوونی وها راهینان و کۆنترۆل کدا، "به و شیویه بوون" پیش "به و شیویه ده رکهوتن" ده که ویت. مه علمی جه نایشتانه که چۆله که ناتوانیت بۆ ماویه کی زۆر وه تاووس عهرزی ته ندام بکات و خوێ بنوین. واته مرۆف رۆله ی نه ست و لاشعووریه تی. ناتوانیت لێ هه لیت و له دهستی قوتاری بیت.

ده توانین بابه ته که بهم شیویه کۆبکه ی نه وه: ده بی له ناوه دا ئیحسان هه بی، تاوه کو له ده ره وه دا ئیتقان بهی. ده ره وه ی مرۆف ده بی هه میسه له ناخیه وه هیز و کۆمه ک وه ربه گرت. پێسته جیهانی ناوه وه ی مرۆف رهنگی جدیدیه تی گرتی، تاوه کو رووبه ری ده ره وه ی جدیدیه ت نومایان بیت.

هه زه تی عومه ر له سه ر پێش نیار کردنی یه کیک له هاوه له گه وه ره کان بۆ مه قامی خه لافه ت، ده فه رموی: "ئهو زاته له هه موو روویه که وه شایانه به خه لافه ت. به لام گالته و سوعه تی که میگ زیاده. له کاتی کدا ده زانن که خه لافه ت بابه تیکه پێوستی به جدیدیه ت هه یه."^{۱۶}

خه لافه تیک که به رپۆه ردنی خه لکه پێوستی به جدیدیه ته، ئه ی ئهو خه لافه ته ی که نوێ نه رایه تی کردنی په ره ورد گاره له سه ر زه ی، پێوستی به جدیدیه ت نییه؟

۱ طبری، تاریخ الامم و الملوك ۵۸۱/۲، ابن عساکر، تاریخ دمشق ۴۳۸/۴۴، ۴۵۳/۴۵، ابن الاثیر، النهایة فی غریب الحدیث ۱۱۸/۲.

ناخر مروؤفیک له حوزووری پهروهردگاردا ټو جدیدیه تهی لا دروست نه بویت که بهندهی ملکه چی ټو زاته مهزنهیه، چاوهړی چی جدیدیه تیکی لی ده کهی له نیش و کاره کانی تریدا؟

ههستی نیحسان و جدیدیهت

”من“ی سهره تای فرموده که، هر فی جهره و واتای حصر ده گه یه نیټ. به مهش ناماره بو ټو وړیه ده کری که پیوسته موسولمان بیگرته بهر بو گه یشتن به پازی نیحسان. ټو وړیهش بریتیه له وازهینان له خه مساردی و بیباکی. به لی، تاوه کو مروؤف جدیدیهت به دهست نه هیټ و دستبرداري گوی پنه دان و بیباکی نه یټ، مه حاله بهرز بیتهوه بو پلهی نیحسان.

له فرموده کهی جوهره نیلدا پلهی نیحسان وه ک دواقوناغ باسی لټوه ده کرت. کاتی جوهره نیل هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): سهرتا پرسیاری نیمان پاشان پرسیاری نیسلامی لی کرد. نیجا له دواي ته صدیق کردنی ټو وه لامانهی که پیغه مبهری (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دانیه وه، پرسیاری ټوهی لی کردوه که نایا نیحسان چییه؟ پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ اَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَّمَ) بهم جوړه وه لامی دایه وه:

اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ ”نیحسان ټوهیه خوی گه ووه په رستیت ههروه کو ټوهی که بیبینی، خو نه گه توش ټو نه بیبینی، ټوا ټو ده بیټ.“^۱

گه یشتن بهم پله یهش ته نها به ته قوا و زوهد و ویلایه تی هه ره مه زن مه یسر ده یټ. سهرتا پیوسته مروؤف گه یشتن بهو خاله بکات به نامانچ و خولیا ی سهری، دواتر یه ک به یه کی ټو وړیگایانه تا قی بکاته وه که ده یگه یه ننه ټوهی.

خوی گه ووه بو مروؤف له شاده ماری دلی نریکتره.^۲ مروؤفیش به هه موو شتیکیه وه

۱ بخاری، ایمان ۳۷، مسلم، ایمان ۱۰۷. (له دواتر دا به کورتی باس له فرموده یه ده که یه).

۲ پروانه: سوره تی ق، نایه تی ۱۶.

له دەستی قودرەتی ئەو زاتەدايە و چۆنی بویت وا هەلاو گێڤری دەکات. هەموو شتیکیش بریتییە لە تەجەللیاتی ئەو. بێهۆودەیی و ماندوو بوونە گەر لە دەروە بەدوایدا بگەرێت. چونکە ئەو لە مرۆف نزیکترە بۆ خۆی. شکۆفەي ئەم نەهێنیشە ئیحسانە.

ئیتقان لە هەموو کاریکدا

ئەو دەمەي شعورینکی لەم جۆرە ویزدانێ مرۆف دادەپۆشی، ئیتر ئیتقانی بەسەر ڕەفتارەکانیدا زāl دەبێ. خۆی گەورەش (جَلَّ جَلَالُهُ) داوای کاری پوخت و دروست دەکات و حەزی لە کاری پوخت و دروستیشە. ئەوەتا لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموی:

﴿ وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلِّيِّينَ وَالشَّهَادَةُ فَيُنْتَكِرُ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ (التوبة : ١٠٥)

”بێیان بێن کە کار و کردەوه ئەنجام بەن. خوا و پێغەمبەرەکەي و ئیمانداران کارەکانتان دەبینن. سەرەنجامیش دەگەرێنەوه حوزووری ئەو خۆیەي کە زانیە بە غەیب و شەهادەت (نەهێنی و ئاشکرایش) ئەوسا ئەویش ئاگادارتان دەکاتەوه لە دانە بە دانەي کردەوهکانتان و پاداشتەکەیتان دەداتەوه.“

واتە هەموو ئەو کردەوانەي ئەنجام دەدرێن، بە پشکنین و چاودێری خۆی گەورە و، پێغەمبەرەکەي و، ئەو ئیماندارانەدا تێدەپەرن کە ویزدانیان هۆشیارە. بۆیە پێویستە کردەوهکان بەگۆڕەي ئەم پشکنینە و، بە ڕەچارکردنی ئەم پێشچاو خستە ئەنجام بدریت، تاوەکو خاوەنەکەي شەرمەزار نەکەن. بێگومان ئەمەش داخواری ئەوێە کە کار و کردەوهکان زۆر بە تۆکمەيي و پوختی ئەنجام بدرێن. ئەنجامدانی کارینکی لەو جۆرەش تەنها بەوه دەبیت کە مرۆف لە ناخیدا گەیشتیبت بە ”ئیحسان“. جا هەر ئەوەندەي مرۆف توانی لە جیهانی ناووەیدا بەم چەشنە قولێ بێتەوه، ئیدی ڕەفتارەکانیشی تێر و تەواو دەبن و، ناوہا مرۆفیک هەرگیز ناکەرێتە داوی کاری پڕوپووجەوه. بەم شیوەش جوانییەکانی ئیسلامی دەست دەکەوتت، بە دەربڕینیکی تر، ئەو ئیسلامە لە خۆیدا

بەرجهسته دهکات که هەر خۆی جوانه و، تهختی له عەرشی کهمالاتیکیدا دادەنێ که
هاوشانی جوانییەکانی ئەو ئیسلامەتییه بێج که هەر له خودی خۆیدا جوانه.

"مَالَا یَعْنِي" به واتای خۆسەرقال کردنی مرۆف دیت بهو شته ناپۆیستانەیی که هیچ
پەیوەندییەکیان پێوی نییه و، نه بۆ ئیستا و نه بۆ داهااتووشی چ که لک و سوودیکی
پێناگەینن. بهجۆری، ئەو شتانەیی خۆی پێوه سەرقال کردوو، هیچ سوودیکی نه بۆ
خۆی و نه بۆ خێزانهکەیی و نه بۆ میللهتهکەشی نییه.

جا ئەو کەسەیی خۆی به جوانییەکانی ئیسلام رازاندوووتهوه، له هەمان کاتدا دووریش
کهوتوووتهوه له بێباکی. کهواته فەرموودهکه مرۆف فێری ئەوهش دهکات که پێویسته
چی بکات. دەبێج مرۆف بهردەوام سەرگەرمی مەسەله گەورهوگرانهکان بێت و، هەموو
سەرقالییەکانی ژبانی، چ راستهوخۆیان ناراستهوخۆ، سوود و قازانج به خۆی و
خێزانهکەیی و کۆمەلگەکەیی بگەینن. پێناسەیی مرۆفی جدیدییش له پڕویهکەوه ئەمەیه.
بەر لهوهی بچینه سەر بڕگەیهکی نوێ، وردهکارییهک هەیه، جێی خۆیهتی لێرهدا
ناماژەیی بۆ بکهین:

"مَالَا یَعْنِي" چیه؟

ئەو کەسەیی سەرقالی "مَالَا یَعْنِي"یه، هەرگیز دەرەفتی ئەوهی بۆ ناپهخسیت به "مَالَا
یَعْنِي"یهوه (واته ئەو شتانەیی پەیوەندییان پێوهیت) خەریک بێت. بەلێ، ئەو کەسەیی به
بەردەوامی له کۆمەلە کار و بیروبۆچوونیکدا رۆچوو که پەیوەندییان پێوهی نییه، کاتی
ئەوهی بۆ نامینیتتەوه سەرقال بێت بهو شتانەیی که پەیوەندییان پێوهیت و پێویستن...

ئەو مرۆفەیی هێشتا رێچکەیی خۆی نه دۆزیوتهوه و له رەلەری شەپۆلهکەیی رێک
نەخستوو، ئەستەمه له سەر ئەو شەپۆله کارێکی بنیاتنەر و دروست ئەنجام بدات.
کەسێ نوقمی "مَالَا یَعْنِي" بووی، چاوهڕێی ئەوهی لێ ناکرێ به رۆی "مَالَا یَعْنِي" دا و
بێت. بەلێ، کەسێ دڵ و مێشکی له شتی نارێک و نابهجێ پڕ بووی، چۆن دهتوانی
سەرقالی مەسەله گەوره و بنهڕهتییهکان بێت؟

بەم جۆرە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ھەموو ئەو واتايانە لە پرستەيەكى سى چوار وشەيیدا دەردەبرى. ئەم راقەيەش ھېشتا ھەر شتىكى وا نىيە، تەنھا چەند پەيغە پاچىكە و لەم فەرمايشتە گرانىتسىيەم داوہ. ئەوھى گەيشت بە ئىو، يەك دوو پارچە بوو كە لىي بووبونوہ. لەوانەيە ئەو ھىندەشم بە جۆرىك دەرنەبرىيت كە لە ويژدانتاندا جىي خۆيان بكەنەوہ. بەلام وەرە بىيەنە كە وا تەنانت دەستەوسانى و كۆلەوارى من و ھاوشىوہكانى منىش دەبنە بەلگەي سەلمىنەر لەسەر ھىزى دەرپرېن و گوفتارى ئەو نازدارە (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ). ئەوھتا ئىمە لە تىگەيشتنى يەك فەرموودەشدا دەستەوسانىن، لە كاتىكدا ئەو بىن ھىچ بىر كەرنەوہيەك ئەم فەرمايشتانەي دەفەرموو. ئەم فەرمايشتە پر و اتا و ناوەرۆكانەي كە دنيای بىر كەرنەوہي ئىمەيان خستووہتە ژر فشاروہ، قەسەي ناسايى ئەو بوون. جا نايان ئەم بەھرەمەندييە جگە لە فەتانەت بە چ شتىكى تر لىك دەدرتتەوہ؟ وشەي بلىمەت لە ناست روون كەرنەوہي ئەم خەسلەتەدا چەندە خامۆش و بىن گيانە!

۱۰. ئارامگرى

ئىمامى موسلىم و بوخارى بە يەك دەنگى ئەم فەرموودەيە دەگىرنەوہ:

إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى ”بەرپاستى ئارامگرتن ئەوہيە كە لە يەكەم ساتى ھەژاندا بىت.“^۱

سەردانى گۆر

كاتىك پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بىيى كەوا ھەندى لە نەرىتەكانى سەردەمى جاھىلى لە گۆرستانەكاندا بەردەوامىيان بىچ دەدرى، رېنگرى لە موسولمانان كرد كە سەردانى گۆرستان بكەن. بەلام دواتر ئەم ياساغەي ھەلگرت و ھانى موسولمانانى دا كە سەردانى گۆرستان بكەن و، فەرمووي: ”من سەردانى گۆرستانم لى قەدەغە كردبوون،

۱ بخارى، جنانز ۳۲، مسلم، جنانز ۱۵، ۱۴.

بەلام لەمەودوا سەردانی گۆرستانەکان بکەن.^۱ چونکە کاریگەرتین نامۆزگاری کە مەرووف لە هیوادپێژی رزگار دەکات، لە گۆرستاندا شاراوێه. ئەو مەردی جوامیرییه خۆشی زوو زوو سەردانی گۆرستانی دەکرد و هەر هیچ نەبێ هەفتە جارێک سەری دەدا لە شەهیدانی ئوحد.

لە یەکیەک لە سەردانەکانیدا ئافەرەتیکى بینى کە بەسەر گۆپی رۆلەکەیهوه هاوار و شیونى دەکرد و سەر و قژی خۆی دەپرنی و وتەى نەشیاری بە زاردا دەهات. کاتێک پیغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەم دیمەنەى بینى، لە ئافەرەتەکە نزیک بوووه و ویستی نامۆزگاری بکات. بەلام دیار بوو ئافەرەتەکە سەرورمانى نەدەناسى، بۆیه وتى: ”لیم گەپى، تۆ نازانى چیم بەسەر هاتوو.“ پیغەمبەرى خواش (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بى ئەوهى هیچ بلێت، ئافەرەتەکەى بەجیھێشت. پاش ئەوهى پیغەمبەرى خوا رۆیشت، بە ئافەرەتەکیان وت کە ئەو کەسە پیغەمبەرى خوا بوو. ئەم قەسەیه بەجۆرێک ئافەرەتەکەى هەژاند، مەرگی رۆلەکەشى وا نەیهەژاندبوو. چونکە بى ئەوهى بزانی پێرێزى بەرامبەر پیغەمبەرى خوا نواندبوو. بەراکردن بەرەو خانەى بەختەوهى کەوتە رى. بى ئەوهى لە دەرگا بدا، چووه ژووروه و داواى لیبوردى لە سەرورمان کرد. پیغەمبەرى سەروریشمان وەلامیکى حەکیمانەى دایهوه و، فەرمووی: ”ئارامگرتن لەو کاتەدایه کە یەکەم گورزى موسیبەت دەخۆیت.“^۲

پیغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەم دەربیرینه چوار وشەییەى و، لە نیۆندى رەوانبێزییهکی موعجیزەئاسادا بابەتیکى وەها باس دەکات، مەگەر بە چەندین بەرگ کتیب ئینجا مافی خۆی بدرتت.

جۆرهکانى ئارامگرى

ئارامگرى بەرامبەر بە بەلا و موسیبەت، ئارامگرتن لەسەر خۆراگرى بەرامبەر بە گوناھ، ئارامگرتن لەسەر سووربوون لە عیبادەتدا...

۱ مسلم، جەناز ۱۱۰۶، ترمذى، جەناز ۶۰.

۲ بخارى، جەناز ۳۲، مسلم، جەناز ۱۵.

رۆژى پىنج چار نوپۇز، بەلایەنى كەمەۋە سالى يەك مانگ رۆژو، بە ئەندازە يەككى ديارىكراۋ زەكات، ۋە سەرچەم ئەركەكانى تىرى بەندايەتى، تەنھا لە رېنگەى نارامگرتنەۋە بجى دەگە يەنرېن. پەرسىشەكانىش تەمەنى مرۇف رېك دەخەن ۋە بەگۆرەى جىھانەكانى ئەودىو رەنگى دەكەن. ژيانىكى لەم جۆرەش سەرتاپا لەسەر ھىلى نوورانىتى دەگوزەرت. تا ئەۋەى بەرەكەت دەكەۋىتتە تەمەن ۋە بەرى بەھەشت دەگرت. جا بۆيە مرۇف دان بەخۇيدا دەگرى ۋە لەسەر عىبادەتەكان نارامىى دەبى ۋە بەم جۆرەش ژيانى نوورانى دەكات.

ۋشەى "صبر" ۋ گىاي "صبر" ھەردووكيان لە ھەمان چاۋگەۋە ۋەرگىراۋن. ۋا باس دەكرىت كە گىاي صبىر ھەروەك ژەر تالە ۋ لە پىشەسازى داۋودەرمانى پزىشكىدا بەكار دىت. جا ئىتر نارامگرتن ھىندەى قوتدانى "گىاي صبىر" تالە، بەلام ئەم تالىيە تەنھا لە سەرەتادايە، بەرھەمەكەى ھەمىشە شىرىن بوۋە.

حالات گۆرپن

نارامگرتن، دان بەخۇداگرتن، بەرگەگرتن، تۆكەمىى ۋ پتەۋى، لەرزە پى نەكەۋتن، نەسلەمىنەۋە ۋ ئىفلىج نەبوۋنى نىرادە، لەسىنەگرتنى رۆژانەى تالائى رۇوداۋەكان، ھەلبەت ھىچ كام لەمانە كارىكى ھەروا ناسان نىيە. بەلام پىۋىستە ھەموو ئەمانە لەۋ ساتەۋەختەدا پى كە يەكەم گورزى موسىبەت گىيانى مرۇف دەھەژىنىت. چونكە جىگۆرپىن ۋ گواستەۋە بۇ ھالەت ۋ دۆخىكى تر، ھەموو كات لە رۋانگەى بارى دەروونىيەۋە گۆرپانكارى لە ھالەتى رۆحىى مرۇفدا دروست دەكەن ۋ ئەۋ رۇوداۋانەى بىر دەبەنەۋە كە شلەژان ۋ پشىۋىيان بۇ ۋەپىش ھىناۋە.

با بلېن بەلایەكمان بەسەردا ھات، لە يەكەم رۋانىنىشدا ۋا ديارە كە تواناى بەرگە گرتىنمان نىيە. يەكەم كارىك كە بىكەين، گەرانە بەدۋاى رېنگەچارەى تىپەراندنى ئەۋ شۆكەدا. ئەمەش يان بە گۆرپانكارى دەبىت لەۋ بارەى كە تىايدىن، ۋاتە ئەگەر بە پىۋە بوۋىن دابنىشىن ۋ ئەگەر داشنىشتىبوۋىن پال بەكەۋىن. ياخۇد بە گۆرپىنى چۆنىتى ئەۋ كارە دەبىت كە دەيكەين. بۇ نمونە: دەستنوژ بگرىن يان نوپۇز بەكەين. يان بە لايەنى

كەمەۋە دوورىكەۋىنەۋە لەۋ بابەتەي كە قسەمان لەسەر دەکرد... يان ئەو شوئنە جىبەيلىن كە لىي بووين و پەنا بۇ كەشكى تر بىەين. ھەندى جارىش تۆزىك خەو لەوانەيە بىيەتە ھۆي تىپەراندنى ئەو شۆكە. بە ھەر جۆرىك يىت لە جۆرەكان، ئەو گۆرانكارىيانەي كە لە بارودۆخ و شوئندا دەرگىن، كارىگەرىي شۆكە كە دەشكىنن و، گەر كەمىكىش يىت، بارى ئەو موسىبەتەي كە بەرگە گرتنى ۋەك ئەستەم دەھاتە پىشچاۋ، لەسەر شانى مرۆف سووك دەكەن.

ئارامگىر لە پروانگەي بەردەوامى عىبادەتەكانىشەۋە زۆر پىيەستە. بۇ نمونە: لەوانەيە نوئىز بۇ كەسىك كە تازە دەستى پىچ كرىيەت، لە سەرەتادا زۆر قورس يىت. بەلام ھەر ئەۋەندەي تۆزىك ئارامى گرت و پۇخى لە گەل نوئىزدا ئاۋىتە بوو، بە لەدەست دانى نوئىزىك دىنباي لىج دىتەۋە يەك و كۆلىك خەفەت دايدە گرى. دەتوانىن بۇ پۇزۋو و زەكات و ھەج و پەرسشەكانى ترىش ھەمان شت بلىين.

بىر لەۋ كەسانە بكنەۋە كە عىبادەتتىكى زەھمەتى ۋەك ھەجيان جارىك بە نىسب بوو. ئەۋەتا ئەم جۆرە كەسانە ھەلپەي ئەۋەيانە كە ھەموو سالىك بچنەۋە. تەنانەت جارى ۋا ھەيە لەتار ئەو سنووردار كرىدانەي كە دادەنرىن، ھەر خەرىكە شىت بن. ئەم چەشەنە لە تاسە و پەرۋشى بۇ عىبادەت، لە پۈۋىەكەۋە بە واتاى تىپەراندنى يەكەم گورزى نارەھەتى و سەختى ئەو عىبادەتەنە دى. خەرىكە بلىين ئەم حالەتە لە ھەموو عىبادەتەكاندا بەم شىۋەيەيە.

پىيەستە مرۆف بە ھەمان ئارامگىرىيەۋە پۈۋىەپروۋى ھەرامىش يىتەۋە. چونكە ئەو بەرگىرى و خۆراگىرىيەي كە لە بەرامبەر يەكەم ھىرشى گوناھدا دىنۋىنرىت، دىيەتە بەرىەستىك و ئەو پرىشكە زىانبەخشانە دەگىرپتەۋە كە لىۋەي دەردەچن. بەم جۆرەش مرۆف ئەو شۆكە تىدەپەرپىنى. لەبەر ئەمەدەيە كە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بە ھەزرىتى عدلى دەفەرموى: يَا عَلِيُّ! لَا تُتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْأُولَىٰ وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ "ئەي عدلى! نەزەر بەدۋاى نەزەردا مەكە. چونكە يەكەمىانت لەسەر نىيە و بە گوناھ بۆت نانوسرىت، بەلام دوۋەمىانت لەسەرە و بە گوناھ بۆت دەنوسرىت." ۱

۱ ترمذى، ادب ۲۸، أبو داود، نكاح ۴۲.

ئەمە ئەو دەگەيەننەت كە دەكرى چاوى مرؤف بەرەو گوناھ بخزنت. بەلام ئەگەر يەكسەر چاوى داخست و پرووى وەر گىپرا، ئەوا بە گوناھ بۆى نانوسرىت. بگرە لەوانەيە پاداشتيشى بۆ بنوسرى، چونكە سەيرى حەرامى نەكردووه. بەلام روانىنى دووم و ئەوانەى دواتر، ھەرەك تىرى زەھراوى دەچەقنە دل و پړوحى مرؤف و، خەيالى لىل و تەماوى دەكەن. بەم جۆرە، ئىرادەى ئەو مرؤفە، ھەستىارى و بىدارىيە مەعنەوييەكەى لەدەست دەدات. چونكە ھەر روانىنىكى حەرام لە پروويەكەو لە حوكمى داووتنامەيەكدايە كە رىنگاكانى چوونە نىر گوناھ ناسان دەكات. جا ئىتر ھەر نەزەرك بانگەيشتى نەزەركى تر دەكات. تا ئەوى ئەو كەسە چارۆكە بە پرووى حەرامدا ھەلدەدات و بەرەو گەشتىك دەكەوتە رى كە گەرانەوى گەلىك زەحمەتە.

جا بۆيە بەرلەوى بگەوينە ناو ئەم حالەتەو، پىويستە ھەر لە يەكەم ساتى پرووبە پرووبوونەوى حەرامدا ئارام بگرىن و، پرووى خۇمانى لى وەر بگىرپن و، لە ئاستىدا چاوا داخەين. ھەموو ئەمانەش لەو نامۆز گارىيە زىرپانەن كە پىغەمبەرى پىشەوامان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئىمەى لى ئاگادار كەردووتەو.

وتەيەكى نەپىكىتتوس^۱ ھەيە كە دەلى: ”كاتىك خوليا و خەيالە خراپەكان لە نەندىشەتدا دەستبەسەرت دەكەن، ئەوا ھەولبەدە لە يەكەم دەرفەتدا خۆتياى لى دەرباز بگەيت و لىيان دوور بگەويتەو. گەرنا، بۆ شوئىنكىت دەبەن ئەستەمە بتوانىت بگەرىتەو.“ ئەمە وتەيەكى بە ئىلھام بارگاوى بوو. ئەگەر بىزەرى ئەم وتەيە لەدواى پىغەمبەرى خوا ژىابوايە، ئەوا بەدلىنبايەو دەمانتوانى بلىين كە ئىلھامى لە پىغەمبەرى خواو (صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وەرگرتووه...

مرؤف بەم ھەلسوكەوتە بەردەوامەى لە بەرامبەر حەرامدا، ئەم حالەتەى تىدا دەيى بە خوو و ئاكارىكى سروشتى. وەك بلىنى ئەو نورى ئىمانەى كە لە ئاكامى مەشق و راھىنانەو لە دلدا پەيدا بوو، دەبىتە پەردەيەك بە پرووى ئەو گوناھانەى كە لە حوكمى پزىسكى دۆزەخدان. بە چەشنىك، كە ئىدى نەروانىن بۆ حەرام دەبىت بە يەكىك لە رەفتارە رەسەن و سروشتىيەكانى. خۆ ئەگەر حالەتىكى پىچەوانەى ئەمەش ھات بە

۱ فەيلەسوفىكى يۆنانىيە كە لە سەدەى يەكەم و دووئەمى زايىنىدا ژىابو.

میشکیدا، ئەوا دەستبەجێ پەنجەى نوقىمى ھەنگوونى نىمانى نىو شانەى دلى دەکات. لە ساىەى ئەم شعورە تۆکمەىەشدا، بەو تامە بەتامەى کە چەشتوویەتى لە ھەموو ئەو شتانە ھەلدیّت کە لەم کەشە مەعنەوییە دوروی دەخەنەوہ. کەسێک گەیشتبەیتە ئەم ناستە، مەحالە بە ویستی خۆى بچیتە ناو گوناھەوہ.

ھەموو بەلا و موسیبەتێک بە گوێرەى خۆى ھەژان و راجلەکاندنێ خۆى ھەبە. ھەرکە ئەو ھەژانەش تێبەرێنرا، موسیبەت دەبیت بە رەحمەت و، نازار بە چێژ و، دەرد و ناخۆشییەکانیش ھەلدەگەرێنەوہ و دەبن بە کەیف و خۆشى... لە وەھا سینەبە کدا خەم و خەفەت دواییان ھاتووە و شونیان بۆ شادییەکى بى کۆتا چۆلکردووە. بەلام دەبى بزانین کە ھەموو ئەمانە بەندن بە چۆنیتى تێبەراندنێ ئەو یەکەم ساتەى کە مرۆف تێیدا دەھەژیت. بەلج، وەک بىنیتان پیغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تەنھا بە چوار وشە ئەو بابەتە قوول و پڕ وردەکارییەى دەربربوو: ”بەرپاستى نارامگرتن ئەویە کە لە گەل یەکەم گورزى موسیبەتدا دان بەخۆتدا بگرت.“

۱۱. دەستى بالآ (بەخشەر)

لە فەرمايشتیکی تردا کە ھەردوو نىمامى بوخارى و موسلىم رىوایەتى دەکەن، سەرورمان دەفەرموى: **أَلَيْدُ الْغُلِيَا خَيْرٌ مِّنَ الْيَدِ الشُّفْلِ** ”دەستى بالآ لە دەستى نەوى باشتەر.“^۱

پیغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ أَفْ صَلَاةٌ وَسَلَامٌ) ھەر خۆى بۆمان پوون دەکاتەوہ کە ”يَدِ الْغُلِيَا“ دەستى بەخشەرە و، ئەو دەستەبە کە نینفاق دەکات. ”يَدِ الشُّفْلِ“ ش ئەو دەستەبە کە وەرەگرت. شایانى باسە فەرموودەکە لەپال وینا کردنى ئەو راپاستییەى کە دەستى بەخشەر لەسەرەویە و دەستى وەرگرتیش لە ژیرەوہ، لە ھەمان کاتدا نامازە بۆ ئەوہش دەکات کە لە پوانگەى فەزلى و پاداشتی بەخشینەوہ، ئەو کەسەى دەبەخشى لە سەرور ئەو کەسەویە کە وەرەگرت. جا ئەگەر لە گۆشەنىگای پێژ و شکۆى مرۆفەوہ

۱ بخارى، زکاة ۱۸، مسلم، زکاة ۹۴-۹۷؛ احمد بن حنبل، المسند ۴/۲.

۲ بخارى، زکاة ۱۸، مسلم، زکاة ۹۴.

يەككىيان "بالايى و بلندى" بىت، ئەوا ئەوئى ترىان - لە ھەندىك ھالەتدا - "نزمى و داكوتن". ئەمەش لەو ڤوۋوھە كە شەوق و تاسەمەندىيى خاۋەن سروسشە ساغەكان بېزۋىنىت بۇ بەخشىن و، وایان لىبكات كە سئل بكنەنەو لە ۋەرگرتن، شىۋازىكى ھىندە نایابە و، ئەو كەرەسانەش كە ئەو شىۋازە نایابەیان پىك ھىناۋە بە جۆرئىكى وا شوئىنى خۇيان گرتوۋە، ھەرگىز جىنگۆرئىكى قىبوئل ناكەن.

لەلایەكى ترەو، ئىمە دەزانىن كە بەخشىن ڤرۆسەيەكى تاك جەمسەر و يەكلایەنە نىيە. بەلكو داخووزى بوونى ۋەرگرتكىشە تاۋەكو بەخشىنەكە لە ھەوادا نەمىئىتتەو و جىئى خۇى بگرئى. بۇيە دەبىنىن تەنھا بەۋوھە نەۋەستاۋە كە باس لە چاكەى دەستى بەخشەر بكات، يان بلىت "دەستى ۋەرگر بەدخووزە..." بەلكو بە پىچەوانەو، لە رىنگەى ئەو نامازە ناراستەوخۇيەو كە واتاى "دەستى ۋەرگر كەمتر چاكە" دەگەيەنىت، ناگادارمان دەكاتەو كە لە ھەندى ھەلومەرجى تايبەتيدا رىنگرىيەك نىيە لە ڤرۆسەى ۋەرگرتن.

لەگەل جەخت كەرنەو لەسەر تەۋاۋى ئەو واتا و مەبەستانەى سەرەو، دەلپىن: ۋەرگىرئانى فەرموودەكە لەسەر شىۋەى "دەستى بەخشەر لە دەستى ۋەرگر بالاترە." ۋەرگىرئانىكى ناتەۋاۋە. ڤاستە وشەكانى ناو فەرموودەكە بەرامبەر بەو وشانەن كە ئىمە ۋەرمانگىرئاون، بەلام دەبىج ئەو بەزانىن كە سەرۋەرمان لەم دەرپرىنەيدا شىۋازىكى مەجازىي بەكار ھىناۋە. ھەر بۇيە ھەردوو دەستەۋاژەى "دەستى بەخشەر" و "دەستى ۋەرگر"، لەو تىنپەپەرن كە ڤوۋىەك بن لە ڤوۋەكان، يان واتايەك بن لە كۆى واتاكانى فەرموودەكە. دەنا ھەرگىز ھەموۋى نىيە.

پىش ھەموو شتىك لىرەدا "جزء" باس كراۋە و مەبەست پىئى "كُلّ". بە واتايەكى تر، مەبەست لە دەست خودى مرؤفەكەيە. جا بەگۆرەى ئەمە، مەبەستى فەرموودەكە ئەم واتايە دەگەيەنىت: "مرؤفى بەخشەر لە مرؤفى ۋەرگر باشتەر."

هه‌ندی جار وەرگر باشتره

له زمانی عه‌ره‌بیدا به‌خه‌شر به‌ وه‌شی "المُعْطِي" و، وەرگریش به‌ وه‌شی "الْأَخِذُ" گوزارشتی لی ده‌کریت. نه‌ گهر پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەم وشانه "المُعْطِي"، الْأَخِذُ" وه‌ک ناوه‌لناو (صفة)ی وه‌شی "الْيَدُ" به‌کاربه‌نیایه، نه‌وا نه‌وکات وا گونجاو ده‌بوو که بلیین: "ده‌ستی به‌خه‌شر خێردارتره له ده‌ستی وەرگر". به‌لام هه‌روه‌ک ده‌بینین، پیغه‌مبه‌ری نازدار (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّسْلِيمِ) سه‌باره‌ت به‌ ده‌ستی به‌خه‌شر و وەرگر نادووت، به‌لکو ده‌ریاره‌ی ده‌ستی "بالا" و "نه‌وی" قسه‌ ده‌کات. له‌م ده‌رپرینه‌شوه‌ خالیکی له‌م شیویه به‌ مێشکدا دی: هه‌موو جارێک ده‌ستی "به‌خه‌شر" باشتربینییه له‌ ده‌ستی "وهرگر". له‌ هه‌ندی کاتدا ده‌ستی وەرگر، با زۆر چاکتریش نه‌بیته، به‌لام گهر له‌به‌ر ناچاری، یان به‌و مه‌به‌سته‌ی خێر و پاداشت ده‌ست به‌خه‌شری به‌خات، وهرگریته و له‌ جێی خۆیدا خه‌رجی به‌کات، یاخود له‌ حالیکدا که به‌خه‌شر مننه‌ت به‌سه‌ر وەرگردا به‌کات، نه‌وا له‌م حاله‌تانه‌دا ده‌ستی چاک و بالا، ده‌ستی وەرگر ده‌بیته. به‌خه‌شر با له‌ رواله‌تیشدا له‌ سه‌روه‌ه‌ بیته، که‌چی له‌ پاستیدا - له‌ پرویه‌که‌وه - له‌ ژێره‌ویه.

مرو‌فانی وا هه‌ن که له‌ هه‌ژارانی نارامگان. سه‌ر و قزیان په‌رش و پزازه و له‌ کۆر و مه‌جلیسدا به‌رده‌وام توانجیان لی ده‌دری، گهر له‌ ده‌رگا به‌ن، که‌س ده‌رگیان به‌روودا ناکاته‌وه. به‌ ده‌رپرینی سه‌روه‌ری هه‌ردوو جیهان: لَوْ أَقْسَمُوا عَلَى اللَّهِ لَا يُبْرَهُمْ "ئنا نه‌وانه له‌ هه‌ر بابه‌تی‌کدا سویند به‌خوا به‌خۆن، خوی گه‌وره‌ سویند که‌یه‌ن ناخات و به‌درو‌یان ناخاته‌وه." "به‌پرانی کورپی مالیک"یش به‌کینه‌که له‌مانه.¹ هه‌رکات موسولمانان له‌ جه‌نگدا تووشی نه‌هامه‌تی به‌اتنایه، ده‌هاتنه‌ لای به‌رپراء و داویان لی ده‌کرد سویند به‌خوا که ده‌بی سه‌رکه‌ون. نه‌ویش سویندی ده‌خوارد و به‌مه‌ش سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست ده‌هیتا.² ده‌ی نه‌وه‌تا ده‌ستی وەرگر ده‌شی که‌سیکی له‌م شیویه بیته...

"ئه‌ویان"یش به‌کینه‌که بوو له‌و هاوه‌لانه‌ی که زۆر نه‌دار بوو. له‌ گه‌ل نه‌وه‌شدا پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نامۆزگاری کرد که داوی هه‌یج شتی، له‌ هه‌یج که‌سی نه‌کات.

1 ترمذی، مناقب 104، بیه‌قی، شعب الإیمان 331/7.

2 ابن حجر، الإصابة 281/1.

لهو پڙه به دواوه داواى هيچ شتيكى له كس نه كړد. تنانته جارى وا دهبوو به سهر وشتره كه يوه پښې ده كړد و قامچيپه كې لڼده كه وته خواروه. بهس بڼ شوهى داوا له كس نه كات، يه كسهر داده به زى و خوى به ده ستى خوى قامچيپه كې هله ده گرتوه و دووباره سوارى وشتره كې دهبوووه.^۱ دې ده كړئ همنديج جار شتيكيش به كه سنيكى وا درايتت. نه مهش هه روك به خشيني شتيك وايه به هه زرتى جوړه نيل، لهو كاتانه يدا كه له شيوه ي ناده ميزادا دهرده كه وت.. هه رگيز نه بووه نه م و كه سانى وهك نه ميس كه له دؤخى وه رگردان، له خوار نهو كه سانه وه بن كه دهبه خشن. نه وه تا لهو فرموده يدا كه دا يكي نيمانداران هه زرتى عايشه و هه زرتى نه بوهوريره ريوايه تى ده كهن، باس له وه ده كرتت كه: ”كاتيك شتيك دهبه خشرته نهو جوړه مروفانه، له پيشدا نهو شته - بيج چؤنيتى و چهنديتى - ده چيته ده ستى په روه رد گاره وه. جا نيتر نهو شته له لايهن په روه رد گار خويه وه دهبه خشرته نهو كه سه.“^۲

ناموژگار يپه كان

له لايه كى تره وه پڼغه مبه رى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نه م ناموژگار يپه شمان ده كات: ”هه ميسه عيزه تى خؤتان بهرز رابگرن. به سوال كړدن خؤتان سووك و بيج نرخ مه كهن. چ وهك تاك، چ وهك ده ولت، هه رگيز دامه به زنه ناستى ”ده ستى وه رگر“. به لكو هه ولېدن هه ميسه ”ده ستى به خشر“ بن. نيتر به م شيوه يه به رده وام له سه ره وه دهبن و عيزه تان دهبارنزن. بيران نه چيت! نه وهى له سه ره وه بيج، هه ميسه له نيو دنيا يى و ناسايشدا دهبه خشيت و دهبه خشيتمه وه. نه وهش كه له ژيره وه يه، هه رده م به ترسه وه كوډه كاته وه و به ترسيشه وه ده ژى. نيوه بېنه ده ستى فرمانر هوا، نك ده ستى فرمانبهر. باش بزائن، نهو كاته دهبن به فرمانر هوا، كه له سه ره وه بن.“

۱ ابو داود، زكاة ۲۷؛ ابن ماجه، زكاة ۲۵.

۲ بخارى، زكاة ۸؛ مسلم، زكاة ۶۳-۶۴؛ ابن حجر، فتح الباري ۲۷۹/۳.

پٽوهرى نڀوڊهولھتي

له هھمان کاتدا فھرموڊهڪه پٽوھرنڪي چاوساغ و تھرازوويھڪي سھرنھڪھريشھ بؤمان له بواړي پٽوھره نڀوڊهولھتبيھکاندا. نھ گھر نڀمھ ڊھستھڪھي سھروھه بين، نھوا له هاوسھنگبيھ نڀوڊهولھتبيھکاندا پڻگھيھکمان ڊھبيٽ. نڀڊي نھوکات نھومھتھکھمان، کھ بووھتھ سفري پاوانکراوي تڀرکردني بھرژھوھندي زلھڙيھکان، هھلي راستکردنھوھي پشتي کؤماوي بھڊھست ڊڀنچ و خؤي رڙگار ڊھکات. نھ گھرنا، هھرگيز ناتواڻيٽ بھرؤکي خؤي لھم ژڙڊھستھي و بھسوک تھماشاکراويھي نڀسٽاي رڙگار بکات. حالي حازريش پريھتي له ناشکراترين بھلگھي نھم حالھتھي باسمان کرد.. نھوھتا زلھڙيھکان نھو ڊوو سڀي فلسفي کھ وھک خؤنوانڊنيک ڊھيدھن، وا نڀسٽا خھريکھ بھ مڙيني خورني نھو گھلانه و کرؤڙتني نڀسکھکانيان بھرامبھرھڪھي وھرڊھگرنھوھ. نڀمھش له بھرامبھر هھموو نھمانھڊا تالاي نھو سھرشؤپريھ ڊھچڙين کھ ڊھرهاويشٽھي نھويھ بووينھتھ "ڊھستي وھرگر". جا بؤيھ نھرکي سھرشاني هھموو لايھکمان هھم وھک تاک، هھم وھک نھومھت، هھولڊان و بھ گھر خستني هھموو هھول و توانايھکمانھ لھ پڻاوا بھڊيھتڻاني نھوھي کھ هھموو جيھاني نڀسلامي، بگرھ له رپويھکھوھ سھرچھم مرؤفايھتي ليٽمان چاوپري ڊھکات.

داخؤ کي ڊھزاني پڻغھمبھري خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له رڀگھي نھم ڊھرپرينھ کورت و پوختھيھوھ ناماڙھي بھ چھنڊ لايھن و راستي تري وھک نھمھي کردبي کھ نڀمھ باسمان کرد؟...

۱۲. نھو سڀي تاقمھي له قيامھڊا گرنگيان پڻانڊريٽ

له فھرموڊهڊيھکڊا کھ نڀمامي موسليم رپوايھتي ڊھکات، پڻغھمبھري خوا (عَلَيْهِ أَفُ صَلَّاهُ وَسَلَّمَ) ڊھفھرموي:

ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَالْمَتَّانُ الَّذِي لَا يُعْطِي شَيْئًا إِلَّا مَتَّهُ، وَالْمُتَّفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْخَلِيفِ الْكَاذِبِ

”سج تاقم همن له پوژی قیامه تدا خوی گه وره نه قسه یان له گه لدا ده کات، نه ته ماشایان ده کات، نه ته زکیه شیان ده کات.. ههروهه سزایه کی به سویشیان بو ههیه: نهو کهسه ی له کاتی پویشتندا پو شاکه که ی به زهویدا ده خشیخ، ههروهه نهو منه تکاره ی هه رشتی ببه خشیخ منه تی پیه ده کات، نهو فروشیاره ش که دهیه ویت به سویندی درو بره و به شمک و کالاکانی بدات...“^۱

پوخته واتا پو لی روانینگا ده بین

نهو چهند دیره ی سه ره وه، رافه یه کی کورتی فه رموده که بوو. رافه و پوخته واتا کان پو لی روانینگا (مرصد) و ته رازوو ده بینن. له رپی نه وانوه به دوی حقیقه تدا ده گه رپین. به لام بیرمان نه چیت، نه وان ته نها هو کارنکن و هه رگیز نابنه خودی حقیقه ت. جا وهه نیستا بروانه فریوخاردوی و هه له ی نه وانه ی له دووتوی رافه و وه رگیزانه کانداه دوی قورئاندا ده گه رین! چونکه نهو قورئانه ی له لایه ن خواهه ندی به توانای شکومه ندوه نازل بووه، سه رتاپا موعجیزیه. به لام وه ختیک هه له دستیت به رافه کردنی، وه که نهو شته ی لی ده که ی که به رگ و پیستی به ی دامالراوه. له بهر نه مه خالی سه ره کی بریتیه له پاراستنی خودی واژه (لفظ) ره سه نه کانی قورئان و فه رموده. جا بویه له م روانگه یه وه که مینک له سه ر له فزی فه رموده که ده وه ستین، سا به لکو هزه ره کان له مبه ستی ناو فه رموده که نریک بکه ی نه وه. له راستیدا هه رچی کرد و کو شمانه له پینا و بوونه په روانه ی ده وری نهو تافگه ی نووره یه. نه مه ش خو ی له خویدا سه یرنکی عه قلی و زبهنیه. هه موو نزا و پارانه وه شمان له په روه دگار، به هاناوه ناردن لوتف و که ره می نه براره ی خو یه تی تا سه رکه وتومان بکات له سه یری رو خانیدا.

هه ره وه که ده بینن وشه ی سج (ثَلَاثَة)، به ره های جهیلراوه. واته ده کری پیاو بن یا ناره ت. وه که چون ده کری تا قم و کومه لیکیش بگرتته وه. دیسانه وه ده کری مبه ست لهو سج که سه یان سج گرویه، زانایان یان نه فامان بیخ. هه رچو نیک بیخ، له بهر نه وه ی مبه ستی سه ره کی، زیاد له ناسنامه ی که سه کان، وه سف و سیفه ته کانیانه، بویه

۱ مسلم، ایمان ۱۷۱-۱۷۴، ترمذی، البیوع ۵؛ أبو داود، اللباس ۲۵.

فەرموده که ش به پراشکاوای باسی نه کردوون و دەرگای په‌هایی لیخ خستووننه ته سەرپشت. "ثَلَاثَةٌ" وشه‌یه‌کی نه‌ناسراو (نَکِرَة) یه، ته‌نوینه‌کی کۆتاییشی ئەمه ده‌گه‌یه‌نیت. که‌واته ئەم که‌سانه، که‌سانتیکی نه‌ناسراو و بیج ناسنامه‌ن. به‌جۆرئک، هیچ پیناسیک نییه بیانناسینیت. نه‌وانه که‌سانتیکی نزم و بیج نهرزشن. هینده نزم و بیج نهرزشن، ته‌نانهت شایسته‌ی نه‌وه نین هیچ نرځ و به‌هایه‌کیشیان بۆ دابنریت. وه‌ک چۆن خوای گه‌وره (جَلَّ جَلَالُهُ) ته‌ماشایان ناکات و قسه‌یان له‌گه‌لدا ناکات، به‌هه‌مان شیوه‌ نیوه‌ش قسه‌یان له‌گه‌لدا ناکه‌ن و به‌لاتانه‌وه گرننگ نییه بیانناسن. نه‌وانه مرۆفانیکن به‌ دل نه‌ک به‌ جهسته، شکستیان هیناوه و ویزدانیان له‌ژیر باری گرانی جهسته‌یاندا پلشاهه‌ته‌وه و هینده‌ی گه‌ردیله‌یه‌ک نامادیه‌ی و تاسه‌ی گه‌یشتن به‌ پله‌ به‌رز و بلنده‌کان له‌ ده‌روونیاندا نییه. نه‌ک هه‌ر نییه، به‌لکو به‌رده‌وام له‌ زه‌لکاوای نزمی و پرسیواکرده‌ییدا پۆده‌چن...

راسته‌وخۆ به‌دوای ئەم وشه‌یه‌شدا سێ کردار باس ده‌کرت، که هه‌رسیکیان نامازه‌ بۆ ده‌می رانه‌بردوو ده‌که‌ن. ئەم سێ کرداره‌ش تابلۆیه‌کی سه‌رتاپاره‌ش بۆ ئەم سێ تاقمه‌ ده‌کیشن. نییدی هه‌ر نه‌وه‌نده‌ی ده‌لێی "سێ"، یه‌کسه‌ر خۆت له‌سه‌ر پشتی ئەم "سێ" یه‌ ده‌بینیته‌وه و، وه‌ک بلێی ده‌که‌ویته ته‌ماشاکردنی عاقیبه‌تی تاریکی ئەو سێ کۆمه‌له‌.

سێ بیبه‌شێ

بیبه‌ش بوون له‌ ئاخوتن

یه‌که‌م کردار ئەو کرداره‌ رانه‌بردوو (الفعل المضارع) ه‌ی سه‌ره‌تای رسته‌ی "لَا يُكَلِّمَهُمُ اللَّهُ" یه. هه‌روه‌ک ده‌زانین کرداری رانه‌بردوو نامازه‌ بۆ ده‌می نیستاش و داها‌توش ده‌کات. ئەمه نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ خوای گه‌وره (عَزَّ وَجَلَّ) قسه‌ له‌ گه‌ل مرۆفدا ناکات کام مرۆف؟ ئەو مرۆفه‌ی ده‌می به‌ گولێ گو‌فتار پشکووتوه و، نامادیه‌ی و لیهاتنی بوون به‌ دو‌نراو (مُخَاطَب) ی په‌روه‌ردگاری بیج به‌خشاوه. هه‌رچی کاره‌ساتیشه له‌م یه‌که‌م رسته‌یه‌وه ده‌ست پیده‌کات. ئەگه‌رچی خوای گه‌وره له‌ سو‌ره‌تی (الرَّحْمَن) دا وه‌ک نیعمه‌ت و منه‌تیک باس له‌ به‌دیبه‌نانی "به‌یان" ده‌کات له‌ مرۆفدا، که‌چی وا نیستا قسه‌

له گهڙ لهو مروڙه دا ناکات، بگره هر ناشیدوینې. نهمه له کاتیکدا که گوفتاری مروڙف به لگه به له سمر نه وهی که خوی گهوره "المُتَكَلِّمُ". جا نیتر نهم مروڙه که توانای گوفتاری پې به خشراوه و، لهم پرووه بووته به لگه له سمر سیفه تی "کلام" ی پروهره دگار، بؤ ناستیکي وها نزم شوږ دهیته وه که به دوینراو قبول ناکریت و قسه شی له گهڙدا ناکریت. جا نایا سزای له وه سه ختر هدی که مروڙف له روژیکدا که له وپه پری ناتاجیدایه به قسه کردن و دهرپړینی دهره کانی، گوی بؤ نه گیری و نه دوینریت؟ لهو روژده په لقه قاره ده کات و به ته واری بوونیه وه داوای یارمه تی ده کات، که چی نهو زاته ی که ته نها یاریده هر و دالده دهره، هر گرتشی بؤ ناگری. قورنای پیروژ بهم جوړه وینای نهو دیمه نه دلته زنه مان بؤ ده کات: ﴿ قَالَ أَحْسِرْ فِيهَا وَلَا تَكَلِّمْهُنَّ ﴾ (المؤمنون: ۱۰۸) "دهمتان داخه ن و قسه هم له گهڙ مه کن." چونکه شوینی قسه کردنتان دنیا بوو. ده تانتوانی له وئ قسه بکن و تامی "أَنْسِ بِاللَّهِ" بچیزن. که چی تا له دنیا دا بوون نه بوونه هاوړاز (أنیس) ی پروهره دگار، دهی نه مروڙش پروهره دگار نایته "أنیس" ی شیوه.

بیبهش بوون له نه زهری نیلاهی

دووم تابلو بریتیه له: وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ "خوی گهوره ته ماشایان ناکات." لهو روژده که له هموو کات زیاتر پیوستیان به لا کردنه وهی پر په حمهت و به زهیی به، خوی گهوره (جَلَّ جَلَالُهُ) به هیچ شیوه به پروانینی په حمه ته وه بویان ناروانیت. لهو روژده هندی پوخسار له خوشیدا گهش و دره شاون، هندیکی تریش گرژ و مؤن. ۱. بیگومان کوملهی دووم نهو جوړه که سانه ن که خوی گهوره به نه زهری په حمهت بویان ناروانیت. لهو روژده که هر کهس به نای خویه بانگ ده کری و هریه که و به هوکارنک رزگاری دهی، حالی نهم به دبه ختانه ی که ته ماشایان ناکری، چنده جهر گبر و دلته زنه!

سزای دنگدا پرینه که ی که عسی کوری مالیکتان بیته وه یاد! له گهڙ نه وه شدا که

۱ پروانه: سورته آل عمران، نایه تی ۱۰۶-۱۰۷؛ سورته القیامه، نایه تی ۲۲-۲۵؛ سورته عبس، نایه تی ۳۸-۴۱.

دەنگدا برېنەكەى پېغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ماوېەكى زۆر كەمى خاياند، كەچى دنيانى لىق ھاتەمە يەك و، خۆشى و ئەوانەشى پرووداوەكەيان دەبىست، پەژارە دايدە گرتن. ۱ بەلام ئەو كەسانەى نىمە قەسيان ليدەكەين بۆ ھەتاھەتايە شايبستەى ئەم چارەنووسە دەبن. ناممان خوايە! دۆزەخيش ئەمەندە سامناك نىيە. پەرورەدگارى خاوەن مېھەر و سۆزى رەھا، بۆ تەنھا ساتىكىش تەماشايان ناكات. ناي كە سزايەكى گەورە و چارەنووسىكى داچلەكىنەرە!

نىمە بليين چى؟ ئاخىر چىت چاندىجى، ھەر ئەو دەدووريتەوہ. ئەوانەى چاكەيان چاندوہە چاكە و، ئەوانەشى خراپەيان چاندوہە خراپە.

بېبەش بوون لە تەزكیە

حالتەى سېھەمىش برىتىرە لە: وَلَا يُزَكِّيهِمْ "خوای گەورە پاكيان ناكاتەوہ، ياخود برپار لەسەر پاكييتيان نادات" پىوستە نادەمىزاد لىرە پاك بيتەوہ، تا ئەوہى بەوېپەرى پاكوخاوتىيەوہ برواتەوہ ئەودنيا. واتە پرۆسەى پاك بوونەوہ - لە خەوشى گوناھ و تاوان - لە دنيادا بەجى دىج. گەرنا، لە ئاخىرەتدا تەنھا دۆزەخ مرۆف پاك دەكاتەوہ. جا بۆيە خوای گەورە - سەربارى سزاكانى دى - تەزكىيەشيان ناكات.

مرۆف تەنھا يەكجار دىتە گۆرەپانى تاقى كردنەوہوہ و تەنھا يەك دەرفەتى سەركەوتىشى پىچ دەدرى. جا ھەركەس بەباشى سوود لەو دەرفەتە وەرېگرى، گرو دەباتەوہ. ھەركەسش فەرامۆشى بكات، دۆراو و مايەپوچ دەبى. لەم نىوہندەشدا ھەلبىزاردنى سېم نىيە.

ئەم مرۆفە داماوہى كە "رۆح" و "ويزدان" و "لەطيفەى رەببانى" و "سەر" و "خەفى" و "أخفا" و ھەموو ھەست و نەستەكانى ترى بە وئەى نەخۆشيبە ماددىيەكانى ھەزرتەى نەبيوب (عَلَيْهِ السَّلَام)، داوھشيوہ و ھىچى بەسەر ھىچەوہ نەماوہ، لەو پۆژەدا چاوبە حالى پەرىشانى خۇيدا دەگىرئ و بە داوى ھىوايەك، بەشويئ دەرفەتتىكدا دەگەرئ: "داخۆ

۱ بروانە: بخارى، مغازى ۷۹؛ مسلم، توبە ۵۳-۵۵.

بتوانم له ژبړ باری تاقهت پرووکینی تاوانه کانم قوتارم بی؟! تۆ بلیی له عارهقی تاگهروو هاتوی شهرمزاری سه ریچییه کانم به پاکزی بیمه دهه؟!

عاقیبهت: سزایه کی به سوئ

عاقیبه تیشیان: وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ”سزایه کی به تیش و نازاریان بۆ هیه.“ له گهل هه ههنگاو ئکیان خو یان له به رامبهه سزا و نه شکه نه جیه کی به سوئدا دهیینه وه. سزایه کزه له جهرگی مرؤف دینج و سوئ ده خاته دلپیه وه. ئیدی بهم جوړه، خو یان له گپراو و چالی سزایه کی وه ادا دهیینه وه...

داخو دهیج نهو سچ تاقهه کی بن کهوا دوو چاری ناوها سزایه ک دهیینه وه؟ کین نهوانه کی کهوا خوی گهوره نایاندوئیت و بویان ناروانیت و پاکیان ناکاته وه؟ نهوانه کین که سزایه کی به سوئیان بۆ ناماده کراوه؟ جا نهو که سهی تا ئیره فرموده که ده خوئیتته وه، خولیا و تاسه یه کی بیج ویننه تیدا ده بزوت. ئیدی ئیستا سه رتاپا بروه ته پارچه یه که له سه رنج و، هه موو هیزی مهراق و پشکنینی خو بی خستووته حاله تی ناماد بهاشییه وه. ئینجا به دوایدا پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فرموی: الْمُسْبِلُ إِزَارُهُ ”نهو که سهی له رۆیشتندا پۆشاکه که ی له زهوی ده خشینت.“ نه مهش خوازه (کُنْیة) یه بۆ لوتبه رزی و خو به زلزانی.

ئینگومان له میژووی رۆما و یونانییه کاندا دیمه نی نهو که سانه تان دیوه که دامینی پۆشاکه کانیان به دوا ی خو یاندا ده خشینن. ته نانه تهم حاله ته له فلیمه کانیسیاندا ده رده که ویت. به لام نهوی لیره دا گرنه گه خسانی چمکی پۆشاک نییه، به لکو به هیما کردنی تهم دیارده یه وهک گوزارشتیک له فیز و خو به زل زانی مرؤفه کان. جا خو مه به سستی فرموده که ش هه نه مه یه.

خو به زلزانی و لوتبه رزی

چهن دین نایدت و فرموده ی پیرو ز باس له خو به زلزانی و لوتبه رزی ده که ن و روونیان کردووه ته وه که چ ده ردیکی سامناکن و چ نه ناجمگه لیککی سامناکیشیان لی

ده که ویتتهوه. ئەوەتا پێغه مەبەری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) له فەرموودەیه کدا دە فەرمووی: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ "هەر کەسێ هیندەى دەنکە خەرتە لە یەك خۆ بە زلزانین (کیبەر) له دڵیدا هەبێ، ناچیتتە بە هەشتەوه."^۱

هۆکاری ئەمەش دە گەریتتەوه بۆ ئەوەی کە خۆی گەوره (جَلَّ جَلَالُهُ) رینگا کانی هیدایەتی بە ڕووی ئەو کەسانەدا داخستوو کە بە ئەندازەى گەردیلە یەك خۆیان پێ گەورەیه و فیز لێ دەدەن. ئەوەتا خۆی گەوره له قورئانی پیرۆزدا دە فەرمووی:

﴿ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴾ (الأعراف : ١٤٦)

"ئەو کەسانەى بە ناحەق فیز لێ دەدەن له زەویدا و خۆیان بە گەوره دەزانن، لەمەودوا ڕووی دڵیان وەر دەچەرخێنم له تیگە یشتنی ئایەت و فەرمانەکانم. خۆ ئەگەر هەموو موعجیزە و بەلگەکانیش ببینن، هێشتا هەر ئیمان ناھێنن. خۆ ئەگەر ڕێی راستیش ببینن، هەر پەیرەوی نابن. بەلام ئەگەر ڕێی گومرا بیان بەرچاو کەوت، دەستبەجێ دەیگرنە بەر. ئەمەش لەبەر ئەوەیه کە ئەوان بڕوایان بە ئایەتەکانمان نەکرد و لێیان بئێکا بوون."

کیبەر و خۆ بە زلزانین پەردەیه کە بەسیرەت و بینایی دڵ کوێر دەکات. ئەو وێژدانەى وا بووتە مۆلگەى کیبەر، ئەو موعجیزە و کارە دەراسایانە نابینیت کە وا لە پەرە بە پەرەى پەراوی مەزنی بوونە وەراندان، بە مەرە کەبى توانست و دانستیکی ڕەها نەخشێنراون، چ جایی ئەوەى پەیمان پێ بەریت و لێیان تێبگات! ناخەر کە بەصیرەت کوێر بوو، بەصەر چی بکات له ئیدراک!؟

گەورەیی تەنھا بۆ خۆی گەورەیه. کەوابێ کەى گونجاوه بە چاوی لێبوردەبیهوه بڕوانریتتە ئەو کەسەى حەقیقەتییکی وەها مەزن، کە ڕۆژی پێنج جار له سنارەکانەوه بە

١ مسلم، ایمان ١٤٧-١٤٩، ترمذی، بر ٤٦١، أبو داود، لباس ٢٦.

وینەى ناوى ژيان دەچۆرپتە ویزدانەکانەوه، بداتە پال کەسان و شتانی تر؟!

له فرمایشتیکی قودسیدا خوای گهوره ده فرموی:

الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظْمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَدَفْتُهُ فِي النَّارِ

"کبیریا ریدامه و عهز مه تیش ئیزارم. هه رکه سهی لهم بابه ته دا بکه وینته مملانیوه له گه لندا، (سه رشۆری ده کم و) فری ده ده مه دۆزه خه وه."

"کبیریا" به واتای گه ورهیی و شکۆمه ندی دێ، که نه وهش یه کینه که له سیفات هه رز و بلنده کانی خوای گه وره. پۆشاکێ ده ره کی و ناوه کی بۆ ئاده مزاد چی بگه یه نیت، کبیریا و عهز مه تیش - به جۆرێک که چۆن تیه که ی لای ئیمه نه زانراوه - هه مان شت ده گه یه ن بۆ په روه ردگار. هه ر که سه یش بیه وئێ ئه م سیفه تانه له گه ل خوای گه وره دا به ش بکات، خوای گه وره به سزای شایسته ی خۆی ده گه یه نیت و ده یخاته ناو دۆزه خه وه.

به خه یالندا نه یه ت که ئیمان له دلێکدا سه روه ت بگرئ که خه وشێ کبیری له نیه تیبێ. به واتایه کی تر، هه رگیز ئیمان به خوا نایه ت هاونشینێ دلێک که جگه له خوای گه وره (عَزَّوَجَلَّ) شتیکی تری تیدا سه روه تی. جا ئیتر نه مه ش حالێ نه و که سه یه که له هه لسه که وت و په فتاره کانیدا خۆ به زلزانێ و لوتبه رزی په نگێ داوه ته وه. هه ر بۆیه له فرمووده که شدا که سایه تی و نه دگاری نه و جۆره مرۆفه له سه ر شیوه ی: "نه و که سه ی له پۆشیتندا پۆشاکه که ی له زه وی ده خشینیت." و ئنا کراوه.

منه تکار

که سه ی دووه م یان کۆمه له ی دووه م بریتیه له "مَتَّان". ئه م مرۆفه، خوای گه وره مال و سامانیکی پێ به خشیوه تاوه کو چۆن خۆی لێ سوودمه ند ده ی، ناواش سوود به ده وره یه که ی بگه یه نیت و بیه خشیته به وانیش، تا له به رامبه ریشدا خوای گه وره یه که به هه زار پاداشتی بداته وه. به لام ئه م مرۆفه هه ر خۆشی تینه گه یاندوه و هیه چی نه به خشیوه. گه ر جاره جارێکیش شتیکی به خشیبێ، ئه وه شی به منه تکردن پوچ کردوه ته وه. له بیری

۱ مسلم، البر ۱۳۶؛ أبو داود، لباس ۲۶. (دهقی فرمووده که له أبو داوده وه رگیراوه.)

چو بووه که چ خوی و چ سهروه ته که شی بهنده و مولکی په روهرد گارن. له کاتیکدا که هممو نرکینکی نهو خوی له وهدا دهینتسه که مولکی خوی گهوره دابهش بکات، کهچی نهو، هروهک نهوهی خاوهن مولکی راسته قینه بیت، کهوته شهیدایی منعت کردن بهسدر خه لکیسه وه. نای نهوه چ غه فله تینکی گهوره و چ که وتینکی ترسناکه!

راسته خوی گهوره (جَلَّ جَلَالُهُ) سهروهت و سامانی پیبه خشیه وه، به لام نهو سهروهت و سامانه مافی کهسانی تریشی پیویه. کهچی نهم مرؤفه دیت رهزیلی دهکات و دهستی دهنوقینن. خو نه گهر شتیکیشی له دهست بیته وه، نهوا منعتی پیوه دهکات و دهیداته وه به چاوی بهرامبهره کهیدا. مه گهر نهیده زانی که نه گهر هر هیچیش نه به خشیت به لام به روویه کی خو شه وه نهو کهسه له کؤل خوی بکاته وه که داوا دهکات، لهو سهدهقه و به خشینه باشته که نازاری به داوا دیت؟! نه وها قورنانی پیروز ده فهرموئ: ﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَذَى﴾ (البقرة: ۲۶۳) ”قسه و کوفتاریکی جوان و شیرین و چاوپوشیبه که (له هه له)، چاکتره لهو سهدهقه به خشینه کی نازاری به داوا دیت و منعتی له که له بن.“

”مَتَّانٌ“ له هه مان کاتدا مرؤفی رژد و دهست نو قوایش ده گرتته وه. نه مه له کاتیکدا به که رژدی و رهزیلی، مرؤف له خوا و له به هشت و له خه لکیش دور ده خاته وه.. دوری ده خاته وه و له دۆزه کی نزیک ده کاته وه. پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له فهرمووده که له باره ی رهزیلیسه وه ده فهرموئ:

الْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ

”مرؤفی چرووک و رهزیل له خوا وه دور، له به هشته وه دور، له خه لکیش به دور و له دۆزه کی نزیک.“

سزایهک له رهگهزی کردار

له فهرمووده کهدا یاسایهکی رهوانیژییمان بهرچاو ده که ویت که پیی ده لئین "اللَّف وَ التَّشْر الْمُرْتَب" واته، دهسته واژهی "وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ" پرووی له "مَتَّان". نه وهتا ههردوو کیشیان له ناوهر استدا هاتوون. یه که مین و دوایه مین دهسته واژهش دووباره دهرواننه یه کتری. له مهوه دهتوانین ئەم ناماژه رهوانه هه لیبینجینین: وهک چون کسی منه تکار له دنیا دا به چاوی بهزه یه مهوه نهیده رهوانییه خه لکی و گرنگی پی نه ده دان، نه گهر جاروباریش بیبه خشیایه، دهیدا مهوه به چاویاندا و پووچه لی ده کرده وه، له ناخیره تیشدا رهویه پرووی سزایهک ده بیته وه که له هه مان ره گهزی کرداره که یه تی و خوی گه ورهش (جَلَّ جَلَالُهُ) به هه مان شیوه مامه له ی له گه لدا ده کات.

نهوانه شی کهوا به لووتبه رزی و خو به زلزانییه مهوه به رهنگادا ده رهون و دامینی پۆشاکه کانیان به زهویدا ده خشیتن و بیژیان نایهت قسه له گه ل که سدا بکن، با باش بزنان که خوی گه وره له قیامه تدا قسه یان له گه لدا ناکات. با ئەمه بزنان و بهو رهنگه یه دا نه رهون که ده یان گه یه نیتته نهو سزایه.

کسی سییه مین نهو مرۆفه یه که به درۆ و به پالنه ری ههستیکی نامهردانه ی وهک دابین کردنی بهر ژه وهندی دنیا یی، سویند ده خوات - ئەمه له حاله تیکدا که سویند خواردن ته نانهت له کاتی ناساییشدا دروست نییه - و ده یه ویت له رهنگه یه وه بهو به ماله که ی بدات و بیفرۆشیت. ئەمهش نهو سییه مین تابلۆیه یه که مرۆف راپیچی چاره نووسیکی رهش ده کات و ده یخاته بهر هه ره شه ی وَلَا يُزَكِّيهِمْ.

" وَ الْمُتَّقُونَ سَلَعْتَهُ بِالْحَلِيفِ الْكَاذِبِ " ش گوزارشت له کۆمه له ی سییه م ده کات.

ههروهک له سه ره شه وه ناماژه مان پیندا، ئەمانه که سائیکن وا ده زانن له کاروباری بازرگانیدا به درۆ قازانج ده کهن و باوه ریشیان وایه که به سویندی درۆ خه لکی هه لده خه له تینن. به لی، نهو سییه مین کۆمه له ش که شایسته ی سزان، نا ئەمانه ن.

جا نیستا ته ماشایه کی ئەم "جَوَامِعِ الْكَلِمِ" هی پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بکن

و له ناخی دلتانوه بلین: فَصَدَّقَ رَسُولُ اللَّهِ. دوپات کردنه‌وی شه‌مش له‌پاش هدر
 فهرمووده‌یک. فهرزی نه‌ستؤمانه. ههموو دهربرینیکی شه‌واته وامان لیج ده‌کات بلین:
 مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.

۱۳. به‌لای زمان و عیفته

له فهرمووده‌یکه تردا که نیمامی بوخاری له صه‌حیحه‌که‌یدا ریوایه‌تی کردوه،
 پیغه‌مبه‌ر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده‌فهرموی:

مَنْ يَضْمَنَ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ

”ههرکی سه‌بارت به‌وی له‌نیو ههردوو شه‌ویلگه و، له‌نیو قاجه‌کانیایه‌تی په‌یمانم
 بداتج و بؤم زامن بکات، منیش به‌هه‌شتی بؤ زامن ده‌که‌م.“^۱

شه‌که‌سه‌ی شه‌م قسه‌یه ده‌کات، پیغه‌مبه‌ری خواجه (صَلَّواتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ). شه‌وه
 ههموو که‌س باشتر ده‌زانج که مرؤف توانای که‌فاله‌تی چی هه‌یه و چیشی له‌توانادا
 نییه. جا نه‌گهر فهرموویتی گهره‌نتی به‌هه‌شت ده‌که‌م، شه‌وا به‌دلنیاییه‌وه ده‌بکات.
 شه‌ه‌تا ده‌بینین کاتج که‌سه‌ی له‌باری هاوه‌لیکی به‌ریزی وه‌ک عوسمانی کوری مظعون
 (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، که به‌برا ناوی بردوه و له‌باوه‌شی گرتوه، ده‌لیت: ”بووی به‌بالنده‌ی
 به‌هه‌شت و جیت هیشتین.“ پیغه‌مبه‌ری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) به‌ره‌چی ده‌داته‌وه و،
 ده‌فهرموی: ”من سه‌باری شه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، که‌چی هیشتا نازانم چؤن مامه‌له‌م
 له‌گهل ده‌کرت. تو له‌کوئوه زانیت شه‌وه‌به‌هه‌شتیه؟“^۲

شه‌مه شه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که، کاتیک پیغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به‌لینی به‌هه‌شت
 به‌وه که‌سه ده‌دات که به‌لینی پاراستنی نیتان ده‌م و داوینی داوه و به‌لینه‌که‌شی ده‌باته
 سه‌ر، شه‌وا شه‌مه هه‌روا و له‌خؤوه نییه. به‌لکو به‌لینیکی وا، به‌دلنیاییه‌وه پالی داوه به
 هه‌والیکه‌وه که‌خوای گه‌وره پئی را‌گه‌یانده‌وه.

۱ بخاری، رقاق ۲۳.

۲ بخاری، جناز ۳؛ احمد بن حنبل، المسند ۱/۲۳۷، ۶/۴۳۶؛ طبرانی، المعجم الكبير ۵/۱۳۹، ۹/۳۷.

جا خۆ ئەو هیچ کاتێک بە گۆرەیی ویست و ئارەزووی خۆی بە دەم خواوە قسەیی نەکردووە. کەوابێ، فەرمايشته کانی خودی حەق و حەقیقەتەن. ئەو بە ئیبنانەشی کە داوینی، هەر ئەوەندە پڕۆژیان هات، هەموویان وەك خۆیان دینە دی.

ئەگەر تۆ توانیت پارێزگاری ئەو زمانەیی نێوان شەویلگەکانت بکەیت و، نێو دامینت پیاڕتێت و بە عیقفەتەو بەزیت، ئەوا بێ هیچ دوو دلییهک دەلێم.. ئەگەر لە پڕۆژی دوایدا زەبانییهکان قۆلبەستیان کردیت و بەرەو دۆزەخ پاپیجیان کردیت، ئەوا دەتوانی تا دەنگت بپڕ دەکات هاوار بکەیت و بلیت: ”من رسول الله کە فالەتی کردووم.“ دلنیا بە ئەم هاوارەت بپههوه نایب و، دەبینی کە چۆن شەفاعەت و کە فالەتی حەزرتی محمد المصطفى (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) دەگاتە فریات.

قسەکردن نێعمەتە

لە راستیدا دەمی مرۆف کە بە هەرمەندی نێعمەتی دەبرینە، ئەندامیکە نرخ و بەهای لە پێوانە نایەت. بەلام کاتی ئەندامیکە وای مویارەک لە خراپەدا بەکارهات، دەبێ بە زیانبەخستەری نامراز و، مرۆف بەرەو کارەسات و لەناوچوون دەبات. هەر دەمە کە مرۆف بە هۆیهو دەتوانی تەسبیح و تەقدیسی خۆی گەورە بکات. فەرمان کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپەش هەر لە پێی دەمەو دەکرێت. مرۆف لە پێی دەمەو پەراوی گەردوون و رافەکارە ئەزەلییهکە کە قورئانی پیرۆزە دەخوێنیتەو و بۆ کەسانی تریشی باس دەکات. جاری واش هەیه بە دەبرین و گوفتارەکە مرۆفی بپاوپەر دەهێنیتەو نێو بازنەیی باوهرهوه.. بەمەش کارێک ئەنجام دەدات کە چاکتر بێ لە هەموو ئەو شتانەیی خۆری بەسەردا هەلدێ و ئاوا دەبێ.. هەر وهه مرۆف لە پێی دەمەو بەرز دەبیتەو بۆ ”أَعْلَى الْعَالَمِينَ“ و لە لوتکەیی ”صیددیقییهت“دا تەخت دادەمەزرێت.

بەلام بیرمان نەچیت کە هەر ئەم دەمەشە مرۆف بەرەو تیاچوون دەبات. ئەو تەتا هەرچی کوفر و کوفرانە، هۆکارەکە دەمە. ئەوانەیی پڕ بە دەم جێبو بە خوا و پێغەمبەرە پایەبەرزەکەیی دەدەن، هەر لە پێی دەمەو ئەم تاوانە قێزەونە ئەنجام دەدەن. هەرچی درۆ

و غەببەت و بوختانىش ھەيە ھەر بە دەم دەكرتت. ئىتر تا ئەوئى مرؤف لە پى دەمەوہ دەكەوتتە نىو چالى درؤى موسەيلەمەوہ.

ئەوئەتا پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تەنھا يەك وشە دەفەرموى و سەرنج بؤ لائى يەك ئەندام رادەكىشى.. ئىدى ئەو تاكە وشەيە، بە سەدان حەقىقەت كە تا ئىستا باس نەكراون، ئەو چەند لايەنەش كە لەسەرەوہ باسيان رابورد، ھەر ھەموى لە خۆيدا كۆدەكاتەوہ. پىمان دەفەرموى: ”دەم لە بازنەى رىنگەپىدراوى خۆيدا بەكاربىنن، تا منىش بەلئى بەھەشتان بەدەمى.“ ئەمە بەو مانايە نايەت كە ”دەمتان دابخەن و بؤ خۆتان لە گۆشەيەكدا دابنىشن، بەلكو مەبەستى ئەوہيە كە: ”لە بازنەى رىنگەپىدراودا بەكارى بىنن.“

ئەدەب لە قسەكرىندا

دەبىنن پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ناوى ئەندامى مەحرەم ناھىتى.. بەلكو لە شوئىدا دەستەواژەى ”لە نىوان دوو قاچ“ بەكار دەھىتىن. ئەمەش خۆى لە خۆيدا يەكىكە لە دەرگەوتەكانى ئەدەبە بەرزەكەى. جا خۆ تەننەت كاتى لەو شتانەش دەدوا كە باس كرديان بە لائى ئىمەوہ ئەوہەرى ناسايى و سروشتى بوون، ئەو لەنىو ئەدەبىكى قوللى وا تايبەت بە خۆيدا قسەى لىدەكرىن، تەننەت ئەو شتانەش كە بە روالەت بەلاى ھەندىكمانەوہ ناحەز و بىزراو بوون، لەپر لەبەر چاواندا دەبوون بە تابلؤى جوان و نەخشىن. مرؤفنىك بوو ھەر بە ئەخلاق و ئاكار و خوورپەوشت و سروشتى، لەسەر جوانى و جوانخوازى بەرنامەپىژ كرابوو.

بروانە، كاتىك باس لە ئەندامىك دەكرتت كە ناھىتئانى لەنىو مرؤفەكاندا مايەى شەرمە، ئەو لەنىو جوانىە تايبەتەكەى خۆيدا ناماژەى بؤ دەكات و، دەستەواژەى ”نىوان دامىن“ بەكاردەھىتىن. دەى من چى بلىم: ”ھەلبەتە جوانە ئەوئى پەپرەوى جوانان دەكات...“

نۆوان دامین

نۆوان دامین زۆر گرنگ. ئەو میوه قەدەغە کراوەی کە بوو بە ھۆکاری ھاتنە دەرەوی ھەزرەتی ئادەم لە بەھەشت، لەم پەھەندەدا پرویدادە. جا لەبەر ئەوەی شیکردنەوی دوور و درێژی ئەو ئایەتە ی کە باس لە ھاتنە دەرەوی ھەزرەتی ئادەم دەکات لە بەھەشت، لە دەرەوی بابەتە کەمانە، بۆیە ئیستا ناچینە ناو ئەو باسەو. بەلام لەبەر ھەستیاری و گرنگی بابەتە کە چەند لایەنیک دەخەینە روو:

وہك چۆن بەردەوامی ئەو و وەچەکان لەم پێگایەو، ئەناوچوون و داڕمانیشیان بەھۆی زینا و بەدپەروشتییەو ھەر لەم پێیەو. چونکە لە ئەنجامی خراب بەکارھێنانییەو پەچەڵەك و نەژادەکان تێکەلی یەك دەبن و دەشێوێن. بەم ھۆیەشەو گرنگترین ئەو تاییەتمەندیانە ی کە پێوستە لە ھەموو سیستەمە یاساییەکاندا پارێزێن، دەبنە قوربانی دەستی ئەم لایەنە و، تیاچوون و پرووختان بەرۆکیان دەگرت.

کئی باوکی کئیە؟ کئی میرات بو کئی چی دەھێلێ؟ کئی داوای ماف لە کئی دەکات؟ خێزان چۆن دەپارێزێ؟ میلیت چۆن بە زیندوویی دەمیئیتەو؟ ھەموو ئەم پرسیارانە و ھاوشیوەکانیان وابەستە ی عیغفەت و داوێن پاکین. لە کاتی کدا مرۆفە داوێن پاکەکان و ئەو کۆمەلگایانەش کە لەو مرۆفانەو ھاتوونەتە مەیدان، تاوھکو قیامت بەردەوامی بە بونیادی ناوخیان دەدەن. کەچی ئەو تاک و میلیتەنە ی نوقمی نیو لیتاوی زینا و بەدپەوستی بوون، ناتوانن بوونی خوێان لە وەچەیک زیاتر درێژە پێدەن.

لە راستیدا بە وێنە ی سەرچەم بابەتەکانی تر، لەم بابەتەشدا بازنە ی ھەلال بەرفراوانە و سەروزیادی تێکردنی ھەز و ئارەزووکانی مرۆفە. بۆیە ھیچ پێوست بە چوونە نیو بازنە ی ھەرام ناکات. چونکە ئەو ھەز و ئارەزووی لە مرۆفدا ھەن، لە بازنە ی ھەلالیشدا دەکرێ بە جوانترین شیو دەستەبەر بکری و تێر بکری. لەبەر ئەمە ی کە پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەفەرموو:

تَنَاقَلُوا تَكْفُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَّمَ ”ھاوسەرگیری بکەن و زۆر ببین، چونکە لە

بهرامبهر نوممه ته کانی تردا شانازی به زۆرستانه وه ده کهم. ^۱ به لئی، پیغه مبههر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له بهرامبهر نوممه ته کانی تردا شانازی به زۆری نوممه ته که یه وه ده کات. ته نانه ت نوممه ته که ی نه وهنده زۆر ده بیته، نوممه ته کانی تر له چاویدا دیار نامینن. جا زۆریوونی نوممه ته که ی دیسانه وه بهنده به داوینن پاکیه وه. به لئی، ته نهها له م پینگایه وه نهو ته نجامه به ده ست دیت. بئی په چه له ک و نه سه به کان و نه وان ههش که خاوه نی په سه نترین نه سه بن، ههر له م پزیه وه چاوه به دنیا هه لدینن، ئیدی نهوی، زهویه کی به پیتی وایه که به پرووی ههر دوو دزه که دا کراویه.

له لایه کی تره وه، سو راغی مرو ف له م پرووه به دوا ی پینگه یه کی هه لالدا، پاداشتی نه نجامدانی فهرزکی ده ست ده خات. کاتیک پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نه مه ی بۆ هاوه له به پزیه کان پروون ده کرده وه، نه صحاب به سه رسووپرمانه وه پرسییان که چو ن شتی وا ده بیته؟ پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ اَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلَّمَ) به ده م زه رده خه نه وه نه م وه لامه ی دانه وه: ^۲ ”نه ی نه گه ر به پینگای هه لال نه نجامی نه دایه، حه رام نه ده بوو؟“ هه مووشمان ده زانین که وازهینان له حه رام فه رزه. که واته گرتنه بهری پزیه هه لال پاداشتی فهرزکی ده ستی مرو ف ده خات.

ده نیستا بروانن، بابه تیکی وا، که له پروانگه ی پرواله ته که یه وه هه لکی به ناوهینانی شه رم ده یانگرت، پینگه یه که که ته نانه ت پیغه مبهرائیش پیندا تیه پرپوون. ده ی نه گه ر هه ستیکی وا به هه زه رته ی ئاده م (عَلَيْهِ السَّلَام) نه به خه شرایه، شانازی مرو فایه تی، هه زه رته ی موحه مه د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) چو ن ده هاته بوونه وه. که واته ئامانجی سه ره کی نهو میوه قه ده غه کراوه و مه به سه ته راسته قینه که ی، بریتی بووه له وه ی که بهری سه ره ره مان (عَلَيْهِ اَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَاتَمُّ التَّلِيمِ) بگرت...

^۳ ”نه گه ر هه زه رته ی ئاده م (عَلَيْهِ السَّلَام) په یوه ندی نیوان ده ستبردن بۆ نهو میوه قه ده غه کراوه و هاته نه دنیای هه زه رته ی موحه مه دی بزانیایه، نه ک ههر ده ستی بۆ ده برد، به لکو داره که ی

۱ عبدالرزاق، المصنف ۱۷۳/۶. (بۆ بیینی نهو فه رمودانه ی واتای هاوشیه وه ده دن به ده ستوه بروانه:

أبو داود، نکاح ۳؛ نسائی، نکاح ۱۱؛ ابن ماجه، نکاح ۱.)

۲ مسلم، زکاة ۵۳؛ أحمد بن حنبل، المسند ۱۶۷/۵-۱۶۸.

به ره گوه ده خوارد...“ نهم وتهيم له وتاریژیکی دلگرمی به جوشمانه وه گوئی
لیبوو...

ویلایهتی ستوونی

به تایبیت لیره دا دهموئی سهرنجتان بۆ لای بابه تیکی زۆر گرنگ رابکیشم:
پیغمه مبری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به لئینی به ههشت ده دا بهو که سهی به لئینی پاراستنی نیوان
دوو شه ویلگه و نیوان قاچه کانی ده دات. نهو به ژن و بالا نایابانهی مژدهی به ههشتیان پی
دراوه دیارن.. که واته به دهر له وانیش که سانیکی تر هه ن که له بهر حورمه تی نهو پایه یه
پی گه یشتون و، نهو نزیکیهی ده ستیان خستوه، به هره مه ندیه کی له م جۆره یان به ده دست
هیناوه. به ده دست هینانی نهم به هره مه ندیه هه ده گه پرتوه بۆ زه حصه تی پاراستنی دهم و
داوین.. ریشی تیده چی وای، چونکه له و ساتانه دا که شه هوه ت زۆر بۆ مرۆف دینی
و، سهرتاپای جهسته ی ده ته نی و رۆحی ده هه ژینی، ته نانه ت له و کاته دا که نیراده سست
و خاو ده بیته وه و به پروی هه موو جۆره کانی خراپه دا ده کرتته وه، خۆ گرتنه وهی مرۆف و،
زالبوونی به سه ر نه فسیدا له بهر خاتری خوی گه وره، کارکی هینده گرنگه، له وانیه
هه ر به ستوونی بیگه یه نیتته لوتکه ی که مالات. به دلنیا ییشه وه نهو که سهی له م کاره دا
سه ر که وتوو ده بی، ده چینه ژیر که فاله تی پیغمه مبری خوا وه و به ره وه به هه هشت ده فریت.

به لئ، جهخت ده که مه وه و ده لیم: نه وه ی بتوانی که ف و کول و هه لچونه کانی نه فسی
لغاو بکات، له ده می ناماده یی نه فس بۆ هه موو جۆره خراپه کاریبه ک، بتوانی بیخاته
ژیر رکیقی خۆی و، بیگرتته وه له چونه نیو تاوان و، به رده وام به نارامیه وه له پروی اندا
به وه ستیه وه و، به بیج و چان کار له سه ر نهم خاله لاوازانه و هاوشیه کانی بکات، نهم که سه
ده توانی له ساتیکدا نهو فه یزانه به ده دست بینیت که که سانی دی به چه ندین سال سهر
و سلووک و موجه ده ی نه فس نینجا ده توان به ده ستی بینن. هه ره ها پاداشتیکی ده ست
ده خات که زۆر له پاداشتی نهو که سه زیاتر بیت که هه موو شه ویلگه هه زار رکات نوژ
ده کات. هه موو نه مانه ه له ماوه ی تنه ا ساتیکدا.. به لئ، له ماوه ی تنه ا ساتیکدا
ده ستی ده خات و به شیویه کی ستوونی ده یگه یه نیتته مه قامی ویلایه ت.

تكا ده كەم كەس وا گومان نەبات كە بەمانە لە قەدر و بەهای نوێژ و پۆژووی نافیلە كەم دەكەمەوه.. بەلكو هەریەك لەوانە بۆ خۆی هۆكارێكى گرنكى نزیك بوونەوهی بەندیه لە كردگاری بەدییهنەری. تا دنیاى دنیا بیج هەروا دەمینیتەوه. بەلج، تەنها وىستمان یەكێكى تر لەو هۆكارانە یینینەوه یاد كە مرۆف بەرەو كەمالاتی مرۆفایەتى بەرز دەكەنەوه.

دهی با لە خوای گەوره یارپینەوه كە: لە رووی بەشەریەتەوه هیژى پینج شەش مرۆفمان پینبەخشیت و پرچەك و سازمان بكات بەو بنەمایانەى كە مرۆف بەرەو ئەوجى كەمالاتی مرۆفایەتى بەرز دەكەنەوه و، بشمانپارێژت لە هەموو جۆرە خراب بەكارهێنانێكیان!

لە راستیدا زۆر گرنگە كە مرۆف بە سروشتیكى لەبار بۆ خراپە و، لە زەمینەیهكى پر مەترسیدا خۆى پارێژت و بەردەوام بیت لە رێكردن. بەلج، هەروەك ناوەرۆكى "بِحَسَبِ الْمَغْرَمِ الْمَغْتَمِّ" ناماژەى بۆ دەكات، پاداشت و دەستكەوت هیندەى ماندوو بوونە. بەرزى و بلندیش بە ئەندازەى بەزاندنى مەترسیەكانە. ئەو زەمینەیهى كارى تیدا دەكەین چەندێك مەترسیدار بیت و، ئەو بەرپرسیارتيیهى دەیگرینە ئەستۆ، چەندە لە رۆخى كەندەلاندایا بیت، ئەوەندە پاداشت و خەلاتەكە گەورەتر دەبیت.

با رۆشنایى زیاتر بخەینە سەر بابەتەكە:

ئەواتا خوای گەوره هەندى ماددەى زبانبەخشى خستووتە نێو ماھیهتتان، لەوانە: توورپەیی، قین، نەفەت، شەھوت... بەلام هیچ كام لەمانە هیچ كاتى نەیانتوانیوه كارى خۆیان لە ئیوهدا راپى بكەن و، بتانخەنە ژێر رێكێفى خۆیانەوه. بەلكو بە پینچەوانەوه، بەو ئیرادە سەرسووڕهینەرەى خۆتان، جڵەوى ئەمانەتان گرتووه و خستوونانە ژێر كۆنترۆلى خۆتانەوه.. وەك مرۆفى بە ئیرادە و رۆحانى ژیاون، فەرز و سووننەتەكانیشتان بەجیهیناوه، پلەى ژیاى رۆح و دلتان گرتووتە بەر و گیرۆدەى زرق و برقى جوانییه سەرنجراكتشەكانى رینگای دۆزەخ نەبوون، بگرە شانتان داوتە بەر زەحمەتیەكانى سەر رێى بەھەشت و بەم جۆرەش هەولێ پاراستنى خواوستى و رەببانییهتى خۆتان داوه...

نیت هر نهوندهی دهزانت بویتته هاونشین پیغمبران و راستگوئیان و شهیدان.

پیم وایه هر نهم رازه شه له پشت نهو ناوردانهوه پر سوژ و میهری حهزرتی محمد المصطفی (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) به رووی نهم کۆمه لدا که نوتنهری ژیانوهی دووه من و، له ناخر زه ماندا و له نیوهندی هزار و یهک فیتنه دا ههولئی بهرز کردنهوی بهیباخی دینی موینی نیسلام ددهن... له کاتیکدا شه قام و بازاره کان ههروه کو دۆله کانی دۆزه خ مرۆفه کان په لکیشی نیو خویان ده کمن و دهیان تویننهوه، نهم مرۆفانهی که بوونی خویان دهپارنن و، دان به خۆدا ده گرن و، پینداگری ده کمن، نهوانه که له مععیهتی هاوه له بهر پیره کانداهه ژمار ده کرین. نهوان هاوه لئی پیغمبرهی خوان و نهمانیش براکانی. نهوه تا ههر له سهردهمی خۆیدا تاسه مه ندیی خۆی بو نهم مرۆفانه ده رختوه که چه ندین سه ده دواي خۆی دین و، وهک بلئی فرموویه تی: "سه لام له براکمن."

به لئی، ههر ده لئی پیغمبرهی خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له گه ل هه مو سه ده کان، به تاییه تیش نهم سه ده یی خۆمان ده دوت و، ده فرموئی: "کی به لئینی پاراستنی دهم و دامینیم بداتی، من ده بم به که فیلی به هه شتی." نهو وتهیه رووی له که سانیکه که تا بلئی ناره زوومند و موشتاتی به هه شتن. تا بشلئی عاشقی دیداری خوی گه و ره پیغمبره که یین. نیدی نه مانه له ژیر رووشنایی نهم فرمایشته مژده نامیزه ی پیغمبرهی خوادا (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّلِيمِ) ههنگاو ده نین و به پشتیوانی خوی گه و ره سه رکه و توه دهبن.

جا وهک له بهر چاودایه، پیغمبره ی خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به پوختترین ده برپن نهو ریگیانهای به ره به هه شت ده روژن، به م شیویه پروون ده کاته وه و، به م ده برپینه کورت و پوخته ش وینای تاک و کۆمه لئیکی نمونه یی ده کیشی. نیستا ده پرسین: داخو جی کردنهوی حقیقه تیکی هینده دور و دریز له دهسته وازه کی هینده کورتدا جگه له وهی که بدرته پال فه تانه تی نه عظم، به چ شتیکی تر لیک ده درته وه؟ به لئی، سولتانی گوفتار ههر خۆیه تی و، "جوامع الکلم" یش ههر به گوفتاره کانی نهو دهوتری.

۱ مسلم، طهارة ۳۹؛ نسائی، طهارة ۱۱۰؛ ابن ماجه، الزهد ۳۶.

۱۴. ئەو كردهوانەى ھەلەكان دەسپرنەوھ و پلەكان بەرز دەكەنەوھ

لە فەرموودەيەكى تردا كە نىمامى موسلىم گىپراوتتەيەوھ، پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دە فەرموى:

أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ. قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَ كَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ وَ انْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكَ الرِّبَاطُ فَذَلِكَ الرِّبَاطُ فَذَلِكَ الرِّبَاطُ

“ئايانە ناگادارتان بىكەمەوھ لەوھى كە بە ھۆيەوھ خوای گەورە ھەلەكانتان دەسپرتەوھ و پلە بە پلە بەرزتان دەكاتەوھ؟ ھاوھلانىش فەرمويان: بەلى ئەى پىغەمبەرى خوا. ئەويش فەرموى: دەستنوێژ گرتنى تەواو و تىروتەسەل لەو كاتانەدا كە (ھەلومەرجەكان تا بلى زەحمەتن و) دەستنوێژ گرتن ناپەختە. زۆر ھەنگاونان بەرھەم مەزگەوت (ھاتووچۆى زۆرى نىوان مالى و مەزگەوت)، چاوپەرى كردنى نوێژ لەدوای نوێژ (دوای ھەر نوێژىك بىكەويە چاوپەروانى نوێژەكەى تر). نىدى نا ئەمەيە “الرِّبَاطُ”، ئەو خۆبەخوا پەيوەست كردنەى كە لە پەلەى نىشكگرتندايە لەسەر سنوورەكان.”^۱

ئىستاش با ئەوئەندەى لە تواناماندايە ھەلۆستە لەسەر ئەم زنجيرە وتە زمپوتتەيە بىكەين:

ھەر لە سەرھاتوھ پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ أَفْ صَلَاةٌ وَسَلَامٌ) بە وشەى “أَلَا” سەرنجى دوئىراوھەكانى رادەكيشى و ناگاداريان دەكاتەوھ. ناخر ئەو بابەتانەى لە فەرموودەكەدا باس دەكرىن، كۆمەلە بابەتتىن كە داخووزى سەرنجدان و كۆكردنەوھى بىر و ھۆشن. جا خۆ ئەنجامدانى ئەو كارانە، تەنھا بە دىقەت و بىدارىيەوھ دەكرى. ئەوھتا كۆمەلە ھەلسوكەوتىك ھەيە كە مەرووف تەنانەت لە كاتى خەويشدا دەتوانىت پىيان ھەلسىت. بۆ نمونە، ئەگەر كەسىك لەبەر ئەوھى خەوتووھ زىنا نەكات، يان لەبەر ئەوھى لە

۱. مسلم، طهارة ۱۴۱، ترمذى، طهارة ۳۹.

خودايه غەيبەت نەكات، ئەوا بەلایەنى كەمەو توشى ئەم گوناھانە نەبوو. بەلام ئەو هەلسوكەوتانەى ئىمە دەمانەوى هەلۆستەيان لەسەر بكەين، كۆمەلە هەلسوكەوتىكن كە ھەر لە بنەپەتدا پىرستىيان بە بىدارى ھەيە و، تەنھا ئەوانەى بە ناگا و بىدارن، دەتوانن ئەنجاميان بەن. ھەربۆيە لە سەرەتاي فەرموودەكەدا نامرازى ناگادار كردنەوى "ألا" بەكار ھاتوو.

وشەى "ھەلەش" يەكئىكە لەو وشانەى كە جىي سەرنجە. ھەموو مرؤفئىك ھەلە دەكات. تەنانەت ئەو كەسەى دەلجى ھەلەم نىيە، وا دادەنرئت كە گەورەترىن ھەلەى كردوو. ھەلەنەكردن تايبەتە بە پىغەمبەران كۇل نىيى آدم خَطَّاءٌ، وَ خَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ "ھەموو كەسەى ھەلە دەكات. چاكترىنى ئەو كەسانەش كە ھەلە دەكەن، ئەوانەن كە تەوبە دەكەن." "جا لىرەدا پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دەبەوى ھەوالى پىنگەچارەى رزگاربوونمان لەو ھەلانە بداتج كە مرؤف بەرەو دۆلەكانى دۆزەخ پەلكىش دەكەن.

بە تەنھا رزگار بوون لە ھەلە بەس نىيە، بەلكو قۇناغپىرى و پلە بە پلە بەرز بوونەوش گەلئىك گرنگە. لە راستىدا سىرپنەوى ھەلەش بۆ خۆى پلەيەك بەرز بوونەويە. ئىنجا كەدەكانى تىرشى دىن و بە چەندىن قولايى تىرى دەگەيەنن.

ئىدى بەم شىوئە، مرؤف لە سايەى ئەم كەدەو ئەرئنى و نەرئنىيانەيدا، دەچىتە نىو ھەلەزۆنىكى نوورانى و، بەردەوام بەرەو ناكۆتايى بوون لە پەروازدا دەبج. پىم وايە چارۆكە ھەلدان لە دەرياي مەعريفەتى ئىلاھيدا ھەر ئەمە بىج...

يەكەمىنى ئەم كەدەوانە، دەستنوئز گرتنە لە سەختترىن ھەلومەرجدا، مەرجە ئەو دەستنوئزەش بىج كەموكورتى و دوور لە ناتەواوى بىج. لە بەفر و سەرماوسۆلە و زستان و دەستەكەوتنى ئاوبۇ دەستنوئز و ھالەتى تىرى ھەك ئەمانەدا...

دووەمىشيان برىتییە لە بەسەر بردنى تەمەنىك لە پىنگاى مزگەوتدا، تەمەنىكى لەو جۆرە، رۆژنىك دى ھەروەك تۆوى رزىو، دەبج بە دارئىك لە ناخىرەتدا كە بەرى بەھەشتى گرتىج. بەلج، رۆوكردنە مزگەوتە دوورەكان و دانەپران لە مزگەوت.. ئەمەش كەدەوى دووھەمە.

١ ترمذى، قىامە ٤٩؛ ابن ماجە، زەھد ٣٠؛ الدارمى، رقاق ١٨.

شامانج نویژه

سیئه مینیشیان چاوه پیکردنی تاسه مهندانهی نویژه له دواى نویژ. ئه مه، وهك له فرموده په كى ترشدا باس كراوه،^۱ به مانای دل هه لواسران به مزگه و ته وه دیت.

نویژ پشوری پړوح و سهیرانی ویزدانه. هه موو که سنج بهرامبهر به شتیک خالکی لاواز و شه هه تیکى ههیه. شه هه وتی پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ السَّلِيمِ) که به مانای تاسه مهندي و ئاره زویه کی توند دیت، بهرامبهر به نویژه.^۲ هه ربویه هه موو جارئ به بیلالی ده فرموو: «أَرِحْنَا يَا بِلَالُ» «ئادهی بیلال که میک بمان هه سینه وه (دلمان فینک بکوه).»^۳ ههروهه ناماژهی بهم لایه نه ده کرد، وه دیغه فرموو: «وَجُعِلَ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ» «رۆشنایی چاوم خراوته نویژه وه.»^۴ پیم وایه نه وه جز و تاسه مهنديیه کی که نیمه له کاتی چوونه به هه شتدا ههستی پیده کهین، پیغه مبههر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له گهل ده سترکردن به هه نویژیکدا ههستی پیح ده کرد. هه ربویه له دواى هه نویژیک، به تاسه مهنديیه وه چاوه پیری نویژی دواتری ده کرد.

له فرموده که دا باس له سنج شتی جیاواز ده کرت. به لام نه گهر سه رنج بدیت، راسته وخو بوته دهره که ویت که هه سیکیان به دهوری ته وهی نویژدا ده سوو پینه وه. نویژ هوکارکی هینده گرنه له ژبانى ناده میزاددا که سه رنکی له میعراجدایه و، به جوانترین شیوه مرؤف ناگادار ده کاته وه له حه قیقه ته مرؤفانه کان و، به میعراجی نیماندار هه ژمار كراوه.

نویژ کوله که ی دینه.^۵ هه نویژیشه که که شتی دین وه گه رده خات. به بیج نه ویش نه سته مه دین بو ماویه کی دریز خایه ن بمینیتته وه. وهك چون خودی نویژ بو خوی کرداری ناگادار کردنه وهیه، هه روا به جیهیتانه که شی ده بیج به هه مان شیوه وهك ناگادار

۱ بخاری، اذان ۳۶؛ مسلم، زکاة ۹۱.

۲ الطبرانی، المجمع الكبير ۸۴/۱۲.

۳ أبو داود، الأدب ۷۸؛ أحمد بن حنبل، المسند ۳۶۴/۵، ۳۷۱.

۴ نسائي، عشرة النساء ۱؛ أحمد بن حنبل، المسند ۱۹۹/۳.

۵ بیهقی، شعب الإيمان ۳۹/۳.

كەرھويەك بەجېھېتىرېت، بەجېھېتئانى ئەم ئەركە مەزنىە داخاۋىزى ئەۋەپە كە مەرۇف دىل و ھەستەكانى لە ھەموو سەرقالىيەكى تر خالى بىكاتەۋە. ھەر لەبەر ئەمەيشە كە دروست نىيە مەرۇف لە كاتى تەنگاۋىدا بۇ نوپۇز بوەستىت.^۱ بەلى، كاتى مەرۇف مېشكى بە شتى ئاۋاۋە سەرقالى بى، نايى بۇ نوپۇز بوەستى. چونكە لەو كاتەدا مېشكى مەرۇف بە دوو شتەۋە خەرىكە. لەم جۇرە حالەتەنەشدا زۆرىيە جار مەسەلە گىرنگەكان فەرامۇش دەكرىن. ئەمە جگە لەۋى كە ئەم رەفتارە بېرېزى ئواندىنىشى تىدايە بەرامبەر بە نوپۇز. چونكە نوپۇز كارىكى ھىندە سانا و ساكار نىيە كە ھەروا سەرپىشى بەرپى بىرى. بۇ ئەۋەش دانەنراۋە كە لەكۆل بىكرىتەۋە، بەلكو بۇ رۇشنىكرىتەۋە ئەۋ نىۋانە دانراۋە.

ئامادەكارى بۇ نوپۇز

لە لايەكى ترەۋە سەرجم ئەۋ ئامادەكارىيە پېشۋەختانەى كە نوپۇزخوئىن دەيكات بە مەبەستى بەدەستەئانى حوزۋورى قەلب لە نوپۇزدا، بە وئەنى خودى نوپۇزەكە پاداشتى دەست دەخەن. بۇيە سەرەتا ئەۋ شتانەى پېۋىستە بىيانخاتە لاۋە، دەيان خاتە لاۋە و تەنھا بە ھەستى بەندەگىيەۋە دەچىتە نىۋ خولگەى بەندايەتییەۋە و، خۇى رزگار دەكات لە ھەموو ئەۋ كارىگەرىيانەى لە نوپۇزدا سەرقالى دەكەن. ئىتر بەم شىۋەپە دەچىتە نوپۇزەۋە. بەم جۇرە ھەموو ئەۋ قۇناغانەى تا كاتى ۋەستان بۇ نوپۇز ئەنجامى داۋە، بە چاكە بۇى دەنوسرىت. چونكە نىيەتى ئەۋ، نوپۇزكرىتە بە ئامادەگىيە دىل. نىيەتى ئىماندارىش لە كىرەۋەكەى خىرترە.^۲ تۇ بىر بىكەرەۋە، ئەگەر كەسىك ئەم پىداۋىستىيەى جىبەجى بىكات، تەنھا پىداۋىستىيەكەى جىبەجى كىرەۋە و بەس. كەچى ئىماندار تەننات لەسەر دەست بەئاۋ گەياندىنىش پاداشت دەرتەۋە.. بەلى، ئىماندار لەسەر دەست بە ئاۋ گەياندىن و تارەت گىرتىش پاداشت ۋەردەگىرت.

لە راستىدا دەست بەئاۋ گەياندىن و دەستىنوپۇز، لەۋ رۋەۋە كە مەرۇف بە رۇخ بۇ نوپۇز ئامادە دەكەن، تا بلىنى گىرنگىن. جا ئايا ئەمە لەبەر ئەۋە بىت كە لە كاتى

۱ ترمذى، طهارة ۱۰۸؛ ابن ماجه، طهارة ۱۱۴.

۲ الطبرانى، المعجم الكبير ۱۸۵/۶-۱۸۶؛ البيهقى، السنن الصغرى لا ۲۰.

شۆردنى ئەندامەكانى دەستىنۆزدا بارگە كارەبايىەكانى جەستەى مرۇف تووشى رېرەو گۆرپىن دەبن يان بەھۇى ھەر لىكدانەوئەكى ترەوە بىت كە بۇى دەكرىت، ئەنجام ھەر يەك ئەنجامە. لە راستىدا كاتى ئىماندار دەستىنۆز دەگرىت، ئەم حىكەتانە ھەر بە مېشكىشىدا ناھىئىت. دەستىنۆزگرتنى بۇ چى بىج، بىرىشى ھەر لاي ئەو شتەيە. يىنگومان نوئىش لە پلەى يەكەمى رېزەندىى بىر كىرەنەوەكانىدايە. ئەو ئامادەكارىيەى بۇ دەستىنۆز دەكرىت يەكەمىن ئاگادار كەرەوئە، دووھىنىشىيان دەستىنۆز خۇيەتى.

ئەوجا بانگ دەفەرموئى. ئەمەش بۇ سىيەمىن جار مرۇف بۇ نوئىز ئاگادار دەكاتەو. لە راستىدا بەجىھىتئانى سوننەتە مەسنونەكانى ھاشىوئى خواردەوئى ئەو ئاوەى كە زىادەيە و، دوعاركردن، چ لە دەمى دەستىنۆزدا بىج يان لە كۆتايىەكەيدا، خۇى لە خۇيدا جۆرىك تادانە بە ئامادەگى رۇخى و مەعنەوى مرۇف. خۇ ھەر ئەوئەندى نوئىزى سوننەتەكەشى بۇ زىاد كىرد، ئىدى مرۇف بە تەواوى ئامادە دەبىج بۇ نوئىزى فەرز.

بەلى، لەئىو خولگەى نوئىزدا ھەموو شتىك نوئىزمان بىر دەخاتەو. ھەر لە سەرەتاوە ئەو زايەلە لاهوتىيەى لە مئارەكانەو بەرز دەبىتەو، تا دىت ھەلكشانى مەعنەوىمىمان پتر دەكات، تا واى لىدىت لە وىژدانماندا ھەست بە مەزنى خواى گەرە دەكەين. بۇ گەشىتن بەو مزگەوتەى بۇى دەرۇين، ھەنگاوەكانمان گورجوگۆلتر دەكەين. ئىدى ھاودەم لە گەل بانگدا، ھەرەك بەلىى بەدەم ئەو بانگەشىتەو دەچىن كە لە جىهانەكانى ئەوئەدوئەو ھاتو، بۇيە خىراتر ھەنگاو دەئىن. كاتىك ئەو دەنگەى بانگ دەبىزئى، بەرەو كۆتايى دەچىت و رەو لە تەوانەو دەنى، ئىمەش بە تەواوى رۇخ و وىژدانمانەو لە گەلدا دەتوئىنەو. پاشان دىئە مزگەوت و نوئىزى سوننەت دەكەين. ئەمەش لە رەوئەكەو بە تەسەو لە دەرگا دانى قاپىى نوئىزى فەرزە. دەلىى بەم نوئىزى سوننەتە دەمانەوئى بە پەرەردگارمان بەلىن:

پەرەردگار! دەمەوئى ھەردەم رەووم لە تۆ بىت. رەووم لە تۆ بىت و ئەوئى لەدووى دەگەرپم لە قاپى تۇدا بەدەستى بىنم. دەمەوئى تەنھا تۆ ببىنم، تەنھا تۆ ببىستەم و ساتىكىش بىج تۆ ھەناسە نەدەم. ئاخىر چونكە جگە لە تۆ، رەوانىنە ھەر لايەكى تر،

بىننىنى ھەر شتىكى تر، سەرقال بوون بە ھەر شتىكى ترەۋە نابەجىيە. مەنىش لە دەست شتى نابەجى ھەلدېم و پوو لە شتىكى زۆر گىرنگ دەكم.

زۆر كىرەننىكى لەم جۆرە دەركاى نوپۇزى فەرز و، تەقەدان لە دەركاى رەھمەتى نىلاھى و، ھەللى بەدەستەينانى ھۆشيارى و بىدارى بۇچوونە ناو نوپۇزە لە نوپۇزى سوننەتدا، ھۆكارگەللىكى گىرنگن كە دىقەت و تەركىز لە فەرزدا دەستەبەر دەكەن.

دەستنوپۇز ئەو كارىگەرىيە پىۋىست بوو كىردى.. بانگىش بە ھەمان شىۋە.. بەدەم سوننەتەشەۋە ھەنگاۋى سىيەممان نا.. رىك لەم كاتەدا بانگىپۇزىك ھەلدەستى و، بە كەمالى نىخلاسەۋە پوو لە خوا دەكات و، بە نەۋايەك كە لە قولايى دلەى قىچاۋىيەۋە دىتە دەر، قامەت دەخوئى. ئىدى ئەمە بۇ ئىمە ئەو دوا دلۇپەيە كە كاسەى جۇش و خۇشمان سەرىپۇز دەكات...

جا ئەگەر لەم كۇتا خالەشدا ھەر ھىشتا وىژدان نەكەوتىۋە جۇش و، مەروۇف بە تەۋاۋى بوۋىيەۋە پۈۋى نەكەردىۋە پەرۋەردگارى و، نالە و نىكەى پەرۋىشى نەبىگرتىۋو و، نەپوتىۋو: "لە كۆپىت مىحراپەكم، لە كۆپىت؟" ئەۋا ئەمە ئەۋە دەگەيەننىت كە ناتەۋاۋىيەك لە نارادايە.

ئىدى بانگىپۇز بە قامەت كىردن، دۋايەمىن گورزى خۇى لە ھەموو ئەۋ شتەنە دەۋەشىننى كە مەروۇف بە غەيرى خۋاى گەۋرەۋە سەرقال دەكەن. ئىدى بەندەش "اللھ اكبىر" دەكات و بەم ھەستەۋە دەچىتە ناو نوپۇزەۋە. نىنجا لە كاتى چوونە ركوع و سۈجە بىردىشدا ھەر ئەم و تەيە دۋابارە دەكاتەۋە. بەم شىۋەيە، لە ھەموو يەككىك لە پۈككەكاندا گەۋرەيى پەرۋەردگار و بچۈۋكى خۇى رادەگەيەننىت و، دلەى: "پەرۋەردگارم، تۇ گەۋرەيت و مەنىش بچۈۋك." گەۋرە بە گەۋرەيى و مەزنى خۇى و، بچۈۋكىش بە تەۋاۋى ھەستى پەرسىش و بەندايەتى خۇيەۋە دەستەۋنەزەر لە حوزۋورىدا دەۋەستى. جا ئىتەر نوپۇز خۇپن، ناۋرئە بەم ھەست و شعورەۋە دەچىتە بارەگاي پەرۋەردگارى. ئىۋە دەتۋان ئەمە بە سەرەنجامى گىشتى دىقەت لە نوپۇزىشدا ناو بەرن.

مەروۇف لە نوپۇزدا بە خۋاى گەۋرە دەكات.. ھەم بە جۇررىك پىۋى دەكات، ئەۋ سەلامەى

که حذر زهتی محمد المصطفی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له کاتی گه یشتنی به په روږد گاری له میعراجدا کردی، نو تر خوښیش له ته حیياتدا راسته و خو ناراسته می حق تهعالای دهکات و هه مان نهو سهلامه دووباره دهکاتهوه.

سپړنه وهی هه له کان

له فرموده پیروژه که دا له ریڼگهی "يَمْحُو اللهُ" به باس له سپړنه وهی هه له کان ده کړیت. لیردا وشه ی "محو" به واتای سپړنه وهی شتیکی نو سراو دیت. که وایې هه له له شیوهی توډا له سروشتی ناده میزادا هه یه، مروفتیش یان گه شه بهم توډه ددهات، یان بواری گه شه کردن و سردره ینانی نادات. جا نیدی به جیبه جی کردنی ناموژ گاریبه کانی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، خوی بالاده ست هم هه لانه مان ده سپړته وه و، رای ده مالج و، توانا و لیها تووی خراپه له دهر و نماندا ده گوږیت به توانا و لیها تووی چاکه.

له نایه تی ﴿يَمْحُوا اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُنَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ (الرعد : ۳۹) ناماژه بو هم حقیقه ته کراوه. واتای نایه ته که نه مه یه: "خوی که و ره چی بیه ویت ده سپړته وه و لای ددهات، چیشی بو جیگیری دهکات و به نه کوږی ده یه لیته وه. سه رچاوهی هه موو کتبه کانیش لای نه وه."

نه مه نه وه ده گه یه نیت که هه له، وه ک توانا و لیها تووی، خه سله تیکی دانه برای سروشتی ناده میزاده و، تایبه تمه ندیبه کی گرنگی هه موو مروفتیکه... که واته به دلنیا یه وه سپړنه وه و پاک کردنه وه شی په یوه ندی به هه موو که سینکه وه هه یه.

ده شی هه موو مروفتیک هه له بکات. ته نانه ت له وانه یه سه رله بهری ژبانیشی له نیتو لاداندا به سه ر بهریت. له گهل نه وه شدا سپړنه وهی هم هه لانه و، تو مار کردنی پله ی بهرز و بالا له جیگه یان، له هه موو کاتیکدا و بو هه موو که سینک شایانی روودانه. جا یه کیک له ریڼگاکانی به هره مه ند بوون بهم به خته وه ریبه، ده ستونژ گرتنه سه ریاری هه موو شتیك، بی ناوردانه وه له هیچ نارچه تیبه ک.. دووه میان، به شوق و تاسه مه ندیبه کی جددیبه وه روو کردنه مزگه و ته. پاشان وه ک بلئی مانه وهی دلّه به هه لو اسراوی به مزگه و ته وه. به

دواشيدا، به مەبەستى نوورپەخشانىيى بەشەكانى تىرى ژيانى، دەرچوونە لە مزگەوت بەو نىيەتەي كە سەرلەنوئى بگەرپتەووه.. سېنەميشيان چاوەرپێکردنى نوێژە لەدواى نوێژ. جا ئەمانە، هەم هەلەكان دەسپرنەو، هەم پلە بە پلەش عرووج بە مەرۆف دەكەن بەرەو عەرشى كەمالات.

رِبَاط

پێغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەو كردهوانەي كە لە سەرەوه باس كران، بە "رِبَاط" ناو دەبات، سێ جاريش ئەم وشەيه دووبارە دەكاتەوه.

"رِبَاط" هەرۆك چۆن بە تەوژم و لێشاوى بەرەكەتى ماددى و مەعنەوى دەوترى، هەر بەو جۆرەش، بە واتای بیدارى و هۆشيارى بەرامبەر ئەو خالانەي كە هەموو جۆرە بەلا و موسیبەتێكیان لێو دەى و، خۆپەیرەست كردن بە ئیشێك یان شتێك و، خۆپەكلا كردنەوش دەى. ئەوەتا ئەو سەربازەي كە خۆی تەرخان كردهوه بۆ ئێشكگرتن لەو خالانەدا كە مەترسییان لێو دەیت، بە "مُرَابَط" ناو دەبرێت. كۆى "مُرَابَط"یش "مُرَابَطُونَ" تەنانەت سەردەمانێك لەژێر ئەم ناوهدا دەولەتێكیش دامەزرا.

قورئانى پیرۆز لە نایەتێكدا فەرمانى ئا ئەم "رَابِطَة"یەمان پێ دەكات و، دەفەرموى:

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

(آل عمران : ۲۰۰)

"ئەي ئەوانەي ئیمانتان هێناوه! ئارام بگرن و خۆراگرى بنویزن. ساز و ئاماده و بەئاگا بن (بۆ جیهاد)، لە خوا بترسن تا سەرکەوتوو بن."

لە نایەتێكى تردا خۆي گەرە لە گۆشەپەكێ ترهه سەرنجمان بۆ لای "رِبَاط" پادەكێشى و، دەفەرموى: ﴿ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَبْلِ ﴾ (أنفال : ۶۰) "بەرامبەر (دوژمنان) ئەوهەندەي لە تواناتاندايه هیز و ئەسپى دابهستراو بۆ جیهاد ئاماده بكەن." جا لەو پرهوهه كە "رِبَاط" بە مانای خۆپەكلايى كردنەوه و خۆ

وہفکردن دیت، ئەوا مرۆف بە رېڤکۆپتکی دەستنوێژ دەگری.. بە وێنەى راپەلە، وەك بلیى رېڤگای نیوان مزگەوت و مأل دەچنى.. دلئى ھەر لای مزگەوتە. جا ئەگەر بەم ھەستەوہ بۆ مأل یان بۆ سەر کارەکەى بگەریتەوہ، ئەوا مانای وایە کە خۆى بۆ خوا بەکلایى کردووەتەوہ.

پتغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەم دەرپرینەى، دەرگایەکى رەگەزدۆزیش دەکاتەوہ و، دەفەرموئى: لە بنەرەتدا "رېباط" بە خۆ تەرخانکردنى ئەو سەربازانە دەوتریت کە سنوورەکانى ولات لە دژى دوژمن دەپارێژن. ئینجا وەك چۆن نامادەباشى لە بەرامبەر دوژمندا و، سەنگەرگرتن لەو خالانەدا کە مەترسى ھاتنى دوژمنى لێوہ دەکرى، بە "رېباط" دادەنرى، ھەر بەو جۆرەش، مرۆف لە جەنگىکدا بەرامبەر بە دوژمنانىک کە ناریان شەیتان و نەفسە.. ئەم جەنگە لە رۆوہکەوہ لەو جیھادە گەورەترە. مرۆفیش بەجیھتەنانى ھەردوو جیھادەکەى لە ئەستۆدایە. یەکیک لەمانە، جیھادى بچووک (الجِهادِ الْأَصْغَرُ)، ئەوى تریشيان جیھادى گەورە (الجِهادِ الْأَكْبَرُ). زۆر جار مرۆف لە کاتى رۆوہپرۆوونەوہ و دەستەوہخەبوون لەگەل دوژمندا، دەرەفتى ئەوہى نیبە کە بىر لە خواستە فریودەرەکانى نەفس بکاتەوہ. ئەمە جگە لەوہى کە ناوہا مرۆفنىک کەمتر ئەگەرى ئەوہى ھەبە بکەوێتە ژىر بارى تەن و جەستەىوہ. چونکە ھزرى جیھاد سەرتاپای کىانى تەنیوہ و بەتەواوہتى سەرقالى کردوہ. بەلام ھەر ئەوہندەى خۆى خزانە باوہشى رەحەتى و تەمبەلئىوہ، ئىدى ئەگەرى زۆرە کە تەمى خولیا خراپەکان گەمارۆى رۆحى بەدن. ھەر بۆیە ناچارە لە بەرامبەر ئەوانەدا پارێزگارى لە دنیای رۆحى بکات. ئەمەش بۆ خۆى جیھادىکە و گرنگترین چەکیشى لەم جیھادەدا نوێژە. جیھاد لە جىى خۆیدا فەرزى کىفایە،^۱ لە جىى خۆشیدا فەرزى عەین.^۲ ئەوہتا لە فەرزىبەتیشدا لىڤچوونىک ھەبە لەنیوان جیھادى ماددى و جیھادى دەروندا. لەبەر ئەمەبە کە پتغەمبەرى خوا

۱ فەرزى کىفایە: ئەوہبە ئەگەر کەستىک یان کۆمەلنىک لە موسولمانان پىی ھەلسان ئەوا ئەو فەرزە دیتە دى و لە سەر موسولمانانى تر لادەچى وەك: بانگدان و نوێژى مردوو.

۲ فەرزى عەین: ئەو فەرزىبە کە پتیسستە ھەموو موسولمانىکى موکەللەف خۆى پىی ھەلسیت، تا خۆى جىبەجىی نەکات، لەسەرى لاناچى، وەك: نوێژە فەرزەکان و رۆژووى مانگى رەمەزان.

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرموویەتی: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَضْعَرِّ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ "له جیهادی بچوکهوه به رهو جیهادی گهوره گهراینهوه." ۱۱

به ئی، وابهسته بوونی دلی مرؤف به مزگهوتیهوه، واتا، ئایته بوون له گه ل نوژ، یان - به تیگه یشتنه نه به وییه که - هۆگر بوونی نوژ به ههستی شه ههوتیهوه، و، یه کپارچه بوون به عاشقی نوژ، تا نه وهی وای لیدیت نوژ بیته بینایی چاوی خاوه نه که ی، هاوشان و یه کسان کراوه به کردهوی نهو که سهی وا له سهنگهردا خه ریکی ئیشکگرته.

جا نه گهر پیویست بکات پوخته یه کی کورتی تیبینییه کانمان سه بارهت به فەرمووده که بخهینه روو، نهوا ده ئین:

فەرمووده که باس له سه شت ده کات. سه شتی وا، که دوانیان زیاتر تاییهتن به هه ل سوکهوتیهوه و نهوی تریشیان په یوهندی به نییهتیهوه هه یه. ئیدی نه م سه حالته، له روانگهی ههست و هزهوه چواردهوری مرؤف په رزینرئ ده کهن و، به گوهری خواستی په یامی مژده به خشی ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الْسَّيِّئَاتِ﴾ (هود: ۱۱۴) "بیگومان چاکهکان خراپهکان راده مان و ده یانسر نهوه." له گونا هه کانی رابردوی پاکی ده که نه وه و، له به رابه ر نه گهری هه له کانی داهاتو شیدا، به عه شقی عیبادهت و په یوهست بوون به په روهرد گار و هیزی نییهت، پرچه کی ده کهن. ئینجا دهینیزنه مهیدانی جهنگ.

یه که مه یان: وهختی هه لومه رچی ئاو، یان کهش و ههوا له بار نه ییت بو دهستنوژ گرتنیکی ئیسراحهت. واته لهو حالته تانه دا که ئاویش و ههواش سارد بوون، یان به هوی نه بوونییهوه، ئاو نه وهنده به نرخ بووه که نه توانرئ بو دهستنوژ به کار بهینرئ - بی گومان به ده ر له حالته پیویست - گرتنی دهستنوژ یکی ته واو و تیروته سه ل: خلوسیکی زور قوول و، حیرصیکی جددی به دهسته ئینانی پاداشت و، ئیشتیاتیکی له راده به ده ری به ندایهتی دهوت تاره کو به جی بهینرئ.

جا نه گهر که سیک - وه که گوزارشت له ته واوی نه م واتا قولانه - بتوانیت له ناله بارتیرین و سه خترین هه لومه رجدا دهستنوژ بگرت، نه مه نه وه ده گه یه نیت که دلی

۱ البیهقی، الزهد ۱/۱۶۵، خطیب البغدادی، تاریخ بغداد ۱۳/۵۲۳.

ئەو كەسە ئاۋەدانە، و ابەستەى پەروەردگار بەتى. جا خۇ خالى ھاوبەشيش لىزەدا برىتتېيە لە "ارتباط". لە دىنبايەكى ئاۋەھا رۇشندا، پەلە رەشەكان گەر وەك تەلەزمىش بېچەقن بە رۇخدا، بزائن مانەۋەيان كاتىبە و لادەچن. وىراى جەخت كىردنەۋەمان لەسەر كۆمەلە لايەنتىكى ترى پەيوەندىدار بە دەستىنۆتتۇۋە، ھاوشىۋەى ئەۋەى كە دەستىنۆتتۇ دەبىتتە ماىەى ھاۋسەنگ كىردنى بارگە كارەبايىەكانى جەستە، و تا رادەبەكى زۇر يارىدەى زالبوون دەدات بەسەر بارگىزىيە دەروونىيەكاندا، و رۇزى پىنچ جار رۇخى مرۇف بە ھىزى مەعنەۋى نۆتدەكاتەۋە، بەلام لەبەر ئەۋەى ئەم باسانە لە چوارچىۋەى بابەتەكە دەردەچن، بۇيە ئامازەيان پىچ نادەين.

دوۋەمىيان: بە واتايەكى تر مىعراج.. لە پىناۋ گەيشتن بە خۋاى گەۋرەدا بەردەۋام لە ھاۋوچۇدا بىت، و رىنگاكانى مزگەوت لەزىر ھەنگاۋەكانىدا بسىرتىت. زىندە رارگرتنى جەستە، و پاراستنى تواناى فىزىكى بەلايەك، شابال گرتنى رۇخ بەدەم كۆمەلە كەيف و شادىيەكەۋە كە لە سنورى ئىدراك دەترازىن، لە نۆتتۇ ھەلكىشانى دل بەر لە چوونە ناۋ نۆتتۇۋە، بارگاۋى بوون بە ھۇش و دىقەتى پىۋىست بۇ پەرسىتىكى ھىندە گىرنگ كە بە تەۋاى مانا ۋەستانە لە حوزۋورى خالى ئەكواندا. لە ھەر رەھەندىك لە رەھەندە جىاۋازەكانى ئەم رىنگە درىزەدا كە بە كَثْرَةُ الْخُطَا "زۇرى ھەنگاۋەكان" گوزارشتى لىكراۋە، نقوم بوونە لە بىر كىردنەۋەى جۇراۋجۇردا. بەلى، نقوم بوون و لەخۇ گۇرپانە.. تا ئەۋەى لە نىۋەندى ئەم لەخۇ گۇرپانانەدا لىزمەى پەشىمانىيەكان خەۋشى رابردوۋە رەشەكان دەسپنەۋە، ئەۋجا يەكپارچە سىى بوون بە سپاۋى كىرووز و نالىن. لە ساىەى ئەمەشدا، رابردوۋى ئەۋ كەسەى كە چاكى عەزىمەتى گەشتى ئەم ھەرىمەى كىردوۋە بەلادا، راسپاردەى ۋەفای ھەلقولوى نىۋ گوفتارى ﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ﴾ (الفتح : ۲) "سەرەنجام خۋاى گەۋرە لە گوناھەكانى رابردوۋت خۇش دەبىت." دەكرىت، نايىندەشى ئەمانەتى قەلاى مەحكەمى ﴿وَمَا تَأَخَّرَ﴾ (الفتح : ۲) "گوناھەكانى داھاتوۋىشت.." دەبىت. ھەربۇيە لە ھەر ھەۋارىك لە ھەۋارەكانى ئەم گەشتەدا، چاۋەكانى بەدەم يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا ۋە دەتروكىن، و دلەكانىش بە مزگىنى يَزْفَعُ بِهِ الذَّرَجَاتِ دەكەۋنە جۇش.

سپهه‌میان: هه‌روهك چۆن عاشقێك چاره‌پروانی ساته‌وه‌ختی وصال ده‌كات، ناوه‌ها چاره‌پرسی كردنی كاته‌كانی نوێژ، به‌كاره‌ینانی ئه‌و ده‌مه‌ پر پیت و به‌ره‌كه‌تانه به‌وێنه‌ی "خشته‌ی كات"، رێكخستنی كار و چالاكیه‌كانی ژیان به‌گۆڕه‌ی ئه‌م خشته‌یه‌، تیگه‌یشتنێكی خه‌یال تیپه‌رئینی ئه‌وتۆیه‌ بۆ چه‌مكی كات، كه‌ مرۆف له‌م سایه‌به‌دا ئه‌و بۆشایانه‌ی كه‌ له‌ ناكامی په‌رته‌وازه‌ كردنی كاره‌كانی به‌سه‌ر چه‌ند كاتێكی دیاریكراودا هاتووته‌ كایه‌وه‌، ته‌نها له‌م رێگه‌یه‌وه‌ ده‌توانیت پریان بكاته‌وه‌. هه‌روه‌ها له‌م رێبه‌وه‌ ده‌توانیت ناسووده‌یی و دلنهایی ناو نوێژ و، نزیککی له‌ په‌روه‌ردگار بگوازیته‌وه‌ بۆ ده‌ره‌وی نوێژیش و سه‌رجه‌می سه‌رقالییه‌ دنیایه‌كانی به‌سه‌تته‌وه‌ به‌ خۆی گه‌وره‌وه‌. تا به‌م جوړه‌ هه‌موو كرده‌وه‌كانی ببن به‌ عیباده‌ت. به‌م پێیه‌، وه‌ك زۆرێك له‌ عیباده‌ته‌كانی تر كه‌ به‌هۆی نییه‌ته‌وه‌ چوارچێوه‌ی سنووردارتی خۆیانان ته‌ی كرده‌وه‌ و بچ سنووریان به‌ده‌ست هه‌یناوه‌، ئه‌و نوێژه‌ش كه‌ به‌ رۆحیه‌تی چاره‌پروانییه‌وه‌ ئه‌نجام ده‌دریت، هاوشیوه‌ی جیهادی ماددی و مه‌عنه‌وی، به‌ ده‌سته‌واژه‌ی "ریاط"، بووته‌ ناوێشانی په‌یوه‌ندی مرۆف به‌ په‌روه‌ردگاریه‌وه‌.

شایانی باسه‌ ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌مان به‌ مه‌به‌ستی پێشاندانی بر گه‌یه‌ك له‌ دنیا پۆشنه‌كه‌ی ئیماندار خسته‌ پێش چاوه‌. ئه‌و دنیایه‌ی كه‌ له‌ ناسۆی ده‌ستنوێژدا به‌ده‌ر ده‌كه‌وێت و، له‌ گه‌ل نوێژدا ناسماناوی ده‌ییت. ئیتر ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ش به‌ وێنه‌ی گشت فه‌رمووده‌كانی تری، به‌ ده‌برپینێكی ئه‌وپه‌رێ كورت به‌لام قوول، به‌ وشه‌ی تا بلیی كه‌م به‌لام گشتگیر، بوو به‌ كارێزی سازگاری ئه‌و هه‌موو واتایه‌.

بچ ئه‌وه‌ی درێژه‌ی زیاتری پچ به‌دین، ده‌چینه‌ سه‌ر فه‌رمووده‌یه‌کی تری نوورانیی پێغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، ئه‌مجاره‌یان فه‌رمووده‌یه‌کی قودسییه‌.^۱

---

۱ فه‌رمووده‌ی قودسی: ئه‌و فه‌رمایشتانه‌ن كه‌ واتاكانیان لای خاوه‌یه‌ و شیوازی ده‌برپینان له‌ لایه‌ن پێغه‌مبه‌روه‌یه‌. واته‌ پێغه‌مبه‌ر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له‌ خواوه‌ رێبویه‌تیان ده‌كات.

۱۵. مژده گه لیکی چاوه پرواننه کراو بو بهنده صالحه کان

لهو فرموده ده دا که نیمامی بوخاری و موسلیم ریوایه تیان کردووه، خوی گه وره ده فرموی:

أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا
خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

“له پاشه پروژدا شتی وام بو بهنده صالحه کانم تاماده کردووه، نه چاو بینویه تی، نه گوپچکه بیستویه تی و نه به خه یالی که سیشدا هاتووه.”^۱

له فرموده ده کدا باس له مژده یه کی چاوه پرواننه کراو ده کریت. مرؤف لهوی خوی له بهرامبر شتانیك، که هه رگیز چاوه ری نه کردوون و، له ساته وه ختی کدا که هه ر به خه یالی شیدا نه هاتوون ده بینیتوه. راسته قورنان باسی هه ندی له نیعمه ته کانی به هه شتی کردووه، به لام نه مه، ته نه ناو و ناوونیشان و نزیک کردنوه و پروانینگایه کی تی فکرینه. گه نا، نه ستمه له دنیا دا بهی به حه قیقه ته کانیان به رین.

ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) له ته فسیری ئایه تی ﴿وَأَتُوا بِهَا مُتَسَلِّحِينَ﴾ (البقرة: ۲۵) “شتانیکی هاوشیوه یان پن درا.” ده فرموی نهو نیعمه تانه کی نهو پیمان ناشنان، له به هه شتدا ته نه ناوه کانیان هه یه.^۲ کاتیك تامیان ده کهن، به گوپرهی تامه کی ده توان بلین که: نه تامه له فلانه شت ده چیت. به لام هه رگیز هه مان نهو شته نییه. هۆکاری نه مهش ده گه ریته وه بو نه وهی که نیعمه ته کانی به هه شتیش هه روه که به هه شت خوی، به جوړنک به دیه یتراون که له گه ل نه به دییه ت و نه بر او می به هه شتدا بگونجین. بو یه ساویلکه ییه له وندا به دوای شووتی و کاله ک و سیو و هه رمیی دنیا دا بگه ریین...

به هه شت خانه ی سه رسوورمان و شته چاوه پروان نه کراوه کانه. پینشان گایه کی سه ر به دوا پروژی نه وتویه به هه شت، هه موو جوړه نیعمه تیکی تیدا ریز کراوه، به جوړنک که تووشی سه رسوورمانت ده کات و، نیگابردوو و مه ست و هه برانت ده کات و، له هوش خۆت ده بات و وات له ده کات نه زانی چی بکه یه ت. جگه له مه، بینینی خوی

۱ بخاری، توحید ۳۵، مسلم، جنة ۲-۵.

۲ طبری، جامع البیان ۱/۱۷۴.

گهورهش (عَزَّوَجَلَّ) که هزاران سال له ژيانی بههشت ناگاتموه به تنها ساتيکي روئيه تي نهو جه ماله، هر له چاوه پروان نه کراويه کاني بههشته. نه مه بهو واتايه ديت که نيمانداران کاتيک ده چنه بههشته موه، له ويدا په روره د گاريان ده بينن. دنا خوي گه وره (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى) پاک و بهر ييه له زه مان و مه کان.. جا با نهو مه کانه بههشت و، نهو زه مانه زه ماني بههشتيش بيت. به لي، بهنده صالحه کان، ته نانهت نيعمه تيکي چاوه پروان نه کراوي وه که ته ماشا کردني (جمال الله) شيان بو ناماده کراوه.

"صالح" به واتاي نهو که سه ديت که بي که موکوپي و ناته واوي کار ده کات. هر چي "صالحات" يشه، نهو کرده وانن که بي که موکوپي و ناته واوي نه انجام دراون. زانيني نه وهش که تاي کرده ويه که چوه ته باز نهی "صالحات" موه يان نا، ته نها له ريگي پيوره نيلاهييه کانه ده بيت. واته تاي له نيونه دي پيوره کاني په روره د گاردا نويز چون ده کريت؟ روزهو چون ده گيرت؟ زه کات چون ده دريت؟ جيهاد چون به جي ده هينريت؟ جله وي جيهاني ناووه چون ده گيرتته ده ست؟ ويزدان چون په روره ده ده کريت؟ روه چون ده خرته په رواز؟ نيراده چون به هيز ده کريت؟ گه شهي ههسته کان چون ده بيت؟ جا پيوره نيلاهي سه بارهت بهم "چون" انه چون بيت، بهو شيويه نرخ و به هايان ده دريتني و، هر بهو شيويه ش هه لده سه ننگيرتن. بهم پييه، هر کات مروف هه ليده خوي به گوريه فرمايشته کاني کردگاري رنکبخات و، ناوازي دهنگي بهو جوړه بوو که بيگميه نيته په زامه مندي په روره د گاري، نهوا نه مه نامارزه يه که بو نه وه يه که مه ننگاوي بهرو "صالحات" ناوه.

به لي، هه روه که چون ژه نياريک بهر له وه يه ده ست بکات به ژه نين، سه ره تا ناميره که ي عيار ده دات، نيوهش گه ده تانه وي ناوازيک به چرن که بيته جي په زامه مندي نهو و خو شنوود بووني، نهوا هر چونيک بووه ده بي خوتان به پي قورثان ساز و عيار بدن. تا نه وه يه ده ننگان له جيهاني نهو ديوي بينراوه وه خوش په سه ند بکري. دنا، هر سه ريشتان ناکري. خوي بالاده ست "سميع و بصيره"، هه مو شتي ده بيني و هه مو ده ننگيکيش ده بيستي. به لام نه گه ده ننگان به گوريه نهو مه قامه نه بيت، نهوا گورثان لي ناگريت. نيدي نهو کات نيوهش نه تان تانويه دهنگي خوتان بگميه نن.

مانايه‌کی تری صالحات نه‌ويه که که مرؤف هينده به بايه‌خ و ورده‌کاربيه‌وه کاره‌کانی نه‌نجام بدات، دلنیا بيٚت که حق ته‌عالا چاودپره به‌سهریه‌وه و ناگای لييه‌تی. که‌وايه، پيويسته مرؤف هم‌وو نه‌و کارانه‌ی ديئه پيشی، به وردی و هم‌ستياريه‌وه جيه‌جيه‌يان بکات. چونکه ديار نييه چ کارنک ده‌بيته هوی رزگاربوونی. هر بويه پيغه‌مبهری نازدار (صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ) ده‌فهرموی: اَتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا "له خوا بترسه و هيچ چاکه‌يه‌ک به کم مه‌زانه."

له لايه‌کی تره‌وه، فهرموده قودسييه‌که باس له لِعِبَادِي الصّٰلِحِينَ "بؤ به‌نده صالحه‌کانم" ده‌کات، له‌م ده‌سته‌وازيه‌شه‌وه نه‌وه تيده‌گه‌ين که صالحات نه‌وانی له‌ خوی گه‌وره نزيک کردووه‌ته‌وه و، بوونه‌ته نه‌و خۆشه‌ويستانه‌ی که خوی گه‌وره خۆشی ده‌وين. فهرموده‌يه‌کی قودسيی تر، ره‌وشی خۆشه‌ويستانى خوامان به‌م جوره بؤ باس ده‌کات:

فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ
الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا

"نيتر هر نه‌وه‌نده‌ی که خۆشم ويست، ده‌به نه‌و گوييه‌ی که پيی ده‌بيستی و، نه‌و چاوه‌ی که پيی ده‌بينی و، نه‌و ده‌سته‌ی که پيی ده‌گرئ و، نه‌و پييه‌ی که پيی ده‌روات."

واته، به‌نده به‌هوی "صالحات" هه‌ هينده نزيکی له‌ خوی گه‌وره به‌ده‌ست ده‌هينيت، تا نه‌وه‌ی سه‌رتاپا به‌و ره‌نگه نيلايه‌يه ره‌نگين ده‌بيج. نيدي دواى نه‌مه، هه‌روه‌ک مردووی ژپړ ده‌ستی مردووشوری ليدي و، نه‌وه‌ی به‌ راست و چه‌پدا وه‌ری ده‌گيرپي هر ته‌نها خوی گه‌وره‌يه (عَزَّوَجَلَّ). نای نه‌وه چ "جه‌بر" يکی شيرينه که خواوه‌ند به به‌رده‌وامی به‌نده‌که‌ی ناراسته‌ی راسته‌پي بکات! له‌وه به‌دوا، پرو وهر چه‌رخاندي وه‌ها مرؤفيك وه‌ک شوئنه‌وارنکی لوتفی نيلاهی، به‌ هه‌رحال شتيك نييه شايانی باس بيٚت. چونکه نه‌و گه‌يشتووه‌ته نه‌و ناسته‌ی که به "به‌نده‌کانم" ناو به‌ريٚت و، چووه‌ته نيو گرؤی موقه‌پر په‌بينه‌وه. راستيه‌که‌ی، که‌سيکی له‌و جوره، هه‌رده‌م به‌ دم دروشمی "بيره هانام

١ احمد بن حنبل، المسند ٦٣/٥؛ نسائي، السنن الكبرى ٤٨٦/٥؛ طبراني، المعجم الكبير ٦٣/٧.

٢ بروهانه: بخاري، رقاق ٣٨؛ احمد بن حنبل، المسند ٢٥٦/٦.

خودايه.. بېخ، چون بېخ تۆ هەلناكەم!.. "ئوھ لە نالین و نركەدايه.

خەرىكە بلىين ھەرچى كارى جوان و چاكە ھەيه، ئەم دەستى خۆيى بېخ دەگەيەنيت و، لە ھەركام لەم كارانەشيدا ەودالى دۆزىنەوھى ھۆكارنكە كە رزگار بوونى خۆيى تىدا بېينيتەوھ. جا لەبەر ئەوھى نازانچى كام كردارى دەيپتە ھۆى رزگار بوونى، بۆيە ھىچ چاكەيەك لەو چاكانەى دېنە بەردەستى، لە كىسى خۆى نادات. ھەموو ئەو كردەوانەى لە دنيادا نەنجامى داون لە شپۆى بوخچەيەكى سەرسامكەردا رەوانەى ناخيرەت دەكرى. جا ئەو پوژۆى كە دەچپتە بەھەشتەوھ، ئەو بوخچانە يەك بە يەك لە بەردەميدا دەكرنەوھ و ئەو پاداشتە چاوەپروان نەكراوانەى نئويان بەرجەستە دەكەن كە نە چاو ديويەتى و نە گوئش بېستويەتى.

بە لەبەرچاو گرتنى ئەو راستيەي كە ھەندى جار ناودانى سەگىك واى لە مرؤف كردووه - واشى لىج دەكات - كە شايانى چوونە بەھەشت بېخ و، ھەندى جارى تىرش، بېخ ناو ھېشتنەوھى پشيلەيەك بووتە ھۆكارى چوونە دۆزەخ و دەشيپت،^۱ دەلېين، بەھەشتيش و ئەو شانەشى كە لە بەھەشت دەبەخشرن، سەرتاپا شانتيكى چاوەپروان نەكراو و سەرسامكەرن.

لە لايەكى ترەوھ، مرؤف تەنھا تواناى زانينى ئەو شانەى ھەيه كە بە چارى دەيانبېينيت و، بە گوئى دەيانبېستيت و، لە ئەندىشەيدا دەتوانيت وئنايان بكات. لە كاتىكدا نيمە دەزانين كە ھەروەك چۆن مرؤف سنووردارە، ئەم ھەستەوھرانەشى ناوھا سنووردارن. بۆيە دەبىچ ئەو راستيە باش بزائين كە ئەم ھەستانە تەنھا ئيدراكتيكي سنوورداريان ليدەكەوتتەوھ و، زۆر لەوھ كۆتاترن كە كيشانە و پيوانەى نيعمەتەكانى جياھانتىكى بېسنووريان لە توانادا بېخ.

دەركى مەعالى بەم عەقلە گچكە ناكرى

ئەم تەرازووه بەرگەى ئەم ھەموو بارە ناگرى

ضياء پاشا

۱ پېروانە: بخارى، مسقط ۹، مسلم، ۱۵۱-۱۵۵.

ده كرى پرويه كى ترى فرموده كه نه مه بى: خواى گه وره پاداشتى كرده وه چاكه كان به چندان ده داده وه. نه وه تا جارى وايه به ده، جارى واشه به سه د، يان به حوسه د، جارى واش ده بىت به سه د هزار يان مليونيك، هه ندى جارى ترش مه گهر ههر خوى بزاني به چند پاداشتيان ده داده وه.. هيچ به نديه كيش نازاني كه چون پاداشت ده دريته وه. جا كاتيك له ناخيره تا پاداشتى كرده وه كاني له شيويه خه لا تيكي چاوه روانه كراوى سه روو خه يال كراودا ده خريته پيش، دوش داده ميئت. نيتر ته نانهت نهو شتانه ي كه به خه يال شييدا نه هاتوون، ده بنه راستى.

هه روك له بره كاني سه روه دا بينيمان، كاتيك پيغهمبهرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهو چند وشيه گوزارشتى له وه هموو حه قيقه ته قول له كرده وه كه ته نكيان به ديوارى تيگه يشتن و نيدر اكي نيمه هه لچنيوه. هه روا به رهواني بى خو ناماده كردنى پيشوه خته فرمونى. ههر بويه به ته نها نهو فرموده يه به سه بو نه وهى بيه سه لميني كه نهو زاته (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) داراي چ فه تانه تيكي به رزتر له نيدر اكي بووه. نامانه وي دري زيتر به بابته كه بدين. به لام له بهر نه وهى ناتوانين ده سته بردارى نهو چيژه له دونييه بين كه له باس كردنى نه وه وه (عَلَيْهِ الْفُصْلَةُ وَالسَّلَامُ) په خش ده بى، بويه ههر هيچ نه بى ده چينه خزمهت چند فرموده يه كى ترش.

۱۶. به هه شت به ناره حه تى ده وره دراوه و، دوزه خيش به شه هوه ت.

له فرموده يه كى تر دا كه نيما مى بوخارى و موسليم ريوايه تيان كرده وه، پيغهمبهرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فرموى: حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ”به هه شت بهو شتانه ده وره دراوه كه نه فس حه زيان پى ناكات، دوزه خيش به شه هوه ت (واته نهو شتانه ي كه حه ز و ناره زووه جه سته ييه كان ده ورزيئن)...“

دوزه خ به شه هوه ت په رده پوش كراوه و پيچراوى ناو بوخچه ي شه هوه ت و به سه ر هه ريمى شه هوه تا ده روانى. هه رچى به هه شتيشه به شتاني په رده پوش كراوه كه له

۱ بخارى، رقا ۲۸؛ مسلم، ج ۱. ۱. (ده قى فرموده كه له موسليمه وه ره گيراوه.)

پروانگه‌ی پروانینی پ‌واله‌تیبینی ژیرییه‌وه ناخۆش و زه‌حه‌تن. ئەو شتانه‌ی که‌وا له‌سه‌ر پ‌ینگای به‌ره‌و به‌ه‌شت درێژ‌وه‌بوودان، ه‌ه‌رگیز له‌و چه‌شنه‌ شتانه‌ نین که‌وا چ‌اوی ئەوانه‌ی له‌ ماده‌دا به‌ دووی ه‌موو شتی‌کدا ده‌گه‌رێن، که‌یفیان پ‌ه‌ج بێت و به‌لایانه‌وه جوان ب‌ه‌ج.

له‌ پ‌استیدا چ‌ به‌ه‌شت و چ‌ دۆزه‌خیش بۆ ئی‌مه‌ ن‌عه‌متن. چونکه‌ ئە‌وه‌تا ه‌ه‌ردووکیان رۆلێکی به‌رچ‌اویان ه‌ه‌یه‌ له‌ ده‌ست‌خستنی ئ‌یست‌یقامه‌دا، یه‌کیکیان ه‌انده‌ر و تاسه‌بزۆین، ئە‌وی دیکه‌شیان ناگادار که‌ره‌وه و ترس بزۆین. وه‌ختی مرۆف ت‌ه‌ماشای س‌یمای تاسه‌ بزۆینی به‌ه‌شت ده‌کات، یه‌که‌پ‌ارچه‌ ده‌بێته‌ ه‌وول و، دلێ بۆ ئە‌وی ده‌که‌وتته‌ لێدان. ه‌ه‌ر که‌ ر‌وخساری گ‌رژ و مۆنی دۆزه‌خیش ده‌بینی، له‌پ‌ینا‌و ئە‌وه‌ی نه‌که‌وتته‌ ناوی، ده‌داته‌ شه‌قه‌ی ب‌ال. ئ‌یتر به‌م جۆره‌ ه‌ه‌ردووکیان بۆمان ده‌بن به‌ ر‌ه‌حه‌مت.

به‌لام خ‌وای ب‌الاده‌ست ه‌م به‌ه‌شت و ه‌م دۆزه‌خیشی ه‌ه‌ریه‌ک له‌ بوخچه‌یه‌ک ناوه‌ و، به‌م ش‌یویه‌ پ‌شکه‌شی بازاری کرده‌وی مرۆفه‌کانی ف‌ه‌رموه‌ه. ئ‌یتر مرۆف‌یش به‌و ئ‌یراده‌یه‌ی که‌ پ‌ینی به‌خسراوه‌، سه‌رپ‌شکی ه‌ه‌لب‌زاردنی یه‌کیکه‌ له‌مانه‌. به‌ ئە‌ندازه‌ی ئ‌یراده‌که‌ی، ه‌ه‌رک‌ه‌س ب‌یه‌وی، ده‌ب‌ه‌ج به‌ "سعید - به‌خته‌وه‌ر" و داخ‌وای به‌ه‌شت ده‌ب‌ه‌ج، ئە‌وه‌شی ب‌یه‌وی، ده‌ب‌ه‌ج به‌ "ش‌قی - به‌دبه‌خت" و ر‌پ‌ی دۆزه‌خ ده‌گ‌رتته‌ به‌ر.

به‌لێ، چ‌وارد‌ه‌وه‌ری دۆزه‌خ به‌ به‌رگ‌ینک له‌ شه‌ه‌وت ده‌وره‌دراوه‌ و که‌ش‌ینکی له‌و جۆره‌ ت‌ه‌نیویه‌تی. ئە‌م به‌رگ‌ه‌ش له‌ ده‌ره‌وه‌ ژۆر سه‌رنج‌راک‌یش دیاره‌. ه‌ه‌رچی ه‌ه‌یه‌ له‌ خ‌واردن، خ‌واردنه‌وه‌، خ‌ه‌وتن، پ‌ر پ‌یاکردنی ه‌موو ئە‌و شتانه‌ی نه‌فس ح‌ه‌زی ل‌یه‌تی و ت‌یر بوون له‌ ر‌ووی جه‌سته‌یه‌وه‌، ئە‌و شتانه‌ی که‌ به‌ ده‌م ئ‌اره‌زوه‌کانی مرۆفه‌وه‌ د‌ین، ه‌ه‌ر ه‌م‌مووی به‌ وێنه‌ی تان‌وبۆ ده‌وره‌ی دۆزه‌خیان ت‌ه‌نیوه‌. به‌ ک‌ورت‌یه‌یه‌که‌ی، ر‌پ‌ی دۆزه‌خ مۆزایه‌کیکی شه‌ه‌وته‌ و خ‌ت‌وکه‌ی ج‌یسمانییه‌تی مرۆف ده‌دات.

به‌ه‌ه‌شتیش سه‌ده‌ف‌ینکه‌ ده‌وره‌دراوه‌ به‌ ناخۆشی. ده‌ست‌نۆژ گ‌رتن، ن‌وژ گ‌ردن، چ‌وون بۆ ح‌ج، زه‌کات دان، ج‌یه‌اد و ت‌یک‌ۆشان، به‌رگه‌ گ‌رتنی نا‌ره‌حه‌تی له‌ پ‌ینا‌وی خ‌وادا، جار نا جار ر‌ووبه‌ر‌ووبوونه‌وی مامه‌له‌ی کۆیله‌ له‌ن‌یو کۆمه‌لگه‌دا، ب‌یبه‌ش کردن له‌ ه‌موو ما‌ف‌ینکی مرۆفانه‌، ر‌اپ‌ه‌ت‌چی ئە‌م زیندان بۆ ئە‌و زیندان، لێدان خ‌واردن ت‌ه‌نها له‌به‌ر ئە‌وه‌ی

وتوتوتە: "پەرۋەردگارم اللە"يە، شار بەدەرکردن و بە ھېچ دانان و چەندىن شتى تر كە بە گۆرەي روالەتبىنىي ژىرى بە ناخۆش دەبىنرەن. بەلج، بەھەشتىش بەمانە دەورەدراوہ و بەرگىكى لەم جۆرہ چواردەورى تەنبوہ. ئەوانەي لە دەروہ دەروانن، ھەمىشە دەئالئىنە ئەم پەردانە و لەوتدا گىر دەخۆن. گەر بە پەردە بىت، ئەوا دۆزەخ دەروون تاوسىن و بەھەشتىش ترسىن. لەبەر ئەمەيە كە زۆرىەي خەلكى تەماشاي دىوى دەروەيان كەردوہ و ھەلخەلەتاون، ھەر بۆيە دۆزەخ داخوازي زۆرە و، بەھەشتىش تا بلىي كەم..

زۆرىك لە مەرفەھەكان كەوتونەتە شوپن مامەلەي بچوك بچوك. ئەو كەسەي دەلج "نۆرژ شتىكى باشە بەلام رۆژى پىنچ جار بەلامەوہ زەحمەتە." كەسىكە نەيتوانىوہ باز بەدات بەسەر ئەو نەختە زەحمەتەي لە نۆرژدايە. ئەوہتا زەحمەتەي دەستنۆرژ لە زستاندا، كەسانىكى لە رىنگادا جىھىشتوہ. كەچى ھەروەك لە فەرموودەكەي پىشوتوردا بىنىمان، ئەو كەسەي بەرگەي ئەو زەحمەتە كەمە دەگرت كە لە دەستنۆرژدا ھەيە، دەستنۆرژ دەستى دەگرت و ھەنگاو بە ھەنگاو لە بەھەشت نرىكى دەكاتوہ. دەكرى ھەمان شتىش سەبارەت بە رۆزوو و زەكات و ھەج و جىھادىش بوترى. چەندىن كەس كەوا عەقلىان رىنگرە لەوہى عاقلانە رەفتار بەكن، توانايان نىيە بەسەر ئەم ئاستەنگ و ھەوراز و نشىويە بچوكانەدا باز بەدن و، ئەو نارەحتى و ناخۆشىانەي بە چواردەورى بەھەشتدا دەبىينن، بوونەتە رىنگر لە چوونە بەھەشتيان.

دۆزەخىش جادووگەرىكە، ھەوەس و ئارەزووہ سادەكانى بۆ خۆي كەردوہ بە تەلە. ئەوہتا زۆرىك لە خەلكى بىناگا لەوہى كە پاش كەمىكى تر لەسەر ژيانيان دەكەوتت، وەكو بالەفر كە كەردنى مېش بەرەو ھەنگوین، بەرەو ئەم ژەرە پادەكەن. بەلج، شەھوہت بۆ ئەو جۆرە كەسانە ھەنگوینىكى ژەرراويە، يان دەتوانىن ئەم مەرفانە بەو پەپولانە بچوونىن كە بوونەتە پەروانەي دەورى ئەو ناگرەي كە دەيانسوتىنەت و لەناويان دەبات. ئەمانىش بى عەقلانە بەرەو ئەو شەھوہتانە دەپۆن كە دەورى دۆزەخيان داوہ، تا لە كۆتايىدا خۆيان لەئىو دۆزەخدا دەبىننەوہ. جا لەبەرتەوہى عەقلىان بەتەواي پشتى پەردە نابرىت، بۆيە ئەو شتانەي پەردەدارى دۆزەخن، ئارەزووہ جەستەيەكانيان دەورۆزىنن و بەرەو خۆيان رايان دەكيشن.^۱

۱ پىتەمبەرمەن (عَلَيْهِ السَّلَام) ئەم بابەتەمان بەم نمونەيە بۆ روون دەكاتوہ: إِنَّمَا مَكَلِّي وَمَكَلُ أُمَّتِي

ئەوانەش كەوا لەسەر پىي ژيان ئەو زاتەيان ناسىوھ كە لە دوورپانى پىگەكاندا وەستاو، بە گۆرەي ئەو پەيامەي لەوھو وەريان گرتو، پى و ئاراستەي خۆيان ديارى كردو، دليان بە رووي حەقىقەتدا ھۆشيار بوو، ئەو، لە ديوي ناوھوي ئەو ناخۆشيانە تىگەشتوون كەوا ئەملا و ئەولاي پىي بەھەشتيان گرتو، بەھىچ جۆرئى پىي ھەلناخەلەتتىن. چونكە ئەو بەھەشتەي كە لە شىوھي تۆونكدا لە وىژدانىندا چىنراو، ھەموو ئان و ساتىك لە گەشەسەندنايە و بەردەوام بۆن و بەرامەكەشى دىيائى رۆحيان دەپىچىت. لە كاتىكدا خەلكى لە دەرھو بەدواي بەھەشتدا دەگەرئىن، كەچى ئەمانە ھەر لە دىياشدا لە ساىھي ئەو بەھەشتەي لە ناخياندا دۆزىوانەتو، ھەر دەلىي خەرىكى كەيف و شادى گىپران. ئەمە وپراي ئەوھي كە ئەوانەي لە بەھەشتە ماددىيەكەي دىيادا دەئىن، بە درىژايي ھەموو ژيانىشان ھىشتا ھەر ناتوانن بگەنەو بە خولەكىكى ئەو بەھەشتەي كە وا ئەوان لە وىژدانى خۆياندا تىيدا دەئىن. نىمان ناوكىكە بەھەشتى لە خۆيدا ھەلگرتو، كوفرىش تۆونكى ترە دۆزەخى لە خۆيدا ھەلگرتو. لە دوارپوژدا ئەمانە گەشە دەكەن و لق و پۆپ دەرەكەن و دەگۆرئىن بۆ بەھەشت و دۆزەخىكى راستەقىنە. كەوابى نىماندار تەنانەت لە دىياشدا لە ژيانى بەھەشتدا دەئى، ھەرچەندە بە روالەت ژيانىشى ناخۆش بىسرى.

ئەو رۆحانەي كە بە نىشتىياقى گەيشتن بە بەھەشت بەلەفركەيانە، لەم پىيەدا، كە ھەر مەنزىلنىكى بەختەوھىيەكە بۆ خۆي، زۆر جار سەربارى رۆح، شان دەدەنە بەر ئەو شتانەي بە لاي نەفسەو گران. بە وئەي ئەو ئەزىيەتەي كە بەرستشە جەستەيەكانى وەك دەستونىژ و نوىژ و پۆژو بەدواي خۆياندا دەپىنن، يان ئەو ئەركە قورسانەي كە زەكات و سەدەقە و فەرزە مالىيەكانى تر دەيخەنە سەر شانى مرؤف، ئەمە جگە لەو بەرپرسيارىتيە مالى و گىيانىيەي كە لە شتانىكى وەك حەج و جىھاددا بەرگەيان دەگرئى. بەلام وەرە بىيەنە وا ئەم بەرپرسيارىيەتيانە ئەم پىگەيەيان بۆ ھەندىك ھىندە زەحمەت

كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَارًا فَجَعَلَتِ الدَّوَابُّ وَالْفَرَاشُ يَقَعْنَ فِيهَا فَأَنَا أَخِيذُ بِخَجْرِكُمْ وَأَنْتُمْ تَقَحَّحُونَ فِيهِ
 "نەمۆنەي مەن و نەتەو، كەم وەك نەمۆنەي پىاونكە كە ناگرنكى كردىتەو، ئاژەلان و پەروانەكانىش دەكەونە ناو. مەن دامپىتان دەگرم، بەلام تىوھ خۆتان فرئى دەدەنە ناو." (بخارى، رفاق ۲۶، مسلم فضائل ۱۷-۱۹. دەقى فەرموودەكە لە مەسلىمەو وەرگىراو.)

کردووه که نتوانن پیندا برۆن.. هی وا ههیه، لعم پڤیهدا ئیرادهی له نوێژ و دهستنێژ دهگیری و پهکی دهکووت، تیایهتی برسیتی و تینویتی لیج دهبیته ههوارزنگ و ناتوانیت ببپریت، هی واش ههیه دهکووتته داوی شهیدایی گیان و مالی، تیاشیایهتی بهجاری پتی له چهند دانیهک لهمانه دهخلیسکی و، ناتوانیت بگاته ئهو بهههشتهی کهوا چوار ههنگاو لهولاترهوه به ههموو جوانی و نارایشتی خۆیهوه چاوهپۆی دهکات.

بهلیج، ئهگهر بهههشت ئهو مەملەکەتە رهنگاورهنگهی خهونهکان بیته که ههرجی تهسهوورنکی خۆشبهختی ههیه تیپهپراندوو، و ئهو دنیا لوتکهیه بیته که - ههروهک له سهڕیشهوه نامازهمان به ههندیکیان دا - به سهدهها ئهرك و بهرپرسیاریتی له سهرهکهی تریدایه و به دنیایهک بهریهست و نشیوی دهوره‌دراوه، که ههرواشه، ئهوا له بهرامبهریدا دۆزهخ، کهندهلانیکی تۆقینه‌ری فەلاکەت زادهی نهوتۆیه که به بارنگ لهو و بست و ههز و شههوتانهوه که نه‌فسی مرۆف دهوروژینن و، تاو به بلیسهی ئاره‌زووه جهسته‌یه‌کانی ده‌دهن، له‌سه‌ر رینگهی رېبوارانی گه‌شتی هه‌تا هه‌تایی وه‌ستاوه و رېی پې گرتوون و، هه‌رجی هه‌ز و ئاره‌زوو و شه‌هوتی جیسمانی هه‌یه، هیناویه‌تیه که‌ف و کۆل و خستونیته هه‌له‌چوون، هه‌ر به‌وه‌شوه نه‌وه‌ستاوه، به‌لکو هه‌موو کات، روانینی سه‌رنجی رۆحه لاوازه‌کانی له‌سه‌ر خۆی کۆ کردووته‌وه و، به وینهی کونه ره‌سه‌کان (الثقوب السوداء) هه‌ر شتیج به‌لایدا به‌روات به چه‌قه‌هیزه کوشنده سامناکه‌کهی خۆی لووشی ده‌دات و له خۆیدا ده‌یتوینتیه‌وه.

ئای چه‌نده زۆرن ئه‌وانه‌ی به ته‌ماشای کردنی په‌رده‌ی پاراوه و بریق و باقی دۆزه‌خ فریویان خوارد و خۆیان پاده‌ستی ئهو شیوه ترسناکه کرد، به سه‌یر کردنی رپوکه‌شی په‌رده‌ی به‌هه‌شتیش مانه‌وه و، له‌و خانه‌ی به‌خته‌وه‌رییه هه‌میشه‌یه و، له‌و جیهانه پر ناوازه‌یی و پێشبینی نه‌کراوه سلهمینه‌وه و خۆیان بیج به‌ش کرد لیی!!.

به‌لیج، حه‌قیقه‌تی مه‌سه‌له‌که نه‌مه‌یه که‌وا رپی تیناچیت که‌سیک به‌هه‌شتی بیسته‌ج و زانیاری له‌سه‌ر هه‌بیج، تاسه و ئیشتیاقی بۆی نه‌جولێ. هه‌روهک چۆن رپی تیناچیت که‌سیک دۆزه‌خی بیسته‌ج و لیی دوور نه‌که‌وتته‌وه. به‌لام ئه‌وه‌نده هه‌یه که له‌به‌ر نه‌پیتی ته‌کلیف و ئیمان به‌ غه‌یب و راستی تاقیکردنه‌وه‌ی دنیا، به‌هه‌شت به‌ په‌چه‌یه‌ک له

ناخوښی و، دۆزه خیش به فوستانیک له شه هوت دا پوښراوه و بهم شیویه هاتونته بهردهم مروښ.

نیستاش وهره برپاوه هیژ و نه فسوون و ناوړوکی گوښتاری پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، که چوڼ دوو ریښگی دوور و درېژنی مهزن و ترسناک، به هم موو بهخته وهری و مهترسییه کیانه وه دهبات و دهیانه ستیتته وه به دوو دهره نجامی برپاوهی دلخوښکهر یان توښینه، هم - وهک هم موو کارنکی تری - به په چاوه کردنی بنه مای "أَعْظَمَ تَصْرَفٌ" و به کار هینانی چوار پینج وشه بو باس کردنی بابه تیکی مهزنی وهک نم بابه ته!

جیی خوښه تی لیږدا - له نیو دوو که وانه دا - شهه بلیم که به په چاوه کردنی چوارچیوهی گشتی بابه ته که، لیږدا ویستمان ته نها به ناماژهدان بهو پرووهی که نم فرمایشته پیروژانه ی پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) چند گه وه هره په یقینکن، دست له بابه ته که هه لبرگین. گهرنا، نم فرموده یه و فرموده کانی هاوشیوهی، له پروانگی په روانیژی و زمانه وانیه وه دهرگی چندین واتای ناسک و ناماژهی په روانی تریان بو خستووینه ته سهر پشته..! خو گهر بهاتبایه و له پرووه شهوه فرموده کانی پیغه مبهری (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) شی بکرانایه شهوه، کی دهرانی شاهیدی چند چه بکه مانای تر دهبووین. به لام له بهر شهوهی نم بابه ته بابه تیکی ته و او جیاواز و سهره خوښه، بو یه نیستا شهوه دهرگیه ناکه یینه وه.

۱۷. سنی ماف: مافی خوا، مافی دهولهت، مافی دین

نیمامی تیرمیزی فرموده یه کی ترمان بو ده گپږته وه:

أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَ السَّمْعِ وَ الطَّاعَةِ وَ إِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَ إِنَّهُ مِنْ يَعْشُ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْنِكُمْ بِسُنَّتِي وَ سُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ. وَ إِيَّاكُمْ وَ مُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ بَدْعٍ ضَلَالَةٌ

"ناموژگاریتان ده کهم به ته قوا و له خوا ترسان.. وه به ملکه چی و گوږپرايه لی

تەننەت نەگەر كۆيلەيەكى رەشىستان بەسەرەو بەج. ھەر كى لە ئىو تەمەنى دىرئ بەج، لە ئايندەدا ناكۆكيبەكى زۆر دەبىنىت. ئىو رېبازى من و رېبازى خەلىفە رەشىدىيەكان بگرنە بەر و، ەك ئەو بە ددانە خرنكانتان بىگرن، ناوھا بە توند و تۆلى دەستى پئو بگرن. خۇشتان لە بىدعە پارىزن، بىگومان ھەموو بىدعەيەك گومراپىيە.^۱

لېرەدا پئغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) باس لە سى ماف دەكات. يەكەمیان تەقوايە، كە ئەمەيان مافى خوايە (عَزَّوَجَلَّ). دووھەمیان گوتراپەلى و ملكەجىيە، كە ئەمەشيان مافى كاربەدەست و كارگىرانى دەولەتە. سىيەمەشيان برىتییە لە دەست گرتنى تەواوتى بە سوننەتەو كە ئەمەشيان مافى دىنە.

تەقوا و شەيەكە لە چارگى "وقايە" وە ھاتووە. بۆيە لە رۆيەكەو برىتییە لە چوونە ناو شورراي پاراستنى كردگارى بالادەستەو، ئەمەش لە رېنگەي رەچاو كردنى بنەماكانى شەرىعتى فىترى (رئسا سروشتىيەكان) وە، كەواتە تەقوا بە ماناى پارىزراوى دى لە بەرامبەر رېساكانى شەرىعتى فىترىدا.^۲

ئەو سەرۆكەي ھەلتان بزاردووە، واتە ئەو كەسەي بە ھەلبىزاردنى خۇتان كردووتانە بە سەرۆكى خۇتان، ئەگەر كۆيلەيەكى قزولولى رەش پىستىش بوو، مەرچە گوتراپەلى بگەن و گويى بۇ بگرن. ئەمە دىموكراسىيەتىكى سەرۆو دىموكراسىيەتە. دىموكراسىيەتىك، نىستاشى لە گەلدا بىت، مەرفايەتى نەيتوانىو بىگاتى و، واش بىروا تا ماوئەيەكى دىرئخايەنى تىر پى ناگات. كەچى ئەو تە چوارە سەدەي رەبەق بەر لەو بەو جۆرە باسى لئو كراو. ئەمە لە گەل ئەو دەدا كە دروست نىيە ناوى دىموكراسى بەسەر ئەو كۆرپسا و سىستەمەدا بېرىن كە لەسەر دەستى پئغەمبەرىك پىشكەشى مەرفايەتى كراو. چونكە

۱ ترمذى، علم ۱۱۶؛ أبو داود، سنة ۱۵؛ البيهقى، السنن الكبرى ۱۱۴/۱۰.

۲ شەرىعتى خوى گەرە دوو شەرىعتە. يەككىيان ئەو شەرە زانراوئە كە لە سىفەتى كەلامى خوى گەرەو ھاتووە و كردار و رەفتار و بارودۆخى ئەم مەرفە رېكەدەخات، كە خۆي لە خۇيدا جىھانىكى بچووكە. ئەوى تىران ئەو شەرىعتە فىترىە ھەرە مەزنىيە كە لە سىفەتى "ئىرادە" خوى گەرەو ھاتووە و جىمورولەكانى ئەم جىھانە رېكەدەخات، كە خۆي لە خۇيدا مەرفىكى يەكجار گەرەو، و ھەندى جار - بە ھەلە - ناوى "سروشت" لى دەرئت (بىروانە: بەدىعوززەمان سەئىدى نورسى، مەكتووبات ۸۸۲، وەرگىرانى فاروق رەسوول يەحيا).

تا ئىستا ھېچ چەمكىكى ديموكراسى لە دنيادا نە گەيشتووھتە ئەم ئاسۆيە. تەنانت لەو ولاتانەشدا كە وەك پىشكەوتوتوتىر و شارستانىترين ولاتى دنيا دەبىرتىن، ھىشتا تىنگەيشتن و ھزرىكى لەم جوړە جىگىر نەبوو. تا ئىستاش چەندىن ولات ھەبە كە رەش پىست بە مرؤف لەقەلم نادن. ئەمە لە كاتىكدا كە نىسلام بەر لە چەندىن چەرخ باس لەو دەكات كە ئەگەر خەلكى بە وىستى خۆيان كەسىكى وايان كرده سەر كرديان، ئەوا پىوستە گوژراپەلېشى بكن. لە لايەكى ترەو، فەرموودە كە سەرنجان رادە كېشى بۆ ئەو كە رېنگى خەلافەت بە پرووى ھەموو كەسىكدا كراوېه. ئەگەر خەلك ئارەزووى لى بوو و وىستى، ئەوا دەتوانن رەش پىستىكىش بكن بە سەرۆك. كاتىكىش ئەو كەسە بوو بە سەرۆك، ھەمووان ناچارن كە گوژراپەلې بكن. بۆيە گرنىگ نىبە كى ھەلبىژراو، گرنىگ ئەوھىە زۆرىنە كىنى ھەلبىژاردوو.

بە نازلېوونى نايەتى ﴿ اَلْيَوْمَ اَكَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ (المائدة : ۳) ”وا ئەمرؤ دىنەكەتانم تەواو كەمەل كرد.“ دىن تەواو كەمەل بوو. ئىدى شىك نەماوھ كە بوترىت و، ھېچ شىكى تازە ناخرىتە ناو دىنەو. چونكە ھاتنە ناوھوى ھەر بىدعەبەك، كوشتن و لەناوبردى سوننەتېكە. بۆيە پىوست دەكات تا ھىزمان تىدايە باوھش بكن سوننەتى پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) و خەلىفە راشىدىيەكانىدا. ئەم باوھش پىاكردنەش بە دەست نا، بەلكو بە ددانەكان دەبى. سوننەتى ئەو بالندەى بەختە، ئەگەر پىارىيى شتى رابوكرى، ئەوا پىوستە ئەو رابوكرىت و بەدەست بەئىرت. ئەمە جگە لەوھى كە سوننەتەكانى پىغەمبەر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بە دەم باس دەكرىن بۆ كەسانى تر. ھەروھەدا دان لەو كەسانە جىر دەكرىتەو كە زماندرىژى لە ئاست سوننەتدا دەكەن و، بواریان پى نادرىت كە ھەروا پىشەرمانە دەبارەى سوننەت قسە بكن...

ئەو لايەنانەى لىرەدا بە نىوھناچلى ھەولماندا باسىان بكن، گەر راستەوخو لەو سولتانى گوفتارە (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) خۆبەو بەمانبىستبا و تواناى تىنگەيشتمان ھەبوو، كى دەزانى چ دەولەمەندىيەك دەرژايە دنياى خەيالمانەو. ھەر خونچەبەكى دەم پشكوتوى نىو گولستانى فەرموودەكانى ئەو، واتاگەلېكى تەواو جىاوازيان بە گوئدا دەچىرپاندىن. جا ئەو كات ئىمەش دوابەدواى فەرمائىشتەكەى تەصدىقمان دەكرد و،

دهمانوت: فَصَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ "پيغمبهری خوا راستی فرموو... " وه دهشیلین.

ناخر چۆن وا نهئین، له کاتیکدا که نه گهر گوفتارهکانی ههنگاوێک زیاتر بنین، بهرو ئاسمانی ئیعجازی قورئان بهرز دهبنهوه.

١٨. دووجار گهستران له یهک کونهوه

له فرمودیه کدا که ئیمامی بوخاری و موسلیم پیکموه دهیگێر نهوه، پيغمبهر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده فرموی: لَا يُلْدَعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ "ئیماندار دووجار له هه مان کونهوه ناگهستری و پتوی نادری."^١

بریار نییه شتیکی نهوتۆ له سه ر ئه م فرمودیه بلین که په یوه ندییه کی زۆری به سیاسه تمه دارانی داهاتووه هه یه، به لکو ته نها له شیوی ئامازه یه کدا به م چهند دپره ی خواره وه واز دینین.

ئهو رۆحه رۆشانه ی له ئاینده دا به رپووی کلتور و فره ههنگی خۆیاندا هۆشیار ده بنه وه و، هه ر له دنیا که ی خۆیاندا به شوین دنیا ی خۆیاندا ده گه رین.. سوپای رپووناکی.. پتویسته جار له دوا ی جار هه لۆسته له سه ر ئه م فرمودیه بکه ن و، بیری له ی بکه نه وه و، هه موو سیاسه تیکی ناو خۆیی و ده ره کییان له سه ر بناغه ی ئه و په ند و وانانه بنیات بنین که له م فرمودیه وه فیژ بوون. ئیدی ئه و کات ده تانین بلین که رینگه یه کی گه رنگیان به ره و سه رکه وتن دۆزیه ته وه. ده نا، هه یچ کات سه کزی سیاسه ت هه لخه له تان و هه لخه له تاندنی له نا بپری و، ئومه ته که شمان به رده وام هه لخه له تینرا و و هه لخه له تا و ده ییت.

١ بخاری، الأدب ١٨٣، مسلم، الزهد ٦٣.

۱۹. مروّفه‌کان وهك كانزان

په‌روورده‌کارانی داهاتووش پیوسته توژیژنه‌وی جددی له‌سه‌ر ئەم فەرمووده‌یه بکه‌ن که نیمامی بوخاری و موسلیم گنپراویانه‌ته‌وه:

النَّاسُ مَعَادِنٌ كَمَعَادِنِ الْفِضَّةِ وَالدَّهَبِ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ
فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا

”مروّفه‌کان هه‌روهك كانزاکانی زێر و زیو وه‌هان. ئەوانه‌یان که له سه‌رده‌می نه‌فامیدا چاک بوون، کاتیك دینه ناو نیسلامه‌وه، و تیییدا قوول ده‌بنه‌وه (و هه‌رسی ده‌که‌ن)، دیسانه‌وه چاکترین ده‌بن.“^۱

وهك بلیی پیغه‌مبه‌ری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) به‌م گوفتاره‌ی سه‌رجه‌م په‌روه‌رشیار و ده‌رووناسه‌کان له به‌رده‌م خۆیدا داده‌نیشینیت و، ئەم وانه‌یه‌یان فیر ده‌کات:

ناسینی که‌سایه‌تی و سروشتی که‌سه‌کان له پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌دا زۆر گرنگه‌. ئەوه‌تا هیله‌کانی روخساری مروّف، رۆحی ئەو که‌سه ده‌ده‌ن به‌ده‌سته‌وه. که‌وابوو پیوسته‌ به‌ر له هه‌موو شتیک له جیهانی رۆحی مروّفه‌کان تیبگه‌ین، دواتر هه‌ر مروّفه‌و به‌گوێزێ له ئەو بۆته‌یه‌ی که ده‌توانی تیایدا بتوێنرته‌وه، بخه‌رتته‌ ناوی و بتوێنرته‌وه. په‌روه‌رده‌ش له روه‌یه‌که‌وه شکل و شیوه به‌خشینه به‌و تاوه‌وه‌یه. پرۆسه‌یه‌کی له‌م جوړه‌ی شکل و شیوه یی به‌خشینیش ته‌نها کاتیك ده‌ییت که ئەو مروّفه له بۆته‌یه‌کی دیاریکراودا توێنرایته‌وه.

ئەو په‌روه‌رده‌یه‌ی که به‌بێ زانیاری و هه‌روا به هه‌رپه‌مه‌کی ده‌کرت، نه‌ک هه‌ر هه‌یچ که‌لک و سوودیکێ نابێ، به‌لکو له‌وانه‌یه ره‌نخۆشکه‌ریش بێ بۆ زنجیره‌ زانیکی گه‌وره‌. بۆیه‌ خوای ته‌باره‌ک وه‌ ته‌عالا روو ده‌کاته ئەو زاته‌ی که رابه‌ری ئەم کاره‌یه، ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي﴾ (یوسف: ۱۰۸) ”پیدیان بلێ که: ئەمه ره‌بازی منه؛ منیش و شوێنکه‌وتووانیشم له‌سه‌ر به‌سیره‌ت بانگه‌یشتی خه‌لکی ده‌که‌ین بۆ لای خوای گه‌وره.“

۱ بخاری، مناقب ۱، مسلم، البر ۱۶۰.

بەلئى، بانگەواز كۆردن بۇ ھەر پەيام و ھزرىك دەبىي لەسەر بىنەماي بەسىرەت بىچ. بەسىرەت، واتە بزانىت چى دەكەيت، بانگەوازي كىچ و بۇ چ شتىك و بە چ ئەندازەيەك. ئەنجامدانى ھەموو ئەمانەش بە ھەست و شعورۇنكى ديارىكر اووھ.

كەوايە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لە بانگەوازەكەيدا رىنگاي شعورى بۇ خۇي ھەلبىزاردووه، نامۇژگارى نوممەتەكەشى دەكات بۇ سەر ھەمان رىچ. جا خۇ راستىدا راستەوخۇ خۇاي گەورە (جَلَّ جَلَالُهُ) خۇي فەرمانى پەپرەوى كۆردنى ئەم رىنگايە دەكات.

كىچ و بە چەند پلەيەكى گەرمى دەتوتتەوه و خودى خۇي دەدۆزىتتەوه.. كىچ و لە چ بۆتەيەكدا ئىشى لەسەر دەكرى.. كىچ و لە كۆندا دەخرىتتە ناو كەمۆلەوه، رايەلەي رىستەكە بۇ كامەيان چۆن دىت و چۆن دەپرات، ھەموو ئەمانە شتائىكن كە تەنھا لە رىنگەي بەسىرەتەوه دەتوانرى ھەستيان پىچ بكرىت و بزانرىن.

ئەو كەسانەي لە سەردەمى جاھىلىدا و لەئىو مرؤفەكانى ئەو رۇژگارەشدا خاوەن شعور و، داراي بەسىرەت و ھەقىقەت پەرىست و بە وىژدان بوون، لە پاش چاۋ كرانەوھىشان بە پروي ھەق و ھەقىقەتدا، و، تىنگەيشتىيان لە ئىسلام و لە تىنگەيشتىشدا گەيشتىيان بە ھەقىقەت، دىسانەوه لە چاكترىنەكان بوون. ناخر چۈنكە ئالتوون لە پاش تىپەربوونىشى بە بۆتەي تۈانەوھدا ھەر بە ئالتوونى دەمىنئىتەوه. زىو و مىشى ھەر بە زىو و مىسى، ھەرگىز ناگۆرپن بۇ كانزايەكى تر. واتە ئەوانەي لە سەردەمى جاھىلىدا كانزايەكان ئالتوون بوويچ، كاتىكىش دىنە ناو ئىسلامەوھە ھەروا بە ئالتوونى دەمىنئەوه. بەلام بە مەرجىك، ئەو مەرجەش دەستەواژەي إِذَا فَفَّهُوا بۆمان پروون دەكاتەوه. بەلئى، بەو مەرجەي لە دىندا بىن بە فەقىھ و شارەزا، قوول بىنەوھ تىايدا...

يىگومان بۇ ئەوھى ئەوانىش بتوانن بگەن بەم ناستە، پىويست بە بوونى فىزكار و، مورشىدىك بگرە لە پرويەكەوھ، پىويست بە بوونى كىمياگەرىك دەكات تاكو بىيانگرىتتە دەست و لە بۆتەدا بىيانترىتتەوه. بەلئى، فووكردنى ئىسلام بە وىژدانىاندا، تەنھا بەم شىۋەيە دەبىچ، ئەوانىش تەنھا بەم شىۋەيە دەگەن بە فىقھ.

۲۰. ستمه بی سزا نامینیتته وه

یه کینکی تر لهو فەرمووده پیرۆزانهی که ناکرئ نامارژی بیج نه دهین، نهم فەرمووده یه پیغهمبهری خوایه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) که ده فەرموئ:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لِيُمْلِي لِلظَّالِمِ فَإِذَا أَخَذَهُ لَمْ يَفْلِتْهُ ثُمَّ قَرَأَ: وَكَذَلِكَ أَخَذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْفَرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخَذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

”خوای گه وره مؤلته دهدا به ستمه کار، به لام ههر نه وهندهی گرتی، نیتر پزگاری نابج. دواتر پیغهمبهری خوا به خویندنه وهی نهم نایه ته بهره وامیسی دا به وته کانی: ‘جا نیتر تۆله و گرتنی په روهردگار بهم جوړه یه. نا بهم جوړه تۆله له خه لکی زالم و ستمه کار ده کاته وه و دهیانگرتت. به راستی گرتنی نهو زور توند و به نازاره.‘ (هود : ۱۰۲)“

خوای گه وره مؤلته له سهر مؤلته دهدات به ستمه کار. هه میسه دهره فته دهدات به وانیه که له به رامبه ریدا بیگوینی ده کهن و سنگ دهرده په پرتن. به لام ههر نه وهندهی جارئک گرتنی، نیتر پزگار بوونیان بو نییه. نهمه نه وه ده گه یه نیت که کرده وه کانیان کاری له ‘غیره الله’ کردوه و، وه که نهو دوا دلۆپه ی لیته اتوه که په رداخ سهر رپژ ده کات.

په روهردگاری مه زن کۆمه له ریتسایه کی کارپایی هه یه له گه ردووندا. نهم ریتسایانه هه رگیز گۆرانیان به سهدا نایه ت. نایه تی: ﴿لَا بُدَّيْلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾ (الروم : ۳۰) نه وه مان بو روون ده کاته وه. که ”هه یچ گۆرانکار یه ه که له به ده یه نانی خوای گه وره دا نابیت و ناکریت.“ یه کینکیش لهو یاسایانه بریتیه له وهی که ستمه کار ده بیت به شمشیری خوا. پیغهمبهری سه روه رمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نهم حاله ته مان بو باس ده کات و، ده فەرموئ: الظالم عدل الله في الارض ينتقم به ثم ينتقم منه ”ستمه کار، داد په روه رسی خوای گه وره یه له سهر زه ویدا، تۆله ی پیده کاته وه، پاشان تۆله ی لیده کاته وه.“^۱

ستمه کار شمشیری خوایه و نه وانیه یی ته صخ ده کات که سنووری خوایان نازانن. له دوا ییشدا تۆله یه کی وا لهو ستمه کاره که ده سه نیتته وه، نیوه ش سه رتان سوور ده سینج.

۱ بخاری، تفسیر (۱۱) ۵؛ مسلم، البر ۶۱.

۲ عجلونی، کشف الخفاء ۳۰/۳۰.

ئەوھتا ستمەكاران لەمەردا جەھەیان گرتووتە دەست و لە سەرەپۆییدان، بەلام نەكەن سەیری ئەم بارودۆخە بکەن و بیئومیدی بتانگری. چونکە چەند "قریة"ی وا ھەبوو خۆی گەورە مۆلەت و دەرفەتی پێداون و، ھەك بلیتی پێی وتن: "بخۆن و بخۆنەو و راپۆرتن." کەچی ھەر ئەوئەندە دەزانیت گرتوونی و کاری تەواو کردوون.^۱

ئەگەر بە چاویکی پەندبینەو تەماشایەکی دەوربەرتان بکەن، ئەوا ئێوھش چەندین نمونەیی زیندوو و ئاشکرای ئەمەتان بەرچاوە دەکەوێت. "سەدۆم، عامورا، پۆمپیی" تەنھا سێ نمونەیی ئەمەن. کێ دەزانێ، لەوانەییە چەندین نمونەیی تر ھەبن کە ناومان نەبیسیتینن، یان لەبەر ئەوھیی ھیندەیی ئەوانی دیکە پەند نامێژ نەبوون، لەبیر کراون. ھەمووشیان بە زمانی حالیان شایەتی لەسەر ئەم یاسا خۆییە دەدەن.

چ پێویست دەکات ئەوئەندە دوور برۆین؟ ئەوھتا سەردەمانیک لەم خاکەدا کە ئیستا لە سەری دەژین، دەوڵەتیکێ مەزن ھەبوو. تەننات بە خەونی کەسیشدا نەدەھات کە پۆژی لە پۆژان برۆخیت. کەچی ئەو پڕووخانەیی کە بە گۆشەیی مێشکی ھێچ کەسیکیشدا گۆزەری نەدەکرد، وا ئەمەردۆ ھەك خەمیکێ تالی جەرگبەر، نەیتوانیوە پزگاری بێ لە تۆمارکردنی لە یادگەیی مێژوودا. ئەمەردۆش مەشتیک مەردۆف لەم ولاتە بچووکەدا، کە سنوورەکانی لە چوارچۆیە "میشاقی میلی" دا دیاری کراو، لە خەبات کردندان بۆ پاراستنی بوونی خۆیان. لە گەل ئەوھشدا، رەوتە شەرەنگێژە ناوخۆیی و دەرەکییەکان تەننات ئەم تۆزە مافی ژیانەشیان پێ رەوا نابینن.

ئەمەش یاسایەکی نەگۆرە.. "جا ئیتر تۆلە و گرتنی پەرەردگارت بەم جۆرەییە..!" مێژوونووس و کۆمەلناسە راستەقینەکانی ئایندە سوویدیکێ زۆر وەرەگرن لەم یاسا نەگۆرە خۆییە، ئەو نمونانەش کە لە گۆرستانی مێژوودا نێژراون. لەوانەش ئەم سوود وەرگرتنەیان بێتە ھۆی ئەوھیی کە بەدریژایی چەندین سەدە زیندوو و لە سەری بێنن. ھەك چۆن زۆرێک لە مەسەلە و پرونکردنەو کەنمان سەپاردەیی گەوھەری گوفتاری ئەو سۆلتانە کردوو کە ئاسۆمانی رازاندووتەو، ھەر بەو جۆرە، رافە و لیکدانەوھیی ئەم فەرموودەییەشی پێ دەسپێرین و، دەچینە خزمەت فەرموودەییەکی تر.

۱ بروانە: سورەتی حج، ئایەتی ۴۸.

۲۱. حەوت كۆمەل لە سەبەرى عەرشدا

پەغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دە فەرموی:

سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابٌ نَشَأَ بِعِبَادَةِ اللَّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّتَا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ

”خوای گەوره لەو رۆژەدا (رۆژی قیامت) که هیچ پەناگەیهک نییه جگە لە سەبەرى خوێ، حەوت کەس لەژێر سەبەره کەیدا پەنا دەدات. (یە کە میان) نێمام و پێشەوایەکی دادپەرور. (دوو هە میان) ئەو گەنجە ی تەمەنی لە نێو نەشوەی پەرستشدا بەسەر دەبات. (سەبە میان) ئەو کەسە ی دلبەستە ی مزگەوتە کانه. (چوارە میان) هەریەک لەو دوو کەسە ی که لەبەر خوا یە کتریان خوێشودوی، لەبەر خوا کۆ دەبنەو و، هەر لەبەر خواش جیادەبنەو. (پێنجە میان) ئەو کەسە ی ئە بەرامبەر داوی خواستی نافرەتێکی خاوەن پلەو پایە و جوانیدا (بەرپەرچی نەفسی دەداتەو) دەلیج ”من لە خوا دەترسم“. (شەشە میان) ئەو کەسە ی سەدەقە هێندە بە نەیتنی دەبەخشی، ئەوێ لە لای راستییەو هەیتنی، نازانی چی بەوی لای چەپی داو. (حەوتە میان) ئەو کەسە ی لە تەنهاییدا یادی خوای گەوره دەکاتەو و چاری پر دەیت لە فرمیسک.“

ئەم لایەنانە ی سەرەو، که هەریەکەیان بۆ خوێ دارای بایەخێکی تاییبەتییە لە پرانگە ی نیرادە ی مرۆفەو، کۆمەلە بابەتییکی ئەوتۆن، که بەجێهێنانی هەندیکیان کارێکی سەخت و دژوارە و، هەندیکێ تریشیان پاشقولی جددی لە رۆح دەگرن. خوێ گەر مرۆف لە هەندیکیشیان رزگاری بێ، ئەوا هەردەم ئەگەری کەوتنەناو داوی ئەوانی تری هەیه. دەریازبوونیش لەم بۆسە بکوژانە ی که ئەگەر پارێزگاری و چاودێری خوای گەوره نەبێ، هەرگیز دەریازبوون لێیان مەیسەر نابێ، هەرەوها بەجێ گەیاندنێ ئەم بەرپرسیاریبەتە

۱ بخاری، آذان ۳۶؛ مسلم، زکاة ۹۱.

دژوارە تاقەت پرووکیڭ بگەرە تاقەت بەزنانەش بە سەرکەوتویی، دیسانەو لە پرتی ئەو ئیرادەییەو دەبی که بە پەسەندترین و بەهێزترین ھۆکاری پراکتیشانی پارێزگاری و چاودێری خوای گەورە دادەنرێت، بەوہش کہ مرۆف پەیوەندییەکی توندوتۆلی لە گەل پەرورەد گاریدا ھەبی...

جا فەرموودەکہ بە باسکردنی ئەم دیمەنە لە سەرگوزشتەیی ئەو کۆمەلە قودسییەیی کہ ھەمیشە بە ئیرادەیانەو لەسەر پێ وەستان و توانیوانە بونیان ھەبێت و ھەمیشە پتەویی وابەستەیی خۆیانیان بە پەرورەد گاریانەو سەلماندوو، لە راستیدا وینای ئەو کۆمەلگە ویزدانییەمان بۆ دەکات کہ لە یوتۆپیاکاندا بەدوایدا دەگەرپاين، بەردەوام بەدوایدا دەگەرپاين بەلام ھەرچیمان دەکرد بۆمان نەدەدۆزرایەو. جا فەرموودەکہ بە مەبەستی گەیشتنەو بەم بەختیارانە، ناخمان پڕ دەکات لە تاسە و، دلمان دەخاتە پەرواز.

بەلێ، لەو پۆژەدا کہ خۆر جینی ھەرورەکان دەگرێتەو و بە تینی بەتینی ھەموو لایەک دەبرێنێ و مێشکەکان دینە کولین و ئارەق تەنگ بە گەرورەکان ھەلدەچنیت و ھۆکارەکان بەجارێک لەکار دەکەون و ھەموو شتەکان لە دژی مرۆف دەکەونە کار، بەلێ، لەو پۆژەدا، جگە لە پارێزگاری و چاودێری پەرورەد گار، ھیچ سیبەرنکی تر ناییت، ھەر ناشکرێ ھەبیت. جا گرنگ نییە ئەو سیبەرە سیبەری عەرش بیت یان ھی شتیکی تر، گرنگ ئەویە کہ ئەم سیستەم و پرسیایە ئیستا ھەبە، دەگۆریت و پێورەکان سەرورێر دەبنەو و ناسمان و زەویش دەگۆرین بۆ شتیکی تر.

ناشکرایە لەو پۆژە سامناکەدا کەس پشٹیوانیی کەسی بۆ ناكری و، پارێزگاری و تکای کەسیش کەلکی ناییت. جا لەو پۆژەدا کەھەموو لایەک کوشمات دەبن و، گیانەکان دینە قورقوراکە و، سەران دەسوورپین و، چاوان ئەبلەق دەبن، کەس دەتوانی کەس پيارێزێ.

بەلێ، لە وھا پۆژێکدا تەنھا یەک پەناگە ھەبە، ئەویش سیبەری پارێزگاریی خوای گەرورەییە. ئەوانەش کہ سوود لەم سیبەرە وەرە گرن بریتیین لە:

أ) ئەو سەرۆک ولات و پیتشەواييە کہ لە دنیادا لە ناست ھەستی بەرپرسیارتيیە کەیدا

بووه و، له پال چاودپړی کردنی شو و پارسپاردانوی که له نهستویدا بوون، نوینه رایه تی دادگری و راسترپویشی کردووه.

(ب) شو گه نجه خوړنگه رمه ی له هره تی که فوکولی خواسته نه فسانیه کانیدا، سرباری ناروزوه جهسته یی و لاشه ییه کانی، خو ی ترخان کردووه بو بندایه تی خوی گه ووه.

(ج) شو مەردی مهیدانی به ندایه تییه ی که حز و ناروزوی به ندایه تییه که ی له پیش داخواییه جهسته ییه کانیه ویه و، به رده وام دلی بو مزگوت لی ده دات.

(د) شو گیانفیدایانوی خو شه ویستی که له بهر خاتری خوا یه کتریان خو شه ویست، کاتیک کۆ ده بنه وه، له بهر خوا کۆ ده بنه وه، کاتیکیش لیک جیا ده بنه وه، هر له بهر خوا له یه ک جیا ده بنه وه و، په زامه نندی و خو شه ویستی خویان کردووه به میحراب.

(ه) شو دلاوهری هه میشه له چوارچنوی په رزینی (مَخَافَةُ اللَّهِ) و (مَحَبَّةُ اللَّهِ) دا ژیانوی به سر ده بات و تا بلئی هه ستیاره له پاراستنی عیقفه ت و عیصمه تیدا و، نه و په ری خو پراگره له ناست خواسته شه هوانیه کانیدا و، داواکاریه خراپه کانی نه فسی به هزر و نه عره ته ی "من له خوا ده ترسم." وده ر ده نیست و له خو ی دوور ده خاته وه.

(و) شو پالوانی ئیخلاص و جوامیرییه ی که وه ک هیمای صداقه ت و وه فا له به رامبر په روه رد گاردا، مال و سامانه که ی له ده می خو ی ده گرتنه وه له پیناو په زامه نندی خوا دا ده یبه خشیت. شم کارهش به رپو حیه تیکی واوه نه جام ده دات که ده گاته پله ی ئیره یی و، حز ناکات جگه له خوا که سی تر پی بزانیست. شم حز نه کردنه شی له ناستیکدایه، کاتیک شتیک به وی (لای) ده سته پراستی ده به خشیت، هه ول ده دات له وه ی (لای) ده سته چه پی بشارتته وه.

(ز) شو قاره مانه به هه ست و دل زیندووه ی که به تی فکرین و چاودپریکردنی نه فسی ساته کانی ته نهایی قولتر ده کاته وه و، تا و ناتاو پیکیش به فرمیسه کانی به سته ی هه سته کانی دهرونی ده چرپ و، هه رده م هیزی ئیراده ی له خوا وه ورده گری و، به و ئیراده پۆلایینه شی، ناروزوی سهرپنچیه کانی نه فسی ده شکینیت و وردوخاشیان ده کات.

به‌لج، هه‌روه له چه‌ند فه‌رمایشتیکی تریشدا هاتوه، ئه‌و کاربه‌دهسته‌ی که به داد‌گه‌ری فه‌رمان‌په‌وایی ده‌کات، له قیامه‌تدا له‌سه‌ر مینه‌به‌ری نوورین داد‌ه‌نری و، به‌هه‌رمه‌ندی خه‌ل‌اته یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی په‌روه‌ر د‌گاری میه‌ره‌بان ده‌بج.. ئه‌و گه‌نجه‌ی که له تافی گه‌نجیتیدا به‌ندی چوار‌چپوه‌ی گه‌نجیه‌ته‌که‌ی نه‌بووه، به‌ره‌زامه‌ندی خوای گه‌وره خه‌لات ده‌کری.. هه‌روه‌ک چۆن ئه‌و پال‌ه‌وانی په‌رسته‌ی که نه‌خشی ژبانی له نیوان مز‌گه‌وت و مال و شوینی کاردا ده‌چنی، خوای گه‌وره ده‌یخاته په‌نا و پارێز‌گاری خۆیه‌وه.. ئه‌وانه‌شی که‌وا به‌چاوی "لانکه‌ی برابیه‌تی"یه‌وه ده‌پ‌واننه گه‌ردوون و ژبانیان له خۆشه‌ویستی و خۆشوێستریانان له پێناو خوادا به‌سه‌ر ده‌بن، له مه‌حشه‌ردا به‌هه‌رمه‌ندی (حَبَّةُ اللّٰهِ) ده‌بن.. ئه‌و خاوه‌ن د‌له هۆشیاره‌شی که ژبانی دنیای به‌ده‌زووی "مه‌هابه" و "مخافه" ده‌هۆنیتتوه، له دوار‌پۆژدا د‌ل‌نیاده‌بیت له‌و شتانه‌ی که لیبیان ده‌ترسج.. هه‌روه‌ها ئه‌و وه‌فادۆسته‌ی که سه‌ده‌قه‌که‌ی، وه‌ک پێوه‌رێک بۆ سه‌داقه‌ته‌که‌ی ده‌به‌خشی، له لایه‌ن ئه‌و زاته "هه‌ره به‌وه‌فا"یه‌وه پاداشتیکی ده‌درتتوه که به‌خه‌یالیشدا نه‌هاتبج.. له کۆتاییشدا ئه‌و خاوه‌ن هه‌ست و د‌له بێداری که ر‌واله‌تی پر و اتا و، ناوه‌رۆکی قوول و، له‌و پروانه‌وه که خه‌لکی ده‌یناسن کاملترین سه‌رمه‌شقه بۆیان و، له ده‌می خه‌لوه‌تی له‌ خزمه‌ت دۆستدا، به‌ فرمیسکه‌کانی ناخی خۆی بۆ ده‌پ‌رێژی، هه‌موو سه‌ختیه‌کان ده‌به‌زێتی و به‌ ناواته‌کانی ده‌گات. جا نیت له‌پال باسکردنی نهم خه‌لات و پاداشته ئوخزه‌ویسانه‌دا که نهم که‌سانه له دوار‌پۆژدا به‌هه‌رمه‌ندی ده‌بن، فه‌رمووده‌که له شپوه‌ی تابلۆیه‌کدا بر‌گه‌یه‌ک له‌و کۆمه‌لگا نمونه‌یه‌شمان ده‌خاته پێش‌چا، که هێله گشتیه‌ی‌کانی نه‌ته‌وه‌یه‌کی کامل ده‌کیشیت و، ئه‌و بناغانه‌ش روون ده‌کاته‌وه که مرۆفایه‌تی به‌ره‌و ئه‌و ئامانجه ده‌بن.

جا نازانم پێویست ده‌کات دووباره‌ ب‌لێینه‌وه که: چج کردنه‌وه‌ی ئه‌و هه‌موو ناوه‌رۆکه قووله‌ی که مه‌گه‌ر به‌چه‌ندین به‌رگ کتیب نینجا باس بکرت، له چه‌ند د‌پ‌رێژدا، هه‌روه‌ک باسکردنی ده‌ریابه‌که له د‌لۆپێکدا..؟

۲۲. دنیا سیبهریکه

له فرمودودیه کی تردا پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ده فرموی:

مَا لِي وَمَا لِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَائِبٍ اسْتَنْظَلَتْ تَحْتِ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا
”من چیم داوه له دنیا. من له دنیا دا وه ک ریبوارنک وام که له ژیر سیبهری دارنکدا
که مینک مایته وه و پاشان روشتیت و به جی هیشتیت.“^۱

دنیا چییه؟ مرؤف ده بیت له بهرامبر شته فانی و کاتیبه کاندای چون هه لوسته یه ک
بکات؟ نهی باشه مرؤف بوچی هاتووته نم دنیا یه وه، بو کوی ده چی؟

ئیدی نهمه بابه ته سه ره کییه کانی فله سه فه و، نهو باسانه ش که چه ندین سه ده یه
قسه یان له سه ره ده کری.. که چی ده بینین که وا نهو پیغه مبهره نازداره به ده رپرینکی
زور کورتی ره وان هه موو نه وان ی روون کردو وه ته وه. نه م بابه ته و هاوشیوه کانی، که
که سانی تر به چه ندین بهرگ کتیب و به ره می بی شو مار که خو یان ده دن له
قه باره ی کتیب خانه کان، نه یان توانیوه به شیوه یه کی روون و گومان بر بیخه نه روو، وا نه م
سولتانی گو فتاره دیت و له نیو ده رپرینه له عمل و گه وه ره ناسا کانیدا به روونترین و
گومان برترین شیوه روونی ده کاته وه. به لئ، سه ره می مرؤفایه تی هه یرانی کورت بر ی و
ره وان یی گو فتاره کانی پیغه مبهری سه ره رمانن (صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ).

۲۳. پینج شت که نه دراوه به وانه ی پینشووتر

أَعْطَيْتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّغْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي
الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّ. وَأَحِلَّتْ لِي
الْعَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأَعْطَيْتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَ
بُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً

۱. ترمذی، زهد، ۴۴؛ ابن ماجه، زهد، ۳.

”پېنج شتم پېدراوه كه پېش من نه دراوه به هيچ كه سيكي تر. بههرمه ندى سه رختنى (خوایی) بووم به ترس خستنه دلى دوژمنه وه له ماويه كى درېژى وه ك مانگه رپيه كه وه. سه رپووى زهوشم بۇ كراوه به مزگهوت و هوكارى پاكژى، جا بۇيه ههركهس له نوممه ته كه م كه وته كاتى نوژنوه، (له ههركوى بوو) با نوژنوه كهى بكات. غه نيمه تم بۇ جه لال كراوه كه پېشتر بۇ كهس جه لال نه بوو. ههروهها (مافى) شه فاعه تيشم پېدراوه. (ديسانه وه پېش من) هه موو پېغه مبه ريك ته نها بۇ گه له كهى خوى رهوانه ده كرا، به لام من بۇ ته واوى مرؤفاه تى رهوانه كراوم.“^۱

خوای گه وه به شيويه كى گشتى بۇ هه مووان و، به شيويه كى تايبه تيش بۇ هه ر نوممه ت و پېغه مبه ريك لوتفيك و چاكه يه كى جياوازى هه بووه:

نه وه تا جه زه رتهى ناده م و مناله كانى بههرمه مند بوون به هه لبراره يى و ناوه پيروزه كانى خوای گه وه .. جه زه رتهى نوح، به خبات و پېدا گرى و عه زيمه ت .. جه زه رتهى ئيبراهيميش به پله ي باوكايه تى زوريك له پېغه مبه ران و، عه شقى ته وحيد و دؤستايه تى له گه ل خوادا .. جه زه رتهى موساش به پهروه ده و فيز كردن و زانسته كؤمه لايه تيه كان و شاهه زايى له به رپوه بردىنى كؤمه لگه دا .. جه زه رتهى عيساش به نه رمونيانى له مامه له ره وحيه كاندا و، نارامى و خورپا گرى و ليبورده يى و شه فه قه ت و خؤشه ويستى .. سه ردارى زه مان و مه كان، جه زه رتهى موحه ممه د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ) و نوممه ته كه شى، وه ك زياده يه ك بۇ سه ر نه و تايبه تمه ندييانه ي كه پېغه مبه رانى پيشوو پيى بههرمه مند بوون، ئيراده، حيكه ت، هاوسه نگى، پيكه وه گونجاندن و پيكي پنيانان پييه خشراوه، كه هه ريه ك له مانه ش بۇ خوى تايبه تمه ندييه كه له تايبه تمه ندييه كانى جيهانى بوون و كاملى.

به م پييه، له به رامبه ر نه وه دا كه ئيسلام له چاو دينه كانى تر دا نه رك و به رپرسيارتتى زياتره، كه چى له هه مان كاتدا ده تواتين بلين له هه مووان نه رمونياتر و به رزتر و به ره كه تدارتر و مرؤبيانه تره. نه مه ش خوى له خويدا به يه كيك له خسه له ته كانى جيهانى بوونه كه ي داده نريت.

۱ بخاري، تيمم ۱، مسلم، مساجد ۳.

ئەو فەرموودەيەشى كە لەسەرەو ھىنامانەو، پىغەمبەرى ئىسلام و جىھانى بوونى پەيامە كەي بەشپۆيە كى كارىگەرتر و شىوازانكى رەنگىستەر دەخاتە بەرچاۋ.

ئەو تا كاتىك راگەيەنەرە بەشەرە فەكەي ئەم دىنە جىھانى و پەيامە سەرتاسەرىيە و يەكەمىن نوئىنەرەكانى، ئەم سىستەمە جىھانىيەيان بە ھەموو لايەكى دىنا دەگەياندا، لە ئاست ھەستى بەرپرسيارىتى و شعورى ئەر كەكەياندا بوون. بۆيە دەبىنى لە پىناو رامكردنى سەرتاسەرى جىھاندا، لەم بەرەى جەنگ بۆ ئەو بەرەى جەنگ رايان دەكرد و، لە پىناو خوادا تىدەكۆشان و دەكوژران و دەيانكوشت و، بەم شىۋەيش لىۋەشاۋەيى و لىھاتى خۆيان بۆ چوونە بەھەشت و بىنىنى "جَمَّالُ اللّٰه" دەسەلماند... لەپىناو ئەو پەيامە بۆي دەژيان، گالتيەيان بە ژيان دەھات. بەلای كەمەو، ھىندەى حەز و ئارەزووى كەسانى دى بۆ ژيان، ئەمان بە تاسەى گەيشتن بە پەروردگار گريان تى بەرپووبوو و ناخيان داگىرساۋو و لە ھەولى ھىنانەدى جىنشىنى سەر زەويدا بوون. ھەر بۆيە بەرەنگارىوونەوئى ئەم كەسانەى كەوا ژيانيان لەسەر خولگەى ئاۋەھا وابەستەيەك بە دوارۆژرەو بنىات نابوو، لە تواناى كەسدا نەبوو. ئەوانەش كە بە ھەلە ياخود نەزانى، خۆيان دووچارى بەدبەختىيەكى لەو جۆرە دەكرد، بە ترسىك كە ھەر لە دوورەو مەروئ دەتۆقىنىت، دەكەوتنە لەرزە و، ھەر لە يەكەم ھەنگاۋى رىدا پەكيان دەكەوت و ئىفلىج دەبوون. جا با ئەو لەولاو بوەستى كە بە گەرە گرتنى پەروردگار لەلايەن بەرەى ئىمانەو لە شىۋەى سام و ھەيىبەتدا لە ئىمانداراندا رەنگى دەدايەو. بۆ ئەوانەى ئىمانى راستەقىنەيان بە دەست ھىناۋە: نُصْرَتٌ بِالرُّغْبِ مَسِيرَةٌ شَهْرٌ چەكىكى چ ناوازە و قەلايەكى چەندە پتەو...

ئەو ھەش كە زەوى بۆ شوئىكەوتوانى ئەم دىنە كراۋە بە مزگەوت، واتە، بەجىھىتئانى پەرستش لەلايەن ھەر موسولمانىكەو كە بىھوئ، لە ھەر شوئىكى كە ئارەزووى لىبى و بى ئەوئى پىۋىست بە پەرستگا يان شوئى نوئىت، يەكىكە لە رەھەندەكانى جىھانى بوونى ئىسلام. حەلال كردنى غەنىمەتىش رەھەندىكى ترە و مەبەست لى بەردەوامى پىدانى فەرمانبەرى جىھادە كە تا رۆژى قىامت بەردەوام دەيىت، بى ھىچ گىرخوردن و پەككەوتنىك. رەھەندىكى تىش برىتىيە لەو شەفاعەتى كە لەودىنا بە شەفاعەتى

ھەرمەزن "الشَّفَاعَةَ الْعُظْمَى" ناسراوھ و تا رادەيەك دەستی ھەموو كەسك دەگيرت و دەگەينەرتتە ئاستىكى ديارىكراوى سەلامەتى. ئەوھش كە ھەر يىغەمبەرىك بەتەنھا بۇ گەلەكەى خۇى نىزدراوھ و، ئەوئش (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بۇ تەواوى مرؤفايەتى، رەھەندى راشكاروى بابەتەكەيە.

جگە لەمە، بى ھىچ جۆرە زۆر لە خۇكردنىك دەتوانىن ئەم چەند خالەش لە فەرموودەكە ھەلئىنجىنىن:

(أ) يىغەمبەرايەتى و ئەو پەيامەش كە پىوھەو رەوانەكراوھ، بەخشش و بەھرەمەندىيەكى خوايى ئەوتۆيە كە بە ھىچ جۆرىك بە ھەول و تىكۆشان بەدەست نايەت.

(ب) ئەم پىنج تايبەتمەندىيە، بە تەواوى مانا "مەزھەريەتى موھەممەدى" ن و، ئەدراون بە ھىچ "ئەبى" و "مورسەل" ئىكى تر.

(ج) ترس و بىم خستەنە دلئى دوژمن لە مەودايەكى دوورەو، دەرکەوتەى حالەتىكى يىغەمبەرانەيە و، تەنھا ئەو كەسانە دەگرتتەوھ كە لەو جەمسەرەدا دەژىن.

(د) نەبەستەنەوې پەرستشەكان بە پەرستگا و پياوانى ئايىنىيەوھ، وەك چۆن مەودايەك لە مەوداكانى جىھانى بوونى ئىسلام پىك دەھىتتت، لە ھەمان كاتدا نامازەش بۇ ئەو ئاسانكارىيە دەكات كە مرؤف لە ھەموو كات و لە ھەموو جىيەكدا دەتوانىت لە چوارچىوې پەيوەندى خالق و مەخلوقدا پەيوەندى بە خواى خۇيەوھ بەستىت. يەكىكى تر لەو لايەنانەى كە لەگەل ئىسلامدا ھاتووه و جىي خۇيەتى لىرەدا تۆمارى بكەين، تواناى پاكزكارى گلە ھەرەك ناو. جا نازانم تۆ بلىنى پىويست بكات ھەلوئستە لەسەر گرنكى خۆشۆردن لە ئىسلامدا و ، پاكزكارى و گرنكى ئاو و، تواناى گۆرانى گل بكەين؟

(ھ) غەنىمەت خۇى لە خۇيدا ھەرام نەبووه، بەلكو ئەو ياساغە، تاقى كردنەوھەك بووه و وابەستەى كاتىكى ديارىكراو بووه. لە سەردەمى يىغەمبەرى سەرورەشماندا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەو ھۆكارانەى كە ئەم ھوكمەيان لى كەوتبووهوھ، تىپەرپىندرابوون، ياخود ھەر نەمابوون. ھەررەھا لەو روانگەيەوھ كە يەكەمىن سەرچارەى غەنىمەت و گرنگترىنيان برىتىيە لە جىھاد، جىھادىش ھەزەك لە ناوھرۆكى ئەم فەرموودەيەوھ تىدەگەين: الْجِهَادُ

مَا ضِئِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَرْدَهُوَيَه كَه تَا رُوژِي قِيَامَت بَرْدَهُوَام دَهِيَت، بُوِيه لَهَو رُوهُوَه
كَه نَهَم غَه نِهْمَه تَه دَهِيَتَه سَه رُچَاوِي بَرِي تُوي وَ هَانْدَان وَ خَه لَات كَرْدَنِي نَه وَ اَنْدِي خُوِيَان بُو
نَهَم كَارَه يَه كَلَايِي كَرْدُوَه تَه وَه، لَه هَه مَان كَاتِي شِدَا لَه رُووي مَادِدِيَه وَه زِيَان بَه بَه رَهِي
دُوژْمَن دَه گَه يَه نِيَت وَ لاوَا زِيَان دَه كَات وَ دَه رَه تِي خُو كُو كَرْدَنَه وَ هِيَان بُو نَاهِيَتَه وَه،
كَارِي كِي لَه رَا دَه بَه دَه ر گَرَنگَه. نِيَت رَه بَه ر گَرَنگِيَه كَهِي، گَه ر وَ جِي ش نَه كَرَا يِيَت، نَه وَ
رِيَنگَه پِيْدَرَاوَه وَ كَرَاوَه بَه "مُوِيَا ح". نَه مَه وَ يَرَا ي نَه وَهِي كَه نَا يِيَتَه رِيَنگَه رَه بَرْدَه م
نِي خَلَا سِدَا، كَه يَه كِيَنگَه لَه بَنَه مَا گَرَنگَه كَانِي "إِعْلَاءُ كَلِمَةِ اللَّهِ".

و) شه فاعدت حقه.. به ئيزني خوا هه موو كه سهي ده تواني شه فاعدت بكات. به لام
نَه وَ شَه فَا عَه تَه هَدَرَه مَه زَه نِي كَه لَه رُوانگَه ي گَشْت گِي رِي وَ هَه مَه كِي تِي وَ چُو نِي تِي بَه كَه يَه وَه
تَا رَا دَه يَه ك پَه يَه وَ نْدِي بَه هَه مُوو كَه سِي كَه وَه هَه يَه، تَه نَهَا دَه بَه خَشْرِي تَه نَه وَ زَا تَه وَ، يَه كِي كَه
لَه "تَا يَه تَه مَه نَدِيَه كَانِي نَه حَمَه دِي" وَ بَه دَلْنِيَا يَه وَه بُو نِي مَه ش مَا يَه ي شَانَا زِي وَ شَا دَمَانِيَه.

ز) ناردني پيغه مبه راني پيشوو (عَلَيْهِمُ السَّلَام) له چوارچپويه كي بهر تهسك و تهنه بو
گه ل و هوژه كاني خويان، ناردني سولتاني پيغه مبه رانيش (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بو تيكراي
مَرُوقَا يَه تِي بَگَرَه بُو سَه رَجَه مِي بُو وَ نَه وَ هَرَان، دَه مَان گَه يَه نِي تَه نَه وَه ي كَه پِي غَه مَبَه رَا يَه تِي نَه وَ
پِي غَه مَبَه رَا نَه ي كَه بُو گَه ل و هوژه جِيَا وَا زَه كَان نِي رَا وِن، بَه نَدَه بَه مَانَه وَه ي نَه وَ گَه ل وَ
هُوژَا نَه وَه. لَه بَه رَا مَبَه رِي شِي دَا، نَا مَا ژِيَه بُو نَه وَه ي نَه وَ پَه يَا مَه مَه زَه نِي كَه پَه يَه وَ نْدِي بَه
هَه مُوو گَه رُ دُو وَ نَه وَه هَه يَه، تَا دُنِيَا دُنِيَا يِيَت هَه ر بَه رُ دَه وَ م دَه يِيَت.

فهرمون نه مدهش رشته پهيثيك له رپوناكي، كه له رپوانگهي ناوهروك و هيتزي دهربرپين
و پتهويي و گشتگيرييهوه به دورري پرووگهيه كي كو كه رهوي زور گرنگدا هوئراوه ته وه.

۲۴. ئيماندار مروۇقى بەرپرسىيارىتقىيە

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ. الْإِمَامُ رَاعٍ وَ مَسْئُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ. وَ الرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَ هُوَ مَسْئُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ. وَ الْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَ مَسْئُولَةٌ عَنِ رَعِيَّتِهَا. وَ الْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَ مَسْئُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ وَ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ مَسْئُولٌ عَنِ رَعِيَّتِهِ

”ھەرىكە لە ئىتوھ شوان (سەرپەرشتىاران) و بەرپرسىيارن لەوھى لەژىر دەستاندايە. سەرۆكى وﻻت شوانە و لىپرسراوھ لەوانەى لەژىر دەستىدان. ھەر تاكىك شوانى مالى و مندالە كەيەتى و لىيان بەرپرسە. ئافرەت شوانى مالى مېردە كەيەتى و بەرپرسە لەو شتانەى لە بازەنى چاودىرى ئەودان. خزمەتكار شوانى مالى گەورە كەيەتى و لىپرسراوھ لەو شتانەى لەبەردەستىدان. ھەمووتان شوانن و، ھەمووشتان بەرپرسن لەو شتەى لەژىر دەستاندايە.“

وشەى ”راعٍ“ بە واتاى ئەو كەسە دىت كە پاسەوانى و پارىزگارى و چاودىرى شتىك دەكات. بۆيە بە شوانىش دەوترى ”الراعي“ چونكە ئەو ئازەلانەى كە خراونەتە ئەستوى لە سەلامەتتىن و گونجاوتتىن لەوەرگاڭا دەلەومەپننەت و، لە ئازەلى دېندە دەيانپارننەت و، نەگەر لە حالىكىشدا تووشى شتىك بىن، ئەوا دلسۆزانە لەنزىكەوھ گرنىگىيان پى دەدات. لە دەمى راپەراندنى ئەم ئەركە پىرۆزەشدا، پالفتەيى فىترەتى دەپارننەت و ھەموو كاتى خۆى لە دزىنى نامەردانە بەدوور دەرگى و، لە سايەى ئەو ھەستى شەفەقەتە قوول و، بەزەيىبە فراوانەيەوھ كە بەرامبەر بە رانەكەى لە دلىدايە، بە نازارىبان نازار دەچىزى و بە خۆشىشان خۆشحال دەبىخ.

جا ئىتەر پەيەندى ئىوان سەرۆكى وﻻت و ھاوﻻتىيانىش لە رويەكەوھ لەم پەيەندىبە دەچىت. ھەر بۆيە ئەركى سەرشانى سەرۆكى وﻻت و نوئەنرەكانىەتى لە بازەنە جىاوازەكانى كارگىرپىدا - بى گومان ھەرىكەو بەگۆرەى ناستى خۆى - كە ئاگايان لە ھاوﻻتىيانى

۱ بخارى، جمعة ۱۱، مسلم، الإمارة ۲۰.

ژېر دەستيان بېج و له شين و شاديدا هاوبه شيان بن و دواړو ژي گه شيان بو دابين بكنه و چاره سر بو كيښه كانيان بدوزنه وه.

همان په يوه نديش له نيوان سرؤكي خيزان و نهداماني خيزانه كيدا بهرچاو دهكه وئت. وهك چؤن سرؤك خيزان بهرپرسی يه كه مه له دابين كردني خهرجي و پؤشاك و نيشته جي كردني خيزانه كه له جيگهي گونجاودا، هر بهو جوړهش بهرپرسياړه له په روره ده و فيز كردنيان و، جوان مامه له له گه ل كردنيان و، دهسته بهر كردني بهخته وهری دنيا و دواړو ژو بويان.

همان حالت به سر مامه له نيوان ژن و ميړدشدا ده چه سپيټ. نه وه تا ثافه له هه لسوړاندني كاروباري ناوما ل و، پاراستني سهروه و نابرو و ناموسى ميړده كيدا، هاوشيوه ي نهو شوانه يه كه بهرپرسی رانه كه يه تي.

پاراستن و چاوديزي كردني خزمه تكار بو مال و مولكي گه وره كه ي و، رؤله بو سهروه و ناموس و كه سايه تي باوكي، ده كړي هر له هه مان چوارچيوه "راع" و "زعيه" دا خوئندنه وه ي بو بكرى. ته نانه ت ده كړي بوتري: له ديدى نيسلامدا هيچ مرؤفنيك نيه گه يشتبيته ناستي بهرپرسياړتي و خؤي له بازنه ي "راع" و "مرعي" دا نه بيني ته وه. ته نانه نه گمر شوانيك هيچ ره عيبه تيكيشي نه بيت كه ناراسته ي بكات، نهوا هر بهرپرسياړه. به لئج، هه موو كه س ناچاره كه نه فس و عه قل و ته واوي هه ست و نه ندامه كاني، هه روه كه نه مانه ت بپاريزنت و چاوديزيان بكات.

له ناو هه موو رژيم و نايينه كاندا نيسلام تاكه ريساي ژيانه كهوا نرك و بهرپرسياړتي هه موو تاكيكي به بچووكترين ورده كاريه وه، هر له سرؤكي ولا ته وه تا ده گاته خزمه تكارى مالئك، ديارى كروهو. نه مهش له سه رده ميكدكا كه ته نانه ت كهس خه ونى به ديمو كراسيه ته وه نه ديبوو. جا بويه هيچ رژيمك نيه له دنيا دا كه بتوانيت لم باره دا كي بهر كيني بكات.

نه وه تا پيغه مبهري نيسلام ده فهرموئ: "سرؤكي ولات بهرپرسه." نينجا به داويدا بهرپرسياړتي و سنوورى بهرپرسياړتيه كاني، هاوده م له گه ل نرك و فرمانبه رتيه كانيدا

يەك بە يەك رېز دەكات.. ئەرك و بەرپرسیارتى ئافرەت و پیاویش وەبیر دینیتەوہ و، لە کۆمەلە مەیدانئىكى جیا جیادا کۆمەلە بەرپرسیارتییەكى دیاریکراو دەخاتە ئەستۆی ھەر یەكەیانەوہ.. قسە لە بەرپرسیارتى باوك بەرامبەر بە رۆلەكەى و، رۆلەش بەرامبەر باوك دەكات و، تیشك دەخاتە سەر ئەرك و مافى ھەردوو لایان. خۆ ئەگەر پێشکەوتنەکانى جیھان بە ھەند وەرېگرین، ئەوا دەبینین کە ھەر لە سەردەمانئىكى زۆر زووہە قسە لەسەر ئەرك و مافەکانى خزمەتکار و کرێکار کراوہ. بەم پێشەش، بە ماوہیەكى زۆر بەر لە شلەزانە کۆمەلایەتیەکانى نیو میژووی مرقۇفایەتى، رېنگەچارى دروست بۆ گەفتىكى کۆمەلایەتى پێشکەش کراوہ.

ئەمەش دەربەرینئىكى ترى پێغەمبەرانیە کە ھەر لە مافى دوو لایەنەى سەرۆكى وڵات و ھاوڵاتیەکانییەوہ بېگرە - کە زۆریەیان لە "الأحكام السلطانية" دا باسکراون -، تاوہکو مافى رۆلە و دایک و باوك، لەوئشەوہ تا دەگاتە مافى ژن و میرد و، خاوەن کار و کرێکار، ھەمووی بە چەند وشەیکى کەم دەرپریوہ. ئەمە لە کاتئىدا کە ئەم بابەتانە لە کتیبە فىقہى و پەراوہ ئەخلاقى و پەروەردەییەکان و تۆمارە کۆمەلایەتى و یاساییەکاندا ھەریەكەیان پانتاییەكى فراوانى داگیر کردوہ.

٢٥. چەند حەرام و مەکرۆھىک

إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ وَأُذَ النَّبَاتِ وَمَنْعاً وَهَاتِ وَكِرَةً لَكُمْ قِيلَ وَ
قَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ

”خوای گەورە یاخى بوون لە دایکان و، زیندەبەچال کردنى کچان و، جیبەجى نەکردنى (ئەو ماف و قەرزانیە لەسەرتانە) و، وەرگرتنى (شتائىک کە مافتان پێوہى نییە) حەرام کردوہ لەسەرتان. ھەروەھا قسە و قسەلۆک و، زۆر پرسىار کردن و، مال بەفیڕۆدانى (لێرە و لەوى) مەکرۆھ کردوہ بۆتان.“^١

١ بخارى، إستقراض ١٩، الادب ٦، مسلم، أفضية ١٢، ١٤.

ياخى بوون له دايك

ياخى بوون و سهر كەشى نواندن بهرامبەر به دايك، به "عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ" گوزارشتى ليكراوه. ئەم دەستەواژه‌ش واتايەكى وا به ميتشكى مرؤفدا ديتتت وەك بليى ئەو مندالەى له دايكى هەلە گەر پتەوه و لىى ياخى دەبىت، هەموو پەيوەندىيەكى مافدارى له گەل دايكيدا دەپچر پتت و دەيه‌اوژ پتتە كونجى تەنياييەوه. ئە گەر چى ياخي بوون له باوكيش به هەمان شيوە حەرامە، كە چى له فەرموودە كەدا تەنها باسى دايك كراوه. دەتوانين هۆكارى ئەمەش بگەر پتتەوه بۆ ئەوى كە نافرەتان زۆرتەر پيويستيان به پاراستنە و، له سۆز و لاوازيە كانيشياندا لەپيش پياوانەوهن. لەم نيۆەندەشدا، ناسك و نيانى و تواناي بەرگە نە گرتنى سروشتييان واى لى كەردوون كە زووتر و زۆرتەر كارىگەر بن بەم جۆرە مامەلانە. ئينجا لەو پرووهه كە باوكانيش خاوەنى هەمان ئەو مافانەن كە دايكان هەيانە، ئەوا فەرموودە كە پيمان دەلئت كە هەر سەر پتت و هەلگەر پتتەوه بهرامبەر به باوكيش هەر به ياخى بوون دادەنرئت. بەلام هەرگيز ناگاتەوه بەو ياخى بوونەى له بهرامبەر دايكدا دەنوئرتت.

زيندەبه چال كەردنى كچان

زيندەبه چال كەردنى كچان له سەردەمى جاهيليدا به دەستەواژهى "وَأَذِ الْبَنَاتِ" ناماژى بۆ كراوه. لەو سەردەمەدا، له هەندىك ناوچهى ديارىكراو و لەنيۆ هەندىك تووتى ديارىكراوى كۆمەلگەدا، زۆرىنەى ئەو كۆرپە كيژانەى دەهاتنە دىناوه، هەروا به زيندووى دەخرانە ژير گلهوه. هۆكار و پالنه‌ره‌كانى ئەم نەرىتە دپندانەيه جۆراوجۆر بوون هەندىكيان به پالنه‌رى غيرەتتتكى سەبرى نەفامىيانە، هەندىكى تريت به بيانوى سەختى بژيوى ژيان يان له ترسى ئەوى نەبادا له رينگى كچه‌كانيانەوه سەرەت و سامانەكيان بكهوتتە دەستى بينگانە، هەندىكيش تەنها لەبەر دەمارگيرى خنلەكى دەستيان دەچووه ئەم كارە قيزهوتە. هۆكار و پالنه‌رى ئەو كارە هەرچيەك بوويت، ئەمە كارىكى دزتو و دپندانە بووه و دەبوايه بەرى پتتگيرايە. بەرىشى پتتگيرايە. بۆيه دەبينن قورناني پيرۆز و سوننەتى صەحيحى پتتغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به شيوەيه‌كى چر و پر لەسەر ئەم بابەتە دەوهستان.

ناپاکی له ئەمانەتدا

فەرموودە کە بە وشەى "مَنْعاً" ناماژە بۆ نە گێڕانەوهى ئەو قەرز و مافانە دەکات کە دەبێ بگێردرێنەوه. بە وشەى "هَات"یش ناماژەى کردووه بۆ گرتنە بەرى شیواز و پێنگای جۆراوچۆر بۆ وەرگرتن و داواکردنى ئەو شتانەى کە وەرگرتن و داواکردنیان قەدەغەیه. هەردووکیشیان، واتە نە گێڕانەوهى ئەو شتەى کە پێویستە بگه پێنرێتەوه و، وەرگرتنى ئەو شتەش کە ناییت وەر بگێریت، حەرمان. حەرمامی ئەمەش هەر وەك حەرمامی سەرکەشى بەرامبەر دایک و باوک و زیندەبەچال کردنى کچانە. لە هەمان کاتدا دەکرێ سەم دوو وشەیه ناماژەیان بۆ واتا گەلێکی تریش تیندا بیت. ئەو تا وشەى یەكەمیان پووێ لەو کەسەیه کە مافەکانى سەرشانى، هەر لە زەکات و سەدەقەوه، تا دەگاتە کۆمەکییه ماددییهکانى تر، بەرامبەر بە هەژاران و ئەو کەسانەى وان لە ئەستۆیدا، بەجێ ناهێتیت. وشەى دووهمیشیان دەروانیته ئەو کەسەى کە خەرىکی سۆلکردن و دەست پانکردنەوهیه. لە شوێنى خۆمانەوه، هەنگاوێک بەرهو پێشتر دەنێین و، دەلێین: وشەى یەكەم هەموو ئەو قازانجە ناپهوايانە دەگرتەوه کە بە پێنگەى نایاسایى بەدەست هاتوون، هەر لە نکوولى کردن و زهوت کردنى ئەو سامانانەى کە راستهوخۆ خراونەتە ئەستۆت، تاوێ کو نە گێڕانەوهى بەهائى چەك و سەنەدەکان و، دەستدانە چەواشەکارى لە پێنگەى ئیفلاسى ساختە و، هەموو چەشنە قۆستنه وەیه کى جیاوازی نرخەکان، ئینجا داوى هەموو ئەمانەش نە گێڕانەوهى ئەم ناحەقیانە و یاخى بوون. وشەى دووهمیش هەموو چەشنە "وەرگرتن"ێکی زیانبەخش دەگرتەوه، هەر لە سۆلکردنیکی ئاساییهوه بێگره هەتاوێ کو قۆستنه وهى هەستە نایینى و نەتەوايه تیبه کانى نەتەوايه ک، و داواکارى راستهوخۆ یان ناپراستهوخۆى هەندیک هێزى زۆردار، فەرمى بن یان نافەرمى، کە مەبەستیان تیرکردنى نارهزووه کانیانە و، دەستدرێژى گرووپه مافیا گهوره و بچووکه کان و، پەنابردنیان بۆ هەزار و یەك پێنگای بۆ بە تالان بردنى سەر وەت و سامانى خەلکى.

ئەم فەرمايشته پیرۆزه بە دەربڕینیکی کورت و پڕ و اتا، ناماژە بۆ کۆمەله مەسەلهیه کى گرنگ دەکات. ئەو تا باس لەو مندالانە دەکات کە سیلهى رەحمیان لە گەل دایک و باوکیاندا بچران دووه و کەوتوونەتە سەر گەردانییهوه. ئەو دایک و باوکەنەش کە چاوى

خۇيان لە ئاست ئەو سۆز و مېھرىبانىيەدا دەنوقىتىنن كە لە سروشتياندا دانراوه، تەنانەت دەگاتە ئەوئى نىكوولئى بىكەن و، دوور لە بەزەبى و بە شىۋەبەكى نامرۇقائە مامەلە لە گەل مىندا ئەكانياندا بىكەن. ئىنجا دېتە سەر باسى كۆمەلگا، كە خۇئى لە خۇيدا خىزانئىكى گەورەبە. لىرەشدا نامازە بۇ كۆمەلە خۇپەرستىك دەكات كە بەرژوھەندى و سوودى خۇيان لە ھەموو بەھايەك بەرزتر رادەگرن و، بە پىشىلكردنئى نارامى و ناسابىش و ماف و دادپەرورە، كۆمەلگە دەخەنە مەترسىيەو. جا لەبەر بوونى خالى ھاوبەش لە نىوانياندا، ھەر ھەموويان ھەرام كراون. پاشان باس لە سىج حالئەتى قەدەغە كراوى تر - با نەشگەنە ئاستى ئەوانەى سەرھە - دەكات كە ئەوانىش برىتىن لە: "قِيلَ وَقَالَ" وتى وتى، "كثْرَةَ السُّؤَالِ" پرسىارى بەجى و نابەجى، يان بە ھونەركردنئى سوال، سىھەمىشيان "إِضَاعَةَ الْمَالِ" بە فېرۇدانى سەرھەت و سامان لىرە و لەوئى.

قسە و قسەلۇك

"قِيلَ وَقَالَ" بە واتاى قسە و قسەلۇك دېت. ئىمە لىرەدا قسە لەسەر بىنەرەتى وشەكان ناكەين. بەلكو دەمانەوئىت كەمىك ھەلۇئىستە لەسەر ناوەرۇكەكانيان بىكەين. قسە و قسەلۇك بەو قسانە دەوترىت كە ھىچ كەلك و سوودىكىيان نىيە، نە بۇ دنيا، نە بۇ ئاخىرەت، بەلكو تەنھا قسەى زىاد و ناپئوستن. قسەبەكى لەم جۇرە، جا چ لە شىۋەى ئەو دەرپرېنانە بىت كە ھىچ پەيوەندىيەكىيان پىيانەوۋە نىيە، يان لە چەشنى ئەو قسانە بىت كە لە سنوورى قەدەغە كراوۋەكاندا دېن و دەچن، ھەر كامىكىيان بىت، بە گورەئى ئاستى كۆمەلايەتى ئەوانەى بەم كاروۋە خەرىكن و، بە لەبەر چاوغرتنى فراوانى گورەپانى بىلاوبونەوۋەكەى (ھاوشىۋەى رۇژنامە و بىلاوكرارە و تەلەفزىۋن) دەرديكى كۆمەلايەتسىيە لەو كۆمەلگايانەدا كە تاكەكانى لەكاركەوتوو و، خەلكەكەشى بىي ناسۇ و دوور لە ئامانچن، ھەرچى چلك و چەپەلئى كوشندە ھەبە كە ئىسلام بە گوناھى نىوان لىۋەكانى داناو، ھەر ھەمووى لە شەتلىگەى ئەم قسە و قسەلۇكانەوۋە چەكەرە دەكەن و گەشە دەسىنن. ھەر بۇيە پىغەمبەرى خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قسە كردن يان قسە نەكردن دەخاتە نىو ئەو سىج شتەوۋە كە لە بەك ئاستدا رىزى كر دوون و، دەفەرموئى:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْفِلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُمْتُ، وَمَنْ كَانَ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ صَئِفَهُ

“ھەرکەسى بىرۋاى بە خوا و پۇۋى دواى ھەيە، با قەسى چاڪ بکات يان بىدەنگ
بىت. ھەرکەسى بىرۋاى بە خوا و پۇۋى دواى ھەيە، با نازارى دراوسىكەى نەدات.
ھەرکەسى بىرۋاى بە خوا و پۇۋى دواى ھەيە، با رېز لە ميوانەكەى بگرتت.”^۱

پرسىارى زۆر

دەتوانىن “كثرة السؤال” بە پرسىار كىردنى نابەجى و بى مانا، ياخود سۋال كىردن بى
ئەۋەى پىۋىستىشى پى بىت، بگرە كىردىشى بە خو، لىكبەدەينەۋە. ديارە ھەردووكىشىان
لۆمەكراو و زىانبەخشن. لە قورئانى پىرۋز و سوننەتى صەحىحدا ھەرەك چۆن سۋال كىردنى
بەدەر لە حالەتى ناچارى و ناتاجى، سەرزەنشت كراۋە، ناۋەھاش لۆمەى پرسىار كىردنى
بى نەندازە و بەردەوام كراۋە. ئىنجا لە ھەموو دەرفەتىكدا مۇۋەككىيان ناراستە كىردوۋە
بۇ فىرۋونى شتائىك كە سوۋدى ھەبىت بۇ ھەست و ھىزىيان. لە گەل ئەۋەشدا دەبىنىن
كە قورئانى پىرۋز پرسىار كىردن دەكات بە دوو بەشەۋە: بەشكىيان پەسەند و، ئەۋى
ترىشيان ناپەسەند. دەتوانىن ئەم ئايەتە ۋەك نمونە بۇ پرسىارى پەسەند و دروست
بەبىنىنەۋە: ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ..﴾ (البقرة : ۲۱۵) ”ھاۋەلان پرسىارى
ئەۋەت لىدەكەن كە چى ببەخشن.“ دەتوانىن ئەم ئايەتەش ۋەك نمونە بۇ پرسىارى
لۆمەكراو بەبىنىنەۋە: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ..﴾ (الإسراء : ۸۵) ”حەقىقەتى
رۇحت لى دەپرسن.“

پرسىان يان نەپرسىان، سۋال كىردن يان سۋال نەكردن، جا ئىتر ھەموو ئەمانە بە گۆرەى
ئەۋەى پالىيان داۋەتەۋە بە پىۋىستىيەكەۋە يان نا، لە ناتاجىيەكەۋە سەرچاۋەيان گىرتوۋە
ياخود پىچەۋانەكەى، لەنىو ”أَفْعَالِ الْمُكَلَّفِينَ“ دا لە سەروو ئەۋ ھىلەۋە يان لە ژىرەۋە

۱ بخارى، الادب ۳۱، مسلم، الإيمان ۷۴-۷۷.

جیئی خۇیان دەكەنەوۋە، دەرەدەكەوئیت كە ئایا واجبن یا حەرام، موباحن یا مەكروھ. بۆیە پەرۋامان وایە كە رافە كردن و لىككەنەوۋەى ھابەشەى ئەو دوو بابەتە، كە وەك دوو مەسەلەى جىاواز دېئە بەرچار، لە دەورى ئەو پەرۋگە بەكخەرەى كە ئامازەمان پىدا، ھۆكارىك بېت بۇ نرىك بوونەوۋەى زىاترمان لە مەبەستى فەرموودەكە.

بەفیرۆدانى سەرۋەت و سامان

دەتوانىن "إِضَاعَةَ الْمَالِ" بەوہ پىئاسە بكەىن كە برىتىیە لە بەھەدەردان و پەرش و بلاوكردەنەوۋەى سەرۋەت و سامان بەملا و ئەولادا، بەبىع رەچاۋ كەردنى ھىچ جۆرە سوودىكى ماددى يان مەعنەوۋى، دنىابى يان ئاخىرەتەى. كە ئەمەش خۆى لە خۇیدا دەردىكى كۆمەلايەتییە. بەلج، بەفیرۆدانى سەرۋەت و سامان لە شتانىكدا كە ھىچ كەلك و بايەخىكىان نىيە، گەر لە بەكەم رۋانىنىشدا وا دەرىكەوئیت كە زىانىكە و بە تەنھا لە خاۋەنەكەى دەكەوئیت، ئەوا لەو رۋوۋە كە مولكى ئەو كەسەش بەشىكە لە مولكى گشتى، ھەر بۆیە، ئەو ھەلە خەرچییە كە زىانىكى ھەندەكى و تاكەكەسى بوو، دەبېت بە رۋوداۋىك كە پەيوەندى بە ھەموو گەلەوہ ھەيە، و، زبان گەياندەنە بە تەواۋى كۆمەلگە.

لە گەل كۆتايى ھىنان بەم بەرگەيە، كە دەست پئوہ گرتن و دروستخەرچىي كەردبووہ تەوہرى باسەكەى، و، لە رۆژگارى ئەمەرۆماندا داراي گەرنگىيەكى زۆرە و واش ديارە كە لە داھاترودا گەرنگى و بايەخى زياتر بەدەست دىئىت، دەمانەوئیت جارنىكى تر ئەو قوۋلى و فراوانى و ھەمەرەنگىيەتان بەخەينەوہ پىش چاۋ، كە ئەو سولتانى گوفتارە بەخشیوئىتەى بە وتەكانى لە رېئى ھەلپزاردنى ئەو وشانەى بەكارىان دەھىئىتەى و ئەو جىيانەش كە ئەو وشانەى تىدا دادەئىتەى.

۲۶. ئىحسان

الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

”ئىحسان ئەوئە بە شېئىيەك خوا پەرسىتت ھەرەك ئەوئە بىيىنىت، خۇ ئەگەر تۆش ئەو ئەيىنى، ئەو تۆ دەيىنى.“^۱

ئاوتتە بوونى ”ئيمان“ لەگەل ”ئىسلام“ بە ”ئىسلام“ ئەو ژيان لە جەمسەرى ”ئىحسان“، دروشى ئيماندارە كاملەكانە. گەبىشتى ئيماندار لەناو ئىسلام و ئيمانەو بە مەودايەك، لەسەرەو ئيمان و ئىسلامەو، ئىنجا بەجىھىئانى ئەوئە پىوست دەكات بەرامبەر بەم كۆتا خالە، ئىحسانە. وەلامى پەرەردگارىش، كە شايانى شكۆمەندى و مەزنى زاتى خۇيەتى، بەرامبەر بەم رپوتىكرەنە دلسۆزانەيە، بەگۆرەي دەستورى ”چاكە، چاكە بەرھەم دىنىت.“ ئىحسانىكى ترە.. ئىحسانىك لە جۆرى خەلاتە سەرەسورپەيئەرهكان: ”شتانىك، نە چاودىيەتى، نە گۆي بىستويەتى، نە بە دللى ھىچ مرؤفئىكىشدا ھاتوئە.“^۲ جا خۇ ﴿ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴾ (الرحمن : ۶۰) ”پاداشتى ئىحسان، شتىكى تر نىيە جگە لە ئىحسان.“ بەلام ئەوئەدە ھەيە كە ئىحسانى بەندە ھەر ھىندەي قوولاييەكەيەتى. واتە لەسەر شېئەي ئىخلاص و ئەدەب و رپۆز و ترسدا خۇي دەئوئىت. ئەوئە خۇي گەرەش (جَلَّ جَلَالُهُ)، بەگۆرەي مەزنى و مولكەكەيەتى. واتە، بە ھەزار و يدك وارىداتەو دللى بەندەكەي بە ئيمان دەپرازىئىتەو، بە ئىلھام دەيھىئىتە جۆش و، پەردەي سەر چاوى لادەبات و، حەقىقەتى شتانى پىشان دەدات و دەمى لەوئە پەيوئەندى پىئە دەپارزىت و، زمانى بە حىكەت دەخاتە گۆ و، ھەستەكانى بىدار دەكاتەو و بە ھەلاتگەكانى تەجەللىدا دەيگپرى. ھەر ئەوئەندەي ئيماندار گەبىشتە ئەو خالەي كە تىايىدا پەردەي سەر رپوخسارى بوون كەمىك لادەدرت، ئىدى وەك ئەوئە وايە كە ”بەيچ چەند و چوون“ ئەو زاتە بىيىنىت. بەلام لەبەر ئەوئە ئەو زاتە (عَزَّوَجَلَّ) خاوەنى حەقىقەتى ﴿ لَا تَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ ﴾ (الأنعام : ۱۰۳) ”بىيىن و بىيىيەكان ناتوان دەركى بكەن.“^۳ ئەو بەندە بەو يەقىنەو كە ئەو زاتە ئاگای لىيەتى و دەيىنى،

۱ بخارى، الإيمان ۳۷، مسلم، الإيمان ۱-۷.

۲ بخارى، توحيد ۳۵، مسلم، الجنة ۲-۵.

ھەروەھا لەتاو چىژى بىنىنى، سام و ھەبىبەتى بىنرانى لە لايەن ئەووە، لە ھۆش خۆى دەچى. تا ئەوى لە ساىەى رەنگداربوونى بە خواپەرستى و ئىخلاى و خشوع و خضوعدا، ھەر لە دووتوئى دىتىنى ناتەواوى ئەم دىنايەدا، چىژى دىتىنى تەواوى نەو دىنا وەردە گرئ و، بە وئەى بەرپۆژوو بوونى پۆژوووانىك كە چۆن بەدرپۆژاى پۆژەكەى چىژى ساتەكانى بەربانگ لە پۆچىدا ھەست پىچ دەكات، ئەمىش ھەروا، ئەو چەند پۆژەى صەومى وىصالى دىنادا، چىژە قات قاتبەووەكانى عاشىرەكانى وەصلى دۆست ھەست پىچ دەكات و، لە نىوئەندى يەك ژياندا، بە يەك جار تامى ھەزاران ژيان دەكات.

بەئىچ، ئەوئەندى كە بەندە ھەز دەكات ئەو سولئانى ئەزەل و ئەبەدە بىنىچ و، لە ناسمانى چىژى دىتىنىدا شابال بگرى، ئەوئەندەش چىژ لە بىنراوى و چاودپۆى كراوى وەردە گرئ. چونكە دئنايە لەوہى كە لەم خزمەتانەيدا كە لە پىناو گەورەكەيدا ئەنجامى دەدات، لە لايەن گەورەكەيەوہ دەبىنرى و چاودپۆى دەكرئ... لە ساىەى ئەم چىژەشدا، تەنانتە بچووكترىن كەردەوشى كە لەم پىناوہدا دەيكات، رەنگى نەشەوہكى قوول و بىپايانى پەرستش دەگرئ.

ئەمەش دەلاقەيەكى بچوك بەرووى گوفتارى پىغەمبەردا .. سى چوار وشەى موبارەكى لەعل و گەوھەرناساى ئەو سولئانى گوفتارە و.. ئەو ناوەرۆكە بەرىنەى كە لە چەندىن بەرگدا جى نابتەوہ.

جا ئىتر ئەمە دلۆپىك لە دەربايەك و، گەردىلەيەك لە خۆر و، چەند ورسەيەك لەو جىھانانەى ئەستىرەكان دەينەخشىنن. پىم وايە ھەلۆئىستە لەسەر كردن و گوزارشت كردنىك كە شاىستەى قەدر و بەھاي ئەو گوفتارە نوورپەخشانانە پىچ كە ئاوتىنەى درەوشانەوہى ھەقىقەتى ئەھمەدى (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)، كارى ئەو نەزانانە نەپچ كە سەريان لە گوفتار دەرناسچى، ئەمە لە كاتىكدا كە خۆشمان كەوتوىنەتە بىرپۆژىيەكى لەم جۆرەوہ.. لە سەرەتا و كۆتايىشدا ھەر پشت بە خواى گەورە دەبەستىن و لىي دەپارپىنەوہ كە لەم پركىشىيەمان خۆش بىيت.

گەر يادتان مايىت، لە سەرەتادا ھەرزەم كردن كە رافە كردن و لىكدانەوہى فەرموودە

پرشنگداره کانی ئەو سەرۆره (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به تهواوی پەهەند و لایەنەکانیەوه، کارێکە لە سەرۆ و زە و توانای تێمەویە، چاوەروانی خۆشمان بۆ دەرکەوتنی مەردانی ئەم مەیدانە دەرپرێبوو. بەلام لە گەڵ ھەموو ئەمانەشدا، ئەگەر دیسانەوه پرکێشییە کمان نواندیی و ھەولمان دا بێت کە چەند لایەنێکی چەند فەرموودەیە ک شێ بکەینەوه، ئەوا ئەو لایەنانە ی کە زاتمان کردوووە شیکاریان بکەین، تەنھا چەند وتەییەکی نوورانی بوون لە دنیای بەرینی ئەو فەرموودەیە. ئەویش تەنھا لەو پروووە کە پەییوەندییان بە قولی ناوەرۆک و، پتەوی پەیف و ھیزی دەرپرینەوه ھەبوو، ھەموو ئەمانەش بە زمانی عەوام...

جا بۆیە ئومێد دەکەم کە خۆی بالادەست لیمان خۆشیت و، شارەزایانیش بە چاوی لیپووردەییەوه بۆ کەموکورتییەکان بڕوانن...

***

نورانی

نهوانه‌ی چهنده‌ها ساله همزارها جار شوئینان گۆری و، وئلی لقتیکن که خویانی پیوه راگیربکمن، نهوانه‌ش که وا لهم سیستم بۆ نهو سیستم و، لهم رتیباز بۆ نهو رتیباز له هه‌ناسه‌برکێدان، زوو بیته یان دره‌نگ، مایه‌پووجی و بئێ ئاکامیی کرد و کوششه‌کانیان ده‌بینن و، به پرتاو به‌ره‌و مه‌کته‌به‌که‌ی هه‌زرتی موحه‌ممده (ﷺ) راده‌که‌ن، نهو مه‌کته‌به‌ی که هه‌رگیز نشوستی به‌خۆیه‌وه نه‌دیوه.

نایا توانیوه‌مانه نهو سه‌روه‌ری که شاهی ته‌ختی دلانه، به شتویه‌که شایانی قه‌در و قیمه‌تی نهو بیته، به مرۆقی نه‌م سه‌رده‌مه بناسینین و، بلیسه‌ی تاسه و شه‌یدایی له ناخیا‌ندا تاو بده‌ین؟..

نه‌خیره! نه‌گه‌ر مرۆقاییه‌تی نه‌وی بناسیایه، ده‌بووه مه‌جئوونی و ده‌یدایه نه‌و که‌ژ و هه‌رده. هه‌ر کاتیش یادی شیرینی نه‌و رۆحه‌کانی پی‌چابا، دلێ ده‌که‌وته جۆش و، چاره‌کانی نه‌سرینیان بۆ ده‌رشت. نیه‌ر نه‌و کات بۆ چوونه نێو جیهانی پاکێ پی‌غه‌مبه‌راهیه‌تیه‌که‌به‌وه، ده‌که‌وته په‌رواز و له پیناو گیان به‌به‌ردا کردنه‌وه‌ی خۆله‌میشی دلێ سووتاوی، که له‌تاو عشقی نه‌و گری سه‌ندبوو، خۆی ده‌دایه به‌ر شنه‌ی با تا به‌ره‌و هه‌وارگه‌ی نه‌وینی نه‌و راپی‌چی بکا ...

نه‌گه‌ر عه‌قل و هه‌سته‌کانیشمان هه‌رگیز په‌یی پێ نه‌به‌ن، نه‌وا ده‌روونه‌کان بوونه‌ته په‌روانه‌ی ده‌وری نه‌و شه‌مه‌ه، نه‌و خۆره.. له داها‌توویه‌کی زۆر نزیکه‌دا، نه‌و عه‌قله ده‌ربه‌ده‌ر و په‌ریشانه‌ی که تا نیستا نه‌یان‌توانیوه به‌ره‌و نه‌و بده‌نه پرتاو و، به وینه‌ی می‌شی زستان له‌ملاو نه‌ولادا په‌کیان که‌وتووه، بۆ نه‌م حاله‌یان ده‌ستی په‌شیمانی ده‌گه‌زن و به‌خۆیان ده‌لێن: ناخ و داخ! نیمه بۆ نه‌بوینه په‌روانه و به‌ره‌و نه‌و نه‌رۆشیتین؟ " به‌لام نه‌و کات له‌وانه‌به بۆ هه‌ندیکیان زۆر دره‌نگ بیته و هه‌موو شتیک کۆتایی پێ هاتیته...

